

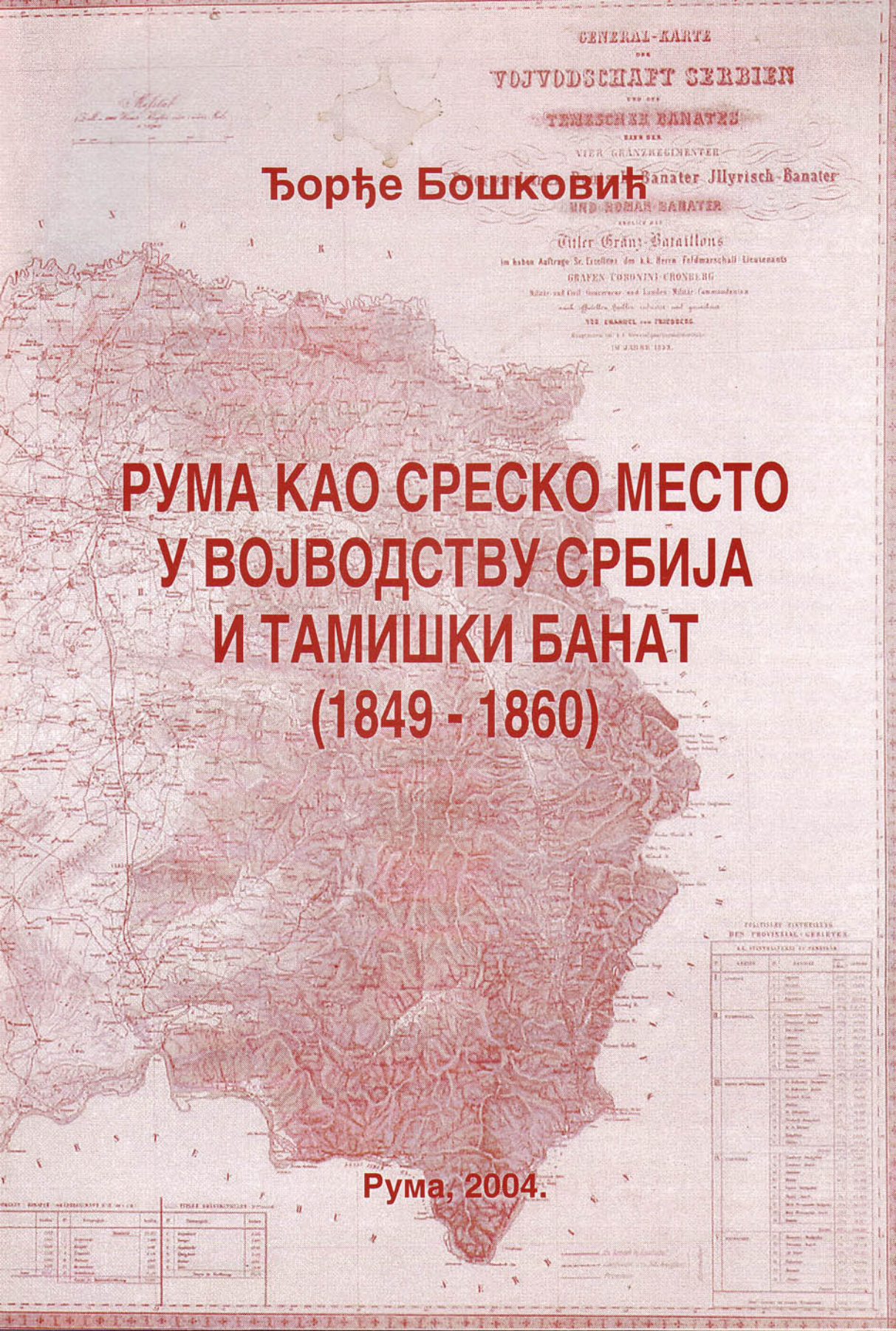
GENERAL-KARTE
 DER
VOJVODSCHAFT SERBIEN
 UND DER
TAMISCHEN BANATEN
 VIER GRÄNZREGIMENTE
 Banater Illyrisch-Banater
 UND ROHAR-BANATER

Ђорђе Бошковић

Unter Gränz-Bataillons
 im hohen Auftrage Sr. Lieblich. des k. k. Herrn Feldmarschall-Lieutenants
GRAFEN GORDINI-CRONBERG
 Major und Civil-Gouverneur und Landes-Major-Commandant
 und Officier-Quartier-Inspektor und Quartier-
VON GRANICZ UND TRIBESCH
 Kaiserliche Hof- und Staatsdruckerei
 IN WIEN 1838.

**РУМА КАО СРЕСКО МЕСТО
 У ВОЈВОДСТВУ СРБИЈА
 И ТАМИШКИ БАНАТ
 (1849 - 1860)**

Рума, 2004.

NAME	PROVINZ	BEZIRK	ORT	BEVÖLKERUNG
...
...
...

STATISTISCHES VERZEICHNIS
 DER PROVINZIAL-GERICHTE
 IN DER VOJVODSCHAFT SERBIEN

PROVINZ	GERICHTS-DISTRIKT	GERICHTS-ORT	GERICHTS-PRÄSIDENT	GERICHTS-RATH
...
...
...

**Izdato povodom slave grada
Prenosa moštiju Sv. oca Nikolaja – 22. maja**

Đorđe Bošković

**Ruma kao sresko mesto u
Vojvodstvu Srbija i
Tamiški banat
(1849 – 1860)**

Ruma, 2004

Đorđe Bošković

**RUMA KAO SRESKO MESTO
U VOJVODSTVU SRBIJA
I TAMIŠKI BANAT
(1849-1860)**

Izdavač:

Zavičajni muzej Ruma

Za izdavača:

Goran Sovolj

Recenzent:

prof. dr Radoš Ljušić

Lektor i korektor:

Vesna Mudrić

Tehnički urednik:

Ivan Tomašević

Dizajn korica:

Goran Sovilj

Kompjuterska obrada:

Đorđe Bošković

Slavica Janković

Štampa:

GRADIS Šabac

Tiraž:

500 primeraka

Štampanje završeno u junu 2004.

Uvod

Razdoblje od 1849. do 1860. godine i stvaranje Srpskog vojvodstva i Tamiškog Banata suštinski su malo šta promenili, bar što se tiče nacionalnog i socijalnog položaja Srba i drugih naroda. Ovaj period se, ipak, sa izvesnog stanovišta, može posmatrati kao jedna zaokružena celina. To se pre svega odnosi na specifične političke prilike, koje su se odlikovale izraženim centralizmom u upravi, krajnjim nepoverenjem prema stranim uticajima i potpunim odsustvom svake demokratičnosti u političkom životu. Na drugoj strani, u ovo vreme je došlo do konačnog raskida sa feudalnim odnosima na selu i u poljoprivredi i do razvoja kapitalističkog načina proizvodnje. Zamah građanskog života se odrazio na prilike u kulturi i prosveti. Međutim, i to područje društvenog života se nalazilo pod budnim okom državne politike. Bio je to period kada su stvoreni preduslovi za dinamičniji razvoj nacionalnih pokreta Srba i drugih naroda. Napredak na ovom polju se osetio u narednim decenijama, naročito na polju kulture.

Zbivanja u Rumi u postrevolucionarnom periodu odražavala su, u velikoj meri, prilike u celoj Monarhiji, a uloga Rume, odnosno Rumskog sreza, značajnije je porasla izdvajanjem iz sastava Sremske županije i uključivanjem u Srpsko vojvodstvo.

O Rumi u ovom periodu je malo pisano, a arhivska građa je skoro nepublikovana. U dosadašnjoj literaturi o prošlosti Rume, period posle Revolucije 1848/49. samo je na momente dotican, najčešće u sklopu pojedinih širih tematskih celina.¹

Građa korišćena u ovom radu potiče prvenstveno iz Istorijskog arhiva "Srem" u Sremskoj Mitrovici (Fond – "Magistrat trgovišta Ruma") i iz Vojvođanskog arhiva u Novom Sadu, iz fondova "Zemaljska uprava za Srpsko vojvodstvo i Tamiški Banat" (Fond – 23) i "Sirmiana" (Fond – 401). U manjoj meri, korišćeni su dokumenti iz zbirke Zavičajnog muzeja Ruma i spisi Rukopisnog odeljenja Matice srpske u Novom Sadu (Uglješa Krstić, rukopisi, M 18526). Dr Uglješa Krstić je svojevremeno bio u prilici da se sretne sa originalnom građom rumskog opštinskog arhiva, čiji je jedan manji deo prepisao. Deo te građe u međuvremenu je izgubljen, tako da su ovi prepisi dragoceno svedočanstvo o ovom vremenu.

Najveći deo građe o ovom periodu rumske prošlosti nalazi se u Istorijskom arhivu "Srem" u Sremskoj Mitrovici. Od važnijih dokumenata koja se odnose na ovo vremensko razdoblje, treba pomenuti jedan opis stanja Rumskog sreza iz 1857. godine. Ovaj opis, čiji je autor bio dugogodišnji sreski načelnik i, sigurno, dobar poznavalac prilika u srezu, predstavlja prvorazredan izvor za proučavanje tadašnjih prilika u Rumi i okolini. U pitanju je rukopisna

¹ Videti: Grupa autora, Ruma u središtu Srema, Novi Sad 1991; Franz Wilhelm, Rumaer Dokumentation, band I, II, Stuttgart 1990, 1997; Carl Bischof, Die Geschichte der Marktgemeinde Ruma, Ruma/Jettingen, 1958.

knjiga pisana nemačkim jezikom. Pregled se sastoji iz više poglavlja: Veličina i politička podela, Površina i poljoprivreda, Stanovništvo i staništa, Klimatske prilike, Stočarstvo, Rudarstvo i proizvodnja građevinskog materijala, Proizvodnja i zanatstvo, Proizvodnja oružja i municije, Trgovina, Nauka (Prosveta), Saobraćaj, Finansije i Kovani novac i mere. Primetno je, međutim, da je raspoloživa arhivska građa o ovom periodu, iako količinski obimna, ipak siromašna materijalom koji bi mogao detaljnije da informiše o, u ono vreme aktuelnim, aktivnostima i problemima opštine koji se tiču odnosa sa Vlastelinstvom. Najveći deo pregledanih i u ovom radu korišćenih arhivskih dokumenata je pisan na nemačkom jeziku, tada službenom na ovoj teritoriji.

Pored arhivske građe, nekoliko publikacija o prošlosti Rume, prilikom pisanja ovog rada korišćena je i opšta istorijska literatura koja se bavi ovim vremenskim razdobljem, a navedena je na kraju teksta.

1. Političke prilike

O političkim prilikama u Trojednoj kraljevini (Hrvatska, Slavonija i Dalmacija), odnosno Sremskoj županiji, kao jednoj od tri slavonske županije, u vreme Revolucije 1848/49. godine, iscrpno je pisao dr Slavko Gavrilović u svojim radovima.² U ovom prilogu ćemo se osvrnuti samo na ključne momente u opštim revolucionarnim zbivanjima, koji se, manje ili više, odnose na Rumu.

Uoči Revolucije, 1847. godine, Sremska županija je umnogome bila najnaprednija oblast Trojedne kraljevine. Imala je 106.924 stanovnika, sa gustinom od 44,8 stanovnika po km².³ Od toga je Rumski srez, sa 42 naseljena mesta, imao 41.582 stanovnika.⁴ Sama Ruma je iste godine imala 7.776 stanovnika⁵, a tri godine kasnije (1850) znatno manje, samo 7.146 stanovnika⁶. Pošto se radi o prilično velikom padu broja stanovnika u toku samo tri godine, nije jasno da li su u pitanju posledice revolucionarnih zbivanja ili se autorima koji navode ove podatke potkrala greška. Iste, 1847, godine površina katastarske opštine Ruma iznosila je 11.189 k. j, bez Pejačevićevih 1.751 k. j.⁷ Ruma je tada bila jedno od najvećih mesta u Sremskoj županiji, naseljena Srbima, Nemcima, Hrvatima, Mađarima i, u manjoj meri, pripadnicima drugih naroda tadašnje Habzburške monarhije.

Slovensko stanovništvo (Srbi i Hrvati) u Habzburškoj monarhiji je već odranije bilo zahvaćeno talasom "ilirizma" i "narodnjaštva", koji su promovisali liberalne i panslovenske ideje. U toku Revolucije u Rumi je stvoren prvi "narodnjački" program Srema, u kome su izneti opšti zahtevi (jedinstvo Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i Vojne granice, od Ugarske nezavisna vlada i Sabor, narodni jezik u školi, crkvi i javnom životu, građanske slobode), kao i oni posebni, koji su se uglavnom ticali nerešenih odnosa između Vlastelinstva i rumskih građana. U Rumi je, takođe, formiran jedan sud od dva županijska

² Slavko Gavrilović, Srem u Revoluciji 1848-1849, Beograd, 1963; Slavko Gavrilović, Ruma - Trgovište u Sremu 1718-1848/49, Novi Sad 1969. i drugi radovi

³ dr Antal Hegediš, dr Katarina Čobanović, Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1767-1867, Novi Sad 1991, 18-19

⁴ Isto, 122

Napomena: Franc Vilhelm navodi podatak o 38 mesta i oko 60.000 stanovnika. (Franz Wilhelm, Rumaer Dokumentation, band I, Stuttgart 1990, 401)

⁵ Slavko Gavrilović, Ruma... 52.

Napomena: isti autor u drugom delu navodi za 1847. godinu broj od 7.780 stanovnika. (S. Gavrilović, Srem od kraja XVII do sredine XIX veka, Zbornik Muzeja Srema, IV, Sr. Mitrovica 2000, 52)

⁶ dr Antal Hegediš, dr Katarina Čobanović, nav. delo, 118

Napomena: Bišof za godinu 1850. navodi broj od 7.288 stanovnika. (Carl Bischof, Die Geschichte der Marktgemeinde Ruma, Ruma/Jettingen, 1958, 146)

Međutim, ovde se verovatno radi o grešci, jer se isti broj stanovnika Rume (7.146) navodi u jednom zvaničnom "Opštem pregledu" svih mesta sa preko 2.000 stanovnika u Vojvodstvu Srbija i Tamiški Banat za 1851. godinu. "Pregled" je sačinjen u svrhu klasiranja navedenih mesta radi njihovog poreskog opterećenja. Uzgred, iz "Pregleda" se može videti da je Ruma, u klasi kojoj je pripadala (a to je daleko najbrojnija klasa, sa 212 naselja), po broju stanovnika bila na 9. mestu u celom Vojvodstvu. (Franz Wilhelm, nav. delo, I, 400)

⁷ Isto, 183; (Rumski srez je raspolagao sa 152.722 k. j, bez Pejačevićevih 41.305 k. j, isto 186)

suda u Sremskoj županiji, a neko vreme se u njoj nalazio štab Jelačićeve Južne carske armije.

Srpsko stanovništvo Rume vremenom se sve više okretalo Sremskim Karlovcima, učestvujući na Majskoj skupštini, gde su vojvođanski Srbi pred Bečki dvor postavili svoje zahteve: srpski narod kao "politički slobodan i nezavisan narod pod Domom austrijskim i opštom krunom ugarskom", Srpsku Vojvodinu, koja bi obuhvatala Srem sa Vojnom granicom, Baranju, Bačku sa Bečejskim distriktom, Šajkaški bataljon, Banat sa Granicom i Kikindskim distriktom, i koja bi stupila u politički savez sa Trojednom kraljevinom, zatim srpskog vojvodu na čelu Vojvodine, kao i patrijarha (Josifa Rajačića). Kao rezultat zaključaka Majske skupštine, i u Rumi je ubrzo stvoren Narodni odbor - novi organ vlasti, na čelu sa Nemcem Dragutinom Risterom (Karl Riester).

Kakvo je bilo raspoloženje srpskog stanovništva u Rumi neposredno po održavanju Majske skupštine donekle oslikava Aca Popović Zub. On piše da je posle Majske skupštine u Rumi došao izvesni "bauhauptman" Brkić iz Mitrovice. Odeo je "Kod Kraljevića Marka" i, razočaran onim što je video u Karlovcima, počeo je da se pogrдно izražava o Skupštini. Samo zahvaljujući razboritosti nekih rumskih trgovaca jedva je izvukao "živu kožu". Gore je prošao spahijski fiškal Pavle Fileši (Fülesy). On je na rumskom vašarištu, na ribljoj pijaci, prišao ribaru Đorđu i rekao mu: "Ja sam vojvoda, a pop Stanimir je patrijarh", na šta ga je ovaj tako udario po glavi tako da mu je odleteo cilindar.⁸

Iako je Hrvatski sabor prihvatio zahteve Majske skupštine, a Carski patent iz decembra 1848. ih potvrdio, od Srpske Vojvodine, bar u smislu zaključaka Majske skupštine, nije bilo ništa. Posle ugušenja mađarske revolucije, Bansko veće je 6. septembra proglasilo tzv. oktroisani ustav, donet 4. marta 1849. godine. Taj ustav i Patent od 18. novembra iste godine bili su osnov za formiranje teritorijalno-administrativne celine u okviru Habzburške monarhije pod imenom Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat, ali bez teritorija koje su zahtevali Srbi, i sa carskim generalom Majerhoferom (Mayerhofer) na čelu. Titulu vojvode uzeo je sam car, a centar Vojvodstva se nalazio u Temišvaru. Od celog Srema samo su Rumski i Iločki srez, dva sreza rasformirane Sremske županije, ušli u sastav Vojvodstva, dok je Vojna granica ostala izvan.

Ipak, Revolucija je, uopšteno posmatrajući, donela domaćem stanovništvu dosta pozitivnih promena, koje su omogućile brži napredak u ekonomskom i kulturnom pogledu. U to vreme su uređeni "Katastar" (1853) i "Gruntovnica" (1855), utvrđeni su građanski⁹ (1853) i krivični postupak¹⁰

⁸ Aca Popović Zub, Uspomene II, Budimpešta, 1893, 43

⁹ Zakon iz 1855. godine poznat kao "Gruntovni red"

¹⁰ Austrijski "Opšti građanski zakonik" iz 1811. godine stupio je na snagu u ovim krajevima 1853.

¹¹ Krivično pravo je regulisano kaznenim zakonom "o zločinstvima, prestupcima i prekršajima" iz 1852, sa kasnijim dopunama. Njime su propisane mnogobrojne kazne za razne prekršaje. Najstroža je bila smrtna kazna presuđivana za veleizdaju, dela protiv vladara, ubistvo, a u slučaju postojanja prekog suda i za bunu, razbojništvo i druge manje prekršaje. Blaže kazne su tamnica, zatvor, novčane kazne, konfiskacija imovine i izgon. Kao često pominjana prekršajna dela, u ovom zakonu su i kazne za "dioništvo i društva potajnih ili zabranjenih, ponižavanje uredaba što ih izdaju vlasti,

(1852), uvedeno je zvanje javnog beležnika, ukinuto je kmetstvo, povećan broj nosilaca aktivnog i pasivnog biračkog prava i dr. Međutim, u slučaju ovog poslednjeg, još su postojala znatna ograničenja: poreski cenz, 24 godine života, pismenost, kao i to da su žene i dalje ostale bez prava glasa.

Da je promena ove vrste bilo i u Rumi vidi se iz činjenice da je u gradu 1850. godine zasedao Glavni građanski sud, po pitanju nasledstva Andrije Kambara^{****}, nekadašnjeg rumskog stanovnika i doktora medicine.⁹ Iste godine u Rumi je ustanovljen Kraljevski porezni ured, koji je od Vlastelinstva preuzeo finansijske poslove. Ruma je u tom pogledu 1851. godine svrstana u treću tarifnu klasu, među mesta od 2.000 do 10.000 stanovnika. Umesto Vlastelina, sada je, kao prva instanca, pravna pitanja rešavao Kraljevski sreski sud. Katastarske knjige su od Vlastelinstva preuzete 1856. i od tada je svako mogao da raspolaže svojim posedom.¹⁰

U deceniji posle Revolucije zapažen je porast broja stanovništva. Tokom oktobra 1857. godine obavljen je u celoj državi opšti popis stanovnika. Za Rumski srez za ovaj popis postoje dva izvora koja se unekoliko razlikuju.

Prema podacima koje su objavili Antal Hegediš i Katarina Čobanović, u Rumskom srezu je 1857. godine živelo 42.789 stanovnika, raspoređenih u 40 naselja^{*****}. Od toga je u samoj Rumi bilo 7.523 stanovnika. Posmatrajući prema veroispovesti, u Rumi je tada bilo je 4.414 rimokatolika, 3.043 pravoslavca, 54 Jevreja, 8 luterana, 2 grkokatolika i 2 kalvina. Prema narodnoj pripadnosti, najbrojniji su bili Nemci (3.618), zatim Srbi (3.043) i Hrvati (u popisu Slovaci) (862). Mađari, Jevreji i drugi, ovde su verovatno pripojeni ili Nemcima ili Hrvatima.¹¹

Drugi izvor za proučavanje broja stanovništva Rume u ovom periodu je list "Srbski dnevnik"¹² koji je u nastavcima objavljivao rezultate ovog popisa. Prema tim podacima, 1857. godine u Rumskom srezu su bila 42.663 domaća

potajna i nedopuštena društva". (Dr Ferdo Čulinović, Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja I, Zagreb 1961, 155 – 156)

**** Andrija Kamber je poginuo 1849. godine pri bombardovanju Novog Sada. (Đorđe Arsenić, Znameniti Rumljani, Ruma 1996, 166)

⁹ Arhiv Vojvodine (u daljem tekstu AV), Fond – 401, dok. 1.082

Kao učesnici u ovoj parnici pominju se još i advokati Georgije Lazarević i Svetozar Stojadinović, rumski trgovac Sima Stajić, ekonom Todor Damjanović, Vojislav Nikolajević, pravnik i zastupnik Elene Kamber, kao i sudija Jovan Šterija.

¹⁰ Carl Bischof, nav. delo, 145; Franz Wilhelm, nav. delo, I, 401

***** Prema Bišofu, Rumski srez su činila sledeća mesta: Ruma, Buđanovci, Brestač, Sibač, Subotište, Kraljevci, Dobrinici, Petrovci, Putinci, Inđija, Šatrinci, Maradik, Mali Radinci, Krušedol (sa manastirom), Velika Remeta, Grgeteg (manastir), Neradin, Irig, Ledinci, Rakovac, Rivica, Vrdnik, Beočin, Pavlovci, Stejanovci, Voganj, Veliki Radinci, Mala Remeta, Jazak (sa manastirom), Bešenovo (sa manastirom), Šuljam, Grgurevci, Mandelos, Ležimir, Šišatovac. (Carl Bischof, nav. delo, 146)

¹¹ dr Antal Hegediš, dr Katarina Čobanović, nav. delo, 118, 122

Napomena: Bišof za godinu 1857. navodi isti broj od 7.523 stanovnika, s tim da je brojčana zastupljenost pojedinih naroda drugačija. Prema njemu, najviše je bilo Nemaca (4.187 ili oko 55%), Srba (3.045 ili nešto preko 40%), Hrvata (146 ili 2%), Mađara (79 ili 1%), Jevreja (54 ili 0,7%) i drugih (12). Kao što se vidi, ovde je broj Hrvata, u odnosu na gornji popis, značajno umanjen (za 716), dok je broj Nemaca uvećan (za 568). (Carl Bischof, nav. delo, 146; autor je koristio podatke iz zvaničnih rezultata popisa stanovništva, koji su se nalazili u arhivu Rumske sreske uprave)

¹² Srbski dnevnik, 19-24, Novi Sad, 1860.

stanovnika i 2.873 stranaca. Stanovništvo je živelo u 4 varošice, 36 sela i 8.199 kuća.

Prema verskoj pripadnosti situacija je bila ovakva:

pravoslavnih	- 33.242
katolika	- 9.185
Jevreja	- 141
luterana	- 40
kalvina	- 28
unijata	- 17
katoličkih Jermena	- 10

Prema staležu:

gazda	- 5.975
zanatlija	- 603
zvaničnika	- 158
trgovaca	- 157
sveštenika	- 99
književnika	- 22
lekara	- 12
advokata	- 8

Najveći broj je, ipak, pripadao sloju seljaštva - 35.629 stanovnika.

Po svom karakteru sličan je nezvaničan popis stanovništva iznet u Pregledu stanja Rumskog sreza¹³ iz 1857. godine, kojeg je potpisao načelnik Irkić. Ovi podaci donose nešto malo drugačiju, i detaljniju, sliku stanovništva Rumskog sreza početkom 1857. godine.

Prema njima, Rumski srez je zauzimao površinu od 143.255 jutara i 589 kv. hvati. Najprostraniji su bili ravničarski predeli - 113.882 jutra i 1.106 kv. hv, površine pod "planinama" zauzimale su 18.415 jutara i 993 kv. hv, dok je pod tzv. brežuljcima bilo 10.957 jutara i 90 kv. hv. Ukupan broj stanovnika Rumskog sreza iznosio je 41.737. Od toga, muškaraca je bilo 23.154, a žena 18.583. Pošto je to bilo vreme kada su muškarci imali isključivo pravo da učestvuju u društvenom životu Monarhije, i vreme kada je ratna opasnost stalno lebdela u vazduhu, razumljivo je veće interesovanje za ovu populaciju, koja je detaljno obrađena. Tako je među muškarcima u Rumskom srezu bila sledeća starosna struktura:

od 1 do 18 godina	- 8.508
od 19 do 25 godina	- 2.943
od 26 do 40 godina	- 5.409
preko 40 godina	- 6.294

Od ukupnog broja muškaraca, njih 1.746 bilo je sposobno za vojsku.

Po staležu i zaposlenju, muško stanovništvo su činili:

¹³ Istorijski arhiv "Srem" (u daljem tekstu IAS), Pregled stanja saobraćaja, trgovine, rudarstva, finansija, naselja, stanovništva i manastira u Rumskom srezu od 7. februara 1857. (u daljem tekstu - Pregled)

duhovnici	- 86
“plemeniti”, činovnici, “uglednici”	- 136
umetnici i zanatlije	- 974
seljaci, trgovci, vrtlari	- 19.742
raznih zaposlenja	- 2.216

Po nacionalnoj pripadnosti, u Rumskom srezu, među muškarcima, najbrojniji su bili:

Srbi	- 18.754
Nemci	- 3.523
Mađari	- 854
Jevreji	- 23

Zanimljivo je to da se Hrvati u ovom spisku i ne pominju. Međutim, na osnovu sledeće klasifikacije stanovništva izvršene prema veroispovesti, očigledno je da su oni bili ubrojani u grupu sa Srbima, te da je njihov broj u Rumskom srezu 1857. godine iznosio 1.127 muških stanovnika.

Dakle, prema veroispovesti, struktura muškog stanovništva Rumskog sreza bila je sledeća* :

pravoslavnih	- 17.627
katolika	- 5.476
Jevreja	- 23**
pripadnika helvecijske vere	- 72
pripadnika augzburške vere	- 1

Pored zvaničnih popisa, na nivou sreza i opštine, svaka parohija je vodila sopstvenu evidenciju o broju svojih parohijana. U ovaj broj su praktično ulazili svi pravoslavni stanovnici na teritoriji parohije. Uglješa Krstić je prepisao podatke o broju kuća i parohijana pri crkvi Svih svetih, po kojima je 1860. u toj parohiji bilo 138 kuća i 853 parohijana, a sledeće godine 115 kuća i 783 parohijana.¹⁴ Domovni protokoli Vaznesenske crkve daju slične podatke za nekoliko godina ovog perioda. Prema njima stanje u ovoj parohiji je bilo sledeće: 1852. godina – 159 domova i 968 parohijana; 1854. godina – 149 kuća i 917 parohijana; 1855. godina – 155 domova i 947 parohijana; 1857. godina – 145 domova i 818 parohijana.¹⁵

Dalje, autor “Pregleda” konstatuje da je gustina stanovništva mala i da bi mogla biti mnogo veća. Naime, po jednoj kvadratnoj miliji[†] bilo je oko 3.000 stanovnika (529 po km²), dok su proizvodne moći ovog kraja bile takve da bi

* Ukupan broj muškog stanovništva u ovom slučaju je nešto veći nego kod ostalih parametara i iznosi 23.199 muškaraca prema 23.154

** Autor Pregleda navodi znatno manji broj pripadnika jevrejskog naroda u Rumskom srezu (23) nego što ih je bilo prema podacima koje navode Antal Hegediš i Katarina Čobanović (samo u Rumi 54). Sudeći prema popisima poreskih obveznika u Rumi (1858) i kućevlasnika (1863), kao i na osnovu pregledane građe iz ovog perioda, pre bi se moglo govoriti o manjem broju Jevreja, osim ako se nisu prijavljivali kao takvi, što je, opet, u uslovima stroge kontrole kretanja stanovništva, bilo teško moguće.

¹⁴ Uglješa Krstić, rukopisi, Rukopisno odeljenje Matice srpske u Novom Sadu, M 18526

¹⁵ Rukopisno odeljenje Matice srpske, Domovni protokoli Vaznesenske crkve u Rumi, M. 18678-18681

[†] 1 kvadratna milja = 56.738 m² ili 10.000 jutara

mogle hraniti duplo više naroda. Na ovih 3.000 stanovnika godišnji priraštaj je iznosio 59 "duša", to bi ukupno činilo prinovu za oko 490 "pari". Cirkulacija, tj. iseljavanje i useljavanje, stranaca bilo je zanemarljivo, bez obzira na 55 osoba koje su se tih dana povremeno zadržavale u srezu. Dužina života lokalnog stanovništva se kretala između 60 i 80 godina. Što se tiče karaktera stanovništva, autor zapaža da je ono dobrodušno, mirno, vredno i radno sa izuzetkom stanovnika u brdovitijim krajevima. U vrednoći se naročito isticalo nemačko stanovništvo u Rumi i Inđiji, dok je srpsko stanovništvo bilo češće sklono "kažnjivim delatnostima", naročito pod dejstvom alkohola. Uopšteno posmatrajući, stanovništvo je pokazivalo veliku naklonost ka vojsci i ratnoj službi, što se videlo i iz činjenice da čak i oni koji su oslobođeni vojne obaveze nastoje da budu regrutovani, te da su većinom bili dobri vojnici, naročito u pešadiji. Nasuprot tome, izvesne duhovne sklonosti opažale su se samo kod obrazovnijih slojeva stanovništva, dok se seljaštvo nalazilo na nižem obrazovnom nivou. Većina stanovništva je bila posvećena obradi zemlje i poljoprivredi uopšte, iskazujući pri tome naročitu naklonost prema gajenju stoke i, sa tim povezano, trgovini stokom. Ishrana stanovništva, naročito u letnjem periodu, sastojala se od ovčetine i voća (šljive i lubenice). Što se tiče odeće, ona se sastojala od crnog šešira ili crne šubare, jednog dugog gornjeg kaputa sive boje koji zovu "surdnina" ili jednog dugog "kožuha" od ovčije kože, zatim pantalona i "opanaka".

U pogledu naselja, Rumski srez su činila tri trgovišta (Ruma, Irig i Inđija), 37 sela, 12 prnjavora i majura, dok gradova nije bilo. U ovih 40 naseljenih mesta u srezu bilo je 18 notarijata (beležništva). Tu su još i 10 manastira (Krušedol, Velika Remeta, Grgeteg, Hopovo, Ravanica, Jazak, Bešenovo, Šišatovac, Rakovac i Beočin) i dve pustare (Solnok i Višnjevci). U svim ovim naseljima živelo je 9.918 porodica u 8.054 kuće. Ruma, centar sreza, bila je stecište političkog, privrednog i kulturnog života celog sreza. U Rumi su se nalazila sedišta raznih službi: poreski ured, žandarmerijska postaja, finansijsko odeljenje, zatvor, a od 1849. godine i jedna kavalerija - eskadron smešten u kasarni.

Prelazeći na otvoreni apsolutizam* krajem 1851. godine vlasti su ukinule poslednje ostatke lokalnih i oblasnih autonomija. Dotadašnja Hrvatska banska vlada je preimenovana u Carsko namesništvo (Statthaltere), a Hrvatska je podeljena na pet okruga, umesto ranijih šest županija. Sremska županija je rasformirana. Naredbom Ministarstva unutrašnjih poslova Austrije od 17. avgusta 1851, u Vojvodstvu je zavedena nova političko-administrativna uprava, kojom je Vojvodstvo podeljeno na pet distrikta: Lugoški, Temišvarski, Velikobečkerečki, Somborski i Novosadski. Oni su se dalje delili na srezove, a ovi na opštine. Rumski srez je pripojen Novosadskom okrugu. Još 1850. godine ukinuta su zvanja podžupana, velikog beležnika i podbeležnika, i ustanovljeni novi organi vlasti. Na čelu Vojvodstva nalazio se guverner sa sedištem u Temišvaru, dok su niže instance vlasti pripadale okružnim predstojnicima (višim komesarima), okružnim poverenicima (carskim komesarima), sreskim

* Nosioći apsolutizma bili su Aleksandar Bah, ministar unutrašnjih poslova, Antun Šmerling, ministar pravosuđa, i grof Leon Tun, ministar bogoštovlja i nastave.

načelnicima i starešinama opština. Iste godine, u cilju očuvanja reda i mira, osnovana je i žandarmerija, produžena ruka policije. Tri godine kasnije, 2. februara 1854, naredbom Ministarstva unutrašnjih poslova, pravosuđa i finansija, izvršena je nova podela Vojvodstva na okruge i srezova, koja se u principu poklapala sa prethodnom. Za vojnog i civilnog guvernera Vojvodstva 24. avgusta 1851. godine postavljen je Johan Koronini (Johann Coronini), koji je na tom položaju ostao do 1859. godine. On je zamenio ranijeg carskog generala Majerhoferera, a umesto njega na položaj guvernera i predsednika Zemaljske vlade došao je baron Josip Šokčević. Većina činovnika su bili stranci u sredinama u kojima su sprovodili vlast, a među njima je najviše bilo Nemaca. Primetno je i da su često menjali mesto službe, već prema naredbama pretpostavljenih. Zvanični jezik Vojvodstva je bio nemački, mada su se u lokalnim sredinama, u tu svrhu, koristili i srpski, mađarski, rumunski i bunjevački.

Vlast u Vojvodstvu je počivala na policijsko-birokratskom i centralističkom sistemu. Glavni oslonac vlasti su bili državni činovnici i policajci (uniformisani i neuniformisani), koji su redovno, svako svog nadležnog, izveštavali o stanju u njihovim sredinama i raspoloženju naroda. Najvažniji zadatak ove službe je bio da u ovom području otkloni svaku opasnost po državu, odnosno po vladara i njegovu dinastiju. U tu svrhu su vođene opširne evidencije stanovništva, naročito stranaca, putujućih kalfi i služinčadi. Oni su zbog svoje pokretljivosti i čestih promena mesta boravka bili među najsumnjivijima. Politički život u ovakvim uslovima je gotovo zamro. Sve u svemu, bio je to jedan apsolutistički režim, zasnovan na strahu podanika. Stoga, kada je Vojvodstvo ukinuto 1860. godine, za njim niko nije žalio.

Postoji čitav niz dokumenata iz 1850. godine, izveštaja sreskog načelnika sreza Ruma, koji potvrđuju gore pomenutu tvrdnju.¹⁶ Tadašnje vlasti su bile veoma zainteresovane za političku situaciju u ovoj sredini. Sreski načelnik, odnosno njemu podređene instance, redovno su slali periodične (nedeljne, mesečne) izveštaje u Temišvar, centar Vojvodstva. Izveštaji su često bili u vidu tabelarnih pregleda sa sledećim kolonama: "Raspoloženje u narodu", "Potrebe i želje naroda", "Misli i osećanja prema carskom domu i praviteljstvu njegovog veličanstva", "Vladanje naroda u političkom i društvenom životu" i "Višekratni događaji poput zločina i drugih prestupa zakona". Kao potpisnici ovih izveštaja u Rumi javljaju se carski komesari Trifun Mladenović i, kasnije, Pavle Petrović, kao i Stevan Šanta (Szanta), sudija Rumskog sreza.

Izveštaji iz 1850. godine su obično bili povoljni za vlasti, jer konstatuju dobro raspoloženje naroda, koji je veran caru, kao i dobre političke i društvene prilike: mir, red i sigurnost u mestu i okolini. Tek bi poneki izveštaj mogao izazvati lakše uznemirenje lokalnih vlasti, kao onaj u kome sudija Stevan Šanta govori o ugroženosti Pejačevićeve pustare od Šašinčana i o većem požaru koji je zahvatio Rumu u noći 23/24. marta 1850. godine, kada je izgorelo 46 drvenih trgovačkih kućica, sa štetom od 11.630 florina.¹⁷

¹⁶ AV, Fond 23 (Zemaljska uprava za SVTM), broj analitičkog inventara (u daljem tekstu samo - br) 74, 109 i 132, izveštaji od 25. februara, 13. marta i 1. aprila 1850.

¹⁷ AV, F – 23, br. 132, izveštaj od 26. marta 1850.

Pored informisanja izveštajima, civilne i vojne vlasti su periodično obilazile pojedine krajeve Vojvodstva, nastojeći da se lično upoznaju sa prilikama koje su tamo vladale. Na ovakvim proputovanjima, u Rumu je u ovom periodu dva puta dolazio i sam guverner Koronini. Bilo je to u septembru 1853. i 1856. godine, kada je "srdačno dočekan".¹⁸ Još jedan guverner, feldmaršal grof Sen-Kanten, pred sam kraj postojanja Vojvodstva, posetio je Rumu.¹⁹

Nešto više podataka ima o dolasku u Rumu "njegove ekselecije" erchercoga Albrehta. Stigao je 26. marta 1854. i, ne ulazeći u grad, odmah je otišao da obavi egzercir jedne regimente ulanera. Nakon toga je došao u Rumu, praćen mnoštvom naroda i zvonjavom zvona sa rimokatoličke crkve. Na pijaci ga je, u znak pozdrava, dočekaio jedan bataljon graničara, a zatim je otišao u kafanu "Zeleni venac" na ručak. Nakon obedovanja, uz muziku lokalne "ulanerske bande", erchercog Albreht je otišao u Zemun.²⁰

U knjizi protokola Sreskog komesarijata za 1852. godinu takođe ima mnogo naznaka koje potvrđuju strahovanja režima od unutrašnjih i spoljnih neprijatelja. Vlastima je još bila u svežem sećanju mađarska revolucija, i budno su pratili kretanje njenog vođe Lajoša Košuta (Lajos Kossuth) i njegovih pristalica po Evropi. Vesti o ovom su stizale i do Rume, gde je vlastima nalagano da obrate veću pažnju na Košutove agente i emisare, čija je revolucionarna i prevratnička propaganda oživela posle njegovog povratka iz Londona.²¹

U nekim slučajevima vlasti su opravdano strahovale, jer su postojale snažne indicije da u Rumi i okolini postoji opozicija aktuelnom režimu. Takođe, prilike u susjednim oblastima i opšti trend među Južnim Slovenima ka međusobnom zbližavanju odražavali su se na raspoloženje stanovnika Rume, naročito Srba.

Bilo je to vreme buđenja nacionalno-romantičarskih težnji mnogih balkanskih naroda. Sprovodeći politiku Garašaninovog "Načertanija" (1844), vlasti u Srbiji su nastojale da u susedne zemlje, u krajeve gde su živeli Srbi (i u Srem), šalju agente "oštroumne i praviteljstvu vjerne ljude kao ispitatelje stanja ovih naroda"²². S obzirom na značajan broj srpskog stanovništva i njihovu ekonomsku moć, može se pretpostaviti da je takvih ljudi, stalno ili povremeno, bilo i u Rumi. Ova politika je morala da naiđe na simpatije velikog dela Srba u Austriji, među kojima se u toku Revolucije pojavila težnja za prisajedinjenjem Srbiji.

Da ni suprotna strana nije o tome bila neobaveštena, svedoči podatak da je austrijski konzul u Beogradu Majerhof još 1848. godine izveštavao Meterniha (Metternich) u Beču o postojanju Demokratskog panslavističkog kluba u Beogradu, koji po Austriji šalje misionare da propagiraju stvaranje

¹⁸ Srbski dnevnik, 71, 1853; 76. i 77, 1856.

¹⁹ Srbski dnevnik, 71, 1860.

²⁰ Srbski dnevnik, 43, 1854.

²¹ IAS, Knjiga protokola Sreskog komesarijata za 1852, 1.917, od 1. septembra (u daljem tekstu - Protokol.)

²² Dragoslav Stranjковиć, Vlada Ustavobranitelja 1842-53, Beograd 1932, 271

jugoslovenskog kraljevstva sastavljenog od "Srbije, Bosne, Bugarske, Hrvatske, Slavonije, Srema, Dalmacije i Južne Ugarske".²³

Moguće je da se na jedan od ovakvih klubova odnosi izveštaj Sreskog komesarijata u Zemu od 7. decembra 1850. godine.²⁴ U njemu se govori o ilegalnom radu Demokratskog kluba u Rumi. Potpisnik ovog pisma iz Zemuna obaveštava vojvodu Vojvodstva srpskog da ga je izvesni Stefan Dobrić izvestio o postojanju i aktivnostima tajnog tzv. Demokratskog kluba u Rumi. Isti klub je "višestruko" koristio prisutno nezadovoljstvo naroda pojedinim merama vlasti, kao što je povraćaj zajma. U tom kontekstu, kao glavni akter ovog kluba, pominje se rumski advokat Mihajlo Simonović, a izražava se i veliko podozrenje prema advokatskom staležu uopšte, koji širi ovakve ideje i koristi priliku da podbunjuje narod. Međutim, nakon izvršene provere dotičnog, on se u kasnijim dokumentima pominje kao dobar i lojalan čovek, što ga oslobađa ovih optužbi. Klub nije imao svoje prostorije za sastajanje, a njegovi članovi su bili predstavnici inteligencije. Oni su zastupali srpske interese (interese Kneževine Srbije – p. a.). Ideje ovog kluba javno su promovisali beogradski i drugi južnoslovenski listovi, a bio je u vezi i sa čitalačkim društvima u Beogradu i Zagrebu, koja su imala sličnu, južnoslovensku, orijentaciju. U tom smislu se pominje izvesni gospodin Popović, urednik beogradskih novina, koji je uživao puno poverenje Kluba, zbog objavljivanja tekstova koje su poslali njegovi članovi. O svemu je bila obavještena i lokalna policija.

Jedan od novinskih članaka koji je jasno govorio o raspoloženju rumskih Srba prema srpskim svetinjama pojavio se u listu "Južna pčela" 1852. godine. U dopisu iz Rume od 3. aprila govori se o oduševljenju sa kojim su Rumljani dočekali krst cara Dušana, koga je iz Dečana doneo jedan kaluđer.

²³ Isto, 278

²⁴ AV, F – 23, br. 977, od 7. decembra 1850.

* Slično "demokratsko udruženje" prevratničko-republikanskih namera je osnovano 1851. godine na čelu sa Đorđem Stratimirovićem. (Vasilije Krestić, Srbi u Vojvodini za vreme Bahova apsolutizma (1849-1860), Novi Sad 1976, 61)

Advokati ili pravnici su, u tom periodu, a i kasnije, kao retki obrazovani ljudi, očigledno imali veoma značajnu ulogu u društvu i bili popularni među stanovništvom. Oni se često sreću u raznim ulogama i na raznim funkcijama, kako na vlasti, tako i u opoziciji režimu. Građa iz ovog perioda je bogata karakteristikama (Persons=Beschreibung) za advokate sa stanovišta njihove lojalnosti državi.

Od advokata koji su tada kraće ili duže vreme ordinirali u Rumi nailazimo na sledeće: Konstantin Bogdanović, Svetozar Nikolajević, Stevan Dimitrijević, Ladislav Balog, Svetozar Stojadinović - zakleti advokat, Georgije Lazarević, Milan Simeonović, Vladislav Nikolajević, Konstantin Kojić - doktor prava, Mihajlo Simonović (možda istovetan Milanu Simeonoviću), Ničifor Svilarević, zemaljski advokat i sudija, Simeon Krestić, Pavle Simonović, Simeon Filipović i Andrija Koviljac. (AV, F – 401, kut. 11, dok. 1.399; AV, F-401, dok. 1.082; IAS, F – Magistrat ..., "Potvrda o vladanju od 10. januara 1854", kao i i drugi navedeni dokumenti, Srbski dnevnik, 1855)

Napomena: pomenuti rumski advokat Svetozar Stojadinović (rod. 1822) bio je rođeni brat poznate srpske pesnikinje Milice Stojadinović Srpkinje. On se nastanio u Rumi i oženio Rumljankom, sa kojom je imao dve ćerke, Milicu i Milevu. U Rumi je "priznat za sposobnog advokata i poštenog čoveka". Ipak, prema sadržini kasnijih Milićinih pisama može se primetiti da su odnosi brata i sestre kasnije pogoršani, jer je on Milici osporavao deo nasleđstva posle očeve smrti. (Radmila Gikić, Prepiska Milice Stojadinović Srpkinje sa savremenima, Novi Sad 1991, 75)

* Moguće je da se ovde radi o Milošu Popoviću (1820-1879), uredniku više srpskih listova, koji je u ovo vreme izdavao "Srbske novine" (1843-1855), opoziciono nastrojene prema režimu u Austriji, zbog čega je njen Generalni konzulat u Beogradu krajem 1850. oštro protestovao. (Više o Milošu Popoviću videti: Mihailo Bjelica, Miloš Popović - urednik srpskih listova, Istorijski glasnik I, Beograd 1973, 111-130)

Tom prilikom na ulicama se pojavio veliki broj Srba, koji su izašli da vide i izljube ovu srpsku versku relikviju.²⁵

Slično raspoloženje oslikava još jedna akcija srpskog stanovništva u Rumi, čiji je cilj bio da se pomogne pri podizanju spomenika episkopu Lukijanu Mušickom. Akcija prikupljanja sredstava je trajala nekoliko godina, ali nije poznato da li je pomenuti spomenik ikada podignut. Ipak, Rumljani su se odazvali u većem broju, sakupivši ukupno 40 forinti i 37 krajcara (novčića).²⁶

Međutim, bilo je i slučajeva izliva patriotskih osećanja lokalnog stanovništva prema državi, pa čak i nekih osoba od kojih se to ne bi očekivalo. U sklopu priprema za rat protiv Sardinije i Francuske 1859. godine, vlasti su, preko svojih nižih instanci, razasle nalog o potrebi sakupljanja priloga kao "patriotskog" doprinosa za vanredne ratne troškove. Sličan dopis je preko sreske uprave stigao do opštinskog načelstva u Rumi. Iz dopisa sreske uprave se vidi da je u Rumskom srezu na ovaj način sakupljeno ukupno 979 for. i 58 kr. u gotovini i 20 for. u obveznicama. Očigledno zadovoljan rezultatima akcije, sreski načelnik Irkić je zamolio više vlasti da ovim "lojalnim" priložnicima za njihovu "patriotsku žrtvu" isposluje priznanje kod guvernera.²⁷

Još odranije ispoljen strah Austrije da bi povezivanje južnoslovenskih naroda tokom njihovih nacionalno-oslobodilačkih pokreta, naročito protiv Turske, moglo da se prenese na njenu sopstvenu teritoriju i ugrozi joj interese na Balkanu, opredelio je njenu politiku u graničnim oblastima prema Srbiji uoči i u vreme Krimskog rata (1854-56). U ovom ratu zapadne sile (Francuska, Velika Britanija, Austrija i Pruska) su se suprotstavile nameri Rusije da iskoristi slabosti postrevolucionarne Evrope i konačno reši istočno pitanje u svoju korist. Srbija, podstaknuta savetima Rusije, u ovom ratu je zadržala neutralnost. U isto vreme, austrijske trupe na granici budno su očekivale neki pokret vojske južno od Save,

²⁵ Južna pčela, 29, 1852.

²⁶ Srbski dnevnik, 20, 1855.

Priložnici iz Rume bile su sledeće osobe: advokat Pavle Simonović, učitelj Grigorije Vidaković, advokat Simeon Filipović, pomoćnik sreske vlasti Simeon Vlaović, pomoćnik sreske vlasti Simeon Cvetković, Sofija P. Adamović, advokat Andrija Koviljac, advokat Svetozar Stojadinović, trgovac L. E. Panajotović i supruga Marija, beležnik Sava Voinović, Ekatarina Koviljac rođ. Nikolić, trgovac Pavle Bogdanović, špekulant Jovan Aranicki, trgovac Petar Lakić, trgovac Nikola Čarkadžić, trgovac Teodor Maksimović, trgovac Jovan Maksimović, trgovac Simeon Staić, trgovac vinom Mihail Kritovac, trgovac Dimitrije Mladenović, pivar varadinski Sofronije Radojčić, trgovac Jovan Bogdanović, trgovac Teodor Bogdanović, trgovac Gavriilo Janković, trgovac Nikola T. Kritovac, trgovac Georg Dimitrijević, trgovac Stefan Georgijević, trgovac Mihail Mihailović, trgovac Vasa Staić, sapundžija Vasa Kritovac, abadžija Jovan Georgijević, abadžija Miloš Janković, lebcelter Petar Nikolajević, abadžijski kalfa Miloš Miletić, čarubđija Kosta Živković, čurčija Atanasije Jovanović, trgovac Simeon I. Milutinović, špekulant Stevan Dimitrijević, birtaš Petar Dimitrijević, šnajder Stevan Dudić, abadžija Ilija Pantelić, sapundžija Jovan Vasić, čurčija Dimitrije Belić, čurčija Stevan Ćirić, Ekatarina S. Miljević.

²⁷ IAS, F – Magistrat..., 126/1859. dopis Sreske uprave od 24. juna.

Kao "patriotski" priložnici pojavili su se: arhimandrit manastira Grgeteg Patricije Popeskul (100 f), rumski župnik i titularni kanonik Martin Vice (20 f), Stefan pl. Jančo (10 f), jazački iguman Sava Stojčević (10 f), Trifun pl. Mladenović (5 f), personal Rumskog sreza i poreskog ureda (49 f i 25 kr) i rumaska sreska zajednica (478 f i 83 kr i 20 f u obveznicama).

Napomena: Iz istog razloga, sakupljanja novca za ratne potrebe, u Rumu, kao i u još neka mesta, dopremljen je jedan kontingent od 100 konja sa ciljem da se oni prodaju, dok je prihod išao u korist blagajne vojne postaje u Rumi. (AV, F - 23, br. 24.160, Temišvar, 17. septembar 1859)

kako bi sprovele okupaciju Srbije. Rat je završen porazom Rusije, koja se odrekla pretenzija prema Turskoj i uloge zaštitnika hrišćana u Turskom carstvu.

Srem, kao granična oblast Austrije i Kneževine Srbije, bio je u to vreme u centru interesovanja austrijskih vlasti. Osim opsežnih mera sprovedenih u cilju snimanja raspoloženja među srpskim življem u ovim krajevima, vlasti su ovde dovele i vojsku, čiji je zadatak bio da preventivno deluje na Srbiju, a u slučaju potrebe i pređe Savu. Aleksa Simić, knežev predstavnik, u jednom pismu Kničaninu od 28. maja 1853. govori o sedam divizionu ulana, svaki sa po dva eskadrona, smeštenih u Sremu. Od toga, dva diviziona, zajedno sa municijom, štabom i muzikom ("bandom"), stacionirana su u Rumi, gde se pričalo da će za deset dana preći u Srbiju.²⁸

U tom smislu, svaki dolazak iole značajnijih ličnosti iz Srbije u Srem bio je propraćen odgovarajućim izveštajima nadležnim organima od lica koja su bila zadužena za praćenje istih. Takva jedna osoba, bar prema proceni lokalnih vlasti, posetila je Rumu oktobra 1856. godine. Bio je to penzionisani ruski državni savetnik Pilat Simonović. On je u Rumu došao iz Beograda, radi posete nećaki Sofiji Simonović, udatoj Sarajkić. O tome je Okružno načelstvo u Novom Sadu 10. oktobra 1856. izvestilo Namesništvo SVTB, kao i da se isti, obavivši poslove, vratio u Beograd, zajedno sa nećakom Johanom Ristivojevićem.²⁹

Jedna druga poseta Rumi i komentar ovog boravka u tadašnjoj štampi izazvali su izvesno uznemirenje u krugovima lokalne vlasti. Vraćajući se iz Beča, na putu u Beograd, u Rumu je krajem 1851. godine svratio Toma Vučić Perišić, jedan od prvih ljudi Kneževine Srbije i vođa ustanka protiv kneza Mihaila 1842. godine. Pomenuta novinska vest dala je veliki značaj ovom događaju, predstavljajući ga kao poluzvaničnu posetu rumskoj opštini. U njoj se kaže da je Vučić posetio gospodina "kontrolora", gde mu je trgovac Petar Lakić, u ime opštine, "učinio podvorenje". Tom prilikom je Vučić održao govor pun hvale prema Rumljanima, naglašavajući njihovu veliku revnost prema srpskom narodu. Takođe, izrazio je žaljenje zbog ustanka koji je digao, odnosno, nevinih žrtava koje su tom prilikom pale. Međutim, ubrzo je stigao demanti ove vesti, gde je sam Petar Lakić opovrgao neke, ranije iznete, tvrdnje. U njemu se navodi da je Vučić u Rumi boravio samo dok nije promenio svog konja. Pošto u Rumi nije poznavao nikoga sem gospodina "kontrolora", otišao je kod njega. Sasvim slučajno na ručak kod istog gospodina bio je pozvan i trgovac Petar Lakić. Dakle, nije bilo nikakvog zvaničnog prijema od opštine, niti je bilo govora i povika: "Živeo!", već je je to bila privatna poseta.³⁰

U susednoj Kneževini Srbiji tih godina su na vlasti bili tzv. Ustavobranitelji i dinastija Karađorđević. Prethodni režim Mihaila Obrenovića otišao je sa vlasti 1842. godine posle pobune Tome Vučića Perišića. Od tada, pa sve do Svetoandrejske skupštine 1858, kada su na vlast ponovo došli Obrenovići, u manjoj ili većoj meri, trajala su njihova nastojanja da se domognu vlasti u Srbiji. Austrijske vlasti su u Aleksandru Karađorđeviću nalazile zahvalnog partnera u borbi za uticaj na Balkanu, tako da nisu sa simpatijama

²⁸ Dragoslav Stranjkić, nav. delo, 240.

²⁹ AV, F – 23, br. 12.213 i 12.239, od 10. oktobra 1856.

³⁰ Južna pčela, 24, 1851 i 2, 1852.

gledale na akcije pristalica Obrenovića, koje su polazile sa njene teritorije i bile usmerene na promenu vlasti u Srbiji. Srem je, zbog blizine Srbiji, bio najpovoljnije mesto za ovakve akcije. Ustaljenim načinom obaveštavanja, informacije o sumnjivim osobama i njihovim delatnostima brzo su dolazile do najviših organa vlasti. Ni Ruma i njeno stanovništvo nisu ostali po strani u ovim zbivanjima.

O tome svedoči i naređenje viših vlasti organima uprave u Rumskom srezu, od maja 1850. godine, da preduzmu mere opreza radi sprečavanja "planiranog" ustanka u Srbiji u korist Mihaila Obrenovića. U odgovoru na ovaj dopis sreski komesar Petrović obaveštava da su u tom pravcu preduzete sve potrebne mere. Sve sumnjive osobe su bile pod prismotrom, a oni koji su ranije učestvovali u sličnim događajima posećeni su kod svojih kuća. Sve u svemu, nije pronađen nikakav trag koji bi ukazivao na vezu Rume i ustanka u Srbiji.³¹

Ipak, nije bilo baš tako, jer nekoliko godina kasnije načelnik okruga Novi Sad, Trnka (Trnka), 7. marta 1854. javlja guverneru Koroniniju da je izvesni Sava Simić, izbeglica sa mestom boravka u Rumi, tajnim putevima kod Petra Lakića, trgovca iz Rume, naručio 48 funti baruta za Miloša Obrenovića i njegove ljude. Koroninija je, međutim, o ovome već bio informisao načelnik Sreskog komesarijata u Rumi, Holcer (Laurenz Holzer), pismom od 11. februara. Holcera je, opet, o svemu obavestio rumski trgovac Lakić, pri čemu se izražava uverenje da će Lakić i dalje obavestavati žandarmerijsku komandu o sličnim stvarima. Lakić je naveo da je 9. februara izbeglica Simić kupio barut, koji je poručio Proka Misirača, graničar iz Šašinaca. Misirača je došao po barut oko 5 sati uveče i natovario ga na kola. U dopisu od 11. februara govori se da su akteri ove trgovine već bili pod prismotrom, jer je Holcer, dva dana ranije, o tome obavestio žandarmeriju. Žandarmi, koji su ga zaustavili, nisu ništa našli, a on je objasnio da je barut bacio usput. Barut je stvarno nađen nekoliko dana kasnije u jednoj sporednoj ulici, ispod snega (u Holcerovom dopisu kao mesto nalaza pominje se ugao jedne bašte, kao i to da je barut predat njemu - Holceru). Sreski načelnik je potom pretražio kuće onih lica kod kojih svraćaju Srbijanci, ali bez uspeha. Sava Simić, koji je pobegao iz Srbije kao pristalica Obrenovića, bio je uhapšen i suočen sa Lakićem, pri čemu je sve to potvrdio. Sreski načelnik je doznao da je ova municija trebalo da bude prošvercovana u Srbiju za potrebe Miloševih pristalica i protiv postojeće tamošnje vlasti. Barut je preko Klenka trebalo da bude prebačen u Šabac, a odatle dalje u Srbiju. Načelnik je zato doneo naredbu da se ubuduće u srezu nikakva municije ne može prodavati bez službene dozvole. Takođe, preduzet je službeni popis izbeglica iz Srbije koje borave na području Rumskog sreza, što je ranije okružni načelnik Trnka preporučio svom podređenom činovniku.³²

³¹ AV, F – 23, br. 268, dopis od 21. maja 1850.

* Trgovac Petar Lakić imao je kuću, a verovatno i radnju, u današnjoj Železničkoj ulici br. 3. Lakić je inače bio poznat i van Rume kao jedan od ljudi koji su pripremili tzv. Katansku bunu u Srbiji protiv Karađorđevića.

** Simić je u Sremu boravio od 1842. godine, tako da je moguće da je ovamo izbegao nakon pobede opozicije u Srbiji, posle ustanka Tome Vučića Perišića protiv kneza Mihaila. Međutim, i ranije je kasnije, mnogi su prelazili Savu, između ostalog i zbog pljačke, iako je činjenica da je u Sremu i južnoj Ugarskoj tih godina ojačao obrenovićevski pokret.

³² A V, F – 23, br. 7.231 i 7.381, pismo od od 11. februara i 7. marta 1854.

Krijumčarenje oružja se ipak nije moglo lako iskoreniti i pored kažnjavanja prestupnika, najčešće telesnim kaznama. U dokumentima iz tog vremena i dalje se može naići na slične pojave. Januara 1858. godine Okružno načelstvo u Novom Sadu izvestilo je Namesništvo Srpskog vojvodstva da je krijumčar oružja Miloš Jovanović iz Rume kažnjen telesnom kaznom, dok se ista nad Milutinom Pantelićem nije mogla izvršiti zbog njegovog slabog zdravlja.³³

Koliko je državna vlast pomno i sistematski vodila računa o bezbednosti države, naročito u odnosu prema manje pouzdanim narodima i inteligencijom, svedoči i epizoda, koja se desila tokom maja 1854. godine u Karlovačkoj gimnaziji. Đak te gimnazije, Damjan Paletašević, rodом iz Rume, u prisustvu svojih školskih drugova Konstantina Jovanovića Ekmečića i Stevana Molovića, napisao je na školskoj tabli sledeće reči na srpskom jeziku: "Cara ubiti ne bojte se toga ako ste svi jedinstveni ja se tome neću protiviti." Dotični je pitao učenike kakav sve smisao mogu da imaju ove reči, već prema znacima interpunkcije koji bi se mogli umetnuti. Na ovu ideju đak Paletašević je došao u jednom razgovoru sa rumskim učiteljem Jovanom Ilićem, kada je, za vreme raspusta (april 1854), boravio u Rumi kod svog oca krojača. Tada je čuo priču o dvanaest razbojnika koji su hteli da ubiju vladara. Kada je jedan od njih odao družinu i sve priznao, vođa je izbegao kaznu tako što se pozvao na moguće menjanje smisla rečenice u slučaju različitih mesta znakova interpunkcije. Guverner Koronini naložio je sreskom načelniku u Rumi Lorencu Holceru da ovaj slučaj temeljito ispita i ustanovi ima li u tome kakve opasnosti za vladara i državu. Naročito je trebalo obratiti pažnju na oca i sina Paletašević, kao i na učitelja Ilića, za čija je politička uverenja i radnje trebalo naći potvrđujuće dokaze. Takođe, upućena je preporuka školskim vlastima da se pobrinu za stanje misli kod učenika Karlovačke gimnazije.³⁴

Vlasti su bile nepoverljive prema pripadnicima pojedinih naroda ne samo zbog njihovih potencijalnih političkih uverenja, koja su ugrožavala stabilnost i opstanak države, već i zbog drugih razloga. U očima vlasti takvi su bili Jevreji, putujući zanatlije i trgovci, inače rasprostranjeni po celoj Monarhiji**. Njihova ekonomska moć, međusobna povezanost i poslovična zatvorenost prema ostalim narodima stalno su izazivale pažnju i podozrenje vlasti na svim nivoima.

U knjizi protokola Sreskog komesarijata u Rumi za 1852. godinu zabeležena je jedna naredba viših vlasti koja se tiče progona Jevreja ukoliko se

³³ AV, F – 23, br. 16.158, izveštaj od 5. januara 1858.

* Originalni tekst ove rečenice je: "Der Keiser tödten nicht fürchtet euch wenn ihr alle einverständen sind ich nicht widersetze mich".

³⁴ AV, F – 23, br 7.708, dopis od 24. maja 1854.

** Godine 1857. u Rumi su živela 54 Jevreja. (dr Antal Hegediš i dr Katarina Čobanović, nav. delo, 118)

Napomena: zanimljivo je da je samo mali broj Jevreja posedovao vlasništvo nad kućama u kojim su stanovali. Prema zemljišnoj knjizi iz 1863. godine (Zavičajni muzej Ruma, inv. br. 501), samo je nekoliko jevrejskih porodica imalo kuće u sopstvenom vlasništvu. To su bile porodice Fišer (Fischer) - ulica 7. jula, Štajner (Steiner) - ulica Veljka Dugoševića na mestu današnje Sportske hale, Vesel (Wessel) - ugao Železničke ulice i Ulice Stanka Paunović Veljka. Gabrijel Vesel se, kako tvrdi jedan dokument, u Rumu verovatno doselio iz Vognja neposredno po Revoluciji. (IAS, Sr. Mitrovica, F – Magistrat trgovišta Ruma, Ruma, 264/1854, od 22. februara)

budu bavili zabranjenom delatnošću - gajenjem duvana, koji je tada bio državni monopol. Kao takav, u Rumi je označen Kain Kon (Kain Kohn), koji se, ipak, pominje u Rumi i u kasnijem periodu.³⁵

Pomenuto nepoverenje vlasti prema Jevrejima oslikava i epizoda s početka 1853. godine, kada je Predsedništvo Rumskog sreza 30. januara izvestilo nadležne vlasti o pretresu kuća rumskih Jevreja, ranije novosadskih žitelja, koji su bili u daljem rodbinskom srodstvu sa petrovaradinskim Jevrejom Rotom (Roth). Tom prilikom su pretresene kuće tri jevrejske porodice. Kod porodice Belgrad (Mayer Belgrad) bio je sreski činovnik Koić, kod Hofmana (Abraham Hoffmann) sreski adjunkt (pomoćnik) Štarić, a kod Brika (Jakob Brück), potpisani Aranjesi (Aranyessy), uz asistenciju žandarmerije. Prilikom pretresa tražene su zalihe papirnog novca i kod svakog je ustanovljena određena suma takvog novca. Međutim, kasnije se pokazalo da među ovim novcem nije bilo očekivanih falsifikata. Prilikom ovog iznenadnog pretresa, u kući starinara Majera Belgrada našao se i Johan Vajs (Johann Weiss), takođe Jevrej, sa kojim je sačinjen zapisnik (protokol) o tome šta je on tu radio i kako je znao da se pretres obavio zbog potrage za lažnim novčanicama. Na ovu primedbu Vajs je izjavio da je to pretpostavio, jer je adjunkt nakon provere srebrnog i papirnog novca samo papirni spakovao i zapečatio, a zatim nastavio detaljnu pretragu u kući i starinarnici, dok na pitanje zašto nije otišao kada se adjunkt pojavio, odgovorio je da se već tu zatekao, a on i Belgrad su kompanjoni. Komesarijat iz Rume je, dalje, o rezultatima ove istrage obavestio Zemaljsku upravu.³⁶

³⁵ IAS, Protokol..., br. 3.296, od 15. decembra

Pomenuti trgovac Kain Kon je i kasnije bio predmet interesovanja sreskih vlasti u Rumi. Međutim, u to vreme, 1859. godine, on je, prema informacijama kojima je raspolagala opština, dve godine ranije napustio Rumu i otišao u nepoznatom pravcu. (IAS, F – Magistrat..., 3.101/1859, dopis sreza od 11. juna i 1.233/1859, odgovor opštine od 4. jula)

Moguće je da se ovde radi o onim jevrejskim porodicama koje su se 1846. godine iz Novog Sada preselile u Rumu i tu se nastanile, a koje pominje Slavko Gavrilović. (Slavko Gavrilović, Ruma - Trgovište u Sremu 1718-1848/49, 137)

³⁶ AV, F – 23, br. 4.025, izveštaj Predsedništva Rumskog sreza od 30. 1. 1853, Protokol od 31. 1. 1853, dopis Sreskog komesarijata u Rumi od 1. 2. 1853.

Pored pomenutih Jevreja, u Rumi se u tom periodu više puta pominje i izvesni Samuel Hajzler (Heisler), koji je kao trgovac i učesnik licitacija bio u poslovnim vezama sa Jakovom Milutinovićem. (IAS, F – Magistrat trgovišta Ruma, 1.076/1854. i dopis Sreskog komesarijata 172/1854. od 4. jula; knjiga protokola Sreskog komesarijata od 1852)

2. Organizacija sreske uprave

Ruma je bila i sresko mesto u Novosadskom okrugu, središte istoimenog sreza. Kao takva, imala je i sreski sud trećeg stepena žalbe*, što je, između ostalog, određivalo njen položaj u hijerarhiji mesta u državi. Moglo bi se reći da je srez u to vreme bio poslednja instanca države prema lokalnoj vlasti i stanovništvu. Sreski organi vlasti su bili nosioci državne politike u lokalnoj sredini. Oni su prenosili naredbe viših vlasti i pazili da se one sprovedu u delo.

U skladu sa državnim politikom, na činovničke položaje u sreskim organima vlasti su uglavnom postavljane osobe sa strane, često iz udaljenih krajeva države, najčešće Nemci. Bio je to deo sveobuhvatne državne politike, čiji je cilj bio da na ovaj način uspostavi potpunu kontrolu nad svakim segmentom društva u svakom delu Monarhije. Uz to, svaki od ovih činovnika, od najviših (sreskih načelnika) do najnižih (poslužitelja), bio je u potpunosti izložen volji viših vlasti, te je u svakom trenutku mogao biti premešten u neku drugu sredinu ili na drugi položaj. Takođe, rad svakog činovnika budno je motrila i proveravala, već pominjana, dobro hijerarhijski organizovana dostavljачka služba.

Srezom je upravljao Sreski komesarijat, odnosno Sresko načelstvo, sa načelnikom na čelu. Od načelnika koji su službovali u to vreme u dokumentima se pominju sledeći³⁷: Trifun Mladenović** (1850), Pavle Petrović (1853), Lorenc Holcer (1854-1855), Jekić*** (1855), Jovan Irkić**** (1856-1859), Ludvig Kajzer (Ludwig Kayser) (1859).

* Vrhovni sud se nalazio u Temišvaru, sudovi drugog stepena u Somboru, Lugošu i Temišvaru, a u centrima sreza su bili sudovi trećeg stepena.

Tadašnji humoristički list "Sremski zabavnik" dao je jednu karakteristiku sremskih sreskih sudova u formi jedne pitalice: "Šta je najbrže i šta najsporije na ovome svetu?" Pored puža koji svakih 10 minuta pređe 3 stope, parnice sreskih sudova su još sporije, jer "kroz punih osam meseci sa svog mesta se ne miču". (Sremski zabavnik, sv 1, Novi Sad 1852, 20)

³⁷ Navedeni podaci su preuzeti iz arhivske građe i literature korišćenih u ovom radu.

** Rumska porodica plemenitih Mladenovića bila je jedna od najuglednijih i najuticajnijih u Rumi toga doba, a i kasnije. Najpoznatiji je bio Trifun pl. Mladenović, sreski načelnik i član Vrhovnog kasacionog suda u Beču (plemić koji je "gospostvo na sablji stekao" - A. Popović Zub, Uspomene, Beograd, 1890, 16); zatim, Petar, konceptista kod Banskog veća u Zagrebu; Jovan, predsednik kr. sudbenog stola u Vukovaru; Pavle, carsko-kraljevski kapetan u puku "Nadvojvoda Ernst"; Kosta, aktuar kr. sudbenog stola u Vukovaru; Dimitrije, beležnik u Vrdniku. (Milutin Ratković, Postanak fondova škola srbskih u Rumi, Novi Sad, 1868)

*** Ovaj "Ekić" se pominje samo jednom u oglasu Srbskog dnevnika (novembar 1855), i verovatno je samo kratko bio u Rumi na mestu sreskog načelnika.

**** Na mnogobrojnim dokumentima iz ovog perioda nalazi se potpis ovog sreskog načelnika, koji je dugo obavljao ovu funkciju u Rumi. Međutim, njegov potpis se na većini dokumenata može dvojako pročitati, kao "Irkić" ali i kao "Jokić". Njega, kao Jovana Irkića, i nekoliko puta kao Jovana Jokića, pominje Tadija Grosinger u analitičkom inventaru Vojvođanskog arhiva za fond "Zemaljska uprava za Srpsko vojvodstvo i Tamiški Banat". Nema, međutim, sumnje da se radi o prezimenu "Irkić", jer se na jednom potpisu, koji se razlikuje od ostalih i koji možda on sam nije ni napisao, jasno razlikuje "r" od "o", ali i zato što ga kao takvog, i kao sreskog načelnika u Rumi i svog prijatelja u toku 1857. godine, pominje i Milica Stojadinović Srpkinja u jednom pismu Vuku Karadžiću od 19. septembra 1857. (Radmila Gikić, Prepiska Milica – Vuk – Mina, Novi Sad 1987, 137).

Izbor sreskog načelnika nije uvek bio lak posao. Iako se o moralnom liku i stručnosti kandidata veoma vodilo računa, dešavalo se da predloženi nije odgovarao ovoj slici. Na primer, 1956. godine Zemaljska komisija za personalne poslove uložila je prigovor na izbor dr Johana Svobode za načelnika u Rumi, zbog njegovog "netaktičnog ponašanja i nepodobnosti za rad sa strankama"³⁸. Zato je umesto njega načelnik postao Jovan Irkić. Posle nekoliko godina načelnikovanja, Viši zemaljski sud Srpskog vojvodstva je o njemu izrekao mišljenje da "nije više dorastao dužnostima sreskog načelnika" i predložio njegov premeštaj u Ilok³⁹. Na njegovo mesto je trebalo da dođe Mihajlo Štefulić, ali se od toga odustalo zbog Štefulićeve "nesposobnosti za službu u pravosuđu"⁴⁰.

Pomenuti načelnik Irkić je zanimljiv po tome što je tokom svog službovanja u Rumi uspostavio prijateljske veze sa pesnikinjom Milicom Stojadinović Srpkinjom, koje je održavao i posle svog odlaska iz Rume. On je pesnikinji mnogo puta pomogao pri dobijanju pasoša za njena putovanja u Srbiju, pri čemu je okarakterisana kao osoba koja "u političkom i moralnom pogledu ne izaziva nikakvo podozrenje"⁴¹. Jednom prilikom ona piše Vuku da nije dobila pasoš za odlazak u Šabac da vidi srpskog kneza Mihaila, između ostalog, i zbog toga što njen prijatelj, "bivši načelnik" Irkić u to vreme nije bio u Rumi da joj pomogne u toj nameri.⁴² Milica se njemu odužila tako što je sreski načelnik preko nje mogao da se upozna sa delom Vuka Karadžića, a možda i sa njim lično. Ona je tražila od Vuka da joj za Irkića pošalje njegova "sva tri časta narodnih pjesama"⁴³.

Sreskom načelniku su u obavljanju poslova pomagale razne službe koje se donekle mogu razaznati iz periodičnih popisa službenika, koji su dostavljani direktno guverneru.

U tom smislu pominjemo kvalifikacionu tabelu sa podacima o kretanju u službi svih činovnika Sreskog komesarijata Ruma koje je komesar Rumskog sreza Petrović 1853. godine dostavio guverneru Koroniniju. U tom popisu, kao osobe zaposlene u Komesarijatu, navode se: Lorenc Holcer – sekretar Zemaljske vlade, Mihael Rogulić, ekspeditor, zatim niži službenici Lazar Ruvarac, Konstantin Trumić, Eugen Bonj i Karl Aranjesi. Pored njih, u ovoj tabeli nalaze se imena Konstantina Kojića*, sreskog adjunkta starog 36 godina, Jozefa Šatarića, nastojnika, starog 30 godina, Pavla Adamovića (služba neidentifikovana zbog nečitkog rukopisa), starog 52 godine, Jovana Marinkovića, sreskog komesara, starog 48 godina, kao i nekoliko osoba koje su

³⁸ AV, F – 23, br. 12.450

³⁹ AV, F – 23, br. 22.604

⁴⁰ AV, F – 23, br. dok. 22.604 i 22.703

⁴¹ Radmila Gikić, Prepiska Milice Stojadinović Srpkinje sa savremenicima, 19, 31

Napomena: Za ovaj podatak priređivač Radmila Gikić je koristila građu koju je objavio Aleksa Ivčić, Arhivski podaci za biografije naših književnika. Milica Stojadinović Srpkinja, Letopis Matice srpske 352, 1939.

⁴² Radmila Gikić, Prepiska Milica – Vuk – Mina, 147, Pismo Vuku od 17. avgusta 1859.

⁴³ Radmila Gikić, Prepiska Milice Stojadinović Srpkinje sa savremenicima, 31

* Konstantin Kojić je kasnije imao dosta uspeha u karijeri i došao je do mesta predsednika Sudbenog stola u Vukovaru i bio počasni sudija Rumskog sreza.

“kao određene stupile u Komesarijat”, a to su: Franc Aranjesi, Georg Emanuel, sreski komesar, i Jovan Pavlović, sreski komesar.⁴⁴

Sedam godina kasnije, na izdisaju Srpskog vojvodstva 1860. godine, sledi još jedan spisak činovnika i pomoćnog osoblja Sreskog načelstva u Rumi: Ludvig Kajzer, sreski načelnik (postavljen 1859. iz Lugoša⁴⁵), Aleksandar Danko* i Aleksandar Branko Jovanović, sreski pristavi, Georg Saraikić i Franc Šabata (Schabata), aktuari, Georg Mesić, Jozef Fajst (Feist), Hugo Kriner (Krinner) i Marko Petrović, kancelisti, Johan Vencel Humer (Wenzel Humer) i Nikola Lukić, poslužitelji, Franc Kolenc, pomoćni poslužitelj**. Iz Novog Sada Načelstvu su dodeljeni Adolf Riter fon Prominski (Ritter von Prominsky) i Jakob Roj (Roy), sudski pomoćnici, a iz Poreznog suda u Rumi: Anton Lobmajer (Lobmayer) , poreznik, Silvester Rehak (Rehak), kontrolor, Jozef Pinter (Pinter), asistent, i Pavle Vlajić, poslužitelj.⁴⁶

Međusobni odnosi zaposlenih u Sreskom načelstvu često su bili ispunjeni surevnjivošću, zavišću i međusobnim nepoverenjem, kako onih u istom rangu, tako i između nadređenih i podređenih. Veliki broj dokumenata iz ovog perioda tiče se žalbi i prigovora na ponašanje i obavljanje dužnosti pojedinih službenika u srezu.

Tako sreski načelnik Holcer govori o sukobu nekih oficira 8. ulanskog puka “Nadvojvoda Ferdinand Maks” sa Gregorom Krstićem, pristavom sreskog suda.⁴⁷ Nešto kasnije sreski načelnik, ovog puta Irkić, traži premeštaj sreskog pristava Branka Jovanovića zbog navodnog pijanstva i nepouzdanosti, što je odbijeno jer optužbe nisu dokazane.⁴⁸ Potom je sreski načelnik Irkić ponovo ponovo podneo jednu prijavu protiv pristava Jovanovića zbog navodnog isticanja narodnosti i konkubinata, što su nepristrasni posmatrači doveli u vezu sa uzajamnom netrpeljivošću.⁴⁹

Pojedini činovnici, pa čak i ustanove u celosti, nisu obavljali svoj posao na zadovoljavajući način. Utvrđene nepravilnosti u radu bi brzo stizale do nadležnih organa, koji su odmah reagovali, najpre opomenama, a zatim i drastičnijim merama: premeštanjem, otpuštanjem iz službe i sl.

To je bio slučaj sa sreskom Poreskom upravom, čijim radom, u izvesnoj meri, nije bila zadovoljna okružna vlast u Novom Sadu. Primedba se odnosila

⁴⁴ AV, F – 23, br. 4.967, Ruma 7. maj 1853.

⁴⁵ AV, F – 23, br. 23.471

* Aleksandar Danko je došao u Rumu 1857. godine iz Bileta i zauzeo mesto pristava Viorala, koji je otišao u Bilet. (AV, F – 23, br. 15.311)

** Sa istom službom se u dokumentima pominje i vodnik invalid Franc Šulc (Schulz) iz Trnave u Češkoj.

*** U pitanju je otac istoimenog nadaleko poznatog lekara, rođenog Rumljanina (videti Jovan Maksimović, Zdravstvene prilike u Rumi od XVIII do XX veka i znameniti lekari Rume, Zbornik I, Zavičajnog muzeja Ruma, Ruma 1997)

⁴⁶ AV, F – 23, br. 24.301, 28. septembar 1859.

U dokumentima i literaturi se nalaze imena još nekih činovnika Rumskog sreza: Petar Mladenović, zastupnik Sreskog suda rumskog, Stevan Šanta, glavni sudija Rumskog sreza, Gregor Krstić, pristav sreskog suda, Jozef Vioral, sreski pristav, Keserić, poreski inspektor. (AV, F – 401, dok. 1.082; kut 11, dok. 1.399; F – 23, br. 15.523 i drugi navedeni dokumenti)

⁴⁷ AV, F – 23, br. 7.063, Temišvar, 17. januar 1854.

⁴⁸ AV, F – 23, br. 23.368

⁴⁹ AV, F – 23, br. 23.782, Novi Sad, 13. avgust 1859.

na izveštaje i žalbe koji su iz ove ustanove stizali uglavnom nepotpuni i neispravni. Pri tome je, u negativnom kontekstu, naročito istaknut poreznik Anton Lobmajer. Posredstvom Sreske uprave u Rumi, ovoj poreskoj upravi je naloženo da, u roku od četiri dana (sreski činovnici su ovaj rok smanjili na tri dana) ispravi nedostatke zapažene u njenom izveštaju od 14. februara 1855, kao i da činovnici ubuduće bolje obavljaju svoje poslove.⁵⁰

Delokrug poslova sreskih organa vlasti bio je raznolik, a oni su se u velikoj meri nadovezivali na poslove opštinskih organa i službi, s tim da su im ovi bili podređeni. Između Sreskog komesarijata i nadležnih opštinskih organa odvijala se živa komunikacija po raznim pitanjima. Skoro da nije bilo područja iz oblasti lokalne politike, privrede i kulture za koje se nije interesovao Sreski komesarijat. Predmet njegovog interesovanja su bile čak i stvari iz privatnog života iole istaknutijih građana. Sreski organi vlasti su, dalje, o svemu pedantno i detaljno izveštavali svoje pretpostavljene. Pored redovnog informisanja o stanju u opštini, opštinsko načelstvo se obraćalo Komesarijatu sa raznim zahtevima i predlozima u kojima je srez imao poslednju reč. Postoji znatan broj dokumenata koji se tiču prepiske sreskih i opštinskih organa vlasti po raznim pitanjima: radi obnove i izgradnje novih puteva kroz srez, prilikom sporova sa Vlastelinom, povodom raznih pitanja u vezi sa školstvom, organizacijom zdravstvene službe, pojavama epidemija među ljudima i stokom itd.

⁵⁰ IAS, F – Magistrat ..., 275/1855. i 1.609/1855, dopis Okružne uprave od 17. marta i dopis Sreske uprave od 23. marta

3. Opštinska uprava

Posle Revolucije oslabio je uticaj Vlastelina na komunalni život. Snaga neke opštine bila je merena brojem njenih poreskih obveznika i njihovom ekonomskom snagom. Prema rukopisu dr Uglješe Krstića 1854. godine, u Rumi je bilo 3.868 "poreznih predmeta" podeljenih na dve grupe. U prvu grupu su ulazile, u ekonomskom pogledu, nesamostalne, ili nepotpuno samostalne osobe: inkvilini*, baštovani i nadničari (149 lica); zatim kalfe i pomoćnici (88 lica), sluge (203 lica) i supruge, sinovi i kćeri poreskih obveznika druge kategorije (2.338 lica). U drugoj grupi nalazimo posednike ispod 50 jutara zemlje, gde pripadaju i pomoćni radnici koji poseduju sopstveno domaćinstvo (836 lica), zatim zanatlije i trgovci, koji su, prema kriterijumu koji nije naveden, podeljeni u 4 kategorije (106, 28, 25 i 53 lica), državne činovnike (31 lice), penzionisane državne činovnike (11 lica) i supruge i kćeri obveznika treće kategorije, kojih u Rumi tada nije bilo, jer nije bilo ni poreznika treće kategorije, koji su plaćali i najveći porez. Ukupna suma plaćenog poreza iznosila je 3.403 for. i 58^{2/4} kr, a on se plaćao u šest godišnjih rata.⁵¹

Najvažniji pravni akt koji je regulisao komunalni život bio je Statut. Za Rumu je do Revolucije važio Statut donet 1822. godine. Po njemu, glavnu ulogu u opštinskoj upravi je imao opštinski beležnik ili notar, sa platom 600 for. godišnje, kojeg je biralo opštinsko veće. Funkcija notara je ustanovljena još polovinom XVIII veka, i njemu je bilo povereno vođenje akata opštinske uprave. On je, takođe, zastupao gradonačelnika. Beležniku je pomagao jedan kancelista, sa platom 200 for. Važan opštinski službenik bio je i opštinski kasir, sa platom 200 for, koji se menjao svake druge godine. Knez** se birao između četiri predložena kandidata i imao je platu 400 for. Senatori (većnici) su birani uz prisustvo predstavnika spahiluka. Vlastelin je sve do Revolucije imao značajan uticaj na izbor senatora. Birano je šest senatora, od kojih se trećina menjala svake godine kockom. Među tom dvojicom novih, jedan je po službenoj dužnosti bio knez, dok se drugi birao između tri predložena kandidata. Oni su činili tzv. unutrašnji magistrat, i imali platu 200 for. "Spoljni magistrat" imao je dvanaest članova koji nisu primali platu za svoju službu. Opštinska kasa je pregledana dva puta godišnje u prisustvu uprave spahiluka, kneza, beležnika i po dva člana unutrašnjeg i spoljašnjeg magistrata.⁵² Ukupan broj plaćenih opštinskih službenika iznosio je četrdeset i sedam osoba.⁵³ U narednom

* Inkvilini su bili poljoprivredno stanovništvo koje je od imovine posedovalo samo kuću, bez zemlje.

⁵¹ Uglješa Krstić, rukopisi, Rukopisno odeljenje Matice srpske u Novom Sadu, M 18526

** Ova funkcija se još nazivala "sudija", "načelnik", "predstojnik"... a u današnjem smislu bio je to prvi čovek grada – gradonačelnik.

⁵² Slavko Gavrilović, Ruma – trgovište u Sremu 1718-1848/49, Novi Sad 1969, 63-64

⁵³ IAS, F – Magistrat trgovišta Ruma, kut. za 1832;

Popis opštinskih zvanja i službi 1832. godine: notar/beležnik Ignjac Mihalić – plata 620 f; knez/gradonačelnik Stevan Filipović – 400 f; kasir/blagajnik Lorenc Rig – 400 f; senatori: Joakim Vojnović, Kiril Popović, Georg Braunajs, Andreas Lorenčić, Peter Francesko i Radovan Orlović – 200 f; kancelist (pomaže notaru) Jovan Atanacković – 300 f; gruntovničar Konstantin Stojanović – 300 f; nadzornik gradnje puteva Acko Dimitrijević – 150 f; komandir straže Andrija Marković – 150 f; kaplar i vicekaplar Miloš Orlović i Andrija Kojić; mali suci Pavle Simić i Jovan Andrijević; grobari:

periodu bilo je više pokušaja da se ovaj statut izmeni, ali do 1848. godine to nije urađeno.

Slabljenje uticaja Vlastelina na komunalne poslove uslovalo je proširenje opštinskih poslova i povlačilo sa sobom raznolikost opštinskih službi i profila činovnika. Upravna vlast opštinskih organa se protezala na teritoriji cele trgovišne opštine Ruma. Opština je imala svoj grb, koji se koristio na pečatima i trgovišnoj zastavi. Na pečatu se, pored odranije prepoznatljivih simbola^{**}, nalazio sledeći natpis "Gemeinde Vorstand zu Ruma 1854"^{***} (Opštinska uprava u Rumi 1854). Opštinska zgrada (Magistrat) i dalje se nalazila u Žirovačkoj ulici (danas Železnička), u objektu koji je proširen i renoviran 1836. godine.⁵⁴ U tom objektu su održavane sednice opštinskog zastupstva, kako redovne, tako i i vanredne, po potrebi. Opštinsko zastupstvo (opštinska skupština) je bilo najviši organ vlasti u Rumi. Pošto je presudan činilac za učešće u političkom životu opštine postala ekonomska moć građana, a ne samo društveni status, aktivno i pasivno biračko pravo, pored drugih ograničenja, imali su samo oni koji su državi plaćali porez. U tom pogledu, poreski obveznici su bili podeljeni u dve grupe: krupni, sa većim izbornim cenzom, i sitni, koji su plaćali manji porez. Tako se opštinsko zastupstvo sastojalo od izabranih većnika iz redova krupnih i sitnih poreskih obveznika. Većinu izbornika krupnih poreznika činili su Srbi trgovci, dok su u grupi sitnijih poreznika bili uglavnom Nemci. Kneza su birala 24 senatora^{****}, a za njegov izbor bila je potrebna dvotrećinska većina svih senatora.⁵⁵ Opštinske sednice su se oglašavale objavom na opštinskoj kući, sa istaknutim dnevnim redom, dok su zastupnici pozivani pismima. Po Banskoj naredbi iz 1854. godine, zastupnici su, pod pretnjom novčane globe, bili obavezni da dođu na zakazanu sednicu⁵⁶. Pored opštinskog zastupstva, koje je razmatralo najvažnije opštinske poslove, izvršno telo u opštini je bilo Trgovišno poglavarstvo, na čelu sa načelnikom. Među imenima osoba koje su zauzimale istaknuta mesta u opštinskoj upravi, nalaze se predstavnici starih rumskih porodica, kako srpskih, tako i nemačkih.

Lazar Miličević, Mihajlo Andrić i Mihael Volf; 13 pandura: Ješa Hadnađević, Petar Čiburdžić, Todor Dedić, Mihajlo Radovanović, Damjan Selenić, Maksim Rogić, Andrija Dačić, Petar Janić, Vasa Janković, Todor Lukić, Stevan Janković, Jakov Nestorović i Trifun Orlović; 6 četnika: Ostoja Petrović, Antonije Simić, Ćira Nestorović, Ignjac Lanc, Jovan Georgijević i Georgije Georgijević; dobošar Serdan Marković; noćni čuvari Johan Volf i Georg Varga; čuvar dudinjaka Gaja Trifunović; čuvari vinograda u Kudošu Živojin Čiburdžić i Anton Gecinger; strvoder Elizabeta Bajer i dimnjičar Ilk.

^{*} Teritorija rumske opštine, nije, kao danas, uključivala i teritoriju okolnih sela, koja su predstavljala tzv. seoske opštine i nalazila su se u okviru Rumskog sreza.

^{**} To su španski krst na postamentu sa krunom i slova "I H S E O R", što je bila skraćenica za latinski tekst "In hoc Signo evadet Oppidum Ruma" (u ovom znaku je nastala/oslobodila se/ varoš Ruma).

^{***} U pregledanoj građi nema podataka o tome zašto se na pečatu nalazi godina "1854". Međutim, moguće je da se to odnosi na godinu preuređenja uprave u celom Vojvodstvu (2. februar 1854), kada je definisan i status opštine Ruma.

⁵⁴ Dan, Novi Sad, 15. 8. 1939, Dimitrije B. Spajić, Ruma i Rumljani u prošlosti (prema rečima autora, tekst je napisan na osnovu dokumenata iz rumskog opštinskog arhiva)

^{****} Nije jasno da li se misli na unutrašnji i spoljašnji magistrat zajedno, jer u toku 1854. godine unutrašnji magistrat još sačinjava samo šest senatora. Senatori 1854: Matija Krstić, Johan Rifert (Riefert), Vasilije Marković, Luka Vujanić, Radovan Orlović i Josip Dilmeć (Dilmetz). (Uglješa Krstić, rukopisi...)

⁵⁵ Franz Wilhelm, nav. delo, I, 170-171, 201

⁵⁶ Zavičajni muzej Ruma (u daljem tekstu ZMR), inv. br. 498

Među senatorima su se smenjivali članovi porodica Krstić, Rifert, Jeftić, Volf, Maksimović, Servaci (Servatz), Marković, Dilmec (Dilmetz), Orlović, Rig (Riegg), Vujanić, Čečković (Tschetschkovitz), Filipović, Hajnc (Heinz), Dudić, Haus (Haus), Jovanović, Habensšus (Habenschuss), Grčić, Jos (Joos), Vujin, Minih (Minich), Vajs (Weiss), Francesko (Francesco), Keveždi (Kövesdy), Vezner (Wesner)... Iz njihovih redova su regrutovani gradonačelnici. U vreme Revolucije prvi čovek Rume je bio Dragutin (Karlo) Rister. Sledeće, 1850, godine na to mesto došao je Srbin Toma Jeftić. Zatim slede Ignjac Servaci (Ignaz Servatz) - 1850/1851, Teodor Maksimović - 1852, Georg Volf (Georg Wolf) - 1853. i 1854, Franc Volf (Franz Wolf) - 1856, Nikola Čarkadžić - 1858, Kovačević - 1859, Ferdinand Hetinger (Ferdinand Hettinger) - 1860.⁵⁷

Jedan od najvažnijih akata koje je donosila opštinska uprava bio je glavni ili završni račun za svaku pojedinu godinu. Iz akta "Glavni račun"⁵⁸ i "Naznačenije domaćeg troška opštine rumske za godinu 1850/51."⁵⁹ može se donekle steći uvid u strukturu opštinske vlasti u Rumi početkom pedesetih godina XIX veka. Na čelu opštine se i dalje nalazio knez, sa godišnjom platom 160 for. Unutrašnji magistrat se i dalje sastojao od šest senatora, svaki sa 80 for. plate. Nije poznato kada i da li je u ovom periodu došlo do proširenja unutrašnjeg magistrata na veći broj senatora. Tek u jednom dokumentu iz 1856. godine nalaze se potpisi dvadeset lica sa ovim zvanjem.⁶⁰ Beležnik je i dalje najbolje plaćen opštinski službenik sa 1.000 for. plate. Slede slabije plaćeni činovnici: stražmešter (komandir straže), pisar, kvartirmaher (obezbeđuje konačište za vojsku) i ekonom*. Prve dve službe su imale platu po 160 for, a druge dve po 120 for. Tu su i kasir (blagajnik) i gruntovničar sa platom po 160 for, odnosno, 100 for. Za održavanje reda u naselju i okolini angažovano je jedanaest pandura sa platom od po 50 for, na čelu sa kapralom (kaplarom), koji je imao nešto veću platu, 60 for. Sa sličnim zadatkom, ali u polju, van naselja, sa 20 for. plaćana su šestorica subaša (poljara). Među najslabije plaćenim opštinskim službenicima bili su furundžija i trojica grobara, čija je plata iznosila samo po 12 for. Dalje, tu su: odžačar (160 f), biro (50 f), šinter (strvoder) (20 f), četiri opštinske babice (20 f), organista (88 f), crkvenjak (40 f), dva kapelana (80 i 40 f), špitaljski (bolnički) poslužitelj (20 f), četiri srpska učitelja (120 f), tri nemačka učitelja (ukupno 312 f), tri poslužitelja u srpskoj školi (20 f) i dva nemačka tutora (8 f).

Dakle, u odnosu na 1832. godinu znatno je povećan broj plaćenih službenika, s tim da ostaje nejasno to zašto u ovom popisu nema dobošara,

⁵⁷ Navedeni podaci su preuzeti iz građe i literature korišćenih u ovom radu.

⁵⁸ IAS, F – Magistrat trgovišta Ruma, kut. za 1854. godinu, Glavni račun opštine Ruma za 1851/52. godinu

⁵⁹ Uglješa Krstić, rukopisi..., prepis dokumenta "Naznačenije domaćeg troška opštine rumske za godinu 1850/51", od 15. oktobra 1851.

⁶⁰ AV, F – 401, kut. 11, dok. 1.261

To su: sudija Franc Volf (Franz Wolf) i senatori: Stefan Dudić, Matija Tomić, Mihael Čečković, Simeon Milijević, Simeon Haus (Simeon Haus), Gavrilo Marković, Albert Rig (Albert Riegg), Jos. Frank (Joseph Frank), Toma Jeftić, Radovan Orlović, Johan Habensšus (Johann Habenschuss), Georg Vezner (Georg Vesner), Sima Grčić, Franc Minih (Franz Minich), Matija Keveždi (Mathias Kövesdy), Jovan Manojlović, Pavle Jovanović, Jakob Vajs (Jakob Weiss), Jozef Francesko (Joseph Francesco) i (ime nečitko).

* Zvanje beležnika u ovom periodu su imali: Filipović, Lobmajer (Lobmayer), Sava Vojinović...

* Kao rumski ekonom u tom periodu pominje se Todor Damjanović (AV, F – 401, dok. 1.082)

čuvara vinograda i dudinjaka i noćnih čuvara, za kojima je verovatno i tada postojala potreba. Takođe, popisom službi iz 1832. godine nisu bili obuhvaćeni prosvetni i zdravstveni radnici.

Opštinski organi vlasti imali su širok delokrug poslova u svojoj nadležnosti. Tu su se ubrajali svi poslovi u vezi sa nabavkom, prodajom i davanjem u zakup opštinskih nekretnina; pitanja oko razrezivanja i prikupljanja opštinskih nameta; protivpožarna zaštita; organizovanje i uređenje pijaca i vašara i ubiranje vašarskih taksi; pitanja koja se tiču školstva i bogoštovlja; organizovanje zdravstvene službe; briga za lokalnu sirotinju; izdavanje pasoša, propusnica i uverenja; primanje u građanstvo; potraga za nepoznatim osobama; vojni poslovi (ukonačivanje, opskrba, vojnička pretprega...); održavanje javnog reda, poštovanje pravnog i državnog poretka, praćenje političkih i socijalnih kretanja u okruženju i izveštavanje o vladanju osoba; građevinski poslovi (izgradnja i održavanje stambenih i javnih zgrada, cesta, kanala, mostova, čišćenje trgovišta)...

Prilikom obavljanja ovih poslova opštinske vlasti su saradivale sa sreskim, takođe stacioniranim u Rumi. Iz sreza su u opštinu najčešće stizala razna obaveštenja, naredbe, instrukcije, preporuke i slično, na koje je opština morala da reaguje, postupi u skladu sa njima i, u određenom roku, o tome dostavi obaveštenje. Na drugoj strani, opština je kod sreza intervenisala kada su bila ugrožena neka opštinska prava, u sporovima sa pojedincima po pitanju zakupa i slično, ali i samom državom, kada je od nje trebalo naplatiti neka opštinska potraživanja.

Takav je bio slučaj 1860. godine, na samom izmaku postojanja Srpskog vojvodstva. Tom prilikom je rumska opština ispostavila svoja potraživanja prema državi. Ukupna suma novca koju je država dugovala opštini nije bila mala i iznosila je 4.741 for. i 32 kr. U najkraćem, opštinski zahtevi su formulisani u nekoliko tačaka⁶¹:

- Potraživanje ostatka novca za ciglu koju je opština pribavila od Vlastelinstva u 1849. godini (u vrednosti od 100 f), a za potrebe izgradnje peći za pečenje hleba. U toku 1854. godine opština je isplatila grofu Pejačeviću novac za ciglu, do 1859. godine njoj je isplaćeno samo 37 for. i 50 kr. Pošto opština ni na koji drugi način ne može da povрати uloženi novac od ove peći, traži da joj se isplati ostatak od 70 for. i 50 kr.

- Potraživanje 2.863 for. i 41^{2/4} kr. na ime kvartira za period 1849 - 1851.

- Potraživanje 1.753 for. i 34 kr. na ime viška od plaćenog poreza za 1851. i 1851. godinu.

- Prilikom izgradnje žandarmerijske kasarne opština je potrošila 1.147 for. za kupovinu raznih potrepština koje je platila iz zajma. Kasnije se ispostavilo da je bilo stvari koje su nabavljane bez preke potrebe. Nešto od toga je prodato na licitaciji, a dobijeni novac je uplaćen Eraru. Zato se opština žali na "neshvatljiv" zahtev da se od nje traži nadoknada za potrošen novac, a ne od

⁶¹ IAS, F – Magistrat..., spisak opštinskih potraživanja od 5. juna 1860.

* Tih godina je uveden novi sistem oporezivanja, pri čemu su se pojavile mnogobrojne nejasnoće po pitanju utvrđivanja objekata oporezivanja, kvaliteta istih i dr.

onog koji je te stvari i nabavio. U pitanju je suma od 47 for. i 16 kr. koju je opština uplatila i zahteva povraćaj.

- Prilikom liferovanja ždrebadi za Mitrovicu, opština je nabavila 25 porcija^{**} zobi, stoga traži nadoknadu za potrošenih 4 for. i 10 kr.

Nešto konkretnije o delokrugu opštinskih poslova može se donekle naslutiti iz jednog poznatog Glavnog računa opštine Ruma iz 1851/52. godine.⁶² U pitanju je završni račun koji daje pregled svih prihoda i rashoda opštine u pomenutom periodu.

Najviše prihoda u opštinsku kasu stiglo je posredstvom raznih poreza^{***}. Ovde treba pomenuti najčešće dažbine poput zemljarine, travarine (porez na pašnjake), kućarine^{****}, ličnog poreza, poreza na prihod, zatim, zemaljske i opštinske prireze i regalne beneficije (izdavanja u zakup opštinskih krčmi, mesnica, vašara, pustara...). Ostali prihodi su znatno sitniji i potiču od opštinske bolnice, gradske vage/sudnice, od zakupa polovine novosagrađene vlastelinske mesnice, od prodatih poreskih knjžica, od novca preostalog nakon izgradnje žandarmerijske kasarne i drugog. Nešto novca u opštinskoj kasi je preostalo i iz prethodne godine. Ukupan prihod opštine za pomenuti period je bio 41.049 for. i 13^{5/11} kr.^{**}

Što se tiče rashoda, oni su mnogobrojni i raznovrsniji:

- poreznom uredu je isplaćena znatna svota od 18.340 for^{***};
- za rimokatoličku crkvu i njeno osoblje: kapelan Kozijak (Koziak), organista Mihalfi (Mihalfy), crkveni oci Simon Šreter (Simon Schröter) i Anton Fric (Anton Fritz), poslužitelji Jozef Božanić i Jakob Dominik, koji je ujedno bio i navijač sata na crkvi, izdvojeno je 480 for;

^{**} Jedna porcija = 6,72 kg

⁶² IAS, F – Magistrat ..., fasc. za 1854. godinu.

^{***} Porezi u Austriji su se delili na direktne i indirektne. Ovi prvi su bili kućarina, zemljarina, tecivarina (na prihod stečen ličnim radom), dohodarina (na prihod od zakupa, trgovine, zanatstva, činovničkih plata, intelektualnih usluga...), dok su indirektni porezi bili potrošarina na pivo, vino i rakiju, na so, duvan, razne pristojbe, cestarine, mostarine, tecivarine...

^{****} U to vreme kuće, kao poreski predmet, bile su rangirane u 12 klasa. U Rumi u to vreme nije bilo kuća koje su spadale u prvih pet klasa, na koje se plaćala i najveća kućarina. Tek jedna kuća se nalazi u šestoj klasi (verovatno vlastelinska) na koju se plaća porez od 8 for. U narednim klasama ima nešto više kuća, dok je ubedljivo najzastupljenija dvanaesta klasa, podeljena na 3 grupe (a, b i c) u kojima je bilo 1.414 kuće. Ukupan broj kuća u Rumi na koje se 1854. godine plaćao porez bio je 1.493. (Uglješa Krstić, rukopisi...)

* Moglo bi se reći da je Ruma tada bila pogodno mesto za prijavljivanje poreza na prihod, jer su ovde možda postojale izvesne poreske olakšice, koje su privlačile trgovce, zanatlije i druge ljude da svoje poslove, odnosno prihode, prijavljuju u Rumi. O tome svedoči nekoliko dokumenata, u kojima se navode takve osobe. U pitanju su uglavnom novosadski žitelji poput advokata Stefana Ristića i Jovana Neškovića, katastarskog činovnika Petra Nikolajevića, časovničara Matije Volfa, čizmara Save Đurića, gostioničara Jovana Eberlea i trgovca Jakova Đurđevića. (IAS, F – Magistrat..., 1858, fasc. 168) Tu je i Danijel Medaković, štampar iz Novog Sada, koji se žalio čak u Temišvaru da rumski poreski inspektor Keserić zadužuje opštine prekomernim porezom (AV, F – 23, br. 15.523/1857, Temišvar 3. novembar)

^{**} Poređenja radi, prihod Rumskog sreza u 1857. godini je bio 334.188 f 9^{2/4} kr, a rashod 62.532 f 55 kr. (IAS, Pregled...)

^{***} Cifre koje se ovde navode su zaokružene samo na iznos u forintama.

- za rimokatoličku školu za plate učiteljima za 1851. i 1852. godinu, zatim, učiteljici Laterer (Latterer)^{****} za 5,5 godina i učitelju Cimbriću za mesec maj, ukupno 908 for;

- za srpsku školu učiteljima: Nedeljковиću, Simonoviću, Matiji Grujiću, Petru Paletaševiću (poslednja dvojica su plaćena još i za čišćenje škole, uz poslužiteljku Elizabetu Trifunović), ukupno 738 for. (u odnosu na prethodnu godinu učiteljske plate su povećane sa 120 for. na 160 for);

- za plate opštinskim službenicima i notaru Filipoviću isplaćeno je 3.367 for;

- za naknade, honorare i zaostale isplate za podvoz (iz 1849. godine) 1.369 for;

- za razne opštinske troškove pojedinačno je izdvojeno znatno manje sredstava. U ovu grupu spadaju sledeći opštinski troškovi: Vlastelinstvu za zob, Ignjacu Vardiću za zidarske poslove, Ani Ort (Anna Orth) za nekakav manjak, Dimitriju Andrieviću za seno, Jovanu Andrieviću za stan, nadoknade za Johana Lajtnera (Johann Lehtner) i Johana Rupa (Johann Rupp), Lorencu Rigu (Lorenz Riegg) za otpis duga (isti je u jednoj stavki isplaćen i kao poslovođa), zaostatak plate notaru Vojinoviću, za hranu Stefanu Stefanoviću, za hranu sprovodnicima i zatvorenicima, za stan katastarskom instruktoru, za stočne pasoše, vašarske protokole i razne druge formulare, razni pisci materijal, knjige, Temišvarski nedeljni „(o)glasnik“, Carski i Službeni list, raznu drugu režimsku i opozicionu štampu^{**}, brzojave, poštansku špediciju i razne pečate za službenu upotrebu, opravku školskih klupa, drvodeljske, tesarske, zidarske, bravarske, puškarske, obučarske, bačvarske, užarske, saračke, kovačke, strugarske, staklorezačke, knjigovezačke, kolarske i krojačke radove, za opravku mostova, manje opravke u žandarmerijskom stanu, izgradnju i čišćenje bunara (i poljskih), čišćenje starorumske škole, gvozdene i livene peći, drvenu građu i letve, za ogrev, kreč, ciglu, čerpić i crep, eksere, barut, sveće, kazane, duvan, čizme i naglavke za obuču, obuču i odeću za kravara, par vunelih pantalona, platno za mundire (uniforme) za poslugu i drugo osoblje, za opanke za poslugu, municiju, lampe, teleću kožu, kanap za grobare (za sahranjivanje - p. a.), staklo za lampu, lekove i izdržavanje nahočadi i

^{****} Ovdje se verovatno radi o ženi ranijeg rumskeg učitelja Petra Laterera, kojoj su, posle muževe smrti (1834), opština i školski fond bili dužni da isplaćuju penziju. Rumska opština se protivila ovoj obavezi, te se navedeni iznos najverovatnije odnosi na neisplaćeni zaostatak u prethodnih pet i po godina. (Slavko Gavrilović, Ruma - Trgovište..., 177)

U to vreme u novinama "Temischware Zeitung" moglo se naći dosta oglasa iz Rume. Oglašavane su razne stvari poput: pozivanja naslednika na sudsku raspravu o zaostavštini posle smrti rođaka, prodaje imovine, objava i poništavanja ranijih konkursa, oglašavanje pronađenih stvari i stoke i slično, "zaostavštine Damjana Petrovića, Jozefa Majera, Radovanovića, Stefana Stefanovića, Teodora i Sare Ratković, Antala Oroša, Janoša Zavarka, Gligorija Janića, Ignjaca Petkovića", "konkurs za učitelja u grčkoj nesjedinjenoj školi", "prodaja polja Srđana Dimitrijevića", "izdavanje u zakup erarske kuće br. 400" (zgrada opštinske bolnice ili samo stan u okviru nje – p. a.), "prodaja realiteta Srete Mihajlovića", "poziv na sud naslednika Jovana LJubičića", "prodaja kuće Stevana Filipovića", "ponuda za prodaju nasledstva Miška Lackovića", "stečaj Ilije Jovanovića i Spiridona Teodorovića", "licitacija ostavštine Gavre Stankovića", "ponišavanje konkursa nakon (smrti) Jovana Ristivojevića", "prodaja mase (stečajne) Ilije Jovanovića", "konkursi za učitelje u Radincima i Šuljmu", "prodaja ostavštine Marije Benčić"... (sve u rasponu od 1854. do 1857. godine). (AV, F – 23, br. 17.575, 18.561 i 18.877)

^{**} Mesečnik Zietbilder, zatim, Volkskalendar, Reichsjournal...

nezbrinute dece, lekove i lečenje obolele posluge i siročića, negu jednog novosadskog deteta, sahranu jednog siročeta, prilog za bosanske izbeglice, milosrdnoj braći, za noćno osvetljenje, podvoz, portrete (verovatno carske) za školu – ukupno osam komada, za žandarmerijsku kasarnu...

Ukupni rashodi su iznosili 41.063 for. i 23^{5/8} kr. Gornji račun je pročitao na sednici opštinskog veća 24. 10. 1854, a razne neispravnosti koje su pronađene išle su na teret blagajnika Diše Dimitrijevića.

U odelu rashodi ima ukupno 227 stavki. Pojedinačno najkрупnije stavke su isplata za podvoz za 1849. godinu (503 f), drva za ogrev iz Jazačkog manastira (308 f), za seno Dimitriju Andrieviću (520 f), za potrebe žandarmerijske kasarne (499 f), za zob Vlastelinstvu (391 f), zatim, one koje se tiču opštinarskih plata, raznih honorara, nadoknada, obeštećenja itd.

Kao što se vidi, najviše stavki se odnosi na razne opravke i druge zanatske usluge, kao i na kupovinu raznih potrepština za opštinu. U tu svrhu su angažovani rumske zanatlije i trgovci. U celini uzevši, ovde se radi uglavnom o manjim sumama, znatno ispod 100 for, osim u slučaju kada je zidarskom majstoru Ignjacu Vardiću isplaćeno 167 for. Među zanatlijama najviše posla su ubedljivo imali zidari, znatno manje stakloresci i drugi.

Podatak o kupovini najrazličitije štampe (i opozicione) govori o nastojanjima i obavezi opštinskih vlasti da budu obavješteni o svim zbivanjima u državi, a naročito o planovima potencijalnih političkih protivnika.

Da opština nije zanemarivala ni socijalni momenat u svojoj sredini, govore stavke u ovom računu koje se tiču brige oko siročadi i izbeglica, kao najugroženijih segmenata društva. Za ove poslove je u opštini postojalo posebno telo zvano Sirotijska komisija. Iz ovog perioda datira jedan dokument koji, kroz tabelarni pregled, u stvari, daje karakteristike osoba koje su predložene za članove Sirotijske komisije u Rumi za 1856. godinu⁶³. Iz priloženog popisa vidi se da se radi o, u svakom pogledu, uglednim i primernim ljudima. Predloženi su:

- Svetozar Nikolajević, advokat, rođen u Stejanovcima, star 38 godina, oženjen, govori srpski, nemački i latinski, lojalan i dobar, moralan, plata 240 for.
- Kaspar Mesaroš (Kaspar Meszaroš), star 56 godina, knjigovođa na Pejačevićevom imanju, govori mađarski, nemački, latinski i pomalo srpski, plata 160 for.
- Jozef Erentlajcberger (Joseph Ehrentleizberger), star 71 godinu, penzioner grofova Pejačevića, ranije bio dvorski sudija, proveo kod Pejačevića 44 godine, dve godine kao kasir, radio i u opštini kao kasir.
- Demeter Nikolaus, star 67 godina, udovac, kontrolor sa platom 120 for, govori srpski i nemački.
- Trifun pl. Mladenović, star 51 godinu.
- Stefan pl. Jančo (Stephan pl. Jancsó), rođen u Berkasovu, star 52 godine, od 1825. do 1848. služio u Sremskoj županiji.

⁶³ AV, F – 401, kut. 11, dok. 1.261

- Ladislav Balog (Ladislaus Balogh)^{*}, rođen u Rumi, 40 godina, advokat kod Pejačevića.

- Simon Kritovac iz Rume, star 67 godina, neoženjen, trgovac.

- Karl Rister (Karl Riester), rođen u Beču, star 57 godina, pivar.

- Vasil Marković, Ruma, star 55 godina, neoženjen, trgovac.

Poneki od opštinskih činovnika nije odgovorio svojim dužnostima, pa je takva osoba premeštana na drugo radno mesto ili otpuštena iz službe. Takav je bio slučaj sa Demetrom Nikolićem, koji je iz tog razloga morao da ode sa položaja kontrolora sirotinjskog zavoda. Sa ovim slučajem je bilo poznato i Okružno načelstvo u Novom Sadu, koje je intervenisalo kod lokalnih vlasti. Posle toga je raspisan konkurs na 14 dana za dva mesta u sirotinjskom zavodu - kontrolora i kasira. Do popunjavanja ovih radnih mesta ovaj posao je trebalo da obavljaju opštinski kasir Konstantin Nikolajević i opštinski kontrolor Konstantin Mladenović. Opština se, međutim, potužila da je služba ove dvojice i bez toga preopterećena, i nevoljno prihvatila da oni privremeno prihvate ove poslove na jedan dan u nedelji, s tim da pri tome ne trpi njihova redovna služba.⁶⁴

Sredstva za pomoć ugroženima najviše su obezbeđivana kroz naplatu raznih kazni od prekršioca zakona. Ova sredstva su se slivala u tzv. sirotinjski fond, koji je postojao na nivou opštine. Iz 1859. godine sačuvan je jedan spisak prekršaja i prekršilaca, od kojih su naplaćene kazne, a prihod je išao u špitaljski (bolnički) i sirotinjski fond. Kazne su naplaćene od Matije Hercoga (Mathias Herzog) zbog neprijavlivanja šugavog svinjčeta, Jozefa Fabrija (Joseph Fabri) zbog neprijavlivanja kupovine konja, Zarije Petrovića radi nepristojnog ponašanja kod brojanja marve, od Luke Radića zbog neuvođenja u protokol dva goveda, od izvesnog Klevernića iz Dobrinaca zbog prevare na kantar, Vase Nenadovića zbog zabranjene igre, tu su, zatim, kazne zbog netačne mere kod prodaje ribe, prevare kod kupovine, zbog trčanja goveda na ulici, zbog neposlušnosti i nedavanja rabote, zbog neprijavlivanja konja u evidenciju, radi bogohuljenja, zbog trajnog oštećenja kukuruznog polja, što je u ovom popisu i najveća kazna (10 f).⁶⁵ Međutim, za tzv. političke prestupe kazne nisu bile samo novčane. To potvrđuje podatak da se u Rumi, u tom periodu (1859), nalazio istražni zatvor u kojem su se, kako se kaže, već dve godine bez presude nalazili zatvorenici osuđeni zbog uvrede cara.⁶⁶

Može se konstatovati da se veliki deo arhivske građe odnosi na razne policijske prijave i sudske sporove. Prema raspoloživim podacima, izgleda da su organi javnog reda imali dosta posla, uostalom kao i u prethodnom periodu.^{*}

^{*} Zanimljivo je da je Ladislav pl. Balog bio jedan od retkih katolika (još i Nikodim pl. Salaj, sin Jozefov) koji su pohađali srpsku, a ne katoličku, školu u Rumi. (Milutin Ratković, Postanak fondova škola srbskih u Rumi, Novi Sad, 1868)

⁶⁴ IAS, F – Magistrat..., 4.382/1859, dopis okruga od 29. juna; 3.824/1859, dopis sreza od 3. jula; 1.337/1859, odgovor opštine od 21. jula

⁶⁵ Uglješa Krstić, rukopisi...

⁶⁶ AV, F – 23, br. 24.811

^{*} Dokumenta iz prve polovine XIX veka konstatuju više primera kriminalnog ponašanja u ovoj sredini. Pregledom knjiga u vlasništvu rumskih pravoslavnih crkava Petar Momirović je pronašao i publikovao jedan broj malo poznatih podataka na ovu temu. Tako je na koricama Matice umrlih (1796-1842) crkve sv. Nikole našao zapise o kriminalnim radnjama i akcijama protiv počinioca: "18 aprila 28 prošlo v pamjeti naznačeno: 1811 ljeta 12 julija u starom potoku izpod voganske ćuprie l.

Očigledno je da je razbojništvo uzelo maha na teritoriji celog Vojvodstva, jer je guverner Koronini 12. decembra 1852. godine izdao proglas⁶⁷ protiv ovakvog ponašanja, kojim su kazne za mnoge prekršaje bile znatno pooštrene. Krupnije prekršaje, mnogobrojnim zakonima utvrđenih pravila ponašanja, donetim na nivou države, sankcionisao je krivični zakonik, dok su opštinske vlasti donosile svoja akta sa ciljem da se u samom naselju i okolini održe red i mir. To su često bili kratkoročni, u tu svrhu doneti, propisi.

Takav je bio slučaj sa naredbom opštinskih vlasti o zabrani dovoženja letine noću, koja je, kako je bio običaj, i javno oglašena. Razlog za uvođenje ovakve, sezonske, zabrane su bile mnogobrojne žalbe meštana zbog pojave krađe letine tokom noći. Međutim, pošto se skoro niko od stanovnika nije pridržavao ove zabrane, opština "pokorno moli Sresku upravu" da joj dozvoli kažnjavanje prekršioca ove zabrane, kao i da se propisane kazne javno objave kao upozorenje.⁶⁸

Sličnog tipa su bili i propisi koji su se odnosili na obavezu vlasnika pasa da svoje pse koje izvode na ulicu moraju snabdeti brnjicama, i to pod pretnjom novčane kazne od 1 do 5 for. ili kazne zatvora do 24 časa, zatim, naređenje od 9. avgusta 1850. koje se tiče pravila ponašanja prilikom održavanja igranki u gostionicama nedeljom i u vreme praznika ili obaveštenje građanima da se u nedeljne i praznične dane ne smeju "vozikati" kolima u javnim ulicama.⁶⁹

Policijske patrole u gradu, i poljari u ataru, bili su zaduženi da prate i sprečavaju sve vrste kriminogenog ponašanja stanovnika. Neretko su im u tome pomagali i sami meštani, koji su prijavljivali takve slučajeve. U nastavku je dat jedan pregled ovakvih događaja, tipičnih za taj period.

U jednom izveštaju upućenom Sreskom komesarijatu stoji da su se 28. decembra 1853. uveče u gostionici Georga Novaka ovdašnji stanovnici Adam Kremer (Kremer) i Georg Rat (Rath) našli sa mlinarom Mihaljem Kišom, pri čemu su se prva dvojica, naišavši na mlinara, vratila u kafanu iako su pošla kući. Nakon nekog vremena, pomenuti mlinar se pojavio pred prozorom Adama Kremera i zatražio vatre da pripali duvan. Kod Kremera je bio i Rat, te su pozvali i Kiša da uđe. Posle popijenih "tri pole rakije" napili su se i opustili u razgovoru. Uglavnom, kako to već biva, izbila je svađa, pa tuča, nakon čega su neki od učesnika sprovedeni u zatvor.⁷⁰

Krađe, pogotovo one sitnije, takođe su bile na listi prekršaja onog doba. U pismu Vuku Karadžiću od 16. septembra 1860. godine Milica Stojadinović Srпкиnja se žali da skoro nema noći da se nešto ne ukrade. Zatim navodi slučaj

Iravski Švaicer 7 pustih pobiena i ufati...", "1824 ljeta, u svetlu subotu, osvanula prikopata crkov... i odnesena kadionica i kondirj s mirom, ot srebra oboe", "1825 januari 13, po drugi put (crkva – prim. autora) prokopavata i bez ušcerba bilo". (Petar Momirović, Stari srpski zapisi i natpisi iz Vojvodine, knjiga 3, Novi Sad 1996, 48, 90, 91); Takođe, lekarski izveštaji iz tog perioda govore o raznim povredama napadnutih osoba. Neke od njih je publikovao Milan Micić u svojim člancima citiranim i u ovom radu. (IAS, F – Magistrat trgovišta Ruma).

⁶⁷ Srbski dnevnik, 49, 1852.

⁶⁸ IAS, F – Magistrat..., 1.452/1858, od 7. avgusta

⁶⁹ IAS, F – Magistrat..., Protokol ... 2.659, od 28. oktobra; 3.070, od 30. novembra; 3.416, od 28. decembra

⁷⁰ IAS, F – Magistrat..., Ruma, 91/1854.

koji se desio između Dobrinaca i Brestača, kada je uhvaćen kradljivac konja. Seljaci su sami presudili ovom lopovu ubivši ga. Kasnije se ispostavilo da je kradljivac poticao iz ugledne rumske porodice, bio je sestrić, tada već pokojnog, advokata i publiciste Koste Bogdanovića.⁷¹ I njena ranija pisma oslikavaju slične prilike u Rumi i okolini. "Kod nas strašni novosti", piše ona povodom streljanja petorice zločinaca (među kojima je i jedan Namac) koji su u prethodnom periodu "poharali" pet pravoslavnih crkava, dok nisu bili uhvaćeni u Mitrovačkoj crkvi. Egzekucija je trebalo da se obavi u Rumi.⁷²

Jedan događaj ove vrste je izazvao nešto veću pažnju javnosti. Radilo se o sudskoj presudi dvojici mladih Voganjaca, kojom je jedan osuđen na smrt, a drugi na dugotrajnu robiju, zbog ubistva jedne Jevrejke. U srpskom narodu ova presuda je izazvala veliko negodovanje jer su dvojica mladih Srba osuđeni na smrt, "jedan na fizičku, a drugi na moralnu", zbog jedne "čivutke" i "nehrišćanke". Iako se ovaj zločin, u principu, osuđivao, olakšavajuće okolnosti su tražene u teškom ekonomskom i kulturnom položaju Srba u državi. U opširnom novinskom članku se izlažu teške okolnosti u kojima živi srpski narod, nemajući ni škole niti druge kulturne ustanove, postajući tako znatno podložniji činjenju nezakonitih radnji. Sud ovo, naravno, nije uzeo u obzir, i preterano strogo je kaznio dvojicu srpskih mladića.⁷³

Krađa konja je bila veliki prekršaj, a konjokradice su tretirane kao kriminalci. U noći između 25. i 26. maja 1859. godine opštinska patrola, na čelu sa Jozefom Štimcem, u blizini kuće Mihajla Rogića naišla je na Jakova Lukića sa dva konja. Jednog je jahao, a drugog vodio. Patrola ga je prepoznala i upitala ga gde je bio i čiji su to konji, koji su očigledno bili ukradeni. Kasnija istraga je pokazala da su u ovaj slučaj krađe bili umešani još neki ljudi: Isidor Bunović, koji je dao lažnu izjavu, i ciganin Nićifor Petrović. Konstatovano je da je ova pojava česta u Rumi i okolini, tim pre što je osam dana ranije i Nikola Vujanić počinio isti prekršaj, ukravši dva konja. Zato opština moli Sresku upravu da ovim kradljivcima propiše težu kaznu, za primer ostalima.⁷⁴

Drugom prilikom opština je izvestila Sreski komesarijat da je protekle noći ovdašnjem stanovniku Kostu Jovanoviću iz štale ukradeno šest "indijanera". U istoj noći ukradena su i četiri praseta Ljubomiru Hranislavu, a kao počinio, u oba slučaja, utvrđena su dva ulana, zajedno sa Mirkom Vukovićem i njegovim bratom Nedeljkom.⁷⁵ Tom prilikom oglasilo se i oružje, u kome Rumljani nisu oskudevali.

Jedan tabelarni pregled broja oružja konstatuje da je do kraja oktobra 1859. godine u Rumskom srezu (navedeno ukupno 23 mesta) bilo 202 komada vatrenog i šest komada hladnog ("udarajuće i probojno") oružja. Naravno,

⁷¹ Radmila Gikić, Prepiska Milica – Vuk – Mina, 158

Napomena: o Konstantinu Bogdanoviću videti: Slavko Gavrilović, Ruma ... 65; Đorđe Arsenić, Znameniti Rumljani, Ruma 1996; Vasa Stajić, Novosadske biografije, A-J, Novi Sad, 1936, 76-78

⁷² Isto, 82; Pismo Vuku od 4. juna 1853. godine.

⁷³ Južna pčela, 16-17, 1851.

⁷⁴ IAS, F – Magistrat..., 1.066/1859. od 27. maja

⁷⁵ IAS, F – Magistrat..., Ruma, 64/1854.

najviše oružja je bilo u Rumi, i to: 62 komada vatrenog i tri komada hladnog.⁷⁶ Može se pretpostaviti da je oružja bilo mnogo više, ali neprijavljenog.

Pored ovih, manje ili više, uobičajenih pojava, bilo je i slučajeva kidnapovanja ljudi. Izveštajem od 28. oktobra 1853. godine opština je izvestila Komesarijat o nestanku deteta rumskog građanina Miloša Jovanovića, po imenu Živan. Njega je prepao na Buđanovačkom putu otmičar, koji se, prema dečakovim rečima, zvao Marko Kosić i imao posed u Palanci. Vezanih ruku i zatvorenih usta dečak je ubačen u kola i odveden u Ilok. Odatle je nekako uspeo da pobjegne i nakon mnogih teškoća vrati se ocu.⁷⁷

Šira zajednica se ponekad suočavala sa samovoljom pojedinaca. Tako je bilo kada se grupa stanovnika, na čelu sa administratorom Vasilijem Krstićem, obratila Sreskoj upravi sa molbom da im se omogući pristup starorumskom groblju putem, kao što je to predviđeno postojećim planom Rume. Taj, inače javni prolaz, Vasil Bunović je, samoinicijativno, uz podršku nekih meštana, pregradio, i tako zatvorio prolaz ka groblju. Ovo je stvaralo velike teškoće pri sahranama, jer je obilazni put do groblja bio mnogo duži, što je, naročito u vreme velikog blata, znatno otežavalo nošenje pokojnika i uopšte obavljanje sahrane. Pored Krstića, ovaj dopis su potpisali i Radovan Orlović, Đorđe Pavlović, Matija Pauković, Pavle Orlović, Luka Orlović, Gaja Živković, Toma Jeftić, Arsenije Orlović i Jakov Mladenović.⁷⁸

Mnogi mlađi Rumljani podlegali su vojnoj obavezi, služivši vojni rok po više godina daleko od svog rodnog kraja. Dolazeći na odsustvo, oslobađajući se stega vojne discipline, ponekad su prekoračivali odredbe o redu i miru i zato dolazili u sukob sa vlastima. Jednom takvom prilikom opštinske vlasti su izvestile Sresku upravu da je policijska patrola sastavljena od stražmeštra Eduarda Voleneka, kaplara Jozefa Štimca i opštinskih pandura Pavla Čiburđžića i Pavla Bunovića, "prošle nedelje oko jedan sat po ponoći" naišla na ovdašnjeg vojnika na dopustu Georga Varjua, koji je zajedno sa još nekim "vagabundima" pravio buku u Glavnoj ulici, nedaleko od zgrade Sreske uprave. Pošto ih je patrola opomenula na red i mir, pod pretnjom hapšenja, društvo se razišlo osim pomenutog Varjua koji je počeo "užasno da bogohuli" patrolu, više puta nasrnuvši na njenog vođu. Posle dvočasovnog gušanja i prepiranja patroli je uspelo da ga uhvati i privede u zatvor. Inače, Varju je i ranije bio poznat po sličnim ispadima, stoga je Sreskoj upravi preporučeno da ga što pre preda njegovoj regimenti.⁷⁹

Jedna od obaveza lokalne policije bila je privođenje vojnih obveznika i begunaca i njihovo deportovanje u nadležne vojne ustanove. U Rumu su skoro svakodnevno stizali mnogobrojni dopisi - potrage za vojnim obveznicima i beguncima.

Vojska je u Rumi, kao većem pograničnom mestu, bila stacionirana još od ranije. Broj prisutnih vojnika je rastao u vreme političkih kriza u Kneževini

⁷⁶ AV, F – 401, kut. 11, dok. 1.323

⁷⁷ IAS, F – Magistrat..., Ruma 22. novembar 1853.

⁷⁸ IAS, F – Magistrat..., Ruma, 8/20. maj 1855.

* Vojni rok je u proseku trajao osam godina.

⁷⁹ IAS, F – Magistrat..., 1.803/1860. od 4. oktobra

Srbiji ili u Bosni, odnosno Turskoj. U Glavnoj ulici se nalazila vojnička kasarna, koja često nije bila dovoljna da prihvati sve vojnike. U tom slučaju se pribegavalo smeštaju vojske i konja u pojedine kuće. Bio je tzv. kvartir (Schlafkreuzern), jedna od plaćenih obaveza rumskog stanovništva. Kwartir je bio razrezivan od opštine, prema imovnom stanju svakog pojedinog stanovnika. Neko je prihvatao vojnike, neko samo konje, a imućniji i jedno i drugo. Naročito u vreme ratnih sukoba i povećanog broja vojske, kvartir je često bio razlog za ispoljavanje nezadovoljstva stanovništva. U takvim slučajevima su intervenisale sreske vlasti.

Problem kvartira je stalno bio aktuelan, jer je bio skopčan sa novčanim troškovima, odnosno, prihodima. Pojedinci i opština su često potezali pitanje nadoknade za potrošena sredstva na smeštaj vojnika. Da to nisu bile značajne sume vidi se iz jednog zahteva opštine upućenog višim vlastima za povraćaj novčanih sredstava. Tom prilikom opština je potraživala zaostatak od 2.863 for. i 41^{2/4} kr. ili 40% od ukupne sume. Pomenuti kvartir je bio realizovan u periodu od 1. novembra 1849. do 31. maja 1851. godine, a opština je tom prilikom potrošila 7.159 for. i 13 kr. Prvi deo, 60% od ukupne sume, je isplaćen u toku 1855, a vreme potraživanja zaostatka je 1860. godina.⁸⁰ Dakle, kada se radilo o opštinskom novcu, nije bilo zastarevanja, niti zaboravljanja.

Državni organi su, sa druge strane, nastojali da obezbede što bolji (i jeftiniji) smeštaj za vojsku. Jednom prilikom sreski načelnik Irkić u dopisu opštini piše da su do njega doprle žalbe pripadnika vojske o lošem smeštaju bataljona "Car Aleksandar" odnosno njegove 13. kompanije. Ova kompanija je bila smeštena u Malojaračkoj ulici, što je bilo prilično daleko od kasarne. Takođe, čuo je da su pojedinci: Toša Marinković, Ljubomir Panajotović i drugi najglasniji u nastojanjima da uskrate kvartir, naročito oficirima. Zato je opštinskom načelniku naloženo, da, na sopstvenu odgovornost, pomenuti bataljon smesti bliže vojničkoj kasarni, u Ivanovu ulicu ili, ako ustreba, i u Glavnu.⁸¹

U susednim oblastima, koje su tada bile u sastavu Turske, u to vreme često su izbijale pobune potlačenog stanovništva protiv tamošnje vlasti. Radi smirivanja pobune u Bosni je 1850-1852. godine boravio Omer-paša Latas. Taj njegov boravak je prouzrokovao talas srpskih izbeglica iz tih krajeva. Tadašnja srpska štampa je puna napisa o teškom položaju ovih izbeglica, koje su se u najvećem broju stacionirale u Sremu.

U prvo vreme izbeglice su se opirale odlasku u Bačku i Banat jer su čule da je tamo "gola ravnica". Zato su se mahom opredeljivali da ostanu u Sremu govoreći: "Ođe ćemo mi, đe ima šume i lada, a u Banat nećemo."⁸² Međutim, kasnije, pošto u Sremu nije bilo mesta za sve izbeglice, prelazili su Dunav i odlazili u Bačku i Banat.

O stanju bosanskih izbeglica su bile obaveštene i više vlasti. Prema jednom nalogu Zemaljske finansijske direkcije iz 1852. godine, naloženo je

⁸⁰ IAS, F – Magistrat..., spisak opštinskih potraživanja od 5. juna 1860.

⁸¹ IAS, F – Magistrat..., 3.426/1859. dopis sreza od 16. juna

⁸² Srbski dnevnik, 15, 1852.

Finansijskoj direkciji u Somboru da na ime pomoći izbeglicama iz Bosne uredu u Rumi isplati svotu od 3.000 guldena.⁸³

Akcije državnih vlasti ipak nisu ni blizu bile dovoljne da se ublaži njihovo stanje, te je bila neophodna pomoć lokalnog stanovništva. "Srbski dnevnik" od 7. avgusta 1852. godine donosi jedan tekst u kojem Rumljani javljaju da su se obradovali što je "naša vlada" počela da se stara o "jadnim i nevoljnim Bošnjacima", "bednim izbeglicama". Rumljani su, takođe, priskočili u pomoć, ali očigledno ne u očekivanoj meri, jer autor teksta se žali da "ovde nije jedan od naših građana koji bi se toga primio". Opisujući Bošnjake isti autor kaže da su oni "sto puta jači i tvrđi nego naši ljudi", ali tumarajući naokolo pokvariće se.⁸⁴

U drugoj vesti se kaže da su se u Rumi tada nalazila i dva bosanska sveštenika, koji su bili u "krajnjoj nevolji". Sveštenici su molili da ih prime u neki sremski manastir, ali su odbijeni s obrazloženjem da su oženjeni. Iz sažaljenja ih je primio jedan rumski Nemač, što "baca ljagu" na Srbe u Rumi.⁸⁵

O položaju ovih izbeglica, u jednom svom pismu prijatelju Franklu iz Beča, Milica Stojadinović Srpkinja piše iz Vrdnika 9. juna 1852. godine: "mnoge srpske porodice iselile su se iz Bosne jer ih je nesreća proterala odande. Ovi nesrećni putnici utaborili su se na jednoj ravnici ovde u okolini da se odmore pa da onda nastave svoj žalosni put i potraže novu otadžbinu..."⁸⁶. Jedan deo izbeglica je potražio i našao trajno utočište u Rumi i okolini.

Neke izbegličke porodice su se opredelile za trajno nastanjivanje u mestu u koje su prvobitno izbegli. Iste, 1852, godine, oktobra meseca, Komesarijat iz Rume dostavlja Zemaljskoj upravi spisak onih emigranata iz Bosne koji su ostali u Rumi i okolini kao stalnom mestu boravka. U Rumi su tada od izbeglica ostale samo dve porodice: Zdjelac Nikola, star 35 godina, sa ženom Marijom (30 godina) i ćerkom Božikom (1 godina), i Traživuk Đura, star 50 godina, sa, verovatno ženom, Anđelijom (37 godina), sinovima Matom (11 godina) i Špirom (8 godina), ćerkom Stanom (10 godina) i Marijom (69 godina). U isto vreme u selo Dobrinice su došle porodice: Goronja (7 članova), Ugrinović (6 članova), Babić (3 člana), i Bral(t)ić (4 člana); u Donje Petrovce: Latinkić (3 člana); i u Irig porodice: Dubajić (8 članova), Dubajić (13 članova), 4 siročeta, Milić (7 članova), Medić (10 članova), Kantar (5 članova), Kljajić (10 članova), Bektaš (3 člana) i Pucar (6 članova). Ukupan broj izbeglica koje su ostale u Rumskom srezu iznosio je 245 lica.⁸⁷

Širenje naselja i porast broja stanovnika nalagali su bolje organizovanje i modernizaciju pojedinih opštinskih službi. Jedna od najneophodnijih u to vreme bila je služba strvodera. Kao takva pomenuta je još 1832. godine u popisu opštinskih zvanja i službi, kada je strvoderka bila Elizabeta Bajer, a verovatno je, kao organizovana delatnost, postojala i ranije.⁸⁸

⁸³ AV, F – 23, br. 2.674, Temišvar, 17. 03. 1852.

⁸⁴ Srbski dnevnik, 15, 1852.

⁸⁵ Srbski dnevnik, 26, 1852.

⁸⁶ Radmila Gikić, Prepiska Milice Stojadinović Srpkinje sa savremenicima, Novi Sad 1991, 46

⁸⁷ AV, F – 23, br. 3.235, Ruma 14. oktobar 1852.

⁸⁸ Božidar Pauković, Zapisi iz rumskog atara, Ruma, 26

Da to nije bio slučaj u svim mestima Vojvodstva, svedoči jedan dopis Srpskobanatskog namesništva, u kome se, pozivajući se na Ukaz od 25. avgusta 1858. godine i Ministarski ukaz od 11. decembra 1859. godine, nalaže opštinama, da ako već nemaju, uvedu instituciju strvodera. Tom prilikom su date i odgovarajuće instrukcije (plata i beriva za strvodera, tarifiranje poslova, ukazivanje na korisnost ove službe...)⁸⁹.

U odgovoru na ovaj dopis opština je navela da ova služba već postoji u Rumi. U tu svrhu opština poseduje jednu kuću izvan naselja u kojoj strvoder stanuje besplatno i prima godišnju platu od 84 for. Dat je i opis poslova koje obavlja strvoder, kao i njegova tarifa za pojedine poslove. Ona je bila sledeća: za čišćenje jednog klozeta strvoder je dobijao 26 kr, za odnošenje uginulog konja ili rogate marve, nakon predaje kože vlasniku, od vlasnika je dobijao 1 for. i 5 kr. po komadu, od jednog ždrebeta ili teleta 52^{2/4} kr, a od komada uginule svinje, ovce, koze, mačke i psa po 10 kr. Ako uginula životinja nije bila ničija, strvoder je imao obavezu da je ukloni; morao je dva puta nedeljno da prođe ulicama i za svaku strvinu koju bi tom prilikom našao dobijao je po 10 kr. Na kraju ovog opštinskog dopisa konstatovano je da se opština stalno širi, te je neophodno zapoliti još jednog strvodera, koji bi svakodnevno iznosio strvine i tamanio pse.⁹⁰

Pored drugih poslova, opština je u ovom periodu, više nego ranije, morala da se suoči sa problemom zaštite naselja od požara. Pored vremenskih nepogoda i šteta nastalih usled kiše, grada, izlivanja okolnih potoka, vatra je bila jedna od glavnih opasnosti koje su ugrožavale grad i njegove stanovnike. Posle višedecenijskog zanemarivanja ove opasnosti, problemu protivpožarne zaštite u opštini i srezu posvećeno je više pažnje. Njena organizacija je poverena lokalnoj upravi.

U periodu 1848-1860. desilo se više požara koji su gradu i stanovništvu naneli veliku materijalnu štetu, a bilo je i ljudskih žrtava. Kako je već napred pomenuto, jedan izveštaj iz 1950. godine navodi da je Rumu u noći 23/24. marta iste godine zahvatio požar u kojem je izgorelo 46 drvenih trgovačkih kućica.⁹¹ Bilo je i manjih nesreća ovog tipa, kada su stradala samo pojedina domaćinstva. Početkom decembra 1852. godine izgorela je kuća Antona Hauzera (Anton Hauser), rumskog tkača. Da bi ublažio ovu nesreću, on se obratio opštinskim vlastima za dozvolu da može da sakuplja milostinju na teritoriji opštine i od rumskih esnafa. Dozvolu je i dobio, jer je to bio uobičajeni način da se pomogne pogorelcima da nadoknade štetu.⁹² Iste godine sreske vlasti su izdale najstrože naređenje da se obrati veća pažnja na dimnjake, koji su bili potencijalni uzrok požara. Ovaj zadatak je poveren opštinskoj upravi i senatorima, koji su trebali da proveravaju stanje dimnjaka s vremena na vreme.⁹³ Veliki požari su se desili i u toku 1854. godine, kada je tokom marta i

Šinteraj ili strvodernica se, prema pisanju Božidara Paukovića, još od 1805. godine nalazila na kraju naselja prema istoku, gde su iste godine iskopane dve jame i izgrađena kuća za strvodere. Na tom mestu se i danas nalazi najveća gradska deponija smeća.

⁸⁹ IAS, F – Magistrat..., 19.449/1860, Temišvar od 18. januara

⁹⁰ IAS, F – Magistrat..., 386/1860, odgovor opštine od 15. marta

⁹¹ AV, F – 23, br. 132, Izveštaj od 26. marta 1850.

⁹² IAS, Protokol..., br. 3.154 i 3.198, od 5. i 8. decembra

⁹³ IAS, Protokol ..., od septembra 1852.

aprila izgorelo 16 kuća. Tom prilikom, zbog lošeg vremena i oluje, voda nije mogla biti na vreme dobavljena, dok se u isto vreme vatra brzo širila na susedne kuće. Od tada je opština angažovala dva noćna čuvara koja su obilazila naselje i alarmirala građanstvo i protivpožarnu zaštitu u slučaju da se požar negde desi. Iste godine, 35 sela u Rumskom srezu dobilo je policijsko naređenje da se za svaku noć mora postaviti požarna straža, kao i detaljna uputstva za ponašanje u slučaju požara.⁹⁴

Dve godine kasnije, 28. juna. 1856. godine izbio je još veći požar. Vatra je najpre zahvatila kuću Nikole Jovanovića, a zatim i druge. Požar je uzeo maha, te se stanovništvo sklonilo u drugi deo grada, u dvorište katoličke i pravoslavne crkve. Posle dva sata požara, izgorele su 43 kuće, isto toliko ambara i drugih zgrada. Tom prilikom je živote izgubilo 13 građana (8 odraslih muškaraca, 2 žene i 3 deteta).⁹⁵

Posle toga, 1857. godine donet je novi vatrogasni pravilnik. Po njemu su se odžaci morali čistiti četiri puta godišnje, a cevi od peći jednom mesečno. U opštini su ustanovljena četiri vizitatora, koji su jednom nedeljno obilazili ulice i proveravali stanje kuća, a svake noći je jedna grupa građana i opštinskih činovnika obilazila sve ulice u gradu. Od vatrogasnih sprava na raspolaganju se se nalazile: 2 vatrogasne štrcaljke, 3 ručne štrcaljke, 5 kola sa vodom, 17 kaca sa vodom, 3 vatrogasnih merdevina, 14 pijuka, 12 ampera i 3 plehane svetiljke. Vatrogasne sprave su bile smeštene u zgradi koja se nalazila u dvorištu magistrata. Ovih 17 kaca, sa po pet hektolitara vode, koje je uvek trebalo da budu pune, bile su raspoređene na raskrsnicama ulica. U gašenju požara morali su da učestvuju svi građani, koji su, takođe, u slučaju potrebe bili obavezni da angažuju svoja kola i štrcaljke.⁹⁶

Izgradnja novih puteva i popravka stare putne mreže bili su, takođe, bar deklarativno, jedan od prioriteta lokalnih vlasti. Centralizacija Carevine i razgranata dostavljачka služba bili su neki od razloga da se one pobrinu za ostvarivanje uspešnije komunikacije centralnih delova države sa periferijom.

Kvalitet tadašnjih lokalnih drumskih puteva i uličnih komunikacija nije u dovoljnoj meri odgovarao zahtevima saobraćaja. To se vidi i iz jednog opštinskog dopisa "slavnom" Sreskom komesarijatu iz 1854. godine, u kome se kaže da, iako je još 1820. godine duž Rume i okolnih mesta u opštini izvršena popravka puteva i uličnih trasa, zbog zanemarivanja, njihovo stanje je ponekad bilo takvo da se njima nije moglo voziti. Zaključuje se da je neophodna njihova sanacija, te se moli Sreska uprava da dopusti da se put Ruma – Voganj i rumski pločnici pospu šljunkom.⁹⁷ Iste godine jedan dokument iz Sreske uprave od 26. avgusta, konstatuje da je početak septembra 1854. povoljno vreme za otpočinjanje dovoza kamena za izgradnju (popravku) puta Ruma – Voganj. U tu svrhu je angažovan inženjer Sinković, kao projektant trase, koji je, uz prisustvo

⁹⁴ Dan, Novi Sad, 15. 08. 1939, Dimitrije B. Spajić, Ruma i Rumljani u prošlosti, (tekst je napisan na osnovu dokumenata iz rumskog opštinskog arhiva)

⁹⁵ Prema Zemljišnoj knjizi iz 1863. godine, izvesni Nikola Jovanović imao je kuću na južnoj strani onog dela Malojaračke ulice (danas Pinkijeva), između današnje Grobljanske i Drvarske ulice.

⁹⁶ Dobrivoje Mitrović, Sto godina vatrogastva u Rumi, Ruma 1973, 8-9

⁹⁷ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 195–200; Carl Bischof, nav. delo, 154-156

⁹⁷ IAS, F – Magistrat ..., 497/1854, od 30. marta

predstavnik oba opštine, obavio uviđaj na licu mesta. Opština Ruma je trebalo da za ovaj posao obezbedi 100 kubika kamena.⁹⁸ Slične zaključke, bar kada je u pitanju stanje lokalnih puteva, izveo je notar Sava Vojinović u svom izveštaju o stanju rumske opštine 1859. godine.⁹⁹ On kaže da je većina puteva u srezu bila od zemlje, tako da su u vreme kiša ovi putevi bili teško prohodni. Samo dva drumova su bila od kamena: prvi, prometniji trgovački put, koji je vodio prema Mitrovici, preko Vognja, i drugi, prema Stejanovcima. Nešto ranije, u Pregledu stanja Rumskog sreza od 7. februara 1857. godine¹⁰⁰, pominje se da je jedini kaldrmisani put tada bio onaj koji je od Rume vodio za Stejanovce i Velike Radince, izgrađen oko 1836. godine, dok su ostali bili blatnjavi ili puni "nezdrave prašine". Najživlji saobraćaj se, ipak, odvijao putem Ruma – Mitrovica (preko Vognja).

Pored prvenstveno putničkog, drumskim saobraćajnicama se odvijao i poštanski saobraćaj. Krajem 1850. godine stupio je na snagu "Poštanski patent", a telegrafski i železnički saobraćaj su bili u nadležnosti Generalne direkcije komunikacija. U to vreme neka od poštanskih prava su još uvek bila regalna, ali su se vremenom gasila. Od 1859. godine pošte su ponovo u sastavu Ministarstva finansija, a od 1861. godine u sastavu mađarskog Ministarstva trgovine i narodne privrede.¹⁰¹

Kroz Rumu je, na svakih četrnaest dana, išla trasa jednog od važnijih poštanskih i saobraćajnih puteva pravcem Osijek – Zemun. Poštanska stanica u Rumi bila je smeštena u vlastelinskoj gostionici. Tu su se zaustavljala poštanska kola i menjali konji, a odatle se išlo za Petrovaradin.¹⁰² Počev od 6. septembra 1852. godine uspostavljen je novi poštanski put pravcem Zagreb - Vukovar - Bačinci - Čalma - Mitrovica - Ruma - Golubinci - Zemun. Pored pošte i pošiljke novca, brza poštanska kola su mogla da prime i jednog putnika. Put od Zagreba do Zemuna, odnosno obrnuto, trajao je puna 64 sata. Polazak je bio iz Zagreba u 17 sati, a povratak iz Zemuna u petak u jedan sat po ponoći.¹⁰³ Poštansku "deližancu" koja je iz Beča donosila zapečaćenu poštu u Rumu

⁹⁸ IAS, F – Magistrat ..., 4.360/1854, dopis Sreske uprave od 26. avgusta

⁹⁹ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 85-90 (Sabbas Woinovics, Ethnographische und topographische Daten der Gemeinde Ruma aus Jahre 1859)

¹⁰⁰ IAS, Pregled...

* Postoji nekoliko podataka o predistoriji pošte u Rumi. Prema jednom, u Rumi je postojala pošta još 1751, a svoj poštanski žig je imala 1825. godine. Postoji i podatak da je u Rumi pošta uspostavljena 30. maja 1788. godine. Početkom 19. veka u Rumi je bila tzv. obična kambijaturna poštanska stanica, kao i u Iloku, Čereviću, Čalmi, Tovarniku, Bačincima, Golubincima, Beški.... Kroz Rumu prema Mitrovici pošta je išla sredom i nedeljom, a od Mitrovice ka Rumi četvrtkom i nedeljom. Pošta je nošena diližansom (poštansko-putničkim kolima – Malle/Wagen, Mallepost, Eilwagen, Eilpost...), kao i putem jahaće pošte. Vreme jahanja poštanskih konja na relaciji Mitrovica – Čalma iznosilo je 3 sata, a na pravcu Golubinci – Ruma 4 i po sata. Poštanski službenici su imali uniformu koja se sastojala od gala i običnog šešira, već prema prilikama, kićanke od konjske dlake, poštanskog roga sa tri ili sa četiri piska, gajtana za rog (trubu), tablice sa poštanskim znakom koji se nalazio na rukavu... (Nikola V. Gulan, Pošte, telegrafi i telefoni u istoriji Vojvodine, PTT Arhiv, Beograd, 1980/81, 28-29, 145, 151)

¹⁰¹ Nikola V. Gulan, nav. delo.

¹⁰² Franz Wilhelm, nav. delo, II, 85 (Johann von Csaplovics, Slavonien und zum Teil Croatien, I und II, Pesth 1819)

¹⁰³ Srbski dnevnik, 18, 1852; Nikola V. Gulan, Pošte, telegrafi i telefoni u istoriji Vojvodine, PTT Arhiv, Beograd, 1980/81, 45

pominje i Milica Stojadinović Srpkinja u svojoj prepisci sa Vukom Karadžićem.¹⁰⁴ Notar Vojinović, u svom izveštaju iz 1859. godine, takođe govori o stanju poštanske službe u Rumi tih godina. On pominje dva poštanska puta, prvi, glavni, pravcem Zemun – Mitrovica, i drugi, linijom Petrovaradin – Irig – Ruma.¹⁰⁵

Ne postoje detaljniji podaci o tome kako, i u kojoj meri, je tekla izgradnja Rume u ovom periodu, ali se na osnovu dostupnih podataka ipak može pretpostaviti da su vlasti nastojale da Rumi daju izgled moderne srednjoevropske varoši, srazmerno njenom mestu u hijerarhiji naselja u Vojvodstvu. Porast broja stanovništva, kao i proces razdruživanja kućnih zadruga, uslovili su konstantnu potrebu, kako za gradnjom novih stambenih i ekonomskih objekata, tako i za proširivanjem i dogradnjom već postojećih. U tu svrhu su bili angažovani mnogobrojni zidarski majstori iz Rume i oni sa strane. O tome posredno govori i analizirani proračun za 1851/52. godinu, po kome je dosta novca iz opštinske kase izdvojeno upravo zidarskim majstorima.¹⁰⁶

U mnogo manjoj meri je bila zastupljena gradnja javnih objekata. Prilikom preduzimanja bilo kakvog graditeljskog poduhvata trebalo je obezbediti znatnu dokumentaciju. Bio je potreban detaljan plan objekta, specifikacija materijala, razlozi za gradnju, saglasnost komšija ili drugih zainteresovanih lica, a postavljani su i drugi zahtevi, već prema konkretnim prilikama.

Bišof, ne navodeći izvor, tvrdi da je 1850. godine bila podignuta žandarmerijska kasarna, što indirektno potvrđuje arhivska građa.¹⁰⁷ Prema priloženom planu, iste godine je trebalo da se izgradi stan u okviru opštinske zgrade za opštinskog notara.¹⁰⁸ Na Starom vašarištu (Veliki park) Vlah Simon Flora 1852. godine podigao je krst kao spomenik posvećen pastiru.¹⁰⁹ Ovim lepim zdanjem znatno je ulepšan ovaj deo naselja. Dve godine kasnije krst je ukrašen slikarskim radovima novosadskog "živopisca" Dimitrija Avramovića, koji

¹⁰⁴ Radmila Gikić, Prepiska Milica – Vuk – Mina, 114-115;

U jednom pismu Milici Vuk se interesuje da li pošta u Rumu stiže zapečaćena (da li je otvarana i proveravan njen sadržaj – p. a.), na šta mu ona odgovara potvrdno.

¹⁰⁵ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 87 (Sabbas Woinovics, Ethnographische und topographische...)

* O ovim graditeljskim radovima svedoče mnogobrojni planovi i druga dokumentacija načinjeni u svrhu izgradnje i dogradnje kuća i ekonomskih zgrada, koji se mogu naći u arhivskom fondu Magistrat trgovišta Ruma, Istorijskog arhiva Srema u Sremskoj Mitrovici.

¹⁰⁶ IAS, F – Magistrat ..., Glavni račun opštine Ruma za 1851/52. godinu.

¹⁰⁷ Carl Bischof, nav. delo, 146

Ovu Bišofovu tvrdnju potkrepljuje i, već citirani, Glavni račun opštine za 1851/52. godinu, u kome se kao prihod navodi preostali novac od podizanja žandarmerijske kasarne. Na osnovu plana rumskog atara iz 1864. i katastarske knjige iz 1863. godine ne može se tačno utvrditi gde se ova kasarna nalazila.

¹⁰⁸ IAS, F – Magistrat ..., godina 1850, "Plan über die..."

Projektant plana je bio već pominjani inženjer Simon Sinković.

* Boško Pauković piše da je 1821. godine u Rumu iz Rumunije došlo jedanaest pravoslavnih vlaških porodica. (B. Pauković, Ruma, Dokumenti i kazivanja, Ruma 1992, 18). Domovni protokoli Vaznesenske crkve u Rumi se 1852. godine pominju Simona Flora, starog 60 godina i njegovu suprugu Nastu. Porodica je stanovala u kući broj 138 (na Novom vašarištu). Simon Flora je umro iste godine. (Rukopisno odeljenje Matice srpske, Domovni protokoli, M. 18678)

** Videti natpis na postolju nekadašnjeg krsta, koji se danas nalazi u tzv. rumskom Velikom parku i predstavlja jedini sačuvani ostatak ovog, nekad reprezentativnog, spomen-obeležja. Krst je sa svog mesta uklonjen u prvim godinama posle Drugog svetskog rata.

je poznatiji po svom radu na ikonostasu manastira Ravanica u Vrdniku.¹⁰⁹ Odranije postojeće obeležje na granici rumskog atara, tzv. Kipovi, posvećeno zaustavljanju kuge iz 1795/96. godine, moralo je, tokom vremena, više puta da bude obnavljano. Jedno renoviranje desilo se i 1858. godine, o čemu svedoči tabla sa natpisom na samom spomeniku, a gde se kao priložnici pojavljuju "rumski esnafi i drugi župljani".^{***} Iste godine se raspravljalo o dogradnji dve sobe za učitelja i adaptaciji postojeće školske zgrade, a stavljajući procenu i crtač plana je bio zidar Rajs (Paul Reiss).¹¹⁰ Zgrada se nalazila u porti crkve Svih svetih (Grčka crkva), a sudeći prema planu rumskog atara iz 1864. godine, ovaj projekat do tada nije bio realizovan.

Bilo je i privremenih objekata, koji su se gradili zbog kratkoročnih potreba. Takva je bila peć za pečenje hleba, sagrađena 1849. godine, u dvorištu opštinske zgrade, a za potrebe Južne armije, koja je tada bila stacionirana u Rumi. Peć je bila sagrađena ciglom nabavljenom od Vlastelinstva. Deo te cigle (3.000 komada) je, nakon uklanjanja peći, bio upotrebljen za adaptaciju zatvorske zgrade, kada je izgrađen novi zid hodnika.¹¹¹

Većina javnih objekata* nalazila se u centralnom delu grada, gde je, na glavnoj gradskoj raskrsnici, dominirala vlastelinska zgrada**, u sklopu koje se nalazio i "perivoj kao jašiona". Duž glavne gradske ose, ulice tada zvane Veliki sokak (Glavna ulica)^{***} nalazili su se vlastelinski objekat u kojem su bile gostionica "Crni orao"^{****} i gradska pošta, a nešto dalje prema zapadu, na istoj

¹⁰⁹ Milica Stojadinović Srpkinja, U Fruškoj gori 1854 – dnevnik, /priredila Radmila Gikić/, pismo od 2. juna 1854, Beograd 1985, 44

U svom "Dnevniku" pesnikinja Milica Stojadinović Srpkinja piše da je pomenuti slikar u Rumi "uzeo da radi mermerni krst spomenik pastiru".

^{***} Tekst natpisa (na nemačkom jeziku) na spomeniku glasi: "Za blagodarnu uspomenu mesta Rume, pošteđenog od kužne zaraze, koja je besnela 1795. i 1796. godine, sagrađen, a 1858. godine obnovljen darežljivim priložima rumskih esnafa i drugih župljana."

Napomena: pored poznate i najverovatnije verzije o nastanku ovog spomenika, kao znaka zahvalnosti zbog zaštite od kuge, postoji i verzija da je podignut kao obeležje granice između Pejačevićevog i Odeskalkijevog vlastelinstva, ili kao najsevernija tačka rumskog atara; te da ga je podigao sam Odeskalki. (Franz Wilhelm, nav. delo, II, 270-277, autor je citirao Schwerer, Povijest župe – rukopis, 25)

¹¹⁰ IAS, F – Magistrat ..., kut za god. 1857. fasc. 17, dok. 1, (projekat i plan gradnje, Ruma, 19. jun 1858).

¹¹¹ IAS, F – Magistrat..., spisak opštinskih potraživanja od 5. juna 1860.

* Pod javnim objektima se u ovom slučaju podrazumevaju zgrade i placevi koji su bili u opštinskom, državnom, crkvenom ili zadružnom vlasništvu. U svim ovim slučajevima, kao i kod objekata u privatnom vlasništvu, koji su navedeni u ovom radu, glavni izvor su bili Zemljišna knjiga iz 1863. i Plan, odnosno, kopija, Rume iz 1864. godine. Oba dokumenta se nalaze u zbirci Zavičajnog muzeja Ruma (inv. br. 501)

** Ovaj objekat sa svim pratećim zgradama je porušen početkom 60-ih godina XX veka.

^{***} U tekstu će se ulice nazivati imenima kakva su imale u to vreme, dok će u zagradi biti njihov sadašnji naziv.

^{****} Kasnije hotel "Orao", a posle Drugog svetskog rata hotel "Srem".

Pored gostione i već pominjane vlastelinske zgrade u samom centru Rume, Pejačević je u svom vlasništvu u to vreme imao još nekoliko objekata, od kojih neki i danas postoje. Pored "pašince sa dervarenjem", tj. parka tik do Osnovne škole "Veljko Dugošević", još stoji kuća vlastelinskog činovnika, dok se preko puta ove kuće i danas nalazi zgrada u kojoj je nekada bio žitni magacin, koji je sa zajedno sa velikim placem takođe bio vlasništvo Pejačevića. Moguće je da i kuća u ulici Vladimira Nazora br. 5, bar delom, datira iz tog perioda kada je bila vlasništvo porodice Pejačević, a tu su i neki objekti iz dvorišta tzv. Zemalka, uključujući i one koji danas pripadaju Osnovnoj školi

strani ulice, bila je smeštena konjička kasarna^{*****}, ispred koje se prostirao "pašinac sa dervarenjem" (danas park). U istoj ulici, pored katoličke crkve, bila je školska zgrada rimokatoličke škole, jedna od retkih (ako ne i jedina) spratnih kuća u tadašnjoj Rumi (danas Zavičajni Muzej Ruma). Takođe, i druge opštinske i sreske ustanove bile su smeštene u dve glavne ulice (Veliki sokak i Žirovačka)^{*****}. Zgrada glavne opštinske uprave – Magistrata^{*} nalazila se na uglu Žirovačke (Železnička ulica) i sokaka Sv. Ivana (ulica JNA). U Orlovićevoj ulici je bila opštinska bolnica (danas kuća na uglu Orlovićeve i ulice ILR). Na Novom vašarištu se nalazio objekat koji je kasnije (možda i tada) bio u funkciji sudstva^{**} i u funkciji vašara^{***}. Srpsko stanovništvo u Rumi imalo je svoje škole, čije su se zgrade nalazile u portama tri pravoslavne crkve. Škola pri crkvi sv. Nikole bila je na uglu Iriškog sokaka i Sodola (ulica 15. avgust) (danas u veoma trošnom stanju). Ranije pominjana školska zgrada u porti crkve Svih svetih imala je samo dve učionice i izlazila je na Stevanovu ulicu (ulica V. Dugoševića). Treća, i najpoznatija, škola, ranija Hranisavljevićeva gimnazija¹¹², bila je smeštena u porti Vaznesenske crkve i nije izlazila na ulični front (porušena nekoliko godina posle Drugog svetskog rata). Postojao je još jedan kompleks objekata srpskog naroda u Rumi, koji se nalazio na uglu sokaka Sv. Lovre (ulica S. Paunović Veljka) i prolaza koji je od rimokatoličke gimnazije vodio prema rimokatoličkom groblju (Staropivarska ulica), nazvan "Zaklada srpskog naroda"^{****}.

Najmonumentalniji objekti, kao i u mnogim drugim mestima, bile su crkve. Pored dve pravoslavne crkve, sagrađene u XVIII veku, i katoličke, s početka XIX veka, neposredno pred Revoluciju, posle decenija gradnje podignuta je crkva Svih svetih, zvana još i Grčka. Crkva je bila smeštena na placu između kuća trgovca Mihajla Mladenović i bačvara Stefana Krena. U ovom periodu dovršavani su još neki detalji i enterijer crkve. Oltar je sagrađen 1851. godine, kao i ograda, od čamovih dasaka i sa letvicama koso postavljenim, dok je crkveni inventar nabavljen 1852.¹¹³ Godine 1851, u još

"Zmaj Jova Jovanović". Prema pisanju Bišofa, na tom placu je podignuta prva stambena zgrada u Rumi, kao stan i kancelarija za tadašnjeg vlastelinskog provizora.

^{*****} To je bio prostor gde se danas nalaze dve osnovne škole (Veljko Dugošević i Dušan Jerković). Godine 1896. na tom placu je sagrađena "Nemačka narodna škola", a danas je to Osnovna škola "Veljko Dugošević".

^{****} Takav jedan objekat, u državnom vlasništvu, nalazio se na uglu današnje Glavne ulice i ulice 27. oktobar. U narednom periodu u njemu je bila smeštena Podžupanija. Porušen je krajem 70-ih godina. Na uglu današnje Železničke i ulice Stanka Paunović Veljka, na mestu današnje zgrade "Vojnog odseka" i finansijske policije (a možda i u delu današnjeg objekta) nalazila se jedna od sreskih ustanova. U kasnijem periodu u toj zgradi je bio smešten sreski sud.

^{***} Ova zgrada je dugo imala funkciju objekta glavne opštinske uprave, dok se danas u njenim prostorijama nalazi preduzeće "Agroruma".

^{**} Objekat je poznat i pod imenom "Sudnica", a nedaleko od njega nalazio se potes "Vešala"

^{*} Objekat se zvao "Ceduljarnica", gde su se izdavale vašarske cedulje, a kasnije je u njoj bila smeštena gradska vaga.

¹¹² O Hranisavljeviću videti: Đorđe Arsenić, Znameniti Rumljani, Ruma 1996.

^{****} U tom objektu se tada nalazilo javno kupatilo, koje je povremeno funkcionisalo do Drugog svetskog rata, a pred rat je deo tog placa kupila porodica Rakijaš.

¹¹³ Uglješa Krstić, rukopisi, ...

uvek nedovršenoj crkvi, postavljen je veliki ikonostas, koji je, međutim, zbog izloženosti nepovoljnim atmosferskim prilikama, ubrzo gotovo sasvim propao.¹¹⁴

Na raskršćima pojedinih ulica nalazili su se krstovi.¹¹⁵ Plan iz 1864. konstatuje krstove od kojih su neki na tim mestima najverovatnije postojali već duže vreme. Jedan od najstarijih je krst ispred katoličke crkve. Na prvoj raskrsnici iza kasarne, idući prema zapadu, u Velikom sokaku se nalazio još jedan krst. Na suprotnoj strani grada, na ulazu u Novo vašarište (na Bregu), izdizao se treći krst. Na Starom vašarištu bio je, već pominjani, krst – spomenik pastiru. Na starorumskom raskršću (Sodol i Iriški sokak) takođe se nalazio krst. Poslednji, može se reći, gradski krst lociran je na uglu Velikojaračkog sokaka (ulica Atanasija Stojkovića) i Žirovačke ulice. Pored ovih krstova na uglu sokaka Sv. Ivana i Žirovačke ulice u posebnoj kutiji bio je smešten drveni kip sv. Ivana Nepomuka, dok se u istoj ambalaži, na uglu Orlovičevog sokaka i sokaka Sv. Stevana (ulica Veljko Dugošević) nalazio drveni kip Sv. Stevana.¹¹⁶

Bogati i ugledni građani Rume stanovali su u kućama koje su se po svom položaju i izgledu bitnije razlikovale od kuća najvećeg broja zemljoradnika i sitnih zanatlija i trgovaca. Pored pomenutih objekata i one su Rumi davale izgled grada. U samom centru grada, preko puta vlastelinske zgrade, bila je kuća ugledne rumske porodice Rister*. Načelnik Rumskog sreza Trifun Mladenović imao je u gradu nekoliko stambenih zgrada**. Rumski gradonačelnik Toma Jeftić imao je kuću na južnoj strani Sodol sokaka, istočno od Iriške ulice. Njegov naslednik na toj službi Ignjac Servaci živio je na uglu Velikog sokaka i prolaza koji je kasnije nazvan Grgurova ulica (Partizanska ulica)***. Moguće je da je u istoj kući, ili odmah do nje, živela porodica lekara Ernesta Furjakovića¹¹⁷ (Furiakovics), pre nego što se preselila u kuću na uglu sokaka Sv. Ivana i Žirovačke ulice (danas na tom mestu zgrada Opštinskog suda). Kao prve Furjakovićeve i Servacijeve komšije u kući u Velikom sokaku živela je bogata i nadaleko poznata cincarska porodica Špirta****. Kuća, odnosno kompleks

¹¹⁴ Branka Kulić, *Obnova pravoslavne crkve silaska Svetog duha u Rumi, Građa za proučavanje spomenika kulture Vojvodine*, XVII, Novi Sad 1994, 149 (za ovaj podatak autorka je koristila tekst Marka Šaule u *Srpskom sionu*, Sremski Karlovci 1905, 617-621)

¹¹⁵ Više o rumskim krstovima u gradu i ataru videti: Snežana Joksić, *Rumski krstovi*, Zbornik III-IV Zavičajnog muzeja Ruma, Ruma 1999/2000, 101

¹¹⁶ Carl Bischof, nav. delo, 152

* Prema pisanju Bišofa, taj plac je od Pejačevića 1757. godine kupio rumski pivar Urlih Rup. Zatim se kao vlasnici ove zgrade pominju rumski trgovci Sofronije Radojčić i Petar Lakić, koji su je kasnije prodali porodici Rister. (*Radikal*, godište 1909, br. 1)

Jedna od njih se nalazila u Velikom sokaku, preko puta vlastelinske kuće (na mestu današnjeg parohijske kuće), druga se nalazila u Žirovačkoj ulici, blizu samog centra naselja, a treća na Bregu u ulici Nova Hrvatska (ulica Svetozara Markovića).

*** Male ulice poput ove, koje su se pružale pravcem sever – jug, i nisu bile smatrane ulicama u pravom smislu reči, već samo prolazima koji su spajali glavne "sokake".

¹¹⁷ Milan Micić, *Zdravstvene prilike u Rumi krajem 18. i početkom 19. veka*, separat iz Zbornika radova čitanih na 7. sastanku sekcije za SAPV naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, Sr. Mitrovica 22-23. maj 1978, 99;

Milan Micić kaže da je Ernest Furjaković stanovao u Glavnoj ulici u kući koso preko puta stare opštinske zgrade (ugao današnje Glavne i Partizanske ulice) i da se odatle, između februara 1858. i avgusta 1859. godine, preselio u novu kuću.

**** U jednom pismu Vuk Karadžić obaveštava Miloša Obrenovića da u Rumi žive 4 brata cincarske porodice Špirta, koji govore srpski jezik, a što se tiče časti, poštenja i imovine, spadaju u prve ljude u Rumi. Zato predlaže Knezu da bi dvojicu od njih, neoženjenih (ili starijeg Pavla ili mlađeg Dimitrija)

objekata, sledećeg rumskog gradonačelnika Teodora Maksimovića, zauzimala je veliki prostor ugla Velikog sokaka kod Starog vašarišta. Gradonačelnik Georg Volf je imao dve kuće, obe na južnoj strani ulice Veliki sokak^{****}. Sledeći gradonačelnik Franc Volf živeo je u sokaku Sv. Sebastijana (ulica Ivo Lola Ribar)^{*}. Nikola Čarkadžić je stanovao u Velikom sokaku, u prostranoj kući naspram Starog vašarišta. Poslednji gradonačelnik Rume u ovom periodu Ferdinand Hetinger takođe je stanovao u ulici Veliki sokak, koso preko puta prve kuće Georga Volfa^{**}. U sokaku Sv. Ivana bila je kuća rumskog učitelja Benedikta Prajsa (Benedikt Preis) (preko puta preduzeća "Stambeno"). Sudija Rumskog sreza Stevan Šanta, imao je kuću u sokaku Sv. Stevan^{***}. Advokat Svetozar Nikolajević stanovao je na južnoj strani Velikog sokaka, blizu centra^{****}. Njegov kolega Đorđe Lazarević je, takođe, imao kuću u centralnoj gradskoj zoni (Veliki sokak)^{****}. Ugledni trgovac Teodor Bogdanović imao je nekoliko kuća u Velikom sokaku, odmah preko puta vlastelinske zgrade. Rumski apotekar Johan Hampfogel (Johann Karl Hampvogel) je stanovao u Žirovačkoj ulici (Železnička), blizu samog centra naselja^{*****}.

Jedna od najuglednijih i najimućnijih porodica u Rumi je bila porodica Salaj, čiji su se pripadnici nalazili na važnim mestima u Rumi i Sremskoj županiji. Porodica se u Rumi polako gasila, tako da se njena imovina rasprodavala. Iz 1855. godine datira jedan novinski oglas, poziv na javnu licitaciju, iz koga se može naslutiti kolika je bila njihova imovina. Salaji su, između ostalog, posedovali jednu od najvećih kuća (br. 16) u Rumi, koja se nalazila na uglu Velikog sokaka i Grgurove ulice (porušena posle Drugog svetskog rata). Kuća se sastojala od osam prostranih soba, velike kuhinje, špajza, zatvorenog trema, suvog svoda, dobrog podruma za 5.000 akova.¹¹⁸

mogao da uzme za zeta. (Jaša M. Prodanović, Naši i strani, Ogledi iz istorije književnosti i kulture, Beograd 1949, 54, naslov teksta je "Vuk Karadžić i Miloš Obrenović")

**** Prva se nalazila na trećem po redu placu u Glavnoj ulici, zapadno od raskrsnice sa današnjom ulicom Dušan Jerković, a druga preko puta stare kasarne, danas Osnovne škole "Veljko Dugošević".

* Njegova kuća se nalazila na južnoj strani pomenute ulice između današnjih ulica Pavlovačke i 27. oktobar, na drugom placu od Pavlovačke ulice.

** Hetingerova kuća se nalazila na severnoj strani Glavne ulice, na sedmom placu zapadno od njene raskrsnice sa Vrdničkom ulicom.

*** Njegova kuća je bila na južnoj strani onog dela današnje ulice Veljko Dugošević koji se nalazi između Pavlovačke i ulice 27. oktobar.

**** Kuća ovog advokata nalazila se preko puta nekadašnjeg hotela "Kruna", odnosno na šestom po redu placu istočno od raskrsnice sa današnjom Partizanskom ulicom.

***** On je živeo u kući koja se nalazila preko puta kasnije gostionice "Kod zelenog venca" ili još kasnije gradskog Doma kulture u Glavnoj ulici.

***** Kuća ovog apotekara se nalazila na drugom placu na zapadnoj strani današnje Železničke ulice (zgrada "Bagat"). U toj kući se najverovatnije nalazila i apoteka.

¹¹⁸ Srbski dnevnik, 93, 1855.

Pored pomenute kuće i mnogobrojnih pratećih objekata na istom placu (mala kuća sa sobom i malim podrumom, 2 razdelne konice, štala sa šest konja i šest krava, zatim zidan bunar sa dobrom vodom za piće, bašta za povrće površine 849 kv. hv), porodica Salaj imala je tri kuće na Mađarskom bregu, kuću u Bešenovačkom prnjavoru (sa rakidžinicom, kazanom za pečenje rakije...), zemlju u Stejanovcima i mnogobrojne oranice, vinograde sa kućicama, šljivike i sl.

Petar pl. Mladenović, Ruma 1849. godina
- slika Pavla Simića -
(Galerija Matice srpske, GMS/U 1375)

Železnička ulica u Rumi, kr. XIX i poč. XX veka
- strelica pokazuje kuću gde je bila Hampfogelova apoteka -
(zbirka razglednica dr Jovana Maksimovića iz Rume)

Stevan Dimitrijević iz Rume, 1855. godina
- crtež Novaka Radonića -
(Galerija Matice srpske, GMS/U 944 /J. V. II 39)

N° 17111

Er. 18924

Oesterreichisch-

kaiserl. königl.

REISEPASS.

Geburtsjahr 1801.

Statur mittelw.

Gesicht rund

Haare schwarz

Augen blau

Mund } wenig hervorst.

Nase } ausständig

Besondere Zeichen: kein.

Dessen eigenhändige Unterschrift:

Nikola Čarkadžić

für Johann Nicolaus
Čarkadžić.

Charakter Geschäftsmann.

Stellung: gew. u. in.

gebürtig Schabaz.

gebürtig ausständig

wohnhaft } Anna.

Geschäfte in Geschäftsbüro.

bympfentum.

Dieser selbst reiset auf
seinem Briefmarken.

Persepolis.

Dieser Pass ist gültig auf

Ein Jahr

**Im Namen Seiner Oesterreichisch-kaiserlichen zu
Hungarn und Böhme königlichen und apostolischen
Majestät etc. etc.**

werden alle Civil- und Militär-Behörden geziemend ersucht, Vorzeiger dieses
Passes aller Orten frey und ungehindert passiren, auch d^{ies}selben nöthigen Falls
allen Vorschub angedeihen zu lassen, wobey man sich zu aller Gegenwillfährde
erbiethet.

Temeswar, am 12. December 1853.

h. h. Militär- u. k. h. Gouverneur
Der ~~pro-~~ Landes-Chef der serbischen Woivodschaft
und des temescher Banates.

Coronini 68

Pasoš za Nikolu Čarkadžića, 1853. godina
(IAS, Sr. Mitrovica, Fond – Magistrat trgovišta Ruma)

Na

Slavni Obščinski Sobor

U Mitrovi dan 2. Aprilia 1852.

Rumu

Ja dolu podpisani Umoljavam da Slavne
 Obštine. Glasochenje mojoi Slavni Kojr
 sam joo uzeo; dao shloche jodnato liti.
 Dapam joo dolu podpisani kod Gopodara
 Jooche Naravica kao Sluaitel Slavni i
 Goine 1850. Mesejoj Decem brov ikluabl
 thovadit; i Danovw Gakletise morao
 i. e. Masheq Presvellog Caru Tuz Tuzho
 In Sluaiti. Kos sam joi i fakon yinnio.
 Do ondasohnjem obchanyj Slavne Obštiti,
 ne, dache oni Sknyleni Novoi od Warashii
 Ganas Rekrute; Na Svetolike jodelemi
 liti; Fakto ja Umoljavam se joko,
 no Slavnoi Obštiniis niowu Obchamw

Pismo vojnika u Rumu, 1852. godina
 (IAS, Sr. Mitrovica, Fond – Magistrat trgovišta Ruma)

Ukupnosti, imeni kao Woiniken, koji kao
Narod i zemlju Woinem ~~u~~ kroz
jedno Bismo milostinno obznaniti
hoteli, koliko ima na moim stranici.
Ia mene odabrami Novaco bilabi
moja wuntrenja Keljeu - Wolim da
bide smilowali kolikoe meni u Bismo,
chi biti:

Dase nalazim u Regimenti owi:
Erzherzog Leopold 453 Infanterie Regmt.
4te Jousolier Compagnie 4te Komitno

Pomilam
Joseph Duellaß
C. K. Geheimer.

Pismo vojnika – drugi deo

Capia

1072

Na Meparstvij

Prosi te Luta i Gjini i Caku kogo Kumanovacka 1872.
Episkopij 1852.

Ispravazana Zucka ce nepoguzomb jzavalo rosaba

Op: 1872

Stravacabak na

Amman
Relikta

Zum-Ball.

priljezi ni Ruma ni Dardel der Finisierichet and 1872. februar
1853. abyzfaltert sind, lertat-gerforfomß sin.

Opuf der Rinkpib.

In rosbane rosare ysabaha sagaba
In Traavij roma jzabaha.
Korvacko j. 8 Caku.
Korvacko ce jzavazavru romofo.

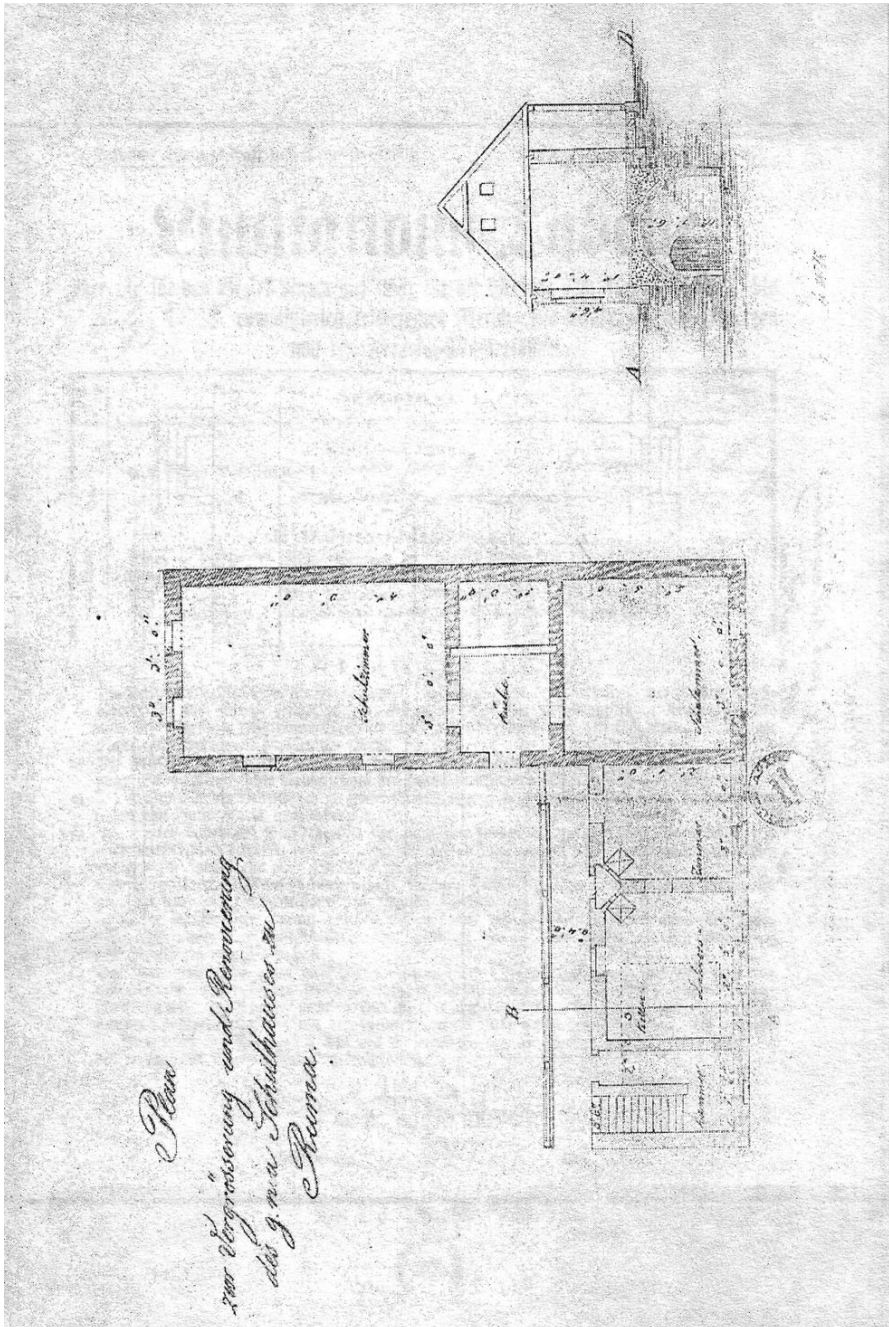
fin die yaludmendt ofthil ist der Einmitt finij.
Der Einmitt gegen/ Kungfing ist Kimmu.

Opufung in 8 Mfr.

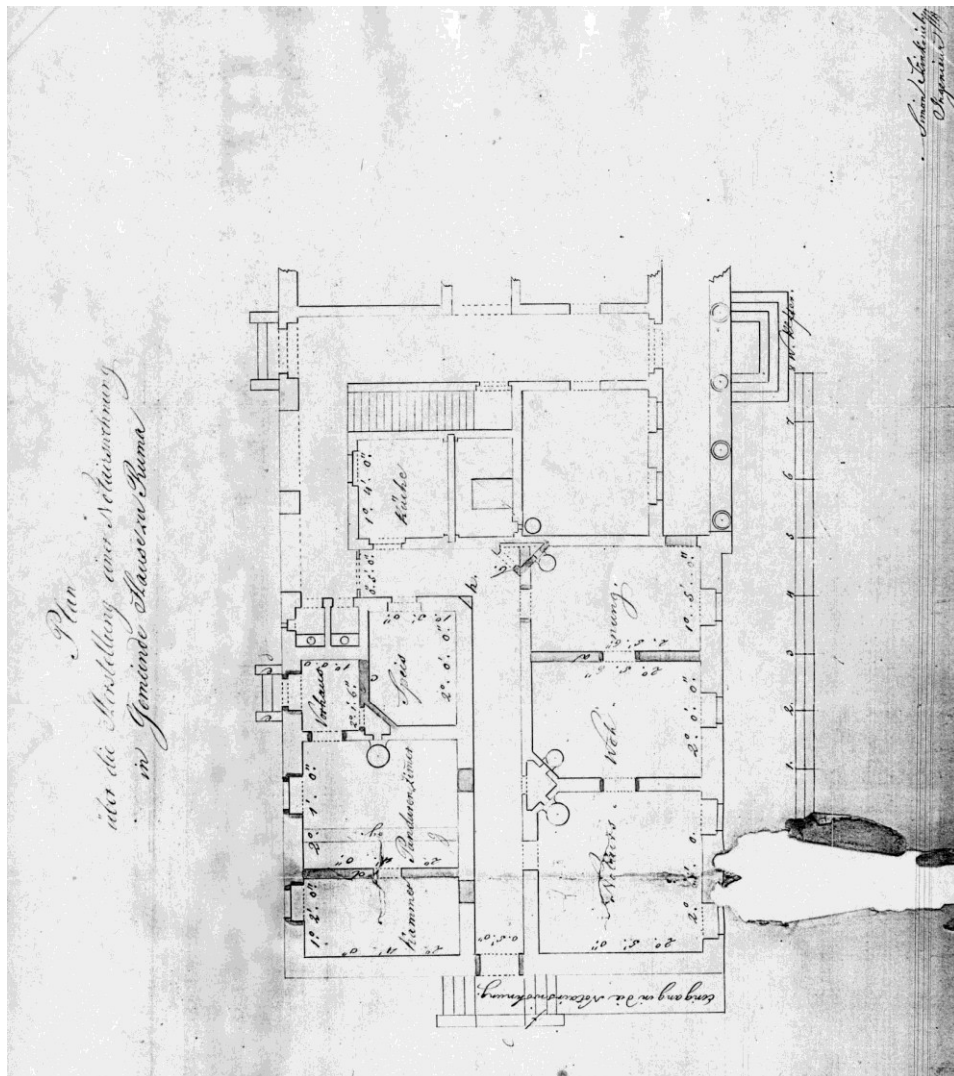
In Caku Kimmu und sinna Kungfingmendt inff abyzfaltert sind.

ARHIV VOJVODINE
SREMSKI KAZLOVI

Poziv na igranku (bal) u Rumi, 1853. godina
(IAV, Novi Sad, Fond – 401)

Plan za dogradnju i renoviranje zgrade srpske škole, 1858. godina
(IAS, Sr. Mitrovica, Fond – Magistrat trgovišta Ruma)

Plan stana za činovnika u zgradi Magistrata, 1850. godina
(IAS, Sr. Mitrovića, Fond – Magistrat trgovišta Ruma)

Limitations-Tabelle

über die für den Bezirk Ruma und zwar für die Periode vom 1. — bis 31. Oktober 1858 commissionell festgesetzten Fleisch- und Wassergebäcks-Satzungen und der Merarial-Wahlerlöhe.

Post-Nr.	Gegenstand	Limite-Preis in Kreuzern C.M.
A. Fleisch-Satzung:		
1	Ein Pfund Rindfleisch <i>in Ruma, Jagod, Juhia u. Kamenitz</i>	<i>16</i>
2	" " " <i>in den übrigen Oublytschyn</i>	<i>15</i>
B. Wassergebäcks-Satzung:		
4	Ein <i>funfzig</i> löbliche Semmel aus feinem Mundmehl	<i>10</i>
5	Ein <i>funfzig</i> löbliche Semmel aus gutem Semmelmehl	<i>10</i>
6	Ein löbliches Brod aus gutem Weißpobl- (Halbfrucht-)Mehl	<i>10</i>
7	Ein <i>funfzig</i> löbliches Brod aus gutem Schwarzpobl- (Roggen-)Mehl	<i>10</i>

Bestimmungen:

- Die Merarial-Wahlerlöhe für die Proviant-Vermahlung des k. k. Militär-Merars bleiben wie sie bereits ein für allemal festgesetzt sind, Ein Sechszehntel der zu vermalenden Frucht, welches nach den jeweiligen Wochenmarktpreisen auch in Geld rekurbar ist, und Ein Kreuzer C. M. als Licht- und Beutelgeld pr. Centner Mehl.
- Die Fleischer und Bäcker haben die taxirten Sorten stets vorrätzig zu halten, sowie jedes ungenießbare Fleisch oder Gebäck nach den sanitätspolizeilichen Vorschriften abgeschafft wird.
- Die Fleischer haben das Fleisch zu jedem Gewichtsausmaße und zwar bis zu einem halben Pfund gegen den Limite-Preis auszuwägen.
- Die Bäcker haben ihr Wassergebäck nur nach dem obbestimmten Gewichte auszubacken, und wird ausdrücklich bemerkt, daß unter der Bezeichnung „Semmel“ alle Wassergebäck, sie mögen unter welsch immer für einer Gestalt zum Verschleiß kommen, zu verstehen seien.
- Das vorgeschriebene Gewicht muß sowohl bei dem Fleische als den Gebäcken ganz genau eingehalten sein, und darf durchaus kein Abgang bestehen.
Jeder Käufer wird darauf aufmerksam gemacht, daß er jeden entdeckten Gewichtsabgang oder wahrgenommene sanitätswidrige Beschaffenheit der Fleischschaft allsogleich zur Bestrafung des Schuldigen anzuzeigen hat.
- Das Zuwiderhandeln gegen diese Tax-Ordnung durch Uebervorteilung im Gebrauch von Maß und Gewicht wird nach den hiefür bestehenden Vorschriften bestraft, die dritte so geartete Ueberschreitung wird, wenn sie sich nicht ohnehin als eine schwerer verpönte strafbare Handlung darstellt, von der k. k. Gerichtsbehörde mit dem Gewerbsverluste nach § 478 des Strafgesetzbuches bestraft.
Auch wird im Falle des § 413 des Strafgesetzbuches der Verlust des Gewerbes gleich bei der erstmaligen Ueberschreitung ausgesprochen.

Vom k. k. Bezirksamte

Ruma am 18. September 1858

Der k. k. Bezirksvorstand

Cenovnik i propisnik za prodaju mesa, hleba i peciva
na teritoriji Rume, 1858. godina
(IAS, Sr. Mitrovica, Fond – Magistrat trgovišta Ruma)

Meteorologische Beobachtungen vom Monate Oktober 1859

Thermometers		Barometers		Witterungs-Verhältnisse					
Tag	Therm. Mitt.	Abend	Therm. Mitt.	Abend	Witterung	Wind	Therm. Mitt.	Abend	Therm. Mitt.
1	12 n. 18 n. 14 n.	unverändert	Windstill	Wolken	still	still	still	still	still
2	11 n. 21 n. 16 n.	Windstill	still	still	still	still	still	still	still
3	12 n. 21 n. 15 n.	still	Wind	still	still	still	still	still	still
4	10 n. 20 n. 15 n.	still	still	Wind	still	still	still	still	still
5	10 n. 20 n. 14 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
6	7 n. 19 n. 13 n.	still	Windstill	still	still	still	still	still	still
7	8 n. 18 n. 13 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
8	7 n. 18 n. 13 n.	unverändert	still	still	still	still	still	still	still
9	7 n. 18 n. 13 n.	still	Wind	Wind	still	still	still	still	still
10	8 n. 14 n. 13 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
11	9 n. 17 n. 12 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
12	8 n. 18 n. 14 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
13	7 n. 16 n. 13 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
14	8 n. 17 n. 14 n.	still	Windstill	still	still	still	still	still	still
15	10 n. 19 n. 17 n.	unverändert	still	Wind	still	still	still	still	still
16	10 n. 16 n. 15 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
17	11 n. 21 n. 16 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
18	9 n. 19 n. 14 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
19	8 n. 19 n. 15 n.	unverändert	Windstill	still	still	still	still	still	still
20	10 n. 19 n. 15 n.	still	Wind	still	still	still	still	still	still
21	12 n. 17 n. 14 n.	abnehmen	still	still	still	still	still	still	still
22	12 n. 18 n. 15 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
23	11 n. 19 n. 14 n.	unverändert	still	still	still	still	still	still	still
24	10 n. 19 n. 16 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
25	10 n. 18 n. 15 n.	still	Windstill	still	still	still	still	still	still
26	9 n. 18 n. 15 n.	Windstill	still	still	still	still	still	still	still
27	8 n. 17 n. 14 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
28	8 n. 16 n. 14 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
29	7 n. 15 n. 13 n.	abnehmen	still	still	still	still	still	still	still
30	7 n. 15 n. 12 n.	still	still	still	still	still	still	still	still
31	4 n. 12 n. 10 n.	unverändert	still	still	still	still	still	still	still

Soberince von 21ten Oktober 1859

Styongewitsch
Landarzt

4. Ekonomske prilike

Revolucija 1848/49. godine nije donela stanovništvu očekivane promene na političkom i socijalnom planu, ali su postrevolucionarne prilike predstavljale mnogo povoljniji ambijent za privredni razvoj. U tom periodu donet je čitav niz zakona, koji su u raznim područjima života ukinuli ostatke feudalnog društva, uspostavljajući građanski poredak. Pomenuto zakonodavstvo iz ovog perioda, a naročito Opšti građanski zakonik, postavili su pravnu osnovu za promene u sferi proizvodnih i vlasničkih odnosa. Kao osnovne postavke ovog novog poretka ustanovljeni su neprikosnovenost privatnog vlasništva i ekonomski liberalizam. Međutim, još su zadržani ostaci starog društva, oličeni u staleškim privilegijama i jakoj sprezi crkve i države. O značaju privatne svojine u ovakvom pravnom sistemu govori i to što je za zločin (teži prekršaj od krađe) smatrana i krađa pokretnih stvari vrednijih od 50 for¹.

U Rumskom srezu je najviše stanovnika živelo na selu i bavilo se poljoprivredom. Potvrdu za ovu tvrdnju nalazimo u Pregledu stanja Rumskog sreza iz 1857. godine, a isto ponavlja i Franc Vilhelm koji, citirajući notara Vojinovića, piše da se i stanovništvo Rume u ovom periodu najvećim delom bavilo zemljoradnjom, a nešto manje trgovinom i zanatstvom. Početkom ovog perioda, 1850/51. godine, u Rumi je od zanatstva i trgovine živelo 212 porodica². Zanatstvo i trgovina su podmirivali potrebe grada i okoline, dok industrijskih preduzeća nije ni bilo.³ Svakodnevni život stanovništva, manje ili više, decenijama se odvijao na uobičajen način. Ipak, oni koji su živeli u Rumi, kao političkom, kulturnom i privrednom centru sreza, povremeno su bili u prilici da oseće blagodeti gradskog života.

Kakvo je bilo imovinsko stanje prosečnog rumskog stanovnika tih godina može se naslutiti iz jednog spiska pokućstva čurčije Alekse Nikolića⁴. Ovaj spisak imovine je načinjen zbog njene prodaje na licitaciji posle vlasnikove smrti, tako da su za veći broj stvari navedene i cene po kojima su prodate. Imovina pomenutog građanina namenjena prodaji sastojala se od jedne kuće "sa grunтом", ždrebeta, krave, okovanih kola zajedno sa amovima i uzdama, ormara od čamovine, ormara za odelo, tri drvena kreveta, tri jastuka, perine, jorgana, dva čaršava, ogledala, dva stola, četiri slamnate stolice, velikog i malog sanduka, devet cinkanih tanjira, jedne velike i jedne male cinkane činije, cinkane šolje, pet različitih ikona, velike tepsije, "kalavarova", male tepsije, velikog i malog kotla, dvoje makaza, kalupa za kape, bureta od jednog i bureta od šest akova, "lužnice", velike i male sekire, kuhinjskog rebra, dve daske za

¹ Dr Ferdo Čulinović, Državnopravna..., 155-156

² Uglješa Krstić, rukopisi, ...

³ Franz Wilhelm, nav. delo, I, 399

⁴ IAS, F – Magistrat ..., kut. za 1852, fasc. 60/2

Dotični je iza sebe ostavio i znatan dug od 223 for. (za lečenje i pogrebne usluge, plata kalfi za službu, podbeležniku za testament...) koji je trebalo namiriti prodajom stvari na licitaciji. (IAS, F – Magistrat ..., kut. za 1852. god)

* Čurčijski alat za struganje kože

testo, jedne puške, jednog pištolja, srebrnog sata, bakrene "kastrole"^{**}, jednog kotla, šatre i jedne "sepije"^{***}.

Pomenuti spisak navodi cene za većinu prodajnih stvari sa spiska. Najveća cena je, naravno, postignuta za kuću sa zemljom (3.501 f), ždrebe je prodato za 90, a krava za 77 for. Kućni nameštaj je imao različite cene, u zavisnosti od kvaliteta, očuvanosti i potreba kupaca. Zanimljivo je da je ormar od čamovine postigao veću cenu (preko 10 f) nego tri kreveta, koja su opet koštala skoro kao tri jastuka (6 f) ili jedna perina (preko 7 f). Jorgan, dva čaršava, velika cinkana činija i mala cinkana činija koštali su otprilike isto (2 f). Najnižu cenu su imali sledeći artikli: cinkana šolja (15 kr), mali sanduk (30 kr), dve sepije (1 f. 18 kr), kuhinjsko rebro (1 f. 50 kr) i lužnica (1 f. 48 kr). I ikone su prodate po relativno niskoj ceni, pet komada za 3 for. i 48 kr. Nešto skuplji su bili ogledalo (3 f. 45 kr), orman za haljine (3 f. 15 kr), mali kotao (3 f. 3 kr), četiri slamnate stolice (4 f. 18 kr), mala tepsija (4 f. 45 kr), bakarna "kastrola" (4 f. 36 kr), velika tepsija (5 f), pištolj (5 f. 36 kr) i dvoje makaza (5 f. 30 kr). Zatim slede: "kalavarov" (6 f. 3 kr), dva astala (6 f. 45 kr), devet cinkanih tanjira (8 f), puška (9 f), veliki kotao (10 f. 10 kr), amov i uzdice (12 f. 30 kr), srebrni sat (13 f) i okovana kola (23 f).⁵

Već je rečeno da se veliki broj stanovnika bavio poljoprivredom i tako sebi obezbeđivao egzistenciju. Ono što nisu sami proizvodili nabavljali su kod lokalnih trgovaca i zanatlija. Ovi drugi (uključujući i inteligenciju), koji su često imali neku okućnicu, osnovne namirnice su ipak uglavnom kupovali. Jedan dokument iz ovog perioda navodi osnovne potrepštine, koje je nabavljala rumska opština tokom 1856. godine, navodeći i njihov kvalitet. Ovaj tabelarni pregled nabraja: pšenicu (koja u tom periodu nije nabavljana), suražicu (najboljeg kvaliteta), raž (nije nabavljana), ječam (najboljeg kvaliteta), zob (najboljeg kvaliteta), kukuruz, raž (Schwarzpohl), pasulj, trsku, tvrdo drvo, drveni ugalj, čumur (Stamkohlen), meso (goveđe, teleće, svinjsko, ovčije), ulje (maslinovo i repino), med, svinjsku mast, sir, buter, so, loj, jabuke, kruške, šljive (sveže i sušene), vino (staro i novo), pivo, rakiju, mleko i hmelj.⁶

U cilju zaštite potrošača i zavođenja reda u oblasti cena i mera, periodično je sprovedeno komisijsko određivanje cena najneophodnijih prehrambenih proizvoda. Prema štampanim cenovnicima (Limitations=Tabelle) iz juna i septembra 1858. godine⁷, koji se tiču prodaje mesa, hleba i peciva, vidi se da su ovi propisi važili za ceo Rumski srez. Cene mesa u Rumi, Irigu, Inđiji i Kamenici bile su nešto više nego u drugim mestima sreza (7 kr za funtu mesa,

^{**} Šerpa od livenog gvožđa

^{***} Vrsta posude (bure) za štavljenje kože

⁵ IAS, F – Magistrat ..., kut. za 1852. god., fasc. 60/2

⁶ AV, F – 401, kut. 11, dok. 1.262, od 31. avgusta 1856.

⁷ AV, F – 401, kut. 11 dok. 1.314 (Limitations=Tabelle...); IAS, F – Magistrat ..., 4.470/1858 (Limitations=Tabelle...)

1 funta (bečka) = 0,56 kg;

Napomena: izvor za pretvaranje starih mera u današnje mere predstavljaju knjiga dr Antala Hegediša, dr Katarine Čobanović, Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1767-1867, Novi Sad 1991. i internet-sajt: "http://www.genealogienetz.de/misc/units/"

Napomena: U Pregledu stanja Rumskog sreza iz 1857. godine jedno poglavlje govori i o merama. Tom prilikom se kaže da jedna oka (1.280 g) prema požunskom merovu stoji u odnosu 40:1, u odnosu prema austrijskoj (bečkoj) centi 100:2, a prema funti 1:2^{1/4}. Iz toga proizlazi da jedan

naspram 6,5 kr). Cene hleba i peciva su bile svuda iste, s tim da je postojalo nekoliko kategorija ovih proizvoda. Zemička od najfinijeg brašna od 5,5 lota (lothige)^{**}, ona od "dobrog" brašna iste težine i hleb od dobrog belog brašna (suražice) od 5,5 lota koštali su 1 krajcaru, dok je 50 lota hleba od dobrog raženog brašna koštalo 4 krajcare. Cene su se povremeno korigovale, tako da su ove, u odnosu na prethodni period, bile nešto više. Određene su i nadoknade za mlinare, i to u vrednosti 1/16 samlevenih proizvoda po aktuelnim pijačnim cenama i 1 krajcara po jednoj pruskoj centi^{***} brašna. Mesari i pekari su taksirane vrste svojih proizvoda uvek morali da imaju u zalihama, a svako "neukusno" meso ili pecivo morali su da unište po sanitetskim i policijskim propisima. Mesari su još morali da izražavaju robu u svim tadašnjim merama, a pekari su svoja peciva morali da peku u gore navedenim težinama. Ako bi kupac primetio de se po pitanju kvaliteta sastojaka i merenja ne postupava po ovim odredbama, bio je dužan da to prijavi nadležnim organima. Ako bi se dokazala krivica prodavca, on bi bio kažnjen po postojećim propisima, uključujući i zabranu daljeg obavljanja delatnosti. Tako je bilo sa zakupcima mesnica Stevanom Fabrijem i Aleksandrom Todorovićem, koji su kažnjeni zbog prekoračivanja dnevne norme sečenja mesa.⁸

4.1. Promene na selu i u poljoprivredi

Predeo u okolini Rume je odranije važio za poljoprivredno središte Srema. Tome je prvenstveno doprinelo veoma plodno tle. Severni deo rumskog atara prekriven je lesnom zaravni, sa debelim slojem humusa, što je povoljno za gajenje žitarica, dok južni deo predstavlja prelaz između lesne zaravni i aluvijalne ravni. Zemljište je zastupljeno smolnicom, koja je povoljna za gajenje industrijskih biljaka (suncokret, šećerna repa)⁹. Pašnjaci smešteni u južnom delu atara bili su pogodni za stočarstvo, a doline za povrtarstvo. Plodnosti tla su doprinosile i padavine jer, na primer, u ovim krajevima kiša pada baš u vreme kada je najpotrebnija zemljištu. Vetovi koji duvaju ovim delom Srema nazivaju se zapadni i istočni vetar, severac i košava. Autor Pregleda stanja Rumskog sreza karakteriše klimu u srezu kao "zdravu". U ravnijim predelima klima je bila "blaga", dok je u "planini" oštrija. Srednja godišnja temperatura iznosila je 8 stepeni, dok je stanje barometra bilo 27 stepeni (?). Zima je obično počinjala početkom novembra, proleće početkom marta, leto sredinom maja, a jesen

požunski merov iznosi 51,2 kg, bečka centa 64 kg, a funta 0,56 kg. Osim u slučaju funte, ovi podaci znatno odstupaju od podataka dobijenih od gore navedenih izvora. Jedinice mera, iznete u ovom poglavlju o merama, u ovom radu će se koristiti samo onda kada se radi o podacima koje donosi sam Pregled stanja Rumskog sreza, dok će u ostalim slučajevima biti merodavni napred pomenuti izvori.

^{**} Lot (lothige) je stara mera za težinu i iznosi 1/30 funte ili pola uncije (17 g). Iako nije precizirano, verovatno se radi o bečkoj unciji (35,0037 g), dok je apotekarska uncija nešto manja (29,2 g).

^{***} 1 pruska centa = 55 kg

⁸ IAS, F – Magistrat..., 1.275/1859. od 22. juna (fasc. 181-185)

⁹ AV, F – 401, kut. 11, dok. 1.322;

Ovaj dokument iz 1859. godine konstatuje da su i letnje i zimske kulture ("suražica, hranljive trave") u Rumskom kotaru svuda dobro uspevale, dok su vino i grašak imali slabiji prinos.

krajem avgusta. Najčešće su duvali istočni i severoistočni vetar. Vazduh je bio čist i zdrav, naročito u višim predelima.¹⁰

Iako je područje Rume, uopšteno posmatrajući, povoljno za bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom, bilo je i otežavajućih činilaca. Tu se pre svega misli na vremenske (ne)prilike. S vremena na vreme, na poljoprivredne useve sručila bi se vremenska nepogoda, praćena obilnom kišom i gradom. Neretko bi se u takvim situacijama na okolno zemljište izlivali nabujali potoci. U uslovima bez protivgradne zaštite, šteta je bivala velika, a nepogoda nije birala žrtve. I opština i Vlastelinstvo bi se u takvim slučajevima žalili nadležnim instancama, tražeći smanjenje ili opraštanje poreza za dotičnu godinu.

Zbog štete od grada koja je nastala na Pejačevićevim pustarama Solnok, Ševlence i Kudoš u toku 1854. godine, Vlastelinstvo je tražilo od Sreske uprave da ga oslobodi poreza. Tim povodom, Sreska uprava u Rumi je naložila opštinskim poglavarstvima u Rumi i Vognju da na lice mesta pošalju delegacije koje će, zajedno sa sreskim adjunktom Pavlovićem, utvrditi činjenično stanje i ubrati porez sa ovih imanja.¹¹

Vremenske nepogode nisu bile retkost u ovim krajevima. O jednoj nepogodi velikih razmera svedoči tekst iz "Srbskog dnevnika", u kome se opisuje oluja koja je u Rumi i okolini besnela 28. juna 1858. godine. U Rumi je baš tog dana bio vašar, tako da je nevreme napravilo dar-mar na vašaru. Vetar je rušio i odnosio šatre, roba je bila razbacana na sve strane, a prodavci i kupci su ostali bez svojih šešira. Nastala je velika gungula, u kojoj su se desile i krađe. U samom mestu vetar je odneo mnoge krovove sa kuća i čupao drveće iz korena. Grad koji je tom prilikom pao, potukao je voće, vinograde i useve. Slično je bilo i u Stejanovcima, Kraljevcima, Dobrincima i Petrovcima.¹²

Posledice ovog nevremena su bile takve da je rumska opština tražila od Zemaljske finansijske uprave Srpskog vojvodstva da joj se smanje porezi zbog šteta koje su joj nanete usled ove elementarne nepogode.¹³ U jednom takvom zahtevu iz 1859. godine opštinski načelnik Kovačević izveštava Sresku upravu o prošlogodišnjoj šteti od grada i moli je da kod viših vlasti izdejstvuje oprost zaostalog poreza za prethodnu godinu. Glavni razlog za ovu molbu je strahovanje da građani neće moći da plate ni porez za 1859., pošto su, zbog posledica štete, jedva u stanju da ishrane svoje porodice.¹⁴

Nije poznato da li su, i od kada, sprovedena sistematska merenja atmosferskih prilika u ovim krajevima, ali neki podaci upućuju da je takvih merenja bilo 50-ih godina XIX veka.

Godine 1959. županijski lekar dr Furjaković javio je Sreskoj kancelariji da je postupio prema nalogu od 15. marta iste godine i sakupio podatke koji se tiču minerala u Fruškoj gori, kao one vezane za etnografska, topografska i meteorološka posmatranja i merenja.¹⁵ U ovom poslednjem slučaju, praćeni su

¹⁰ IAS, Pregled...

¹¹ IAS, F – Magistrat ..., 4.233/1854, dopis Sreske uprave u Rumi od 22. avgusta

¹² Srbski dnevnik, 51, 1858.

¹³ AV, F – 23, br. 25.087 i 24.816

¹⁴ IAS, F – Magistrat ..., 725/1859. od 6. aprila

¹⁵ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 91

vetrovi, kao i stanja barometra i termometra. Malo kasnije, oktobra 1859. godine, opet je ponovljen isti postupak na području Dobrinaca, u čijoj se neposrednoj blizini nalazilo Pejačevićevo imanje Solnok. Ovo može da navede na zaključak da je sam Vlastelin angažovao županijskog lekara Đorđevića, koji je ovog puta sprovodio istraživanja, ili bar koristio podatke koji su nastali merenjem. Oni bi svakako dobrodošli pri poljoprivrednim radovima. Ovaj lekar je tom prilikom obavio opsežno meteorološko posmatranje za mesec oktobar 1859. u navedenom području.¹⁶

Sremski seljaci su oberučke prihvatili odluku o ukidanju kmetstva i ostataka feudalnog društva na selu, ispoljavajući nestrpljivost u očekivanju da ostvare svoja prava. Postoji čitav niz primera spontanih seljačkih akcija u Sremu tokom 1848/49. godine usmerenih prema vlastelinskim posjedima, u cilju ostvarenja zahteva iznetih uoči i u vreme Revolucije, a poznatih pod imenom "martovski zakoni". Seljaci, ali i građani, nastojali su da likvidiraju, osvoje i podele feudalne posede i sprovedu agrarnu reformu u duhu proklamovanih zahteva i odluka. Učestali su napadi na spahijsku i manastirsku zemlju, šume i livade. U tom smislu treba posmatrati i napred pominjano zauzimanje Pejačevićeve pustare od Šašincana, o čemu izveštava sreski sudija Šanta¹⁷. Radi suzbijanja anarhije, novembra 1848, Glavni odbor, kao najviši organ vlasti, ustanovio je preki sud za ovakve prekršaje. Angažovana je i vojska, kako bi istisnula seljake sa zauzetih spahijskih poseda. Ipak, Pejačevićeva imanja su i dalje ostala meta napada, bez obzira na to da li su oni bili motivisani nezadovoljstvom seljaka njihovim socijalnim položajem ili se radilo o običnim kriminalnim radnjama. Iz 1852. godine datira jedna molba sa Pejačevićeve pustare Barice, u kojoj se zahteva zakonska zaštita i nadoknada načinjene štete. Konstatovano je oštećenje sedamnaest stabala duda. Carsko-kraljevski sreski sud je po tom pitanju pokrenuo kazneni postupak, sa ciljem ispitivanja zaposlenih i kažnjavanja krivaca globom od 17 for. za svako drvo.¹⁸

Period posle Revolucije karakterišu dva procesa koja su obeležila prilike na selu, odnosno u poljoprivredi. Postojeće zakonodavstvo je, s jedne strane, omogućilo proces razdvajanja seoskog i opštinskog poseda od vlastelinskog zemljišta (segregacija), a sa druge je podstaklo seoska domaćinstva, organizovana na zadružnom principu, da počnu da se dele, što je pogoršalo njihov ekonomski položaj.

Godine 1848. seljaci su bili oslobođeni svih ranijih obaveza prema Vlastelinu, osim u slučajevima drvarenja i ispaše. Carskim patentom od 1853. godine određeno je da vlastelinske parcele, ugar i strništa, i dalje ostaju u

¹⁶ AV, F – 401, dok. 1.329

Merenja su obavljena po sledećim kriterijumima: temperatura vazduha (3 puta dnevno – ujutru, u podne i uveče), pri čemu se u ovom mesecu može konstatovati prosečna temperatura vazduha od 13,6 stepeni; zatim, "stanje barometra" (posmatrano samo jednom dnevno), gde su konstatovane sledeće vrednosti: "promenljivo" (18 dana), "lepo vreme" (9 dana), "kišno" (4 dana); "vladajući vetar" (mereno jednom dnevno), sa sledećim vrednostima: "bez vetra" (16 dana), "zapadni" (7 dana), "istočni" (3 dana) i "jugozapadni" (5 dana); i "stanje vremena" (mereno 4 puta dnevno – ujutru, u podne, uveče i u toku noći), koje je zabeleženo sledećim terminima: "mutno", "polovično", "vedro", "čisto vedro", "magla", "kišno", "kiša", "lepo", "vetar", "olujni vetar"

¹⁷ AV, F – 23, br. 132, Izveštaj od 26. marta 1850.

¹⁸ IAS, Protokol..., br. 2.683, od 29. oktobra 1852.

njihovom vlasništvu, dok je ispaša na tim imanjima mogla, kao i ranije, da bude seoska, ali uz nadoknadu. Proces segregacije (odvajanja) produbljen je Carskim patentom od 17. maja 1857. godine. Oba patenta su, u duhu martovskih zakona iz 1848, iz mase pašnjaka i šuma, izdvojila ono zemljište koje će postati seljačko i opštinsko. Po jednoj sesiji dobijalo se od 3 jutra do 16 jutara pašnjaka. Međutim, to je bio svojevrsni otkup seljačkih obaveza, jer su seljaci imali obavezu plaćanja odštete spahiji, naročito za šume. Zato su seljaci, u tu svrhu, često morali da rasprodaju imovinu ili da se zadužuju da bi platili ovaj otkup. Takođe, seljaci su u toku ovog procesa često dobijali krčevine, ogolelo zemljište, močvarno ili zemljište daleko od sela. Ovaj proces segregacije je sporo sproveden, tako da se otegao tokom 60-ih i 70-ih godina XIX veka.

Nema mnogo podataka o tome kako se ovaj proces tih godina odvijao na rumskom Vlastelinstvu grofova Pejačevića. Sigurno je da su tekovine Revolucije, u smislu oslobađanja seljaka, bile značajne za stanovništvo Rume, a naročito za okolna sela. Od tada je svako mogao slobodno da proda svoju, i kupi tuđu, zemlju i tako proširi posed. Povoljne okolnosti u tom pogledu iskoristili su pojedini bogatiji seljaci i uvećali svoje posede. U Rumi je to bio slučaj naročito sa Nemcima, među kojima Bišof pominje Kaspara Vagnera (Wagner), koji je od vlastelinske porodice Odeskalki (Odescalchi) kupio posed, tzv. Kipove, uz severnu granicu rumskog atara.¹⁹

Odmah posle Revolucije, vlastelin Petar Pejačević, koji je izgubio svoje ranije privilegije u odnosu prema stanovništvu Rume, u skladu sa opštim trendom morao je da ustupi deo svojih ranijih poseda rumskoj opštini. Godine 1851. Petar Pejačević se žalio Carskoj i Kraljevskoj katastarskoj komisiji u Rumi da još nije obeštećen za deo ustupljenog poseda, niti je opština njihov raniji ugovor oglasila nevažećim. Pejačević dalje piše da opština već tri godine (od 1848) ne izmiruje svoje obaveze prema Kontraktu iz 1749. (tzv. Slobodnica), kojim su, u kontekstu feudalnih odnosa, regulisani prava i obaveze Rume i Vlastelina. Vlastelin je oštećen i katastarskim knjiženjem ukupnih nekretnina na području rumskog "terena". Zato je Pejačević zahtevao da mu se vrate sve pustare (Žirovac i Begovina) i drugi vlastelinski posedi, kao i sva prava i beneficije koje proizlaze iz pomenutog ugovora.²⁰

Kako je dalje tekao ovaj spor i kako je završen nema podataka, osim što Bišof navodi da je Petar Pejačević izgubio sudski proces protiv rumске opštine u vezi sa velikim pašnjacima, koje je opština preuzela.²¹ Ovakav ishod je verovatan, jer je borba Pejačevića protiv segregacije i načina na koji je ona sprovedena nastavljena i u kasnijem periodu. Slavonska vlastela, među kojima su bili i Pejačevići (Petar, Adolf i Ladislav), 1866. godine uputila je Dvorskoj kancelariji jedan memorandum koji se odnosio na način sprovođenja

* Uzor za ovakvu raspodelu bio je zakon iz 1836. godine kojim se na jedno selište ili sesiju (oko 24 jutra zemlje) dobijalo od 4 do 22 jutra livada (1 mađarsko jutro = 1.200 kv. hv; 1 katastarsko jutro = 1.600 kv. hv; 1 hvat = 1,8 m).

¹⁹ Carl Bischof, nav. delo, 147

²⁰ IAS, F – Magistrat ..., kut. za 1852, fasc. 17, dok 2 (kopija dokumenta od 19. aprila)

²¹ Carl Bischof, nav. delo, 145

segregacije. Sprovodeći ekonomsku politiku u duhu liberalizma, Dvorska kancelarija je odbila ovu žalbu slavonske vlastele.²²

Tradicija kućnih zadruga bila je duboko ukorenjena u ovim krajevima, naročito kod Srba, a takav način organizovanja omogućio je stanovništvu da opstane u uslovima niske produktivnosti i primitivnog načina privređivanja. Posle Revolucije prosečno seosko domaćinstvo sastojalo se od kuće, gospodarske zgrade (kotobanja, ambar...), okućnice, oranice i livade. Sve je to činilo seosku baštinu. Nasuprot tome nalazili su se opštinsko zemljište (pašnjaci, putevi, kanali, groblja...) i vlastelinski posed – alodij. Nešto od ovih površina bilo je dostupno i seljacima, da li po običajnom pravu, ili po ugovoru.

Proces raspadanja kućnih zadruga i deljenje i usitnjavanje poseda započeli su još 1853. godine. Tada je donet Građanski zakonik, koji je propisivao podelu imovine među naslednicima (sinovima) posle smrti vlasnika (oca) na jednake delove. To je dovelo do narušavanja i drugih tradicionalnih vrednosti koje su vekovima održavale selo. Oslabila je kućna disciplina, dolazilo je do svađa među naslednicima, do trošenja novca na pravljenje novih kuća, do podele inventara i stoke, manjka radne snage... Opšta posledica je bila ekonomsko propadanje seljaka.

Negativne posledice ovih zakona donekle su ublažene Zakonom iz 1857. godine, koji je utemeljio zemljišne zajednice kao oblik seljačkog organizovanja. Putem segregacije formirane su urbarske zemljišne zajednice, kako bi se bivšim kmetovima osiguralo korišćenje pašnjaka i šuma. Seljaci su ovim dobili pravo na zajedničku zemlju, odnosno deo zajedničke zemlje, iz doba pre stupanja na snagu Građanskog zakonika, kojom su sami upravljali. Iako su ovakve zajednice predstavljale kategoriju primitivne kolektivne svojine, u kojoj se prepoznao ostatak feudalnog društva, one su igrale značajnu ulogu u životu seljaka.

Nešto više podataka o konkretnim prilikama u poljoprivredi na teritoriji sreza i rumske opštine u ovom periodu daju Pregled stanja Rumskog sreza iz 1857. godine²³ i Izveštaj notara Vojinovića iz 1859. godine.²⁴ Iako su polazili sa stanovišta stanja u srezu, odnosno opštini, oba izveštaja donose sličan opis prilika u poljoprivredi na ovom području.

Opisujući ovaj deo sremskog tla, autor Pregleda govori o “plodnom, bogatom humusom i većinom obrađenom” zemljištu, uz napomenu da su ravničarski krajevi, iako “najkultivisaniji”, ipak, mestimično “plavni i močvarni”.

U celom srezu je bilo ukupno 90.071 jutara i 1.277 kv. hv. poljoprivrednog zemljišta. Pod poljoprivrednim zemljištem podrazumevali su se:

oranice	- 64.816 j. 1.062 kv. hv.
pašnjaci	- 21.592 j. 1.532 kv. hv.
livade	- 20.297 j. 1.386 kv. hv.

²² Bogdan Stojavljević, Šuma i paša u borbi sela u Hrvatskoj i Slavoniji posle 1848, Zagreb 1961, 249

²³ IAS, Pregled...

²⁴ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 22-24, (Sabbas Woinovics, Ethnographische ...)

šume*	- 20.163 j. 554 kv. hv.
vinogradi	- 10.687 j. 409 kv. hv.
povrtnjaci	- 2.179 j. 1.106 kv. hv.
voćnjaci i dudinjaci	- 1.597 j. 30 kv. hv.

U grupu poljoprivrednog zemljišta autor Pregleda ubraja i:

zemljište pod trskom	- 675 j. 1.210 kv. hv.
planine i rudokope	- 252 j. 674 kv. hv.
bare i močvare	- 24 j.
neobrađeno zemljište	- 968 j. 356 kv. hv.

Dok su brežuljkasti krajevi bili pogodniji za gajenje vinove loze, u ravnici su zastupljenije žitarice, naročito kukuruz. Konkretno, od poljoprivrednih kultura, u ovim krajevima su se najviše gajile sledeće žitarice:

pšenica, god. prinos	- 38.939 požunskih merova**
raž	- 118.720 p. m.
ječam	- 29.275 p. m.
kukuruz	- 131.910 p. m.
zob	- 36.650 p. m.
krompir	- 5.859 merova*
mahunarke	- 1.593 merova
kupus	- 11.465 centi**
seno i detelina	- 138.189 centi
lan	- 181 centi
vinova loza tj. vino	- 112.208 akova***

Uz ove kulture navedena su i drva za ogrev, sa prosečnom godišnjom potrošnjom od 11.410 hvati****.

Što se tiče stočarstva, Pregled navodi nekoliko vrsta najzastupljenijih životinja, kao i njihov broj u Rumskom srezu, to su:

goveda	- 17.129 (11.606*****) grla
konji	- 11.156 (12.673) grla
ovce	- 13.221 (38.026) komada
svinje*****	- 32.216 (17.693) komada
koze	- (432) komada
magarci	- (128) grla

* Iako u opštini Ruma nije bilo šuma, one su, kada se u vidu ima srez, zauzimalle zlatne površine.

** Prema Pregledu, požunski merov = 51,2 litre

* U originalu na ovom mestu piše samo "Metze" (merov, merica = 61,5 litara), što bi iznosilo preko 360.000 litara, dok, ako se i ovde radi o požunskom merovu, iznos bi bio nešto manji.

** Bečka i ugarska centa = 56 kg

*** 1 bečki akov (Eimer) = 56,5889 litre; na drugom mestu (Hegediš-Čobanović, nav. delo) 1 akov = 54,3 litra.

**** 1 hvat = 1,8 m

***** U zagradi su navedeni podaci o broju stoke prema izveštaju o popisu stanovništva od 19.(31) oktobra 1857. izneti u listu Srbski dnevnik, 24, 1860.

***** U Pregledu se pod ovom stavkom navode "čekinjaste životinje".

Izveštaj notara Vojinovića se u grubim crtama poklapa sa navodima iz Pregleda, povremeno donoseći neke nove momente karakteristične za poljoprivredu rumskog regiona.

Vojinović piše da je obradivo zemljište na području rumskog atara zastupljeno "povrtnjacima, oranicama, livadama, vinogradima i pašnjacima", između kojih su se nalazili mnogobrojne, na sve strane rasute, bare i močvarno zemljište. Međutim, većih močvarnih i peskovitih površina u rumskom ataru nije bilo. Ceo ovaj teren je bio ispresecan putevima i potocima sa mlinskim kanalima, što je znatno umanjivalo korisnu površinu. Više od polovine obradivog zemljišta zauzimale su oranice. One su najvećim delom bile smeštene u delovima atara sa većom nadmorskom visinom, na "brežuljkastom" i "valovitom" zemljištu. One parcele koje su se nalazile na nižem terenu, kada nije bilo letnje suše ili previše padavina, davale su prilično dobre prinose, u suprotnom znatno lošije. Nasuprot njima, parcele na višim delovima terena, naročito ako nisu bile đubrene, u sušnim godinama davale su slabije prinose. Prisustvo podzemnih voda, kao i, u principu, slabo praktikovanje đubrenja zemlje, takođe je znatno umanjivalo prinose. Zemlja se obrađivala tradicionalnim tropoljnim sistemom, pri čemu su jedan deo parcele zauzimale zimske kulture, uglavnom suražica, a drugi deo letnje kulture, najviše kukuruz. Treći deo parcele se nalazio pod ugarom, koji je, kao i strništa, služio za napasanje stoke. Slama je služila delom za ishranu goveda, a delom za loženje, u nedostatku drveta za ogrev. Zemlja je obrađivana jednostavnim alatima, kao što su drveni plugovi, drljače, motike, kose, srpovi i slično. Celokupno obradivo zemljište je bilo raspodeljeno na oko 1.500 domaćinstava, koja su ujedno bila i vlasnici, svako svojih, parcela. Da stanje u poljoprivredi na individualnim gazdinstvima nije bilo na nivou očekivanog vidi se iz Vojinovićeve tvrdnje da u to vreme skoro da nije postojalo nijedno "uzorno" gazdinstvo, osim sedam sesija Pejačevićeve zemlje.

Dalje opisujući prilike u oblasti poljoprivredne proizvodnje Vojinović navodi da su se livade, kojih je bilo 1/3 u odnosu na oranice, uglavnom nalazile u ravnijim delovima atara. Vlasnici livadskih površina su bili meštani. Kosidba trave je počinjala otprilike u drugoj polovini juna, a prinosi sa ovih livada (seno) bili su znatno bogatiji u kišnim godinama.

Voćarstvo je bilo slabo zastupljeno, osim u slučajevima uglednijih rumskih porodica, činovnika, zanatlija i trgovaca, koji su imali voćnjake u svojim kućnim vrtovima i gajili plemenite sorte voća. U ranijim godinama je u ovim krajevima bilo dosta šljivika, koji su, u vreme koje opisuje notar Vojinović, skoro sasvim nestali. U opadanju je i sađenje dudova, ranije praktikovano zbog gajenja svilene bube.

Svilarstvo je u Rumskom srezu, u prethodnom periodu, bilo značajna privredna grana, a Ruma nadaleko poznata po gajenju svilene bube. Doduše, neposredno po Revoluciji, 1850. godine, u Rumi nije bilo proizvodnje semena svilene bube, iako izveštaji govore o dobrom stanju dudara. Tadašnji vladin poverenik Pavle Petrović je, u tom cilju, poručio od Zemaljske direkcije za svilarstvo u Osijeku 8 funti semena svilene bube. Sledećih godina izveštaji govore o razvoju ove delatnosti.²⁵ Godine 1852. u Rumi je postojao rasadnik iz

²⁵ Milan Petrović, Svilarstvo u Vojvodstvu Srbija i Tamiški Banat 1850-1860, Novi Sad 1974, 29

kojeg su okolnim mestima isporučivane dudove sadnice, dok je u samoj Rumi bilo 6.700 stabala duda.²⁶ Taj broj je stalno rastao, da bi u toku 1857. godine dostigao 10.897 stabala starijih od 6 godina. Stabla duda su se, osim u opštinskoj dudari, nalazila na ulicama Rume, kao i u celom ataru. U opštinskoj dudari je radio baštovan (dudar) sa platom od 80 for.²⁷ Znatno broj porodica imao je dodatne prihode od ove privredne grane. Jedan izveštaj iz 1856. godine pominje više od 80 porodica koje se bave proizvodnjom svilene bube.²⁸

Najzaslužniji za ovakav uspon ove privredne grane u Rumi i u celom srezu bio je svilarski inspektor Mato Užarević, koji je tokom svih ovih godina obavljao pomenutu službu i više puta bivao pohvaljen od viših vlasti. U nastojanju da unapredi ovu kulturu, 1853. godine je tražio od Rumskog sreza dozvolu da sme svilene bube da kupi čak sa grčkog ostrva Hios, odakle je porudžbina stvarno i stigla.²⁹

Tokom 1858. godine primetno je opadanje, kako gajenja svilene bube, tako i duda. Država je, ipak, i dalje nastojala da podstiče gajenje ove kulture i redovno je tražila informacije od lokalnih vlasti o prilikama u ovoj oblasti. Jedan takav dopis je stigao početkom 1858. godine iz Temišvara, od Carsko-kraljevskog poljoprivrednog društva, a na adresu Sreske uprave, u kome se traže informacije o stanju opštinskog dudinjaka, troškovima njegovog izdržavanja, plati dudara i drugo. U odgovoru na ovo opština je navela da se u planu opštine Ruma nalazi ucertana plantaža duda površine od 1.109 kv. hv, ali pod imenom Županijska dudara. Međutim, njen vlasnik je opština Ruma, zbog čega je ona već ranije uložila reklamaciju. Ovaj dudinjak se najpre nalazio na jednoj uzvišici, što se nije pokazalo kao dobro za ovu kulturu, te je zato, uz odobrenje svilarskog inspektora Užarevića i uz pomoć dudara Gliše Maksimovića, ovaj tzv. županijski dudinjak premetila na pogodnije mesto na opštinskom pašnjaku na površini od 1.600 kv. hv. U dopisu se, uzgred, postavlja još i pitanje plate za dudara, koga bi opština htela da skinu sa svog platnog spiska i zato pita da li bi mogao da ga plaća svilarski inspektor.³⁰

Stočarstvo je bilo zastupljeno samo u meri u kojoj je podmirivalo potrebe lokalnog stanovništva, pri čemu se nije mnogo vodilo računa o kvalitetu stoke i načinima njenog uzgajanja. Vojinović piše da je postojao priličan broj konja, najviše korišćenih u procesu obrade zemlje. Iako su konji bili dobri i izdržljivi, zbog slabe nege i ishrane, kao i napornog rada, brzo su propadali. Rogata stoka se gajila uglavnom zbog mleka, a pripadala je maloj i srednjoj mađarskoj rasi, sa izuzetkom one koja je bila u vlasništvu građanskog staleža. Potrebe za mesom ovakve vrste uglavnom su se podmirivale sa neke "druge strane". Cena konja se kretala od 50 do 90 for, a rogata marve od 40 do 60 guldena. Ovce su posedovala samo neka domaćinstva, i to najviše zbog vune, ali i zbog mesa i sira. Vuna ovih ovaca je gruba, ali obilna, dok se njihova koža koristila za pravljenje zimske odeće. Za razliku od ovaca, svinje su se držale u

²⁶ Isto, 56

²⁷ Isto, 159

²⁸ Isto, 150

²⁹ Isto, 79

³⁰ IAS, F – Magistrat ..., dopis iz Temišvara, 10. januar 1858. br 17.654/3.914 i 180/1858. odgovor opštine od 9. februara

velikom broju, a toville su se za sopstvene potrebe, kao i za prodaju. Trgovci su ih rado kupovali i za njih dobro plaćali. Bila je to rasa mangolica. Cene ove sitnije stoke su bile od 4 do 6 guldena po komadu za ovce, a od 4 do 14 guldena za svinje. Skoro sva stoka se od početka proleća do početka zime nalazila na pašnjacima, dok se intenzivno stočarstvo nije primenjivalo.³¹

U ovom periodu, vlastelinstva su još predstavljala centre poljoprivredne proizvodnje u Vojvodstvu. Promene nastale posle Revolucije dodatno su uzdrmale tradicionalni način proizvodnje, koji je postepeno napuštan još tokom prve polovine XIX veka. U narednom periodu vlastelinstva se sve više okreću kapitalističkom načinu proizvodnje. Zasada nema dovoljno podataka zasnovanih na arhivskoj građi, koji bi dodatno potkrepili ovu tvrdnju kada je u pitanju rumsko vlastelinstvo grofova Pejačevića, ali nekoliko činjenica iz stare lokalne štampe i publikovane literature nagoveštavaju da je situacija mogla biti slična. U potrazi za gotovim novcem, vlastela, pa i Pejačevići, okreću se delatnostima koje nemaju mnogo sličnosti sa uobičajenim shvatanjima o funkcionisanju feudalnog poseda. Oni sve više izdaju pustare u zakup, prodaju imovinu, ulažu u profitabilnije delatnosti, podstiču seljake da otkupljuju svoje obaveze....

Kada je u pitanju ulaganje u poslove koji donose više novca za kraće vreme, može se pomenuti podatak o zakupljivanju Vrdničkog rudnika uglja posle 1845. godine od Pavla Pejačevića³². Podatak navodi da su tada iz Rume došli grofovi Vladislav i Pavle Pejačević, koji su uzeli od manastira rudnik u zakup. Međutim, verovatno ne nalazeći interes, Pejačevići nisu dugo držali ovaj rudnik. Za njima ubrzo dolaze i neki bogatiji rumski trgovci (pivar Sofronije Radojčić, Petar Lakić, pivar Rister i Bajić) koji su oko 1850. godine od njih preuzeli ovaj rudnik. Ni njima posao oko rudnika nije baš išao dobro, te ga je uzeo "Peštanac Gugenberger" (Guggenberger). Gugenberger je eksploatisao rudnik u periodu 1850-1860. godine, nakon čega je propao zahvaljujući "neverstvu" njegovih činovnika. Od 1870. godine vrdnički rudnik preuzima najpre Adolf Pejačević, a zatim vitez Gvido Pongrac iz Zagreba.³³ Prema podacima iz Pregleda stanja Rumskog sreza rudnik u Vrdniku je godišnje davao

³¹ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 23-24

³² Milan Micić, Lekovite i mineralne sirovine Vrdnika u prošlosti, Farmaceut, br. 1, Novi Sad 1970. Još 1782. godine rumski podsudac Josip Horni je govorio o tome kako je inspektor Iločkog vlastelinstva Ignjat Handl obilazeći vlastelinske šume naišao na ugaj. Odneo ga u Rumu i dao kovaču Jovanu Paunoviću da ga isproba. Tada je i sam kovač doneo puna kola uglja u Rumu. Kasnije se i sam Horni uverio da tamo ima dosta dobrog uglja, kojeg je doneo u Rumu i dao kovaču Paulu Šusteru, koji je ustanovio da je plamen mnogo snažniji nego kod drugog uglja. (Za ovaj podatak M. Micić je koristio Arhiv Hrvatske Zagreb, Akta Sremske Županije, god. 1782, br. 2313, Izveštaj Horhyja)

O vrdničkom rudniku su svojevremeno pisali iguman manastira Ravanica Sergije Popić i Milena Miladinović u listu "Zastava". Tako je poznato da su potoci sa Fruške gore još odranije izbacivali ugaj na površinu, odakle su ga kupili siromašni meštani i prodavali u okolnim mestima. Kasnije je ovaj rudnik preuzela država (Erar), i ugaj se počeo kopati u periodu 1813-1817. godine. (Radikal, godište 1909, br. 1)

³³ Srpski glas, godište 1883, br. 4; o istoj stvari govori i Radikal, godište 1909, br. 1

oko 50.000 merova* uglja, a pored uglja, u njemu je proizvođen i građevinski materijal.³⁴

Jedno od obeležja naprednog vlastelinstva u to vreme je bila i ergela konja. Pejačevićeva ergela je bila smeštena na Petrovom dvoru³⁵. U to vreme su odgajivani sedmogradski i moldavski konji, a nešto kasnije engleski polukrvnjaci i punokrvnjaci. Godine 1826. Pejačević je iz Engleske nabavio više originalnih kobila i pastuva, a 1832. iz ergele arapskih konja Husein bega Gradaševića (Zmaj od Bosne) i izvestan broj arapskih kobila. Tako se polovinom XIX veka broj grla popeo na 200. Oko 1850. godine Pejačevićeva ergela konja se sastojala od četiri samostalne ergele (arapske, angloarapske, engleskog polukrvnjaka i engleskog punokrvnjaka), a oko 1860. sprovedeno je ukrštanje arapskih kobila sa engleskim pastuvima.³⁶ Notar Vojinović navodi da je Petar Pejačević imao ergelu sa preko 50 kobila, među kojima je bio "značajan broj punokrvnih konja dobro odgojenih i lepog izgleda".³⁷

4.2. Zanatstvo

U proteklom periodu zanatska delatnost se odvijala na način i kroz formu ustanovljene još u srednjem veku. Zatvorenost zanatlija u okviru strukovnih udruženja esnafa ili cehova omogućavala im je opstanak u uslovima niske proizvodnje. Konkurencija, kao obeležje kapitalizma, u takvim uslovima bila je uspešno suzbijana. Zato su esnafi, kao zanatlijska udruženja, zajedno sa drugim karakteristikama feudalnog društva, u sklopu opštih promena, bili osuđeni na odumiranje. Oni su postepeno gubili trku sa industrijskom proizvodnjom, a posle 1848/49. i ukidanja feudalnih odnosa, oni ubrzo nestaju kao oblik udruživanja zanatlija feudalne epohe. Put ka ukidanju esnafa vodio je preko njihove reorganizacije. U tom smislu, zanatlije, kao individualci, dobijaju veće slobode i više prava prilikom samostalnog obavljanja svoje profesije. Najpre je 1848. godine doneta "Uredba za preustrojenje pravica cehovskih", a zatim, Provizornim uputstvom iz 1851, zanati su izdvojeni na slobodne, ograničene i koncesionirane, dok su neki i dalje ostali u sklopu esnafa. Konačno, Zanatskim patentom iz 1859. izvršeno je ukidanje esnafa deobom zanata na koncesionirane i slobodne. Esnafima je oduzeto pravo da izdaju zanatlijska pisma, a to pravo dato je vlastima. Usvojeno je načelo slobodne konkurencije, a srodnim zanatlijama je omogućeno udruživanje u zadruge. Definitivno ukidanje esnafa u Vojvodini i Ugarskoj nastupilo je 1872. godine 8. zakonskim člankom Ugarskog sabora.

* Nije jasno da li se radi o tzv. pruskom (3,435 litara), austrijskom (61,5 litara) ili požunskom merovu (62,5 litara), koji su tada bili u opticaju u ovim krajevima. U prvom slučaju bi to obuhvatilo zapreminu od 171.750 litara, a u drugom i trećem mnogo više 3.075.000 ili 3.125.000 litara.

³⁴ IAS, Pregled...

³⁵ ZMR, inv. br. 295, Opis rumskog atara iz 1862. godine;

Opisujući granicu rumskog atara, na jednom mestu pominje se objekat konjske ergele grofa Petra Pejačevića.

³⁶ dr Radojle Markičević, Ergele Srema u prošlosti, Sremska Mitrovica 1997, 9-10

³⁷ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 12, (Sabbas Woinovics, Ethnographische ...)

Osnivanjem zajedničkog esnafa, cehovskom poveljom Franca I od 1818. godine, rumskim zanatlijama je omogućeno da se u narednom periodu, neometani od nelojalne konkurencije, bave svojim profesijama. Ova jedinstvena organizacija svih rumskih zanatlija u periodu posle Revolucije već nije postojala kao takva. Međutim, još su postojala uobičajena udruženja zanatlija iste struke. Dokumenti iz tog perioda pominju nekoliko ovakvih zanatlijskih udruženja.

Čizmarski rufet³⁸ u Rumi je 1951. godine primio majstora Živka Đurića (ili Ćirića) u esnaf, a potpisnici ove odluke su bili cehmajstori Jovan Stanisavljević i Joza Milek.³⁹ Isti rufet je iste godine izdao Dimitriju Konstantinoviću iz Rudne svedočanstvo o položenom majstorskom ispitu.⁴⁰

Jednu godinu kasnije, 23. septembra 1852, čurčijski ceh u Rumi moli Poglavarstvo da majstorima ovog ceha dozvoli da na ovdašnjim nedeljnim vašarima svoju robu prodaju na jednom mestu, u okviru svojih šatora, baš kao što je to slučaj na vašarima u drugim mestima. U potpisu "pokorni" članovi ceha: Gavriilo Jovanović, cehmajstor, i Ignjat Petrović, Aksentije Urošević, Tanasije Jovanović, Mihail Marinković, Simeon Miliević, Stefan Ćirić, Radovan Ćirić, Kristo Teomirović, Petar Jakovljević, Stefan Dadović, Jevtimije Dimitrijević, Stevan Dimitrijević, Spiridon Antoniević i Miloš Hadžić.⁴¹

Postojala su još neka udruženja rumskih zanatlija, kao što je abadžijski rufet⁴² čiji je ceh-majstor bio Jovan Đurđević i užarski ceh, čiji je predsednik bio Nikola Avramović, a jedan od majstora Jovan Georgijević.⁴³

Može se naslutiti da su rumske zanatlje (i ugostitelji) imali još jedno udruženje, koje se po nazivu sa pečata zvalo "1te Lade" (Erste Lade), i koje je okupljalo većinom pripadnike nemačkog stanovništva. U arhivskoj građi postoji veliki broj šegrtskih i kalfenih potvrda o učenju zanata, koje je udruženje izdavalo. Na čelu udruženja su se nalazili zidar Paul Rajs i gostioničar Bader, koji se uvek pojavljuju kao potpisnici ovih potvrda.

Glavni upravni organ esnafa ili ceha bila je godišnja skupština. One su najčešće održavane na dan esnafske slave ili na novu godinu. Takođe, bilo je i vanrednih skupština, kao i sastanaka raznim drugim povodima. Na godišnjoj skupštini su se birali organi uprave esnafa, čiji je mandat trajao jednu godinu. Na čelu esnafa se nalazio starešina, koji je još nazivan i rufetbaša, cehmešter, oberforšteer, prvak... Esnafi su imali svoj pečat i barjak, kao i svog sveca zaštitnika (patrona). U slučaju spornih pitanja između članova nadležan je bio esnafski sud. Iako su se zanatlje često grupisale prema veroispovesti, nije bilo retko da se u okviru jednog esnafa nađu i pripadnici različitih veroispovesti.

³⁸ Petar Momirović, Stari srpski zapisi i natpisi iz Vojvodine, knjiga 3, Novi Sad 1996, 187. Prema jednom zapisu na poleđini limene ikone sv. Spiridona u rumskoj crkvi sv. Nikole ("Sei /ovo/ obraz i patron jest rufeta čizmarskog 1837 leta"), postojalo je u Rumi čizmarsko udruženje još 1837. godine.

³⁹ AV, F – 401, kut. 10, dok. 1.120

⁴⁰ IAS, F – Magistrat..., god. 1851.

⁴¹ ZMR, inv. br. 499, Molba čurčijskog ceha Rumskom magistratu.

⁴² IAS F – Magistrat..., fasc. za 1855, dok. 91

⁴³ IAS F – Magistrat..., 1.132/1858, od 3. jula

Svaki zanatlija imao je jednog ili nekoliko učenika (šegrta), koji su kod njega učili zanat. Postojala je zabrana držanja dva šegrta u isto vreme, tako da je drugi šegrtr mogao da stupi na učenje zanata tek pošto je prvi navršio dve godine učenja i službe. Samo učenje zanata je trajalo od tri do četiri godine. Po isteku tog vremena, ako je zadovoljio, šegrtr je od cehmajstora ili od skupštine dobijao potvrdu o izučenom zanatu (atestat, cehovna izučenica, kalfenska knjiga, izučena knjiga i sl). Šegrtr je tako postao kalfa (pomoćnik), koji još nije imao pravo da samostalno obavlja izučeni zanat. Zato su kalfe po više godina radile na usavršavanju u svojoj struci po većim zanatskim centrima. Posle toga su dobijali slobodno pismo, koje se još zvalo i slobodna knjiga, cehovsko pismo, svedodžbeno pismo zanata i sl, platili taksu, položili zakletvu i tek onda mogli da otpočnu sa samostalnim praktikovanjem zanata.

U toku kalfenskog staža kalfe su veoma često putovale (vandrovanje). Svaki zanatlijski kalfa (pa i zanatlija) imao je svoju putnu knjižicu (Wanderbuch), kao neku vrstu pasoša. Svrha njenog posedovanja bila je da se obezbedi kontrola cirkulisanja stručne radne snage i provera stručnosti po sistemu preporuka. Iz ovog perioda datira jedna ovakva knjižica za Leopolda Mukahirna, puškarskog kalfu, rumskog žitelja, rođenog u Rumi 1833. godine, katoličke vere i neoženjenog. Knjižica sadrži i druge podatke koji se tiču fizičkog opisa vlasnika. Overila ju je Sreska kancelarija u Rumi 18. oktobra 1854. godine, a potpisao ju je sreski načelnik L. Holcer. Ovu knjižicu je izdavao Magistrat, a za to se plaćalo 15 for. plus 6 for. za pečaćenje. Iz štampanog obaveštenja datog na početku knjižice vidi se da se ona pri stupanju u rad predavala poslodavcu, a pri istupanju iz rada poslodavac i vlasnik su zajedno išli kod načelnika opštine, gde se utvrđivalo vreme provedeno na poslu i ponašanje vlasnika knjižice ("vredan i pouzdan"). Te podatke je unosio u knjižicu načelnik, koji ih je službeno potvrđivao. Ako se knjižica koristila za putovanje u okviru države, onda je morao da je overi sreski predstojnik, a ako je njen vlasnik putovao u inostranstvo, overavao ju je okružni predstojnik. Tamo (u inostranstvu), nakon što bi majstor uneo podatke o trajanju posla i ponašanju na poslu, kod tamošnjeg opštinskog načelnika ili kod policijskih vlasti se ponovo obavljalo overavanje knjižice. Ako je od poslednjeg službenog overavanja knjižice prošlo šest nedelja, onda ova legitimacija više nije važila, i dalje se postupalo prema policijskim naredbama. Kalfa ili radnik nisu smeli da prekorače, niti rok trajanja, niti područje za koje je putovanje namenjeno. Ako je knjižica bila popunjena do kraja, onda su se u drugu, novu knjižicu, unosile i napomene iz prethodne, a ako je izgubljena, oglašavala se nevažećom, proveravala se tačnost podataka i izdavao se njen duplikat. Svaka zloupotreba se kažnjavala. Što se tiče pomenutog Mukahirna, na osnovu ovog dokumenta se može pratiti njegovo kretanje u prvim godinama njegove službe. On je najpre dve godine (1850-1852) proveo u Mitrovici kod Georga Markovića, gde je svoju dužnost obavljao "odgovorno i vredno". Od 1852. do 1854. godine bio je u Rumi kod puškara Matije Černolke, a posle toga šest meseci kod puškarskog majstora Karla Šena (Schöne) u Karlovcima. Zatim je, 1855. godine, ponovo, trinaest nedelja, bio u Rumi kod Černolke, pa sedam nedelja tokom iste godine u Mitrovici kod Filipa Vasiljevića, i na kraju stoji da mu je odobreno putovanje u Karlovce.⁴⁴

⁴⁴ ZMR, Fotokopija Putne knjižice Leopolda Mukahirna iz Rume

Nakon odrađenog kalfenskog staža, zanatlija je podnosio molbu za dobijanje tzv. Obrtnice, koja mu je dozvoljavala da obavlja izučeni zanat u nekom mestu. Ovaj dokument je izdavala Sreska uprava. Takav je bio slučaj Jevreja Samuela Švelbla, kasnije veoma uticajnog građanina Rume, koji je dugo bio na čelu mesne jevrejske zajednice. On je 25. jula 1860. godine podneo zahtev za obavljanje tišljskog obrta u Rumi⁴⁵. Vlasti su pozitivno odgovorile na njegov zahtev i, u smislu Carskog patenta od 20. decembra 1859, upisale ga u registar zanata pod brojem 5. Time je stekao i pravo da pristupi nekom zanatlijskom udruženju.⁴⁶

Pored zanatskih radnji, čiji broj u ovom periodu, prema raspoloživoj građi, nije moguće ustanoviti, u Rumi su postojali i objekti koji se mogu smatrati začetkom budućih industrijskih postrojenja. Tu se isključivo radi o pivarama, mlinovima i ciglanama, koji su, doduše, postojali i u prethodnom periodu.

Bišof navodi da je trgovačka firma "Steiner & Wessel" od, takođe jevrejske, firme "Kain & Kahn" (verovatno Kohn)^{*}, koja je pre Revolucije trgovala žitom, kupila pivaru koju su pretvorili u parni mlin⁴⁷. Autor ne navodi podatak o godini preuzimanja ovog preduzeća, a katastarska knjiga iz 1863. ne konstatuje prezimena vlasnika kuća i placeva poput Kain Kan (Kon), dok su Vesel i Štajner imali kuće, ali ne na mestima gde bi se očekivali neka pivara ili mlin. Prema istom autoru, u Rumi je tada pivaru (u katastarskoj knjizi pecara) imala samo porodica Rister, na mestu današnjeg mlina "Sloga". Na istom mestu Risterovi su imali i mlin za brašno.⁴⁸

Bišofove navode potvrđuje Pregled stanja Rumskog sreza, koji pod stavkom "Proizvodnja i obrt", kao najvažniji objekt ove vrste navodi pivaru Karla Ristera. Pivara je zadovoljavala potrebe rumskog i okolnog stanovništva za ovim proizvodom. Risterova pivara u Rumi je zapošljava jednog pomoćnika i 5 nadničara, a prosečna godišnja proizvodnja je bila oko 3.000 akova piva. Oprema i sirovine za proizvodnju piva nabavljale su se uglavnom iz Bačke i Banata. Pored pivare, u Rumskom srezu su bila i 93 mlina, postavljena na mnogobrojnim potocima (78) ili na prokopanim kosinama (15), u kojima su se mlele pšenica i suražica. Istoj svrsi je služilo i 12 suvača - kružnih objekata smeštenih u samom naselju, u kojima se brašno dobijalo uz pomoć konjske ili volovske vuče. Već je rečeno da je veliki deo stanovništva bio sklon alkoholu.

Poznato je da su, u nedostatku hartije, obični građani, kakav je bio Mukahirn, pisali važnije događaje na koricama i praznim stranama raznih dokumenata ili crkvenih knjiga koje su se nalazile u kući. Tako se u ovoj knjizi mogu naći zabeleške o datumima i tačnom vremenu rođenja šestoro Mukahirnovе dece (Rozalija, 1854, Franc 1856, Apolonija 1860, Stefan 1863, Anton 1867 i Marija 1877). Takođe, zanimljivo je da su navođeni i zodijački znaci u trenutku rođenja nekoliko od pomenute dece.

⁴⁵ AV, F – 23, br. 18.735

U drugoj građi Švelbl se pojavljuje isključivo kao staklar, a jednom i kao moler. Prema nekim podacima, Švelbl je i pre 1860. godine boravio u Rumi, jer avgusta 1858. on je, kao rumski građanin, dobio pasoš za putovanje u Srbiju i Bosnu.

⁴⁶ IAS, F – Magistrat., 3.873/1860, obrtnica od 2. septembra, koju je izdala Sreska uprava u Rumi

^{*} U arhivskoj građi isti se pominju pod imenom Kain Kon, dakle ne kao dve jevrejske porodice.

⁴⁷ Carl Bischof, nav. delo, 147

⁴⁸ ZMR, inv. br. 501, Zemljišna knjiga iz 1863.

^{*} Prva suvača u Rumi se nalazila na placu na uglu Orlovićeve i Glavne ulice, koji je pivar Urlih Rup kupio od vlastelina Marka Pejačevića. (Franz Wilhelm, nav. delo, II, 192) Prema planu iz 1864. godine, u Rumi je tada bilo desetak suvača, smeštenih u raznim delovima grada.

Pored vina konzumirala se i rakija, koja se za privatne potrebe pravila u pecarama (kazani za pečenje rakije), kojih je u Rumskom srezu bilo 120.⁴⁹

Zemljišna knjiga iz 1863. godine i plan Rume koji uz nju ide pominju jednu "jilovačnu jamu", u stvari, opštinsku ciglanu. Bio je to jedan dugačak objekat koji se nalazio na Novom vašarištu.⁵⁰ Pored opštinske ciglane dokumenti iz ovog perioda pominju i vlastelinsku ciglanu, za koju nema podataka gde se nalazila. Takođe, Franc Vilhelm navodi podatak da je izvesni Riger (Rieger) 1860. godine utemeljio užarsku radionicu, koja je "dobro radila".⁵¹

Kolika je bila uloga zanatlija u životu Rume može se videti iz podataka koje navodi Glavni račun za 1851/52. godinu, u kome se nabraja veliki broj zanatskih usluga koje je opština koristila u toj godini.

U prilogu ovog rada je popis svih rumskih zanatlija, kao i kalfi, koji se pominju u periodu 1849-1860.⁵² Tamo gde je to u građi naznačeno, naveden je i zanat pored imena majstora ili kalfe, a u zagradi godina pominjanja. Međutim, broj zanata i zanatlija u Rumi tih godina najverovatnije je bio znatno veći, te se ovaj spisak može smatrati nepotpunim.

4.3. Trgovina

Koliku je ulogu trgovina igrala u prošlosti Rume govori već sama činjenica da je ona odranije imala status trgovišta, što se skoro obavezno pisalo i uz njeno ime. Pored Rume, isti status u Rumskom srezu imali su Irig, sa četiri, i Inđija sa dva godišnja vašara. Dalji porast stanovništva u prvim decenijama XIX veka, između ostalog, imao je kao posledicu brži razvoj trgovine. Već početkom XIX veka trgovci i zanatlije su zauzeli centralni deo grada, dok su se poljoprivrednici povukli u sporedne ulice. Rumaska trgovina se odvijala kroz nekoliko vidova. Najzastupljenija je bila trgovina na malo, dućanska i sitničarska trgovina. Sa porastom broja stanovnika rasle su i njegove potrebe za manufakturnom i špecerajskom robom domaćih, a sve više i stranih, proizvođača. U slučaju ovakve trgovine, ponekad je bilo teško razdvojiti ovu delatnost od proizvođačke (zanatske i poljoprivredne), jer su proizvođači često sami prodavali svoju robu. Notar Vojinović u svom izveštaju pominje tri trgovačke radnje koje su u Rumi prodavale gvozdenu robu, i čiji su asortiman i količina podmirivali lokalne potrebe.⁵³

Drugi vid trgovine se ticao trgovine na veliko. U jednom slučaju to su bili trgovci stokom, a u drugom trgovci žitom. Stoka, žitarice i voće bili su glavni, ako ne i jedini, izvozni proizvodi iz ovih krajeva. Stoka, rogata i čekinjasta,

⁴⁹ IAS, Pregled...

⁵⁰ ZMR, Zemljišna knjiga iz 1863. i kopija plana iz 1864. godine

⁵¹ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 59

⁵² Izvor za ove podatke je građa iz pomenutih fondova Istorijskog arhiva Srema u Sr. Mitrovici, Arhiva Vojvodine u Novom Sadu, zbirke Zavičajnog muzeja u Rumi, kao i navedene literature.

⁵³ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 45 (Sabbas Woinovics, Ethnographische ...)

uglavnom se izvozila u Hrvatsku, Mađarsku i delimično u Donju Austriju, a sremsko voće, šljive i grožđe za proizvodnju vina, bilo je najtraženije u Bačkoj i Banatu. Nasuprot skromnom izvozu, iz inostranstva se uvozila sve traženija špecerajska i razna druga luksuzna roba, koja se nije proizvodila u ovim krajevima.⁵⁴

Trgovci bi se mogli podeliti po još jednom kriterijumu: na one koji su imali stalno mesto boravka u Rumi i na putujuće, sezonske, trgovce. Ovi prvi su imali svoje stalne radnje i plaćali državi dažbine, a drugi su u Rumu dolazili u vreme nedeljnih i godišnjih vašara ili se u prolazu zadržavali neko vreme, baveći se svojim poslom. Ovoj poslednjoj grupi su uglavnom pripadali Jevreji. Na to ukazuje i činjenica da pomenuti popis iz 1857. godine utvrđuje 54 (odnosno 24) Jevreja, dok ih popis kućevlasnika iz 1863. godine, osim nekoliko (Vesel, Štajner, Fišer), i ne konstatuje. Oni su, dakle, ili brzo odlazili iz Rume u druga mesta, ili stanovali u zakupljenim stanovima. Ovo je ujedno bio povod za nastavak neprijateljstva po pitanju konkurencije između ove dve grupe trgovaca, nasleđenog iz prethodnog perioda.⁵⁵ Animositet, o kome je reč, vidan je i iz akcije vlasti, koju je podržao trgovački stalež, a bila je uperena protiv rumskih Jevreja Rota, Belgrada i Brika, o kojoj je bilo reči u prvom poglavlju. Drugi tip sezonskih, povremenih, trgovaca predstavljali su oni koji su u Rumu dolazili iz okolnih mesta samo za vreme trajanja vašara ili pijace. Jedan dokument iz 1854. godine navodi da na rumskom godišnjem vašaru ima i trgovaca i zanatlija sa strane, dok takvih na nedeljnim pijacama nema, već samo onih sa "planine" (Fruške gore – p.a), koji prodaju voće i piće, i iz okolnih sela, koji prodaju svoje plodove, uredno plaćajući svoje prodajno mesto.⁵⁶

Najveći broj trgovaca, naročito krupnih, bili su pripadnici srpske nacionalnosti i već posrbljenih, tzv. Cincara, što se može naslutiti po njihovim prezimenima (Antonijević, Panajotović, Kritovac...). Trgovinom se bavila i većina Jevreja, dok je Nemaca bilo znatno manje. Značajno je još napomenuti da je trgovački stalež svih nacionalnosti bio nosilac građanskih tendencija, ali i značajan faktor u buđenju nacionalne svesti sopstvene nacije, što je podrazumevalo i političku i kulturnu delatnost. Pojedini trgovci su u narednom periodu ili učestvovali u pomenutim aktivnostima ili im finansijski pomagali.

Za razliku od zanatlija, koje su imale svoja strukovna udruženja, nema puno podataka o sličnim trgovačkim društvima. Izuzetak je jedna napomena u Pregledu stanja Rumskog sreza, u kojoj se kaže da je u Rumi i u Irigu postojalo trgovačko udruženje koje je obuhvatalo i trgovce u drugim susednim mestima.⁵⁷ Takođe, na osnovu jednog dokumenta iz 1854. godine, može se naslutiti da su rumski trgovci i zanatlije bili članovi zanatlijske i trgovačke komore, verovatno sa sedištem u Novom Sadu. Članovi su, dalje, birali svoje predstavnike da zastupaju interese ovog staleža u višim organima.⁵⁸

⁵⁴ IAS, Pregled...

⁵⁵ Videti: Slavko Gavrilović, Ruma - trgovište u Sremu 1718-1848/49, Novi Sad 1969, 136-137

⁵⁶ IAS, F – Magistrat..., 47/1854, od 12. januara

⁵⁷ IAS, Pregled...

⁵⁸ IAS, F – Magistrat..., fasc. za 1854.

Napomena: Za svoje predstavnike rumski trgovci i zanatlije su jednoglasno izabrali nekolicinu novosadskih trgovaca i zanatlija.

Kao i zanatlije, trgovci su pazili koga će da prime u svoje redove. Takva osoba je morala da zadovolji određene moralne kriterijume. U tom smislu, karakterističan je slučaj mladića Nedeljka Jovanovića. Prema navodima rumske opštine, Jovanović je bio pod starateljstvom Vase Josimovića i do tada nije bio tužen kod opštinskog načelstva zbog nekog prestupa. Međutim, važio je za veoma lakomislenog mladića, jer se povezao sa ovdašnjim stanovnicima Nikolom Milutinovićem i Markom Lukićem, koji su, kao i njihov prijatelj Stefan Selenić, poznati kao sumnjive i nepouzidane osobe, sklone da na sudu daju lažne iskaze. Viđajući se sa njima, mladi Jovanović je stalno zapadao u nezgode, što mu je bila otežavajuća okolnost pri prijemu u trgovački stalež.⁵⁹

Dok se sitničarska trgovina odvijala svakodnevno u okviru trgovačkih radnji ili posredstvom putujućih jevrejskih trgovaca, tzv. torbara, za druge vidove trgovine bili su rezervisani pojedini delovi naselja. Pijačna trgovina se i dalje praktikovala sa obe strane Glavne ulice, u samom centru naselja. Pijačni dan je bila subota i tada je u tom delu grada vladala velika gužva. Na mestu današnje pijace u Staropivarskoj ulici obavljala se prodaja živine. Žitna pijaca se nalazila na kraju ulice Sv. Ivana, na tzv. Starom vašarištu, gde su se prodavali jaganjci i drva za ogrev, po čemu je ulica kasnije i dobila naziv Drvarska. Još ranije je prostor na Starom vašarištu postao pretesan za godišnje vašare, te su oni premešteni na prostor između puteva koji su vodili za Indiju i Pećince, na tzv. Breg, ili kako se od tada nazivao Novo vašarište.⁶⁰

U periodu 1849-1860. u Rumi je godišnje održavano šest vašara, i to na sledeće verske praznike: Cveti (Palmsonntag), Spasovdan (Christi Himmelfahrt), Miholjdan (Feste des Erzengels Michael), Sv. Petra i Pavla (Apostel Petrus und Paulus), Aranđelovdan (hl. Elisabeth von Türingen) i Sv. Trifun (hl. Bischofs Antonius).⁶¹ Dva vašara su bila opštinska (Cvetni i Petrovski – 29. jun), a četiri vlastelinska. Tako su bili raspoređeni i prihodi od njih. Naročito je bio velik tzv. Petrovski vašar. Vašari su trajali po tri dana (osim jednog), iako je bilo pokušaja zanatlija da ih ograniče na dva dana, što vlasti nisu podržale.⁶² Razlog za ovo je verovatno bila konkurencija koju su domaće zanatlije imale u onima sa strane. Svaki učesnik vašara plaćao je tzv. pristojbu za prodajno mesto koje je dobijao, a prihod je išao opštini, odnosno zakupcu ovog prava.

Kakav je bio promet robe na vašarima može se donekle videti iz već pominjanog izveštaja notara Save Vojinovića za 1859. godinu⁶³, mada su u tom pogledu prilike bile promenljive. Po ovom izveštaju, na vašarima su od stoke najviše prodavani svinje, rogata marva, ovce i delimično konji. Zatim dolaze manufakturna i industrijska roba, kao i artikli za svakodnevnu upotrebu i oni za obavljanje poljoprivredne delatnosti. Dosta se trgovalo žitom, od čega naročito kukuruzom i suražicom, koji su u ovim krajevima bili najboljeg kvaliteta. Žito se uglavnom prodavalo stranim trgovcima koji su ga zatim vozili do Save i tovarili

⁵⁹ IAS, F – Magistrat..., 1.282/1858, od 28. juna

⁶⁰ Carl Bischof, nav. delo, 140

⁶¹ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 43, 45

* Tek početkom XX veka opština je od Vlastelinstva otkupila prava na preostala četiri godišnja vašara. (ZMR, inv. br. 272, Ugovor o prodaji)

⁶² Franz Wilhelm, nav. delo, II, 44-45

⁶³ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 44-45 (Sabbas Woinovics, Ethnographische ...)

na brodove. Manjim delom žito se prodavalo ovdašnjim trgovcima, koji su ga skladištili, a zatim u proleće i leto prodavali, opet, stranim trgovcima, koji nisu kupovali brašno. Zbog nedostatka novca, trgovina se uglavnom obavljala po principu razmene.

Izveštaj daje i cene za pojedinu robu. Tako je suražica prodavana za 2 for. i 50 kr, a kukuruz za 2 for. po merovu. Što se tiče prodaje stoke, izveštaj je nešto iscrpniji. U toku 1859. godine na rumskim vašarima je prodato:

10.000 svinja	4 - 14 for. po komadu
600 krava	40 - 60 for.
600 volova	50 - 70 for.
4.000 ovaca	4 - 6 for.
300 konja	50 - 90 for.
50 ždrebadi	8 - 12 for.

Jedan od često praktikovanih oblika trgovine bile su i javne licitacije. Bio je to uobičajeni način da se nešto dobije po povoljnoj ceni posredstvom javnog nadmetanja. Na licitacijama su prodavane razne stvari, kuće, zemlja i drugo, najčešće zaostali po smrti dužnika, posle bankrotstva ili za koje nije mogao da se ustanovi vlasnik. Takođe, licitacijama su Vlastelinstvo, opština i pojedinci izdavali u zakup zemlju, kuće, kao i prava kojima su raspolagali. Održavanje licitacije je oglašavano na javnim mestima u gradu, a oglasi su često slati i u druga mesta. U isto vreme, i u Rumu su stizale mnogobrojne objave licitacija održavanih u mestima širom Srema. Licitacije su se održavale u gradskoj većnici, zgradi vlastelinskog provizorata*, ili na nekom drugom javnom mestu, najčešće u poslepodnevnim časovima. Svaka licitacija precizirala je prava i obaveze svih zainteresovanih stranaka. Prijavljeni učesnici su morali da polože izvesnu sumu novca da bi dobili pravo učešća na licitaciji. Po održavanju licitacije objavljivan je tzv. protokol, koji je sumirao njen ishod. Iz ovog perioda sačuvano je nekoliko takvih protokola.

Na jednoj licitaciji, održanoj 30. oktobra 1853. godine, prodavano je četvorogodišnje goveče, bez vlasnika, koje je pronašao Radovan Vučić i doveo u opštinu. Licitaciju je vodio "izvikivač", koji je za taj posao dobio 8 kr. Početna cena za goveče je bila 20 for, a prodato za 29 for. 36 kr. Pošto bi se odbili trošak za hranu (3 f 42 k) i nagrada za spikera na licitaciji, ceo prihod od prodaje išao je u opštinsku kasu.⁶⁴

Iz 1856. godine sačuvan je Protokol⁶⁵ o obavljenoj licitaciji za prodaju opštinskog regalnog prava na podizanje tzv. čatrlja (Fresshütten) za vreme opštinskih godišnjih vašara (Cvetni i Petrovski). Učesnici na licitacijama su bili Ilija Jovanović, Aleksandar Kovačević, Demeter Georgijević, Georg Volf i Majer Švarc (Mayer Shwarz). Pravila ove licitacije su određivala da zakupac plaća zakupninu u dve rate (1. aprila i 1. juna tekuće godine). On je, takođe, bio obavezan da ugovorenu sumu plaća u celosti i na vreme. Za ispunjavanje preuzetih obaveza zakupnik je garantovao svim svojim imanjem. Utvrđivanju

* Vlastelinski provizor je tada stanovao u kući broj 174 (danas jedan od objekata u dvorištu tzv. Zemalka), tako da su se ove licitacije verovatno održavale u jednoj prostoriji tog objekta.

⁶⁴ IAS, F – Magistrat..., Ruma, 5. februar 1854.

⁶⁵ IAS, F – Magistrat..., Protokol od 7. aprila 1856.

uslova licitacije i njenom izvođenju prisustvovali su opštinski načelnik Georg Volf i senator Vasil Marković, koji su i potpisnici ovog dokumenta. Po prihvatanju ovih uslova, licitacija je održana sa sledećim tokom i ishodom:

Kovačević 250 f
Volf 260 f
Jovanović 280 f
Kovačević 320 f
Georgijević 350 f
Kovačević 400 f
Mladenović (nije pomenut u gornjem spisku) 420 f
Švarc 450 f
Kovačević 500 f
Švarc 520 f
Kovačević 580 f
Švarc 590 f

Dakle, ovaj poslednji je kupio ovo pravo.

Još jedna velika licitacija održana je 23. aprila 1859. godine, a na osnovu odluke Sreske uprave s početka godine. Na prodaju je izneta zaostavština Katarine Miliević. Na licitaciji je bilo prodato 76 komada raznog pokućstva, za koje je postignuta cena od 363 for. i 56 kr. Učesnici i kupci ponuđenog su bili: Sima Miličević, Jakov Milutinović, Jos. Vašuš (Vašaš?), Rajnpreht (Reinprecht), Bošković, Kovačević, Jovanović, P. Cveić, G. Marković, F. Petrović, J. Lebl (Löbl), Vuršter (Wurster), Georgijević, Cvibah (Zwiebach), Frank (Frank).⁶⁶

Važan vid trgovine predstavljalo je bavljenje ugostiteljstvom ili krčmarenjem. Ranije je to bilo regalno pravo, kojim su raspolagali Vlastelin i opština. U najvećem broju slučajeva oni su to pravo svake godine davali u zakup pojedinim licima, uglavnom trgovcima. U periodu posle Revolucije oni su izgubili ekskluzivno pravo krčmarenja. Za razliku od većeg broja krčmi, gostionica, svratišta i slično, čiji je broj teško utvrditi, u Rumi je u ovom periodu postojalo i nekoliko ugostiteljskih objekata u kojima su putnici namernici mogli konačiti. To su bile sledeće krčme: "Crni orao", vlasnika Karla Milera, u kući broj 14*, "Zeleni venac", vlasnika Karla Grubera, u kući broj 94**, "Kraljević Marko",

⁶⁶ IAS, F – Magistrat..., Protokol od 23. aprila 1859.

Neki od predmeta prodatih/kupljenih na ovoj licitaciji su sledeći (prvi broj u zagradi predstavlja početnu, a drugi prodajnu cenu): jedno veliko ogledalo (5 f - 12 f 21 kr), jedan politiran krevet (5 f - 7 f 3 kr), lavor (1 f - 2 f 30 kr), jedan prekrivač (deka) (3 f - 3 f 3 kr), jedna slika (1 f - 1 f 1 kr), dve slike (1 f - 1 f 20 kr), jedan portret (1 f - 1 f 3 kr), nakit (igla pribadača, broš, par zlatnih komada...) (50 f - 71 f), tri bakarna poklopca (20 kr - 1 f), mesingani pijuk (1f - 1f 25kr), prsten sa pečatom (5 f - 7 f 30 kr), zlatni prsten (2 f 2 f 35 kr), tri zlatna prstena (5 f 8 f), srebrni escajg (15 f - 17 f 45 kr), pet slika (1 f - 1 f 33 kr), jedan zidni sat (10 f - 10 f 30 kr), džepni srebrni sat (3 f - 3 f 9 kr), perjani suncobran, odelo, muf, belo svileno platno, deset komada servijeta, stolnjak, prekrivači, divan sa šest stolica, krevet, razne vrste ormara, noćni ormarić, toaletno ogledalo, peškiri, šest jastuka, svileni prekrivač, politiran sto, sanduk sa knjigama, veći i manji kazani (kotlovi), bakarni svećnjak, škrinje, tepsije raznih veličina, tacne, svetiljke, razne slike, tri zlatna prstena, sedam starih i šest novih košulja, deset pari čarapa, razni delovi garderobe...

* Posle Drugog svetskog rata tu se nalazio hotel "Srem", a danas je objekat još u funkciji ugostiteljstva.

vlasnika Živka Topalovića, u kući broj 108^{***} i "Bela lađa", u kući broj 121^{****}, vlasnika Matije Hercoga.⁶⁷ Nešto kasnije, jedan popis krčmi iste namene iz 1860. godine, pored već pomenutih, navodi još dva ugostiteljska objekta ovog tipa: "Zlatni jelen" i "Jagnje".⁶⁸ Prema istom popisu, u drugim mestima Rumskog sreza strane putnike su na konačište uglavnom primale vlastelinske krčme.

Gostionice su često menjale vlasnike, zadržavajući ista imena. Uobičajena je bila pojava da vlasnici oglašavaju otvaranje nove gostionice, preporučuju svoj asortiman, ili ih tim putem izdaju u zakup. Tako ugostitelj iz Rume Jakov Milutinović preporučuje svoju gostionicu "Kod zlatnog krsta"⁶⁹, gde se moglo dobiti dobro strano i domaće pivo, uz brzu uslugu i umerene cene. Takođe, u gostionici je bilo soba u kojima su putnici namernici mogli prenočiti.⁶⁹ U oglasima tog doba se pominju još i gostionice ("veliki birčuz") "Kod zlatnog šarana"⁷⁰, koja se izdaje u arendu, i "Kod crnog pseta"⁷¹, vlasnika Sime Milutinovića u kući br 156, gde se moglo dobiti jefino i dobro Vajfertovo pivo.

Postojala su stroga pravila kojih su se vlasnici ugostiteljskih objekata morali pridržavati. Ona su se ticala radnog vremena, kvaliteta jela i pića, ponašanja gostiju, javnog morala i slično. U slučaju prekršaja nekih od pravila ponašanja, vlasnicima je sledila kazna. Istog dana kada su kažnjeni pomenuti zakupci mesnica (Stevan Fabri i Aleksandar Todorović), 22. juna 1859. godine, kaznu su platili i krčmari Živko Topalović, Kuzman Popović i Spiridon Antonijević zbog toga što su svoje krčme sa pijanim gostima držali otvorenim preko propisanog vremena (posle ponoći), a Popović i zbog prodavanja jagnjetine strancima.⁷²

Izgleda da je za pojedine trgovce bilo veoma rentabilno da uzimaju u zakup pravo sečenja (i prodavanja) mesa na teritoriji opštine. Pošto je to bilo vlastelinsko regalno pravo, Vlastelinstvo ga je izdavalo pojedincima i opštini. U ovom periodu bila je praksa da polovinu mesnice zakupljuje opština. Ona je, opet, svoju polovinu zakupljene mesnice izdavala u podzakup. Glavni račun za 1851/52. godinu pokazuje da je opštinski budžet delom popunjavao i od prihoda

^{**} Prema već pominjanoj zemljišnoj knjizi iz 1863. godine, Gruberova "gostiona" se nalazila u kući br 95. Po kasnijem vlasniku ova gostionica je poznata još i kao "Kod Vašaša". Posle Drugog svetskog rata u toj zgradi se nalazio Dom kulture, a danas su tu prostorije omladinskih organizacija.

^{***} To je kuća na uglu Glavne i Drvarske ulice.

^{****} To je objekat na uglu Glavne i ulice Avgusta Cesarca. Ranije se tu nalazila kafana "Kod Gvozdenog čoveka".

⁶⁷ IAS, F – Magistrat..., kut. 1859, fasc. 219, odgovor opštine na dopis sreza od 9. juna 1859.

⁶⁸ AV, F – 401, kut. 11, dok. 1.384.

^{*} Takve krčme su se nalazile u: Irigu, Inđiji, Sibaču, Brestaču, Subotištu, Dobrincima, Petrovcima, Kraljevcima, Vel. Radincima, Putincima, Buđanovcima, Krušedolu, Maradiku, Krušedolskom Prnjavoru, Neradinu i Šatrinčima.

^{**} Ova gostionica se najverovatnije nalazila na "Bregu", naspram krsta, u kući br. 154 (danas zgrada kulturnoumetničkog društva "Matija Gubec"), jer je u tom bloku dotični Jakov, otac kasnije poznatog trgovca i dobrotvora Sime Milutinovića, imao nekoliko kuća. (Domovni protokoli Vaznesenske crkve, Plan iz 1864. i Zemljišna knjiga iz 1863. godine)

⁶⁹ Srbski dnevnik, 77, 1856.

⁷⁰ Srbski dnevnik, 19, 1859.

⁷¹ Srbski dnevnik, 23-28, 1859

Napomena: moguće je da se radi o gostionici istovetnoj onoj "Kod zlatnog krsta", samo promenjenog imena ili posebnoj udaljenoj dve kuće dalje, opet na imanju porodice Milutinović. (Plan iz 1864. i Zemljišna knjiga iz 1863. godine)

⁷² IAS, F – Magistrat..., 1.275 i 1.276/1859, od 22. juna (fasc. 181-185)

dobijenih od izdavanja mesnice. Kao i druga regalna prava i ovo se izdavalo putem licitacije na jednu godinu. Iako je svaka licitacija precizirala prava i obaveze učesnika, ipak je povremeno dolazilo do nesporazuma. Tada se kao arbitar najčešće pojavljivala Sreska uprava.

To se desilo i u slučaju spora između opštine i mesara Alekse Andrijevića, koji se žalio da je opština protivzakonito izvršila uticaj na tok licitacije. U svom odgovoru Sreskom komesarijatu, povodom ove žalbe, opština je obrazložila da isti svojim posedom ne može da garantuje ispunjavanje obaveza navedenih u uslovima licitacije, kao i da je, zajedno sa "kompanjonom" Georgom Dumovićem, odranije dužan opštini 153 for. Na taj način su zakupci ovog dela mesnice Jozef Fabri i Stevan Dimitrijević, koji su to bili i ranije.⁷³

Osim krčmi i drugih regalnih prava, trgovci su i posle Revolucije nastavili da zakupljuju vlastelinsku i opštinsku zemlju. Zemlja, odnosno, pustare zakupljivane su u cilju tovljenja stoke, koja se kasnije prodavala drugim trgovcima ili mesnicama, dok su se prava vezana za držanje krčmi i mesnica, prikupljanja vašarskih pristojbi i slično zakupljivala radi prodavanja sopstvenih ili tuđih proizvoda i ubiranja gotovog novca od drugih trgovaca. Pravo zakupnine se dobijalo učešćem na, u tu svrhu organizovanoj, licitaciji i ponudom najveće svote novca u konkurenciji drugih učesnika licitacije, najčešće trgovaca.

Tako nailazimo na podatak da je trgovačka firma "Teodor Bogdanović i sin" uzela od Vlastelinstva u zakup pustaru Marđelos blizu Vognja. Oni su, u toku leta 1854. godine, tamo utovili 112 volova i iste prodali bečkoj stočarskoj trgovačkoj firmi "H. H. Stephan Soth i Popper". Rumska opština je garantovala kupcima da su prodati volovi zdravi, jer u opštini, "bogu hvala", nema bolesti rogate marve.⁷⁴

I u ovom slučaju, u prilogu je dat popis svih rumskih trgovaca i ugostitelja, koji se, takođe, ne može smatrati konačnim.⁷⁵ Među trgovcima je, kao što se može videti, ubedljivo najviše bilo Srba, a tek pokoji Nemač i Jevrej.

⁷³ IAS, F – Magistrat..., Ruma, 24. februar 1854.

⁷⁴ IAS, F – Magistrat..., 1.461/1854. od 24. avgusta

⁷⁵ Izvor za ove podatke je građa iz pomenutih fondova Istoriskog arhiva Srema u Sr. Mitrovici, Arhiva Vojvodine u Novom Sadu, zbirke Zavičajnog muzeja u Rumi, kao i navedene literature.

5. Prilike u kulturi

U prilikama kakve su vladale pre i neposredno posle Revolucije, sigurno nije bilo mnogo kulturnih potreba, kao ni mogućnosti da se stanovništvo bavi kulturnom delatnošću. Zasada nema podataka da li su tokom druge polovine XVIII i početkom XIX veka u Rumi održavane kulturne manifestacije (balovi, pozorišne predstave, muzički koncerti...), ali ako jesu, onda je centar tih zbivanja bila vlastelinska zgrada, a učesnici su bili Pejačevićima bliski ljudi iz Rume i okoline. Postrevolucionarni period, koji se ovde opisuje, u kojem su postavljeni temelji liberalizma u privredi i jednakosti u društvu, predstavljao je ujedno povoljan trenutak za prenošenje kulturnih uticaja na širi sloj stanovništva. Privilegiju da uživaju u blagodatima kulture, u najširem smislu reči, ovog puta su najpre imali najbogatiji.

Nosioci i akteri kulturnog života tih godina u Rumi i korisnici kulturnih dobara bili su pripadnici tadašnje malobrojne rumske inteligencije (pravnici, učitelji, činovnici, studenti), zatim, sve više, trgovci i, postepeno, ostali slojevi stanovništva. Mnogi među ovom novom inteligencijom su potekli iz dobrostojećih seljačkih, zanatlijskih i trgovačkih porodica. Školujući se u Beču, Budimu i drugim univerzitetskim centrima, pored stručnog obrazovanja, stekli su i kulturne navike. Poneki bi se i sami iskušali u stvaralačkim aktivnostima na ovom planu.

Ipak, jedna od najpoznatijih ličnosti kulture tadašnjeg Srema, pesnikinja Milica Stojadinović Srpkinja, nije živela u Rumi, već u Vrdniku ("vrdnička vila"). Tamo se doselio njen otac, sveštenik, koji je zbog službe došao u ovo mesto. Milica je svojim prisustvom i kulturnim radom predstavljala stožer kulturnog delovanja u masi neobrazovanog, i za kulturu malo zainteresovanog, stanovništva. Iako su njeni pogledi bili upereni ka Srbiji, kao Pijemontu srpskog ujedinjenja, i ka Beču, gde je tada boravio Vuk Karadžić, sa kim se neprestano dopisivala, na toj relaciji između Beograda i Beča, Ruma je predstavljala važno odredište ove velike pesnikinje. U njenoj prepisci Ruma i Rumljani se često pominju. U Rumi je živeo njen brat Svetozar, a neko vreme, pošto se razboleo, i otac. U Rumi je imala mnogo prijatelja sa kojima je delila interesovanja i posećivala ih. Njen prijatelj i pomagač bio je Dimitrije Matić⁷⁶, jedan od najobrazovanijih ljudi u Srbiji tog vremena, inače rođeni Rumljanin.⁷⁷

Miličin brat Svetozar, po uzoru na sestru, i sam se bavio pisanjem. Očigledno je da je napisao i objavio više knjiga, jer se u oglasima koje je davao u štampi kaže da se njegove knjige, kao i one drugih autora, mogu nabaviti u njegovoj kancelariji u Rumi ili kod, tada poznatog, izdavača Medakovića u Novom Sadu. Od njegovih dela poznate su knjige "Biseri mudrosti", "Rasad mudrosti" (možda istovetna sa prethodnom), "Domišljan", kao i jedan

⁷⁶ O njemu videti: Đorđe Arsenić, Znameniti Rumljani, Ruma 1996.

⁷⁷ Radmila Gikić, Prepiska Milica – Vuk – Mina, 28.

humoristično-satirični kalendar za 1854. godinu.⁷⁸ U tadašnjoj štampi se mogao naći i oglas rumskog “svršenog juriste” Stefana Đorđevića, koji je tražio prenumerante i reklamirao svoju knjigu “Novela ili Vladimir i Milica”.⁷⁹

Iz Miličine prepiske sa Vukom Karadžićem vidi se da joj je on septembra 1851. iz Beča i poslao “oglas” za njegov Riječnik, koje je ona trebalo da preda i u Rumu, u svrhu prikupljana pretplatnika.⁸⁰ Nešto kasnije javila mu je da je isti oglas predala rumskom parohu Moloviću, sa molbom da skupi nekoliko prenumeranata.⁸¹ Važnu ulogu u ovakvim poslovima imali su i rumski trgovci, koji su pored svog redovnog zanimanja, kao ugledni i obrazovani ljudi, koji su često putovali po svetu, imali, na neki način, kulturnu misiju. Pored toga što su se njihova imena nalazila na spiskovima prenumeranata za knjige, oni su prilikom svojih putovanja bili “veza” centara kulture (Beč, Pešta, Trst...) i lokalnih ljubitelja znanja i lepih umetnosti. U tom smislu je 28. maja 1852. godine Milica javila Vuku da je oglase predala rumskom trgovcu Lakiću, koji je, ujedno, preko nje uputio Vuku pozdrave.⁸² Kasnije je slične poruke i pakete za Vuka u Beč nosio Lakićev sin. Još jedan rumski trgovac odigrao je posredničku ulogu u vezi Vuka i Milice. Bio je to Dimitrijević (Stevan ili Jefta, p. a.), koji je Vuku preneo “sudžuke”, a njoj šesir i 14 knjižica Šilerovih pesama.⁸³

Bilo je u Rumi i drugih osoba koje su važile za poverenike pojedinih izdavača. List “Srbski dnevnik” se mogao nabaviti kod Joce Bogdanovića i sinova i kod Jovana Krstića⁸⁴, dok su se razne knjige mogle nabaviti kod Mihaila Ratkovića⁸⁵.

Što se tiče drugih vidova kulture i umetnosti, podaci su još oskudniji. U knjizi protokola Sreskog komesarijata zabeležen je podatak da je decembra 1851. godine predat pasoš muzičaru Karlu Štecingeru (Karl Stäczinger) zajedno sa 24 kr.⁸⁶ Isti je verovatno bio putujući muzičar, koji je neko vreme boravio i u Rumi.

Postoji i jedno pisano obaveštenje (pozivnica) da će se u Rumi 15. februara 1853. godine, sa početkom u 8 sati, održati bal sa “tanc” muzikom. Bal je trebalo da se održi u sali kod Hinteršeka^{**}. Za pozvane je ulaz bio besplatan, dok nepozvani nisu imali pristupa.⁸⁷ Međutim, pitanje je da li je ovaj bal bio i održan, jer iz jednog pisma Milice Stojadinović Srpkinje Vuku Karadžiću od 6. februara 1853. godine vidi se da je jedan bal u Rumi bio zabranjen “zbog nemačkog posta”.⁸⁸ Najverovatnije je da se radi o istoj priredbi, a pravi razlog je pohod Omer-paše Latasa na Crnu Goru, što je povlačilo zavođenje vanrednog

⁷⁸ Isto, 28; Srbski dnevnik, 26, 1852; 57, 1853; Srbobran, 1862.

⁷⁹ Južna pčela, 20-21, 1851.

⁸⁰ Radmila Gikić, Prepiska Milica – Vuk – Mina, 54

⁸¹ Isto, 57

⁸² Isto, 67

* Vrsta poslastice

⁸³ Radmila Gikić, Prepiska Milica – Vuk – Mina, 60

⁸⁴ Srbski dnevnik, 100, 1854; 1, 1858.

⁸⁵ Isto, 72, 1860.

⁸⁶ IAS, Knjiga protokola Sreskog komesarijata za 1851. godinu (1907 - 3461)

** Danas kuća u Glavnoj ulici br. 128

⁸⁷ AV, F – 23, br. 4.104

⁸⁸ Radmila Gikić, Prepiska Milica – Vuk – Mina, 79

stanja i u ovim krajevima. Slični balovi, odnosno igranke, održavani su nedeljom i u vreme praznika, u lokalnim gostionicama i bili su jedna od najčešćih zabava stanovništva.

Muzika je bila sastavni deo i verskih obreda. Nije poznato da li je svaka pravoslavna crkva u Rumi imala svoj hor, ali je zabeleženo da je u jednom takvom horu "o Duhovima u nedelju 1-oga glasa 1858." počeo da peva Petar Stolić.⁸⁹ Najverovatnije je iz takvog načina bavljenja muzikom i iz tog kruga ljudi početkom 60-ih godina XIX veka u Rumi nastalo Srpsko pevačko društvo.

Pripadnici katoličke vere imali su svoju duvačku trupu još pre Revolucije. Početkom 50-ih godina XIX veka, tadašnji organista u crkvi Anton Cimbrić obrazovao je mešoviti crkveni hor, koji je pevao duhovne pesme pri bogoslužju. Ovaj hor je doživio procvat kada ga je, deceniju kasnije, preuzeo učitelj Benedikt Prajs. On je tada, takođe, utemeljio i prvu muzičku školu u Rumi.⁹⁰

Pored već pominjanog, u to vreme afirmisanog slikara, Dimitrija Avramovića, koji je oslikao krst posvećen pastiru na Starom vašarištu, Rumu su posećivali mnogi putujući slikari, od kojih su neki kasnije postali veoma poznati. Jedni su ovde nalazili mogućnost da popune svoje skromne budžete, slikajući portrete lokalnih uglednih građana, dok su drugi u Rumu izbegli za vreme burnih revolucionarnih dešavanja, kao što je bio slučaj sa slikarima Petrom Kamberom i Pavlom Simićem.

Petar Kamber je bio sin poznatog novosadskog lekara i rođenog Rumljanina Andrije Kambara, već pominjanog u ovom radu. On je kao mlad i još neafirmisan slikar došao u Rumu, u vreme bombardovanja Novog Sada 1849, u kojem je poginuo njegov otac, i tu ostao sve do 1852. godine. Iako njegovi poznati slikarski radovi (uglavnom ikone) datiraju iz kasnijeg perioda, može se pretpostaviti da se slikarstvom bavio i za vreme boravka u Rumi.⁹¹

Drugi, mnogo poznatiji, slikar, koji je utočište, ali i inspiraciju, našao u Rumi, bio je Pavle Simić. On se u Rumi prvi put obreo neposredno posle Majske skupštine. Tada je boravio u kući pravnika i druga iz bečkih studentskih dana Vase Mladenovića. Simić je u Rumi tih par godina imao dosta posla. Pretpostavlja se, takođe, da je svoju čuvenu sliku učesnika Majske skupštine Simić po sećanju počeo da "mala" u Rumi.⁹² Jedan od njegovih klijenata u Rumi je bio i Simeon Staić, za koga je Simić 1850. godine uradio dve ikone. Jedna od njih je kasnije nestala, dok se druga, Bogorodica sa Hristom i anđelima, nalazi

⁸⁹ Petar Momirović, nav. delo, 365, (Ruma, SPC Svetonikolajevska, Irmologija, Beč 1791; na poledini poslednjeg lista sadržaja)

⁹⁰ Carl Bischof, nav. delo, 153

⁹¹ Srpsko slikarstvo i grafika u doba romantizma, Novi Sad, 1976, 55

⁹² Olga Mikić, Leposava Šelmić, Delo Pavla Simića, katalog izložbe, Novi Sad 1979, 11, 70, 73; Aca Popović Zub, Uspomene, ..., 22

Napomena: Aca Popović Zub navodi da se na slici "Majska skupština" nalaze i likovi nekoliko Rumljana učesnika ovog značajnog događaja. To su: Konstantin Bogdanović, Trifun Mladenović, "starac Stolić" i dr Livije Radivojević, koji je prema podacima Stanojevićeve enciklopedije pre 1861. služio u Rumi, a kasnije bio predsednik Stola sedmorice

u crkvi sv. Nikole u Rumi.⁹³ Ipak, boravak Pavla Simića u Rumi najviše je ostao upamćen po mnogobrojnim portretima porodice Mladenović. Najveći deo tih portreta (Trifun pl. Mladenović, Petar pl. Mladenović, gospođa Mladenović...) Simić je uradio tokom svog prvog boravka u Rumi 1849. godine. Sledeće godine, prilikom ponovnog dolaska u Rumu, kada je izvodio radove za crkvu sv. Nikole (verovatno ikone koje je poručio Staić), portretisao je Jovana Mladenovića, a 1857. načinio je još jedan portret člana ove porodice Jelene - Mimi Mladenović.⁹⁴

Moguće je da se u Rumi neko vreme zatekao, tada dobro znani, putujući slikar psiholoških portreta Franjo Ksaver Giffinger (Franjo Ksaver Giffinger), jer je poznato da je on boravio u ovim krajevima posle 1853. godine, slikajući portrete ovdašnjih stanovnika. Među njegovim radovima se nalaze i dva portreta, muškarca i žene, iz rumske porodice Ostojić (?).⁹⁵

Nešto kasnije, 1855. godine, u Rumu je došao slikar Stevan Todorović, gde je, kako je sam govorio, "zarađivao radeći portrete".⁹⁶ Postoji još jedan podatak o boravku ovog slikara u Rumi, ali u toku 1856. godine, kada je ovde uradio tri portreta članova rumske porodice Mladenović.⁹⁷

Jednog od najpoznatijih Rumljana tog doba Konstantina Bogdanovića portretisali su Anastas Jovanović i Dimitrije Posniković. Iz ovog perioda potiču portreti još nekih Rumljana: advokata Stevana Dimitrijevića (1855), rad slikara Novaka Radonića, i ruskog trgovca Grigorija i njegovog sina Save Vojnovića, najverovatnije u ovom radu mnogo puta citiranog ruskog notara (polovina XIX veka), koje je naslikao Arsenije Petrović.⁹⁸

Slikare su u Rumu pozivali imućniji građani ili gradske i crkvene vlasti. Tako iz 1858. godine datira jedan oglas u kojem se izražava namera da se pozlati i oslika "templo" (ikonostas) crkve sv. Nikole u Rumi, i da se ona oslika iznutra. U crkvi, naime, postoji novi ikonostas izrađen rukom poznatog palanačkog ikonoresca Georgija Devića, koji sada treba oslikati i pozlatiti, te se pozivaju svi oni koji su završili slikarsku akademiju u Beču da 8. jula 1858. godine dođu u Rumu i da pri tom ponesu diplomu o završenoj školi, kao i jedno svoje delo kao dokaz stručnosti.⁹⁹

⁹³ Delo Pavla Simića, katalog ... 32, 100; Popis slikarskih i vajarskih dela u društvenoj svojini na području Srema, III, Novi Sad, 1977, 62

Napomena: na poleđini ove slike piše: "Priložnik ovi dveju ikona est Simeon Staić sin počivšeg Dim. Staića žitelja Ruskog. Pavle Simić živopisac 1850".

⁹⁴ Delo Pavla Simića, katalog ... 73, 74, 76

Tri portreta ove porodice (Trifun i njegova supruga i Petar Mladenović) nalaze se u zbirci Galerije Matice srpske u Novom Sadu (Monografija Galerije Matice srpske, Novi Sad, 2001)

⁹⁵ Likovna enciklopedija Jugoslavije (A-J), Zagreb 1984; Monografija Galerije Matice srpske, Novi Sad, 2001.

Ovi portreti se danas nalaze u fondu Galerije Matice srpske u Novom Sadu.

Napomena: u Rumi u to vreme nije postojala ni jedna porodica Ostojić. Oni su se u Rumu doselili nekoliko decenija kasnije.

⁹⁶ Vera Jovanović, Sudbina umetnina - Zbirke, sakupljači i darodavci u Vojvodini, Novi Sad, 1987, 136

⁹⁷ Brankovo kolo, Sremski Karlovci 1900, br. 25 i 26

⁹⁸ Monografija Galerije Matice srpske, Novi Sad, 2001. (svi ovi portreti se nalaze u zbirci Galerije Matice srpske u Novom Sadu)

⁹⁹ Srbski dnevnik, 39, 1858.

Pored putujućih slikara, ove krajeve su pohodila i putujuća pozorišta. Početkom avgusta 1858. porezni ured u Rumi se interesovao kod opštinskih vlasti da li se u Rumi nalazi putujuće lutkarsko pozorište Franciske Štinc.¹⁰⁰ Iako su iz opštine odgovorili da se takvo pozorište ne nalazi u Rumi, može se pretpostaviti da su se povremeno u Rumi i ranije održavale slične kulturne priredbe.

Pred sam kraj 1860. i početkom 1861. godine u Rumu je došla novoosnovana novosadska pozorišna družina. O tome piše Aca Popović Zub, kome se, znajući "da se bavi u Rumi", obratio Đoka Popović, urednik "Danice" i "duša" "Srbskog dnevnika", zamolivši ga da se raspita da li bi Ruma bila voljna da primi ovu družinu na neko vreme. Aca Popović Zub i trgovac Jovan Bogdanović su napravili plan kako da pridobiju rumsko građanstvo za ovo gostovanje. U Bemovu kafanu su pozvali viđenije Srbe, ali i Nemce, kao i nekolicinu mladih Jevreja, pri čemu su ovi poslednji bili najizdašniji u prilozima. Ubrzo su sakupljena potrebna sredstva za gostovanje pozorišne družine, kao i potreban broj kola da ih doveze u Rumu. Družina je u Rumi bila dobro prihvaćena od sveg stanovništva, bez obzira na veru. Posle nekoliko održanih predstava, Aca A. Popović, Zubov prijatelj i imenjak i prezimenjak, koji je u to vreme živio u Rumi, i, prema Zubovim rečima, bio vrlo talentovan glumac, poželeo je da se i sam popne na pozornicu. Nagovorio je Zuba da mu se pridruži, te su zajedno odigrali "Vladimira i Kosaru", što se publici veoma dopalo. Ova pozorišna družina je ostala šest nedelja u Rumi, odakle je otišla u Mitrovicu.¹⁰¹

Kulturnih društava u Rumi, poput onih kasnije, tada nije bilo. Bišof navodi samo podatak da je u Rumi neposredno posle Revolucije osnovano udruženje veterana tzv. šicara.¹⁰²

Međutim, vlasti ni u oblasti kulture nisu odstupale od politike sistematskog praćenja, na svim nivoima, svega što bi predstavljalo potencijalnu opasnost za državu. Sreskoj upravi u Rumi su stizala i naređenja poput onog koje je od lokalnih vlasti tražilo budnost i hitnu akciju u slučaju pojavljivanja portreta poznatih vođa i pobornika "prevratničkih" partija na kojima se nalazio natpis "Narodni ljudi, narodu posvećeni", a proizvedenih, u većem broju, u jednoj saksonskoj fabrici tkanina.¹⁰³ Često su na udaru bile knjige i listovi koji su zabranjivani kao antidržavni. Kada se, na primer, u Štutgartu pojavio nedeljni list "Ojlenšpigel", Sreska uprava u Rumi je dobila nalog da treba paziti da se po objavljivanju nekog sumnjivog članka isti list stavi pod zabranu.¹⁰⁴ Moglo bi se čak govoriti o indeksu zabranjenih knjiga, jer slično je bilo u pogledu Hajneove

¹⁰⁰ IAS F – Magistrat..., 1.878/1858. (fasc 94-129)

* Iz ove pozorišne trupe je ubrzo nastalo Srpsko narodno pozorište.

** Isti Aleksa A. Popović iz Rume je u aprilu 1862. po Geteu izradio "Pravila za glumce" i podneo ih artističkom odboru na "pregled i uporabu". To je bio prvi glumački udžbenik na srpskom jeziku. Popović je preveo i osam pozorišnih komada od Šekspira, Šilera ... (Dr Mihovil Tomandl, Srpsko pozorište u Vojvodini, knjiga prva (1736 – 1868), Matica srpska, Novi Sad, 1953/54, 158)

¹⁰¹ Aca Popović Zub, Uspomene II, ..., 5-7

¹⁰² Carl Bischof, nav. delo, 153

¹⁰³ IAS, Protokol ... br 3.098, od 2 decembra 1852.

¹⁰⁴ IAS, Protokol ... br. 2.657, od 28. oktobra 1852.

knjige “Komančero”, “Vladara stepe” Bohdana Saleskog (Bohdan Salesky), koji je izašao još 1847, zatim knjiga “Carstvo Satane”, “Istorija Rima”, i drugih.¹⁰⁵

Da sve ne bude tako crno pobrinuo se jedan humoristički list koji je tih godina izlazio u Sremu. Bio je to “Sremski zabavnik”, koji je donosio humoristične i poučne tekstove, ali i satirične priloge, koji su u sebi sadržavali kritiku postojećeg stanja u tadašnjem sremskom društvu.¹⁰⁶

¹⁰⁵ IAS, Protokol ... br. 3.328

¹⁰⁶ Sremski zabavnik, sv. 1, Novi Sad 1852.

Jedan prilog iz ovog lista oglašava i radnju koja je tada bila otvorena u Rumi. U toj neobičnoj radnji rumskog trgovca mogle su se kupiti razne stvari: “dobra tutkala za nepostojane i razlupane karaktere, dobra sapuna za crne obraze i nečiste ruke, belila koje mlada lica tako brzo zbabiti ne može, ogledala koja kriju i druga koja prikazuju svaku manu, raznog stareža za one koji vole 'staro', sremske vune strižene još pre pokreta (Revolucije, p. a.), onda kada se strigalo do gole kože, materijala za zidanje kuće u vazduhu, flastera za tvrda srca, masti za tvrde obraze, balsama protiv griže savesti, ruma za konzervativne stomake koji ne mogu nikakvu novinu svariti...” (25-28)

6. Školstvo

U sklopu velikih opštih društvenih reformi u Habzburškoj monarhiji posle Revolucije 1848/49. godine započela je i reforma školstva. U Hrvatskoj i Slavoniji je do promena u ovom pogledu došlo već 1850. godine¹⁰⁷, ali se one nisu ticale škola u Sremu, koje su od 1850. do 1861. godine bile pod nadzorom Carsko-kraljevskog namesništva, Vojvodstva Srbije i Tamiškog Banata. Nakon ukidanja Vojvodstva, od 1861. godine, sedište vrhovne školske vlasti u Sremu, zajedno sa drugim poslovima, ponovo je premešteno u Zagreb.¹⁰⁸

Rumskim školama je isprva upravljao mesni školski upravitelj, najčešće paroh, bar kada se radilo o srpskim školama. Sledeća viša instanca školske vlasti bio je Okružni distriktni direktor, i na kraju Vrhovna kraljevsko-ugarska deputacija sa sedištem u Pešti. Od 1853. do 1862. godine nadzor nad školama u Rumi sprovodila je sreska vlast, dok je vrhovnu vlast u tom pogledu imala Carsko-kraljevska srpsko-banatska "štathalterija" u Temišvaru. Posle 1862. godine škole su nadzirali okružni protoprezviteri, koji su za svoj posao bili odgovorni eparhijskoj konzistoriji u Sremskim Karlovcima. Inspekcija škola se sprovodila jednom godišnje.¹⁰⁹

Naputkom od 1857. godine, izdatim u Beču, detaljnije su regulisana prava i dužnosti školskih nadzornika. Po njemu je u svakoj opštini morao da se ustanovi mesni školski nadzornik, koji je u ime opštine sprovodio nadzor nad školom. On je, jednom godišnje, zajedno sa učiteljem, pravio popis dece dorasle za školu, a zatim pratio da li je uredno pohađaju. U tom cilju, školski nadzornik je morao da poseti školu barem svakih 14 dana, da prati izostanke dece i ispituje uzroke izostanaka. Interesovao se za ponašanje i učenje đaka, da li se uredno posećuje služba u crkvi, kako se održava školska zgrada i čuvaju nastavna učila i drugo. Škola je donekle imala i karakter socijalne ustanove, jer su siromašni učenici imali pravo na besplatno školovanje, a nadzornik je pratio kako škola obavlja ovu svoju ulogu. Dalje, zadatak školskog nadzornika je bio da kontroliše rad učitelja i podučitelja: da li se oni za vreme časova nalaze u školi, kako se odnose prema nastavi i đacima, kakvi su im rezultati rada, da li primenjuju savremene metode u svom radu, da li su adekvatno nagrađeni, i slično. U obavljanju svojih poslova školski nadzornik je tesno sarađivao sa "duhovnim pastirom" i opštinskim načelnikom.¹¹⁰

Inspekciju rada škola, pored mesnih školskih nadzornika, obavljala su i ovlašćena lica sa strane. Iste godine kada je donet Naputak (1857), u Rumu je došao školski savetnik rimokatoličkih škola u Vojvodstvu Konstantin Jovanović.

¹⁰⁷ Milan Marjanović, *Savremena Hrvatska*, Beograd 1913.

¹⁰⁸ Franz Wilhelm, nav. delo, I, 314

¹⁰⁹ Spomenica "opšte narodne, pređe srpske pravoslavne škole u Rumi", sastavili Gavra Putnik, ravnajući učitelj (do 1905), a od 1905. do 1909. Dušan Popović. (Biblioteka osnovne škole "Jovan Jovanović Zmaj" u Rumi); Prepis Spomenice iz 1956. godine - prepisao Damjan Damjanović, student istorije. (Zavičajni muzej Ruma, inv. br. 381)

¹¹⁰ IAS, F – Magistrat ..., god. 1857, fasc. 35, Naputak za mestne nadzornike od škola

Jovanović se interesovao za stanje školskog fonda i u tu svrhu sa nadležnima održao sastanak u opštinskoj zgradi. Postojao je i savetnik srpskih škola. Bio je to dr Đorđe Natošević, koji je na ovaj položaj došao 1857. godine.¹¹¹

U prethodnom periodu su sve rumske škole, srpska i nemačka (katolička), imale konfesionalan karakter i bile smeštene pri crkvama. U normalnim klasama (nižim razredima) učili su se sledeći predmeti: čitanje, pisanje, religija i biblijska istorija, a u gimnazijskim (u vreme dok je postojala rumska gimnazija): latinski jezik, računanje, istorija i geografija. Školska nastava je podrazumevala i moralno vaspitanje, u sklopu kojeg su se negovali narodni običaji, đacima se usađivao respekt prema starijima, ispravan stav prema stvarima u svojoj okolini i slično.¹¹²

Kada se radi o organizaciji škola, situacija je donekle drugačija, već prema tome da li je u pitanju srpska ili nemačka (katolička) škola.

Pregled stanja Rumskog sreza iz 1857. godine konstatuje da je u Rumi tada postojala jedna katolička škola, sa četiri razreda, i jedna srpska škola, takođe sa četiri razreda. Pored toga, tu je i podatak da je u ostalim mestima Rumskog sreza bilo ukupno 10 katoličkih četvororazrednih škola i 43 srpske trirazredne škole.¹¹³

Nešto više podataka o preobražaju srpske škole u ovom periodu daje Spomenica srpske pravoslavne škole u Rumi. U njoj se kaže da je od 1798. do 1855/56. godine srpska škola bila podeljena na dva razreda. Prvi je obuhvatao tri, a drugi samo dva godišta. U prvom razredu su se učili sledeći predmeti: nauka vere, poznavanje pismena, po mogućstvu čitanje na slovenskom, mađarskom, nemačkom ili hrvatskom jeziku, čitanje bukvara, časloslova i psaltira, aritmetika, krasnopis..., a u drugom: nauka vere, čitanje i gramatika jezika iz prethodnog razreda, aritmetika, istorija, geografija i krasnopis na pomenutim jezicima.¹¹⁴

Godine 1855. ustanovljeno je novo ustrojstvo srpske škole, po kome je i srpska škola u Rumi podignuta na stepen glavne škole sa četiri "učiteljske sile". Po tom ustrojstvu raspored predmeta po razredima je bio sledeći:

prvi razred: tablica, srpski bukvar, crkvene molitve ("Oče naš", "Vjeruju", "10 Božjih zapovesti"...);

drugi razred: srpski bukvar, molitve, časlovac, katihizis, nemački (početni kurs), račun, pisanje slova i brojeva;

treći razred: čitanka prva, katihizis, srpska gramatika, račun, krasnopis (srpski i nemački);

¹¹¹ Milutin Ratković, Postanak fondova škola srpskih u Rumi, Novi Sad, 1868, 37

¹¹² Franz Wilhelm, nav. delo, I, 325

¹¹³ IAS, Pregled...

¹¹⁴ Iz Spomenice ...

* Prema Glavnom računu za 1851/52. godinu u srpskoj školi su radila četvorica učitelja. Pošto su sva četvorica imala istu platu (160 f), isključena je mogućnost da je neko od njih zamenio drugog na istom radnom mestu. Ovo dovodi u pitanje navode iz Spomenice da je četvororazredna srpska škola u Rumi ustanovljena tek 1855. godine.

četvrti razred: čitanka druga, katihizis, srpska gramatika, biblijska istorija, srpski i nemački krasnopis.¹¹⁵

Što se tiče nemačke škole, Franc Vilhelm, u odnosu na konstataciju u Pregledu, donosi dodatne informacije. Po njemu, do 1852. godine, nemačka škola je imala samo tri razreda. Te godine je otvoren i četvrti razred. U trirazrednim rumskim školama nastavu su držali samo učitelji, a od vremena kada je ustanovljen četvrti razred, u školama počinje da radi i jedna učiteljica. Iste godine su uvedene još neke novine. Od tada su dečaci i devojčice zajedno pohađali nastavu, a nastava se odvijala na maternjem jeziku učenika, s tim da je, pored maternjeg, opštinska uprava mogla da uvede u nastavu i zvanični jezik države, i to od drugog razreda.¹¹⁶

Tokom XVIII veka u srpskoj školi su se upotrebljavale skoro samo crkvene knjige (časlovac i psaltir), koje su često donošene iz Rusije. I sam paroh Pantelejmon Hranisavljević je svojevremeno u tu svrhu išao u Rusiju. Osnivanjem slovenske štamparije u Beču, situacija se po pitanju školskih udžbenika malo popravila. U XIX veku, do Revolucije, u srpskim školama su upotrebljavane sledeće knjige: bukvar, časloslov, psaltir, "rukovodstvo k česnosti", "sricatjelnija i malaja dičica", "krasnopisanije", aritmetika, pravila školska, "svjaštjenaja istorija", katihizis... Svi ovi udžbenici su štampani u Kraljevskoj ugarskoj školskoj štampariji u Pešti, na ćirilicom pismu. Od 1853. u upotrebu su ušle nove knjige, kao: novi bukvar, dve čitanke, sveštena istorija i biblijska povest od episkopa Platona, koje su takođe sve štampane ćirilicom u štampariji u Beču.¹¹⁷

Važno pitanje za školske vlasti je bilo pitanje stanja i opremljenosti školskih zgrada u kojima su đaci i jedne i druge veroispovesti sticali znanja i veštine. U ovom periodu deca katoličke veroispovesti su školu pohađala u zgradi nekadašnje Pejačevićeve gimnazije, koja je bila dovoljno prostrana da primi svu, za školu dospelu, decu.

Deca pravoslavne veroispovesti su imala nekoliko školskih zgrada, koje su sukcesivno ili istovremeno bile u upotrebi.

U Spomenici srpske pravoslavne škole može se pročitati da je do 1872. godine srpska škola bila smeštena u tri školske zgrade, "koje su u razno doba građene i koje i danas postoje". Prva se nalazila u porti crkve Svetog vaznesenja, poznata kao "stara škola", čiji je temelj položen još 25. marta 1769. godine. Kasnije, 1817. godine, o trošku opštine, podignuta je i druga školska

¹¹⁵ Iz Spomenice...

* Iz Računa fonda katoličke škole u Rumi se vidi da je u to vreme nastavu ručnog rada za devojke držala Ana Krojcmajer (Anna Kreutzmayer), međutim, Vilhelm na drugom mestu navodi da je ona u rumskoj školi radila još od 1824. godine, tako da nije jasna njegova tvrdnja da je učiteljica počela sa radom od 1852. godine. (IAS, F – Magistrat ..., Račun fonda katoličke škole u Rumi 1852 – 1874. god. 1868, fasc. 1)

¹¹⁶ Franz Wilhelm, nav. delo, I, 328-329; ove podatke potvrđuje i Račun fonda katoličke škole u Rumi.

Napomena: Isti autor piše da je kasnije, kada je broj dece u školi porastao, uprava grada Rume gornji sprat škole pregradila i napravila pet novih učionica i jednu konferencijsku salu. Tada je u službu uveden i peti nastavnik, odnosno, nastavnica. Dva od pet nastavnika dobila su umesto stana novac za kiriju. Nakon toga, od drugog razreda učenici i učenice su bili razdvojeni.

¹¹⁷ Iz Spomenice ...

zgrada pri crkvi Svih svetih. U ovu školu su išla srpska deca iz zapadnog dela Rume. Treća školska zgrada je podignuta 1842. pri crkvi sv. Nikole. U svakoj od ovih školskih zgrada, pored prostorija za nastavu, nalazio se i po stan za učitelje. Godine 1872. školska zgrada pri crkvi Svih svetih je do temelja porušena, a na njenom mestu je sagrađena nova školska zgrada sa pet školskih dvorana, sobom za knjižnicu i stanom od jedne sobe i kuhinje za školskog podvornika, a sve o trošku opštine od 15.000 for.¹¹⁸

Podatak o gradnji škole pri crkvi svetog Nikole, u Staroj Rumi, potvrđuje i zapis na knjizi "Matica umrlih 1796–1842." Nikolajevske crkve, koji je publikovao Petar Momirović. On glasi: "Godine 1842. leta meseca oktobra pervoi krat započeta škola v Staroj Rumi pri parohu Georgiju Nenadoviću."¹¹⁹

Što se tiče školske zgrade pri crkvi Svih svetih, ona se nalazila na južnoj strani Stevanove ulice¹²⁰. U ovo vreme ona očigledno nije bila u dobrom stanju. Osim što je bila dotrajala, postala je i pretesna za sve učenike. Prema inventaru crkve Svih svetih, ova škola je bila sagrađena od cigala i pokrivena čamovim daskama. Imala je dve sobe i jednu kuhinju. U sobi do sokaka se nalazio sledeći inventar: pet "skamija" od čamovih dasaka, jedna od čamovih dasaka na čamovim sanducima, crna tabla za crtanje, jedan astal sa bravom i ključem, jedna stolica, tri staklena pendžera sa drvenom kapom, jedna vrata sa gvozdanim šarkama i bravom, kaljeva peć i jedna ikona; u sobi sa severa, slično stanje: skamije, tabla, dve table za pisanje, astal, stolica, pet pendžera, vrata, peć i ikona.¹²¹ Pet godina kasnije jedan izveštaj kaže da je škola pokrivena trščanim krovom, sa temeljom od cigala, a zidovima od naboja. Zato je 1857. godine opština od Sreske uprave zatražila dozvolu za dogradnju "stare zgrade srpske škole". Sledeće godine je načinjen plan, kojim je bilo predviđeno njeno renoviranje, (pokrivanje krova crepom), kao i dogradnju još dve sobe za učitelja, pored dve postojeće učionice. Kao sastavljač projekta i izvođač radova pominje se zidar Rajs. Pošto je ova školska zgrada srušena 1872. godine, očigledno je da od njenog renoviranja i dogradnje nije bilo ništa. To pokazuje i plan Rume iz 1864. godine, po kojem je ona ista kao i ranije.¹²²

Stalnu brigu opštinskih vlasti po pitanju škola i školskih objekata izazivali su i redovni dopisi u vidu naredbi, obaveštenja ili preporuka, koji su stizali iz Temišvara, Novog Sada ili od Sreske uprave u Rumi. Jedan dopis iz Temišvara od juna 1859. godine odnosi se upravo na dogradnju gore pomenute škole. U njemu se navodi da je opština dobila odobrenje za opravku i proširenje ove škole, i pošto ista namerava da ovaj posao privede kraju u toku školske 1859/60. godine, potrebno je novčana potraživanja uvrstiti u opštinski godišnji proračun.¹²³

¹¹⁸ Iz Spomenice ...

¹¹⁹ Petar Momirović, nav. delo, 220; ZMR, Matica umrlih 1796–1842, Nikolajevske crkve, na postavi gornje korice

¹²⁰ Plan rumskog atara iz 1864. i katastarska knjiga iz 1863. godine

¹²¹ Uglješa Krstić, rukopisi, Rukopisno odeljenje Matice srpske, M 18526; (Inventar crkve Svih svetih iz 1852. godine.)

¹²² IAS, F – Magistrat ..., god. 1857. fasc 17, dok. 1

¹²³ IAS, F – Magistrat ..., 8.562/1.687, dopis iz Temišvara, od 3. juna 1859.

Sa ovim u vezi bilo je i potraživanje opštine od viših državnih vlasti, ne malog iznosa od 4.696 for. i 36 kr, radi utemeljenja devojачke škole i održavanja školskih zgrada "u dobrom stanju", kako je opštini bilo naloženo tokom 1860. godine. Međutim, opština se žalila da nije u stanju da podnese troškove ovog zahteva, jer u toku tri prethodne godine u opštini nije bilo boljitka, već su samo povećana poreska opterećenja zbog rata. Opština je jedva opstajala, uz velika naprezanja, lišena izvora prihoda koji bi se mogli upotrebiti u ovu svrhu.¹²⁴

Veliki problem školstva bilo je neredovno pohađanje škole. Iako je škola bila obavezna, a za nepohađanje iste roditelji su plaćali kaznu, ipak odziv đaka nije bio zadovoljavajući. To je bio slučaj sa školama obe konfesije. Tako u 1852. godini, od 331 učenika upisanog u katoličku školu, njih 59 nije je nikako pohađalo, dok je 61 bio neredovan.¹²⁵ Još gore je bilo u srpskoj školi jer, na primer, 1855. godine su upisana 244 učenika, od kojih je u školu išlo samo njih 154 (63%), ili 1862. kada je upisano 254, a školu pohađala 123 (48%) učenika.¹²⁶

Vilhelm je, takođe, publikovao jedan dokument koji prezentuje stanje nemačke škole u Rumi po pitanju broja učenika i njihove redovnosti na nastavi. Dokument se odnosi na period od 6. do 13. novembra 1852. godine. Iz njega se vidi da je u tom periodu škola još bila trirazredna. Školu je pohađalo 270 učenika i učenica, od kojih njih 49 neredovno. Samo 6 učenika je izostalo iz škole zbog bolesti, dok je kod ostalih kao razlog navedena nemarnost. Pored ovog broja, bilo je 30 učenika koji su pohađali nedeljnu opetovnicu i njih 31 za kurs crtanja. Dokument su potpisali učitelji: Josip Porta, Benedikt Prajs, Hecendorf i Anton Cimbrić.¹²⁷

Iz jedne objave "svim opštinama", koju je uputila zemaljska školska vlast u Temišvaru, proizlazi da više od polovine za školu sposobne dece u Vojvodstvu ne pohađa školu. Zapaženo je, takođe, da je većina škola premala da primi i ovako smanjeni broj đaka, jer su školske zgrade građene bez odobrenja nadležnih vlasti. Stoga je svako opštinsko načelstvo bilo obavezno da kazni roditelje nemarne dece, odnosno moralo javno da objavi da će oni biti kažnjeni. Takođe, preporuka je da prilikom gradnje novih škola, treba obavezno priložiti na odobrenje plan gradnje, kao i proračun školskih troškova.¹²⁸

Na sličnu temu je bio i dopis okružnog načelnika Trnke. On nadležne podseća na izveštaj iz Temišvara, po kome je napredak u nastavi u mnogim opštinama bio onemogućen, ili zbog premalog broja učenika, ili zbog toga što su školske zgrade nedovoljno prostrane ili zbog nesposobnosti učitelja. Ova

¹²⁴ IAS, F – Magistrat ..., god. 1860.

¹²⁵ Carl Bischof, nav. delo, 146

¹²⁶ Iz Spomenice ...

U Istorijskom arhivu "Srem", u pomenutom fondu postoji mnoštvo popisa dece koja, iz godine u godinu, ne pohađaju redovno, ili nikako, školu, odnosno, spiskovi njihovih roditelja, koji su zbog toga bivali kažnjeni.

^{*} Račun fonda katoličke škole koji počinje sa 1. novembrom 1852. utvrđuje kao izdatak plate za učitelje četiri razreda. Pošto je plata novopostavljenog učitelja Prajsa bila nešto manja od plate drugih učitelja, to će biti da je on na dužnost učitelja novog razreda stupio posle 13. novembra.

¹²⁷ Franz Wilhelm, nav. delo, I, 330

¹²⁸ IAS, F – Magistrat ..., 1.765/1855, od 4. aprila

konstatacija je važila kako za nemačke, tako i za mađarske i slovenske škole. Prema njemu, u srpskim i rimokatoličkim školama jedva da je jedna trećina muške i čak jedna desetina ženske dece pohađala školu. U velikom broju opština neophodno je bilo opraviti školske i pomoćne zgrade, zatim nabaviti nastavna sredstva, obezbediti ogrev i slično.¹²⁹ Sve su to bili skoro svakodnevni problemi ondašnjih škola.

Tesna povezanost crkve i škole ogledala se i u ispomoći koju su učitelji i školska deca pružali sveštenicima prilikom crkvenih obreda, bilo da se radilo o redovnim obredima ili povremenim, kao pri sahranjivanju. Za tu ispomoć oni su dobijali nagradu, najčešće u naturi (peškire, sveće, velove, trake...). Da su to bili značajni pokloni svedoče i sporovi oko pitanja kome i koliko od toga treba da pripadne.¹³⁰

Dokumenti pominju poimence i učitelje koji su radili u srpskoj, odnosno katoličkoj školi u Rumi. Izgleda da se učitelji nisu duže zadržavali u srpskoj školi, jer se u ovom periodu često mogu naći oglasi za neko učiteljsko mesto u Rumi. Spomenica srpske škole navodi da je polovinom XIX veka rumska škola imala tri učitelja. Ovo demantuju "Naznačenije domaćeg troška..." i "Glavni račun", u kojima se, kao rashodi, navode plate za četvoricu učitelja u ovoj školi. Među onima koji su u periodu 1850–1860. predavali u srpskoj školi pominju se: Vasilije Bajić (1846–1850)*, Lazar Cikovac** (1850–1855), Nedeljковиć, Simonović, Petar Paletašević, Matija Grujić, Jovan Ilić, Nenad Blagojević (1855–1857), Sava Čobanović (1855–1857) i Gregor (Gliša) Vidaković (1855–1857).¹³¹

Što se tiče osoblja koje je radilo u katoličkoj školi, postoje iscrpni podaci o godinama njihove službe, platama i dr. Glavni izvor za ovu školu je dokument pod imenom Račun fonda katoličke škole u Rumi u periodu od 1852. do 1874. godine. Prema njemu, u ovom periodu nastavu su držali: Josef Porta (1833–1869), Benedikt (ponekad se pominje kao Bernard) Prajs (1852–1874), Oto Konrad fon Hecendorf (Otto Conrad von Hötendorf) (1834–1870) i Anton Cimbrić (1849–1868), dok su učiteljice za devojke bile Ana Krojcmajer rođena Porta (1824 – 1856), Augusta Šatarić (Augusta Schatarich) (1856 – 1874). Poslužitelj je bio Paul Kos (Paul Koss).¹³²

Plate učitelja u katoličkoj školi su bile različite. Najviše je dobijao učitelj crtanja (348 f), jer je pored redovne učiteljske nastave obavljao i ovu dužnost, učitelji su imali nešto manje (300 f), a učiteljice 100 for. Plata poslužitelja je bila mnogo manja i iznosila je 20 for. Od školske 1858/59. godine učiteljske plate su povećane na 365 for. za učitelja crtanja, 315 for. za ostale učitelje, učiteljica je dobijala 105 for, a poslužitelj 21 for.¹³³

Spomenica govori da su plate srpskih učitelja polovinom XIX veka iznosile od 150 do 300 for. Uz novčani iznos u nastavnička primanja su išla i

¹²⁹ IAS, F – Magistrat ..., 1.767/1855, od 25. marta

¹³⁰ IAS, F – Magistrat ..., 1.087/1854, dopis Sreskog komesarijata od 14. marta

* Godine u zagradi označavaju vreme službe pojedinih učitelja u rumskoj školi.

** Kasnije je postao paroh crkve sv. Nikole

¹³¹ Iz Spomenice ...; IAS, F – Magistrat ..., Glavni račun

¹³² IAS, F – Magistrat ..., Račun fonda katoličke škole u Rumi 1852 – 1874. (kut. za 1868, fasc. 1)

¹³³ IAS, F – Magistrat ..., Račun fonda ...

tzv. beriva, kao što su stan i 6 hvati drva za ogrev. Plata je isplaćivana iz blagajne rumske opštine.¹³⁴ "Glavni račun" od 1851/52. godine i "Naznačenije domaćeg troška opštine rumske za godinu 1850/51" daju preciznije podatke po pitanju učiteljskih plata u srpskoj školi. Godine 1850. učitelji su imali 120 for. godišnje plate, a godinu dana kasnije ona im je povećana na 160 for.¹³⁵

Učitelji su na položaj dolazili prijavljivanjem na konkurse objavljivane u tadašnjoj štampi (Temischware Zeitung, Srbski dnevnik...). Uslovi konkursa su zahtevali od kandidata da priloži dokaz o stručnosti, poznavanje jednog ili dva jezika (srpski i nemački), sposobnost za pripomaganje pri crkvenoj službi, kao i dokaz o moralnim kvalitetima. Kandidati bi svoje molbe slali rumskoj opštini, a ona ih dalje prosleđivala vrhovnim školskim vlastima, koje su imenovale učitelje. Tek od 1868. godine pravo na izbor učiteljskih kandidata dobile su crkvene opštine. Postavljanje je bilo privremeno, i tek nakon izvesnog vremena (od jedne do dve godine), izabrani je sticao službu na neodređeno vreme.¹³⁶

Jedna od obaveza učitelja je bila stalno usavršavanje u struci. U tu svrhu su škole posećivali školski nadzornici ili su organizovani specijalni kursevi. Jedan dokument govori da je sam Grof Koronini u ime Carsko-kraljevskog namesništva obavestio srpske učitelje u celom Vojvodstvu o šestonedeljnem kursu koji će se održati u Somboru, u srpskoj preparandiji, u periodu od 1. jula do 15. avgusta 1858. godine. Tema kursa je bila pravilna upotreba školskih knjiga i upoznavanje sa novom nastavnom metodom. Planirano je da kurs vodi školski savetnik dr Natošević. Svi koji završe kurs dobijali su potvrdu, koja se uzimala u obzir prilikom utvrđivanja kompetencija pri zapošljavanju. Pošto je kurs trajao prilično dugo, trebalo je uskladiti i regulisati školske i druge obaveze učitelja. Zato je, prema preporuci, glavni školski raspust u srpskim školama trebalo da počne početkom jula, kao što je to bio slučaj u školama drugih nacionalnosti, a učitelji je trebalo da se dogovore sa mesnim parosima o zameni, za vreme njihove odsutnosti, prilikom pomaganja kantu pri crkvenoj službi. U srezovima Ruma i Ilok, gde je raspust u srpskim školama počinjao kasnije, učitelji su morali da nađu odgovarajuću zamenu, koju je trebalo da potvrde carsko-kraljevske okružne vlasti. Da su ovo pročitali i primili k znanju, potvrdili su svojim potpisima Miloš Ratković, kao mesni školski nadzornik, i učitelji Sava Čobanović, Matija Grujić, Gregor (Gliša) Vidaković.¹³⁷

Pored redovne škole, u Rumi su postojale i stručne. Jedna je bila crtačka škola, a druga devojačka škola ručnog rada. Ovu drugu su vodile već pominjane učiteljice Ana Krojcmajer i Augusta Šatarić.

Crtačenje je kao predmet još odranije postojalo u rumskim školama, dok se u stručnoj školi učilo tehničko crtačenje. Nastavnik je nastavu održavao i u vannastavnom vremenu (nedeljom), i zato bio posebno nagrađivan. Od 1834. godine školu crtanja je vodio Oto Konrad fon Hecendorf*, koji je na tom mestu nasledio svog brata Huga. Njihov otac je, inače, bio prijatelj sa grofom Johanom

¹³⁴ Iz Spomenice ...

¹³⁵ IAS, F – Magistrat ..., kut. za 1854. godinu; Uglješa Krstić, rukopisi...

¹³⁶ Iz Spomenice ...

¹³⁷ IAS, F – Magistrat ..., 6.405/1.291 Temišvar, dopis od 10. maja 1858.

* Slavko Gavrilović u navedenom delu piše da je kao nastavnik crtanja u rumskoj školi do 1848. godine radio njegov brat Hugo Hecendorf. (nav. del 173)

Nepomukom Pejačevićem, te se po toj liniji može posmatrati njihov dolazak u Rumu.¹³⁸

Postojanje crtačke škole u Rumi u ovom periodu navodi i Pregled stanja Rumskog sreza od 1857. godine.¹³⁹

Nastavnik Hecendorf, bar prema dostupnim dokumentima, nije ispunjavao očekivanja svojih poslodavaca. Iz jedne informacije koju je opština uputila Sreskom komesarijatu vidi se da su učitelji stručnih škola (crtačke i ručnog rada) zahtevali veće plate za svoj rad. U obrazloženju odbijanja ovog zahteva opština navodi da pomenuti učitelj nije zadovoljio u nastavi, te da njegovi đaci jedva razlikuju slova, a slično je i sa nastavom crtanja. U njegovoj nastavi ne primećuje se nikakav napredak, te je on dovoljno plaćen za svoj rad, platom od 312 for. i za 1853. godinu, koju je finansirala opština. Slično je bilo i sa zahtevom učiteljice ženskog ručnog rada, čija je plata bila 100 for. i 3 hvata drva za ogrev. Sve u svemu, stanovnici Rume nisu bili u stanju da podnesu veći teret u tom pogledu.¹⁴⁰

Jedan dokument iz 1859. godine pominje fuziju škola u opštini Ruma i sa tim u vezi usklađivanje opštinskog proračuna. Iz odgovora opštine se naslućuje da se ovde radilo o objedinjavanju tzv. škole crtanja i devojačke škole ručnog rada sa redovnom školom. O ovim planovima je bilo obavešteno i Vlastelinstvo, koje je za školu bilo vezano sumom od 15.000 for, koju je baron Marko Pejačević svojevremeno zaveštao rumskom školstvu.¹⁴¹

U školama su se redovno obeležavali državni i crkveni praznici. Državni su se uglavnom odnosili na značajne datume u životu vladara i vladajuće dinastije, dok je najveći školski praznik u srpskim školama bio Sv. Sava. Sv. Sava je u srpskim školama obeležavan svake godine, odlaskom na bogoslužjenje, osvećivanjem vodice u školi i prikupljanjem novčanih sredstava za školski fond. Tom prilikom stanovništvo nije štedelo, tako da je prilikom svetosavske proslave 1860. godine sakupljeno čak 70 for, pri čemu su se građani takmičili ko će pre i više priložiti.¹⁴²

Školski vrt u ovo vreme je imala samo katolička škola, jer, prema navodima Spomenice, vrt u srpskoj školi je "zasnovan" tek 1876. godine, na zemljištu Vaznesenske crkve¹⁴³. Školski vrt je "ustanovljen" 1857. godine, a jedan "iskaz stanja školskog voćnjaka" u opštini Ruma u školskoj 1858. godini, upućen Sreskoj upravi, daje nešto više podataka o njemu. Voćnjak se prostirao na površini od 1.109 kv. hv, a sadržavao je 300 stabala, pri čemu su sve bile "divljake", a nijedna oplemenjena voćka. Vrt je bio ograđen i ležao je na jednoj uzvišici, zbog čega je, kako je konstatovano, prinos bio slab. U cilju poboljšanja

¹³⁸ Franz Wilhelm, nav. delo, I, 346

¹³⁹ IAS, Pregled...

* Razlika do 348 for. se verovatno dotirala iz školskog fonda, koji je, pored opštine, finansirao učiteljske plate.

¹⁴⁰ IAS, F – Magistrat ..., 1.32/1854. od 8. februara

¹⁴¹ IAS, F – Magistrat ..., 4.128/1859, dopis sreza od 20. jula i 1.422/1859, odgovor opštine od 23. jula

¹⁴² Srbski dnevnik, 7, 1860.

¹⁴³ Iz Spomenice ...

roda preporučeno je da voćnjak treba izmestiti sa ovog prostora na neki niži teren na opštinskoj teritoriji.¹⁴⁴

Već je rečeno da se škola izdržavala sredstvima opštine^{**}, odnosno njenih poreskih obveznika, kao i uz pomoć raznih fondacija. Prva i najpoznatija fondacija ove vrste u Rumi bila je ona koju je pred smrt utemeljio Marko Pejačević, ostavivši školi znatna novčana sredstva. Ona, odnosno prihod dobijan od interesa na tu sumu, bili su temelj Fonda katoličke škole u Rumi. Iz Fonda se davao novac na zajam raznim poveriocima iz Rume, Putinaca, Inđije, Vognja, Novog Sada. Očigledno je da je ovaj fond dobro poslovao, jer za nepunih deset godina (1852/52 - 1860/61), njegova sredstva su porasla sa 11.519 for. 24^{4/5} kr. na 13.741 for. 52 kr.¹⁴⁵

Drugi fond se tiče srpskih škola, a njegov nastanak datira iz prve polovine XIX veka. Najviše podataka o školskom fondu, ili fondovima, Srba u Rumi, donosi Milutin Ratković, i sam učesnik u njihovom radu.¹⁴⁶

Još 1797. godine oficir Jovan Miletić položivši 500 for, a kasnije još 100 za srpsku školu, utemeljio je prvi fond ove vrste kod Srba u Rumi. Međutim, kako piše Ratković, Rumljani su ovu obligaciju u međuvremenu izgubili iz vida, tako da se do 1818. godine nije znalo ni ko podiže kamatu od glavnice niti na čega se ona troši.

Drugi školski fond je ustanovio Jeftimije Stajić^{*}. On je 1824. godine u svom testamentu ostavio 1.000 for, a njegova žena Marija je 1832. godine u iste svrhe ostavila još 500 for.

Kada je 1853. godine iz Beča stiglo obaveštenje, naslovljeno na tadašnjeg mesnog školskog upravitelja Stanimira Krstića, paroha Vaznesenske crkve, u kome se govori o porastu vrednosti ovih obligacija i kamata sa 2% na 5%, u Rumi o tome skoro niko nije ništa znao. Trebalo je, međutim, pronaći originalne obveznice kako bi se ova promena vrednosti mogla opredmetiti. Tada se pojavio "časni starac" Ćira Pantelić zvani Gornjak, donevši brojeve nekih obligacija koje je Ruma imala u mitrovačkoj mitnici (solari). Ispostavilo se da su u pitanju obveznice iz Miletićeve fondacije na koje mitnica 25 godina nije plaćala kamate. Nekako u isto vreme kada i Miletićeve, aktivirane su i Stajićeve obveznice, te su svi dužnici pozvani da plate zaostala dugovanja. U proteklom periodu, kada se gradila crkva Svih svetih, polovina novca od ove sume korištena je za tu namenu, a na taj novac 16 godina i 8 meseci nije plaćana kamata. Novac Marije Staić pozajmljen je nekom građaninu, a od njega potom oduzet jer umalo nije propao. Pošto su oba fonda bila zapuštena, odlučeno je

¹⁴⁴ IAS, F – Magistrat ..., 1.926/1858, od 6. oktobra

^{**} Opština je u Fond katoličke škole iz svoje kase uplaćivala izvesnu sumu novca. Godine 1852. ta suma je iznosila 828 for. nešto kasnije 912 for, da bi najzad dostigla 957 for.

¹⁴⁵ IAS, F – Magistrat ..., Račun fonda ...

¹⁴⁶ Milutin Ratković, Postanak fondova škola srpskih u Rumi, Novi Sad, 1868, 21-36

^{*} Nadgrobnni spomenik Jeftimiju Stajiću se i danas nalazi uzidan na severnoj strani zida Vaznesenske crkve u Rumi sa sledećim tekstom: "Ovde vo vječno počivaju kosti blaženopamjeti blagodjeteljna i velikoga ktitora ovoga hrama i mnogih zavedenii jakože bolnica i zdjenja osnovatsja učilišča R. Gimnazii karlovačkija blagodjejanija cerkveni inih monastirej podkrepitelja siroti utješitelj dobrago graždanina Evtimia Staiča iže 95 ljet požive prestavisja dek. 25. 1830." i nešto niže: "Supruga že jego vjernaja Maria izdavščii i obnovivši legatę supruga svoego ispolniv leta žizni svoega 97 1. janu vo vječnoa preselisja 1832."

da se izabere nekoliko "vrsnih" članova koji će njima ubuduće upravljati. Tako je formirana "Administracija fondova škola srbsko-rumskih" u koju su ušli: Trifun pl. Mladenović, Stanimir Krstić, Miloš Ratković, Svetozar Nikolajević, Đorđe Petrović, raniji upravnik Rumskog vlastelinstva, i trgovci Simeon Kritovac, Nikola Čarkadžić i Stevan Dudić. Nakon toga je usledila višegodišnja potraga za originalnim obveznicama u okolnim arhivima, sve dok iste nisu pronađene u Vukovaru krajem 1858. i početkom 1859. godine. Ovaj školski fond je 1856. godine raspolagao sa 1.185 for. i 37 kr.¹⁴⁷

Sredstva Fonda su uvećavana, između ostalog, i dobrovoljnim priložima Rumljana, ali i ljudi iz drugih mesta (prilog 1), tako da su se u narednih petnaestak godina skoro udesetostručila.

Spomenica srpske škole ovaj fond, pod imenom "crkveno-školski fond u Rumi", pominje i 1876. godine. Fond je tada raspolagao sumom od 10.000 for, čiji se prihod uvećavao naročito prilikom svetosavskih svetkovina. Njegova sredstva su se koristila za stipendije srpskim rumskim učenicima srednjih škola, a njime je upravljala crkvena opština.¹⁴⁸

Iako su Pejačevićeva gimnazija i Hranisavljevićeva "mala gimnazija" u ovo vreme već bile davna prošlost, rumsko školstvo je još moglo da opravda raniju tvrdnju vladike Hranislava "sretna u sinovima Ruma". Iz rumskih škola su potekli mnogi učesnici događaja koji su opisani u ovom radu, kao i oni koji će dati lični pečat budućim zbivanjima.

¹⁴⁷ Milutin Ratković, nav. delo, 46

¹⁴⁸ Iz Spomenice ...

7. Zdravstvene prilike

Pored škola, zdravstvene ustanove i zdravstveni radnici su, još odranije, davali Rumi obeležje grada. U prethodnom periodu dosta je pisano o rumskoj apoteci i o ulozi rumskog zdravstvenog osoblja na zaustavljanju epidemije kuge 1795/96. godine i podizanju nivoa zdravstvene kulture tokom prve polovine XIX veka.¹⁴⁹

Jedan od važnijih zadataka opštinskih vlasti u saradnji sa zdravstvenim radnicima bio je popravljavanje higijenskih prilika u gradu, što je u proteklom periodu često bilo uzrok zaraze i bolesti ljudi i stoke. Međutim, navike stanovništva po tom pitanju je bilo teško iskoreniti. Ernest Furjaković je 1859. godine uputio Magistratu prijavu na ponašanje rumskih sapundžija koji su pliče jame po ulicama ispunjavali talogom, koji nastaje pri kuvanju sapuna (lug), te upozoravao da vetar diže prašinu, koja napada organe za disanje. Magistrat je naredio sapundžijama da u roku od tri dana očiste ovaj lug.¹⁵⁰ U cilju poboljšanja higijenskih prilika, glavne rumske ulice su još odranije bile nasute tvrdim materijalom. Iako je to donekle ublažavalo letnju prašinu i jesenje blato, situacija u tom pogledu ni izdaleka nije bila zadovoljavajuća. Prašina je ponekad bila tolika da je uzrokovala saobraćajne nesreće¹⁵¹.

Bilo je i slučajeva nadržilekarstva. U toj ulozi su se obično pojavljivali berberi. Micić pominje ženu izvesnog berbera, koja je kažnjena što je neovlašćeno vadila zube¹⁵², a tu je i berber Kaša, koji je lečio puštanjem krvi¹⁵³.

I pored toga što su vlasti nastojale da suzbiju ovakve pojave, i nadalje su se u štampi mogli naći oglasi u kojima su preporučivani preparati za razne (skoro sve) bolesti. Jedan takav oglas je dao i Rumljanin Jovan Bogdanović, a tiče se "prijatnog brašna" (Di Barijeva revalenta arapska) koje su uzima za doručak i večeru, a od kojeg su se "mnogi bolesnici izlečili". Navedene su i bolesti koje se leče ovim preparatom: "grčevi, tvrd stomak, nesvestica, podrigivanje, srdobolja, nervozna slabost, kucanje srca, gluvoća, slabo pamćenje, muka, nesanica, jevtika, kašalj..." Cena ovog "leka" sa uputstvom je bila 1 for. i 6 kr.¹⁵⁴

¹⁴⁹ U radovima Milana Micića, od kojih su neki citirani i u ovom radu, ima dosta izveštaja tokom prve polovine XIX veka o higijenskim prilikama u Rumi, kao i o lekarskim intervencijama. On je publikovao deo arhivske građe iz ove oblasti (lekarska uverenja, tuče, napadi na trudnice, na žene sa decom, ujed pasa, saobraćajni udesi).

¹⁵⁰ Milan Micić, Najstarija apoteka u Rumi, Farmaceut, 1966, str. 19; Milan Micić, Doktor medicine u Sremskoj županiji do 1848. godine, Acta historica medicinae pharmaciae veterinae, 1969. br. 1-2, 208

¹⁵¹ IAS, F – Magistrat, Izveštaj lekara Kacijanija od 14. jula 1828. godine

¹⁵² Milan Micić, Zdravstvene prilike u Rumi krajem 18. i početkom 19. veka..., 106

¹⁵³ IAS, F – Magistrat..., žalba dr Furjakovića Magistratu od 29. decembra 1833.

¹⁵⁴ Srbski dnevnik, 38-51, 1853.

Kod istog prodavca se mogla nabaviti i "anaterinska voda", koja leči škrofulozu u ustima. (Srbski dnevnik, 8, 1858)

Ipak, na osnovu dostupne građe i literature, moglo bi se zaključiti da je rumsko zdravstvo obezbedilo razvojni kontinuitet i u vreme posle Revolucije 1848/49. godine.

Centar zdravstvene službe u gradu je bila bolnica. Zasada nema pouzdanih podataka kada je rumska bolnica osnovana. Više puta citirani Glavni račun opštine Ruma za 1851/52. godinu pominje varošku bolnicu kao izvor manjeg dela prihoda u opštinsku kasu.¹⁵⁵ Na drugoj strani, jedan dokument iz 1854. godine upućen Sreskom komesarijatu pominje "Marodehaus" (nemoćnica, bolnica), koji je bio veliki teret za opštinu, zbog stalne potrebe za drvima, svećama i sl, zbog čega je opština tražila pomoć od sreza.¹⁵⁶ Rumska bolnica se ponovo pominje 1857. godine kada je u njoj, prema podatku Uglješe Krstića, izvršena operacija raka usne pod etarskom anestezijom.¹⁵⁷ Dve godine kasnije (1859), notar Sava Vojinović piše da je u Rumi bila sanitetska bolnica sa četiri kreveta, u kojoj su se lečili uglavnom stranci, mahom siromašni ljudi. Godišnji broj pacijenata u ovoj zdravstvenoj ustanovi iznosio je od 30 do 40 lica.¹⁵⁸ Ova bolnica je bila smeštena u zgradi koja se i danas nalazi na uglu Orlovićeve i današnje ulice Ivo Lola Ribar, a datira iz 1830. godine.¹⁵⁹

Pored civilne bolnice, s vremena na vreme, po potrebi, u Rumi je bila uspostavljena vojna bolnica. Takvu jednu bolnicu još 1788. godine pominje Milan Micić.¹⁶⁰ U vreme Revolucije, i neposredno posle, u Rumi su često boravile veće vojne jedinice. Iz tog vremena (1852) datira jedan zahtev apotekara Hampfogela u kojem se pominje Glavna poljska bolnica u Rumi.¹⁶¹ Gde su se ovakve bolnice nalazile nije poznato. Moguće je da su bile smeštene pri kasarni u Glavnoj ulici ili negde na otvorenom prostoru izvan grada.

Pored bolnice, u sistem zdravstva je bila uključena rumska apoteka. Apoteka u Rumi datira još iz XVIII veka, s tim da su se vlasnici u međuvremenu menjali. Godine 1831. rumsku apoteku je preuzeo Johan Karl Hamfogel, a ona je u vlasništvu ove porodice ostala sve do smrti apotekara Hamfogela početkom 1861. godine. Zakratko ga je nasledio sin Johan Karl Hamfogel mlađi, koji je apoteku prodao Jozefu Hondlu (Josef Hondl). Tadašnja apoteka se zvala "Kod sv. Petra".¹⁶² Pošto je Hamfogel stanovao u današnjoj Železničkoj ulici, blizu samog centra naselja,¹⁶³ pretpostavlja se da se u toj kući nalazila i apoteka. To

¹⁵⁵ IAS, F – Magistrat..., Glavni račun opštine Ruma za 1851/52. godinu

¹⁵⁶ IAS, F – Magistrat ..., 334/1854, od 9. marta

¹⁵⁷ Milan Micić, Početak i razvoj zdravstvene službe u civilnom delu Srema, separat iz Zbornika radova čitanih na 7. sastanku sekcije za SAPV naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, Sr. Mitrovica 22-23. 05. 1978, 73

Napomena: za ovaj podatak Milan Micić je citirao lekara Vasilija Krstića, koji je svojevremeno video protokol rumske bolnice u kome je pomenuta ova operacija.

¹⁵⁸ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 91 (Sabbas Woinovics, Ethnographische...)

¹⁵⁹ Milan Micić, Početak i razvoj zdravstvene službe u civilnom delu Srema..., 73, Podatak iz rimokatoličke župe

¹⁶⁰ Milan Micić, Početak i razvoj zdravstvene službe u civilnom delu Srema, ... 72

¹⁶¹ Protokol..., br. 3.410, od 27. decembra

¹⁶² Milan Micić, Farmacija u Sremu 1759 - 1918, Novi Sad 1987, 62-67

¹⁶³ ZMR, inv. br. 501, Zemljišna knjiga iz 1863. godine

Kuća je bila na katastarskoj čestici broj 207, dok je broj kuće bio 82. Danas je na tom mestu zgrada "Bagat". Ovo tvrdi i Milan Micić na osnovu svojih izvora, pri čemu još kaže da je kuća u kojoj se nalazila ova apoteka srušena 1938. godine. (Milan Micić, Farmacija u Sremu..., 69)

potvrđuje i izveštaj o pregledu apoteke od oktobra 1849, koji kaže da se apoteka nalazila u "lekarnikovoj" kući¹⁶⁴.

Pored Hamfogela, u Rumi je neko vreme živeo još jedan apotekar. Bio je to Đorđe Krstić, sin poznatog rumskog učitelja i sveštenika Vasilija Krstića. On je najpre, kao pripravnik, radio u Hamfogelovoj apoteci, a onda je, pošto za njega u Rumi verovatno nije bilo posla, otvorio apoteku u Jagodini.¹⁶⁵ Tamo se još 1854. godine oženio Makrenom, žiteljkom Jagodine. I pored toga što je od 1851. godine živeo u Srbiji, on se i tokom 1857. i 1858. godine pominje u dokumentima Rumskog sreza i opštinskim aktima, jer je još bio državljanin Austrije.¹⁶⁶

Zdravstveno osoblje u Rumi, u periodu posle Revolucije, nije bilo mnogobrojno. Franc Vilhelm piše da su u Rumi tih godina bila samo tri lekara.¹⁶⁷ Tokom ovih desetak godina, pored navedenih apotekara, literatura i arhivska građa pominju Ernesta Furjakovića, Johana Pilingera (Pillinger), Markusa Esterajhera (Östereihler) i Kolarovića¹⁶⁸, sreskog lekara. U Rumi su povremeno boravili i lekari iz drugih mesta, što je bio slučaj sa novosadskim lekarom Sekulićem.¹⁶⁹

Poslednja dvojica, Esterajher i Kolarović, u pregledanoj građi se pojavljuju samo po jednom i teško se mogu smatrati rumskim lekarima. Lekar po imenu Markus Esterajher boravio je u Rumi tokom 1849. i početkom 1850. godine, gde je obavljao civilnu praksu. U njegovom radu je verovatno bilo izvesnih nepravilnosti, jer se Sreski komesarijat interesovao za njega kod opštinskih vlasti. Opštinski načelnik je ispitao ovaj slučaj interesujući se da li je i koje ovdašnje pacijente ovaj lekar lečio. Ispostavilo se da osim supruge torbara Gabrijele Vesela, koji je tada živeo u Vognju, nije našao nijednog drugog njegovog pacijenta. Ovo su potvrdili i još neki stanovnici, kao i apotekar Hamfogel. U to vreme, pacijenti su išli kod ovdašnjih lekara, kao i kod pomenutog lekara Sekulića, koji je nekoliko meseci 1849. godine boravio u Rumi.¹⁷⁰

U periodu 1849 -1860. Ruma je imala samo dva svoja lekara.

Johan Pilinger, hirurg, prvi put se pojavljuje u Rumi 1826. godine. Stanovao je u današnjoj ulici Ivo Lola Ribar, odnosno u zgradi tadašnje bolnice. Umro je u Rumi 1854. godine.¹⁷¹

¹⁶⁴ Milan Micić, Farmacija u Sremu..., 65

¹⁶⁵ Ninoslav Stanojlović, Rumljanin Đorđe Krstić (1825-1885), osnivač prve apoteke u Jagodini, Zbornik Zavičajnog muzeja Ruma II, Ruma 1988, 53-57

¹⁶⁶ AV, F – 23, br. 15.237, 15.748 i 16.345; IAS, F – Magistrat ..., 6.796/1858.

Napomena: U prva tri dokumenta Đorđe Krstić, apotekar iz Rume, tražio je pasoš ili produženje pasoša radi obavljanja posla u Srbiji (Jagodini), gde je i živeo, dok se dokumentu iz Fonda IAS navodi da se apotekar Đorđe Krstić, zajedno sa svojom ženom Makrenom i dvogodišnjom kćerkom Katarinom, iselio u Srbiju (Jagodinu). (Ninoslav Stanojlović, nav. delo)

¹⁶⁷ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 90

¹⁶⁸ Protokol...,

¹⁶⁹ IAS, F – Magistrat..., 264/1854, od 26. februara

¹⁷⁰ IAS, F – Magistrat..., 264/1854, od 26. februara

¹⁷¹ Milan Micić, Zdravstvene prilike u Rumi krajem 18. i početkom 19. veka..., 96 -100

Ernest Furjaković je došao 1838. godine i najpre postao počasni fizik, da bi 1847. stekao zvanje sekundarnog fizika. U to vreme u celoj Sremskoj županiji su bila samo dva fizika. U Rumi je nasledio oca Antona, koji je umro 1847. Stanovao je najpre na uglu današnje Glavne i Partizanske ulice, da bi se kasnije preselio na ugao današnje Železničke i ulice JNA (zgrada suda). Umro je u Rumi 1889. godine.¹⁷²

Zabeležen je jedan spor između opštine i lekara Furjakovića. Opština je, u skladu sa svojom politikom štednje, uskratila ovom lekaru zaostatak prinadležnosti od 10 for. za 1858. i 1859. godinu. Kako je to bio običaj, umešale su se sreske vlasti i naredile oštini da, pod pretnjom kazne od 10 for, u roku od osam dana isplati ovaj dug.¹⁷³

Babička služba u Rumi takođe je imala dugu tradiciju. Iz 1852. godine datira jedan popis koji utvrđuje sledeće osobe u Rumi sa zvanjem babica. To su bile: Antonija Mihalfi, Terezija Mukahijev, Marija Đurđević, Elizabeta Dumović, Eva Popović i Marija Vidan.¹⁷⁴ Krajem iste godine sreski lekar Pilinger je uputio molbu Sreskoj upravi u vezi sa nameštenjem jedne opštinske babice u oštini Ruma.¹⁷⁵ Nije poznato da li se u ovom slučaju radilo o povećanju njihovog broja ili o zameni neke od postojećih.

Što se tiče veterinarske službe, prvi dokument koji ukazuje na njeno postojanje datira iz 1818. godine, kada je Anton Furjaković naredio rumskom "kuršmitu" (priučenom veterinaru) Vinteru (Winter) da izvrši obdukciju uginulih ovaca radi utvrđivanja da li je bolest zarazna.¹⁷⁶ Tek 1842. u Rumu se, zajedno sa ostalim tadašnjim kolonistima, doselio i stručni veterinar Johan Nol (Johann Noll).¹⁷⁷

U izvesnom smislu, boljim zdravstveno-higijenskim prilikama među rumskim stanovništvom doprinosilo je i, tada otvoreno, javno parno kupatilo. U nemogućnosti da posete poznatija banjaska lečilišta (Budim, Topolski, Karlobad...), Rumljani, kao i stanovnici okolnih mesta, od aprila 1853. godine, za malu svotu novca, mogli su da dođu i banjaju se u parnom kupatilu koje je otvorio pivar Karl Rister.¹⁷⁸ Posle šest godina, Rister je oglasio ponovno otvaranje parnog kupatila, ovog puta "obnovljenog i opravljenog". Cena za kupanje u kadi je bila 30, a za parno kupanje 50 kr. Kupatilo se nalazilo u zgradi stare pivare.¹⁷⁹

I pored organizovane zdravstvene službe stanovništvo je, s vremena na vreme, obolevalo, pa i umiralo, od raznih bolesti. Naročito su bile opasne epidemije zaraznih bolesti. Još u vreme Revolucije, januara 1849. godine, izbila

¹⁷² Milan Micić, *Doktori medicine u Sremskoj županiji ...*, 205

¹⁷³ IAS, F – Magistrat..., 3.229/1859, dopis od 4. juna

¹⁷⁴ IAS, F – Magistrat..., god. 1852, fasc. 234, dok. 1

Napomena: "Naznačenje domaćeg troška opštine rumske za godinu 1850/51", pominje samo četiri babice čije su plate predstavljale izdatak za opštinu (Uglješa Krstić, rukopisi...)

¹⁷⁵ Protokol 3.423, od 28. decembra

¹⁷⁶ Milan Micić, *Zdravstvene prilike u Rumi krajem 18. i početkom 19. veka, ...* 107

¹⁷⁷ Carl Bischof, nav. delo, 144

¹⁷⁸ Srbski dnevnik, 29, 1853.

* Stara pivara se nalazila u objektu koji i danas postoji, a nalazi se na uglu Staropivarske, i ulice Stanka Paunović Veljka (Lovrina).

¹⁷⁹ Srbski dnevnik, 33-36, 1859.

je velika epidemija kolere, koja je pogodila i rumsko stanovništvo. Kolera je u ove krajeve došla sa vojskom bana Jelačića. Tom prilikom kolera je odnela 700 žrtava: Srba (350), Nemaca (250), Hrvata (100) i drugih.¹⁸⁰

Iz ovog perioda nailazimo na evidencije o zdravstvenom stanju stanovništva Rumskog sreza. Sačuvan je takav jedan izveštaj županijskog lekara Jovana Đorđevića od 30. 10. 1859. godine. Iz njega se vidi da su najzastupljenije bolesti tadašnjeg stanovništva bile: dijareja, tifus, neke vrste groznica, razne upale, i sl, a od hroničnih bolesti konstatovane su plućna tuberkuloza i giht.¹⁸¹

Pregled stanja Rumskog sreza kao najčešća oboljenja stanovništva pominje razne vrste groznica, od kojih je naročito bila prisutna endemska žučna groznica, kao i sporadične epidemije, koje su se javljale krajem maja, sa pojavom severoistočnog vetra. Zarazne bolesti, poput svraba i sifilisa, prema ovom izveštaju, bile su veoma retke.¹⁸²

Kao preventivne mere protiv bolesti praktikovala se povremena vakcinacija. U pominjanoj putnoj knjižici Leopolda Mukahirna nalazi se i jedna potvrda dr Furjakovića od 9. aprila 1857. o cepljenju protiv boginja kojom se potvrđuje da je Franc Leopold Mukahirn 2. aprila cepljen protiv boginja.¹⁸³

Sa zdravstvenim stanjem je, u izvesnoj meri, bilo povezano pitanje nataliteta i mortaliteta stanovništva, odnosno prirodni priraštaj. Ovi podaci su uglavnom vođeni u crkvenim knjigama, u svakoj parohiji zasebno. Najkompletnije podatke o ovom pitanju je dao Franc Vilhelm¹⁸⁴, podelivši stanovništvo prema sledećem kriterijumu: katolici Nemci, pravoslavni i ostali katolici.

Primetno je da je kod svih kategorija stanovništva došlo do značajne povećane smrtnosti u 1849. godini, što je posledica epidemije pomenute kolere. Te godine Srbi i Nemci su imali najveći negativan priraštaj -356, odnosno -228, dok je kod ostalih katolika (Hrvata i drugih) negativni priraštaj bio znatno manji -86. Od sledećih godina situacija se popravlja, naročito kod Nemaca (1850. +44; 1851. +50; 1852. +73; 1853. +72; 1854. +69), dok je kod Srba porast bio usporeniji (1850. +33; 1851. +3; 1852. +11; 1853. -2; 1854. +5), kao i kod drugih katolika (1850. -5; 1851. +19; 1852. +16; 1853. -7; 1854. +16). Sledeće dve godine (1855. i 1856) Srbi opet imaju negativan natalitet (-24 i -62), kao i katolici, kod kojih se ovaj trend nastavlja skoro do 1862. godine. Ponovan značajniji pad nataliteta kod svih je primetan 1858. godine (Nemci -50, Srbi -51 i drugi katolici -9). Te godine je možda opet bila nekakva epidemija (?). Srbi su i sledećih godina (do 1860) imali pad nataliteta, čiji uzrok možemo samo nagađati.

¹⁸⁰ Carl Bischof, nav. delo, 145; Slavko Jovin, Epidemija kolere u Vojvodini 1848-1849. godine, Novi Sad 1987.

¹⁸¹ AV, F - 401, dok. 1.329

¹⁸² IAS, Pregled...

¹⁸³ Fotokopija u zbirci Zavičajnog muzeja Ruma

¹⁸⁴ Franz Wilhelm, nav. delo, I, 161

* Prema podacima Ugļeše Krstića u parohiji Vaznesenske crkve 1849. godine negativni priraštaj je iznosio -82, a 1858. - 17. (Ugļeša Krstić, rukopisi...)

Zaključak

Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat bilo je trn u oku Mađarima, koji su ovu teritoriju smatrali sastavnim delom zemalja kruna Svetog Stefana. Mađarska opozicija aktuelnom režimu bila je veoma jaka, te je nakon poraza Austrije u ratu protiv koalicije Francuske i Sardinije 1859. godine car počeo da čini ustupke Mađarskoj. Najpre je tzv. Oktobarskom diplomom (20. oktobra 1860) Mađarima vraćen raniji ustav, a Februarskim patentom (26. februar 1861) u državi je praktično uvedeno federativno uređenje. Ujedno, bio je to kraj apsolutizma i prelazak na parlamentarni sistem. U međuvremenu, 27. decembra 1860, osvanula je carska odluka kojom se Vojvodstvo ukida, a njegova teritorija većim delom pripaja Mađarskoj. Na čelo uprave nad teritorijom koju je obuhvatalo Vojvodstvo došao je baron Vaj, mađarski dvorski kancelar, dok su niže instance vlasti opstale sve do maja 1861. godine.

Srpski narod sa područja bivšeg Vojvodstva, na čelu sa pravoslavnom crkvom i ekonomski sve moćnijim građanstvom, nastavio je borbu za autonomiju. Na Blagoveštenskom saboru 1861. godine predstavnici Srba iz svih krajeva ranijeg Vojvodstva zahtevali su ponovno uspostavljanje Srpske Vojvodine u duhu odluka Majske skupštine. Međutim, ovaj zahtev nadležne institucije nikada više nisu ozbiljno uzele u razmatranje.

Nakon ukidanja Vojvodstva, Rumski srez je ponovo ušao u sastav Trojedne kraljevine u okviru obnovljene Sremske županije. Za stanovništvo Rume i okoline malo šta se promenilo. Gradske vlasti su započele borbu za što bolji položaj grada u novim političkim okolnostima. U nastojanju da sprovedu neku vrstu decentralizacije Sremske županije, Rumljani su predložili Visokoj kraljevskoj kancelariji da njihov grad postane sedište županijskog suda, a ne Vukovar, kako je nameravano. Ponuđeni su mnogobrojni razlozi koji su Rumi davali prednost nad Vukovarem: geografski položaj, tradicija sudstva, postojeća infrastruktura... U tu svrhu lokalne vlasti su pokušale da iskoriste i boravak hrvatskog bana, koji je nekako istih dana, obilazeći Županiju, posetio i Rumu, gde je svečano dočekan. Ipak, iako je većina sremskih opština bila za to da sedište županijskog suda bude u Rumi, na samoj Skupštini Županije većina predstavnika iz Vukovara i okoline onemogućila je ostvarenje ove težnje.¹⁸⁵

Još neko vreme nošen talasima "ilirizma", Hrvatski sabor je 1861. godine ozakonio princip ravnopravnosti jugoslovenskih naroda i zemalja, kao i Srba i Hrvata u Hrvatskoj. Slične tendencije su postojale i u političkom životu Rume. Pred sam kraj Vojvodstva, 1860. godine, u opštinskom "zastupstvu" došlo je do koalicije poslanika Srba i Hrvata koji su zajedno, doduše samo nakratko, uprkos protivljenju tadašnjeg gradonačelnika Nemca Hetingera, istisnuli nemački jezik iz javne uprave i u tu svrhu ustanovili srpski jezik i ćirilčno pismo.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Srbobran, 46, 55 i 61, 1862.

¹⁸⁶ Franz Wilhelm, nav. delo, II, 251

Narednih godina, uoči i nakon Nagodbe između Mađara i Hrvata, u političkom životu Kraljevine, pa i Rume, nastupile su potpuno drugačije prilike. Kao ilustracija ovih prilika može da posluži događaj zabeležen u listu "Srbobran". Prilikom ugovaranja venčanja između jednog Srbina i jedne Rumljanke rimokatoličke veroispovesti, rimokatolički sveštenik je vratio mladoženji potvrdu njegovog paroha napisanu ćirilicom, sa obrazloženjem da ne razume turski. Autor teksta konstatuje da u Rumi nema izgleda da će se "dva jednoplemena i jednokrvna naroda iskreno i bratski složiti i ljubiti".¹⁸⁷

¹⁸⁷ Srbobran, 102, 1862

Summary

Ruma as an Administrative District in the Dukedom of Serbia and Tamiski Banat

Shortly before the revolution in 1847, Ruma's district, which included 42 inhabited places, had the population of 41.582 people and the very Ruma had 7.776. It was one of the biggest towns in Srem County, inhabited by the Serbs, Croats, Germans, Hungarians and in smaller quantity by other nationalities that lived in Habsburg Monarchy then. The Slavs (Serbs and Croats) had been affected by the waves of "illyrism" and "narodnjastvo" (members of the political parties called "narodne") which promoted liberal and panslavic ideas.

After the revolution 1848/49. only the districts of Ruma and Ilok, out of the whole Srem, joined the newly founded Dukedom of Serbia and Tamiski Banat. Ruma became a district in Novi Sad's region with the third circuit court. The district was run by the district's commissariat, that is by the district's committee with the chief councilor at the head (Trifun Mladenovic, Pavle Petrovic, Laurenz Holzer, Jekic, Jovan Irkic, Ludwig Kayser).

In 1857, according to the records from "Srbski dnevnik" there were 42.663 local inhabitants and 2.873 foreigners. They all lived in four small towns, 36 villages and 8.199 houses. According to the same year's Survey of Ruma's district, it had 41.737 inhabitants and it covered the area of 203.672 acres and 21.204 square feet.

The authorities were very interested in the political situation of this area. The district's chief councilor and his subordinates sent regularly periodical reports to Temisvar, the center of the Dukedom. The authorities found most of the reports from 1850. satisfactory because they showed people's good will, peace, order and security in the town and nearby. The very governor Coronini came to Ruma twice in order to take a closer look at the current events in the district.

However, there used to be strong evidence that, in Ruma, there was an opposition to the regime. The events in the neighboring districts as well as the tendency towards the unification of the South Slavs went in favor of it. By the end of 1850. there was even an illegal Democratic club in Ruma.

During the Crimean War (1854-56), as a border area between Austria and the Dukedom of Serbia, Srem was the center of the Austrian authorities' attention. That is why they attentively observed each arrival of important persons (even of the least importance) from Serbia to Srem, as it was the case with Toma Vucic Perisic and Pilat Simonovic, a retired Russian state counselor.

There was even a record of an incident about smuggling gunpowder for a Serbian rebellion in favor of Obrenovic. Sava Simic, a refugee who lived in Ruma, ordered from Petar Lakic 48 pounds of gunpowder for Milos Obrenovic and his men, using secret channels.

The authorities were also suspicious towards the members of certain nationalities, such as the Jewish. On one occasion the houses of three Jewish families from Ruma (Belgrad, Hofmann and Brück) were searched.

After the Revolution, the influence of the landed nobility on municipal life diminished and the power of a community was measured by the economic power of its taxpayers. The most important legal document which controlled the municipal life was Statut, according to which the leading function in the township administration was given to the township clerk who was assisted by the clerk of a lower rank and a treasurer. The first man of the town was a duke (a mayor) and the appointed senators were coming from the most respectable families. During the Revolution the first man of Ruma was Carl Riestler and later on the same function was fulfilled by: Toma Jeftic, Ignaz Servatzy, Teodor Maksimovic, Georg Wolf, Franz Wolf, Nikola Carkadzic, Kovacevic and Ferdinand Hettinger. The community had its coat of arms which was used on the seals and on the town's flag.

One of the most important documents drawn up by the township administration was the main or annual account for each year. The main account for the period 1850/51. allows us to see the structure of the authority and township affairs of that time. Among the township employees there were also a guard commander, a penpusher, a "quartirmacher" (a man who found night quarters for soldiers), a business manager, registrar of deeds, eleven policemen, a field ranger, a baker, three gravediggers... One of the most necessary services was the fleecers' service (they took care of the dead animals). The greatest amount of community income was acquired by different taxes (land taxes, grazing fee, house taxes, personal taxes, income taxes, state and municipal additional taxes, renting out the municipal inns, butcher's shops, markets, barren fields...). Other income was little. As far as the expenses are concerned, they were numerous and more diverse.

The greater part of the archive concerns different police reports and litigations. The police patrols in the town and the field ranger in the country were in charge of watching and stopping all kinds of citizens' criminal behavior. There were often quarrels, fights and even bigger violations like thefts (especially horse thefts), kidnapping and even murders. There was an event, which more than the others, attracted the public attention. Two young men from Voganj (a village near Ruma) were condemned to death and sentenced to hard labor for killing a Jewish woman. This verdict aroused great anger among the Serbs. A survey of the arms shows that, by the end of October 1859, there were 202 pieces of firearms in Ruma's district.

In Glavna Street there were military barracks which were not always big enough to quarter all the soldiers. In such cases the army and the horses were

put in citizens' houses. It was a so-called Schlafkreuzern, one of the paid obligations of Ruma's citizens.

The result of frequent Serbian rebellions in the neighboring Turkey was a great number of refugees. One group of Serbian refugees came to Ruma from Bosnia in 1852. The newspaper of that time wrote about "poor and unhappy Bosnians" and "miserable refugees".

During the period from 1848. to 1860. a great number of fire broke out causing great material damage to the citizens and there were also casualties. The biggest fire happened in 1850, 1854. and 1856. when 43 houses burned to the ground and 13 people died. After that, in 1857, a new book of firefighting regulations was written.

Beside being used for public transportation the roads were also used for mail transportation. After each fourteen days an important route went through Ruma, from Osijek to Zemun. Ruma's post-office was situated in a landowner's inn.

Most people in the district of Ruma used to live in the country and were engaged in agriculture. Ruma's landed nobility represented central figures in the field of agricultural production in the district. There were 128.062 acres and 45.972 square feet of farmlands (plowed fields, pastures, meadows, woods, vineyards, vegetable farms, orchards and mulberry orchards). Cereals were the most represented field crops (wheat, rye, barley, maize, oats, potato, leguminous plants, cabbage, hay and clover, flax, vine). Regarding cattle raising, the most represented were cows, bulls, horses, sheep, pigs, goats and donkeys. Fruit growing was under-represented and mulberry planting, which had made Ruma well-known in earlier times, was in a decline as well. In a report from 1856. it is mentioned that there were more than 80 families engaged in silk-worm production.

The conditions in the countryside, i. e. in agriculture were marked by the two processes in the period after the Revolution. The existing legislation enabled the rural and municipal property to be separated from the landed nobility's property (segregation) on the one hand and on the other it stimulated rural households, based on cooperative principle, to start dividing which made their economical position even worse. Right after the Revolution, the noble family Pejacevic lost their previous privileges in relation to the inhabitants of Ruma. In accordance with the general tendency, they had to give up a part of their previous properties to the benefit of local authorities. In the year of 1851. Petar Pejacic submitted a formal complaint to the Imperial and Royal Cadastral Commission in Ruma about getting no compensation for the part of given up property and he demanded all the barren land (Zirovac and Begovina) and other properties to be returned, as well as all the privileges and benefits which stemmed from the contract signed in 1749.

Handicraft and trade developed through usual activities inherited from the earlier times. There were several craftsmen's associations (guilds) in Ruma

(bootmakers, furriers, tailors ...). Beside the craftsmen's shops there were also buildings which could be considered as the beginning of future industrial plants; only breweries, mills and brickworks are concerned in this case. The only brewery in Ruma was owned by the Riester family. Beside the brewery there were 93 water mills in the district, while in the town itself there were 12 treadmills.

Cattle and cereals' trade was certainly the most lively one. A well – known trade company was "Teodor Bogdanovic & son". Cattle, both horned and bristle – covered, was mostly exported to Croatia, Hungary and partly to Lower Austria, while the fruit from Srem, plums and grapes used for wine production, was in greatest demand in Backa and Banat. Opposite to the modest export, all the sought-for grocery and other luxury goods were imported from abroad. The majority of tradesmen were Serbs or already serbianized, so-called Tzintzars. Each year in Ruma there were six fairs which lasted several days in the period of 1849-1860. A particularly big one was the so-called St. Peter's fair. An important way of trade was catering or inn – keeping. The inns called "Crni orao", "Zeleni venac", "Kraljevic Marko", "Bela ladja", "Zlatni jelen", "Jagnje" are mentioned.

Protagonists of the cultural life in Ruma in those years and beneficiaries of cultural assets were the members of contemporary and scarce Ruma's intelligence (lawyers, teachers, clerks, students) and merchants. The most famous cultural emissary of Srem in those years was the poet Milica Stojadinovic Srpkinja who lived in Vrdnik. But her friend and helper was Dimitrije Matic, a native of Ruma. Milica's brother Svetozar, Ruma's inhabitant, also was engaged in writing. Various travelling musicians and painters (Dimitrije Avramovic, Pavle Simic, Stevan Todorovic) used to come to Ruma. They were invited either by wealthy citizens or profane and church authorities. The newly founded theatre troop from Novi Sad came to Ruma at the end of 1860.

According to the Survey of the conditions in the district of Ruma in 1857, there were one Catholic school and one Serbian school both with four grades. In the other places in the district of Ruma there were totally 10 Catholic schools with four grades and 43 Serbian schools with three grades. Beside the ordinary school there was also a girls' school of handwork in Ruma. The Serbian school was placed in three school buildings. A big problem of education was discontinuous school attending.

The teachers in the Serbian school were Vasilije Bajic, Lazar Cikovac, Nedeljko, Simonovic, Petar Paletasevic, Matija Grujic, Jovan Ilic, Nenad Blagojevic, Sava Cobanovic and Gregor (Glisa) Vidakovic. The teachers in the German school were Joseph Porta, Benedict Preis, Otto Conrad von Hötendorf and Anton Cimbric. The teachers for the girls were Anna Kreutzmeyer and Augusta Schatarich.

As it is already said, educational system was financed by the local authorities, as well as with the help of various foundations. The first such

foundation was founded by Marko Pejacevic, the second one by the military officer Jovan Miletic and the third one by Jeftimije Spajic.

The centre of health services in the town was the hospital ("Marodehaus"). Beside the civil hospital, the military hospital was set up if needed from time to time. Also the pharmacy in Ruma was included in the health care system. It was owned by the Hampfogel family.

In the period of 1849–1860 there were two doctors Ernest Furjakovic and Johann Pillinger, but Marcus Oestereiher and the district doctor Kolarovic are also mentioned. There were midwife's service and vet's service as well.

The population mostly suffered from various epidemic infectious diseases (cholera), as well as from diarrhoea, typhus, various fevers, inflammations while the most common chronic illnesses were tuberculosis and gout.

After the Dukedom was abolished, the district of Ruma became again a part of the Triune Kingdom as a part of the renewed county of Srem.

Prilog 1.

Imena priložnika za školski fond 1859. godine. Iz knjige Postanak fondova škola srbskih u Rumi, Novi Sad, 1868.

Vasilije Krstić, paroh (5 for u srebru)
Branko Jovanović, pomoćnik
sreskog suda (5 f)
Georgi Vuin, građanin (20 f)
Sava Voinović, beležnik (2 f)
Trifun Petrović (5 f)
Ljubomir Panajotović, gvožđar (5 f)
Nikola Čarkadžić, trgovac (5 f)
Nikola Andriević (2 f)
Jakov Milutinović (4 f)
Konstantin Trifunović (1 f)
Petar Dimitriević (5 f)
Mladen Mladenović (2 f)
Teodor Maksimović (2 f)
Ilija Jovanović (2 f)
Georgi Marković (1 f)
Jovan Aranicki (2 f)
Stefan Georgjević (1 f)

Jovan Georgjević (1 f)
Aleksa Živković (1 f)
Stefan Dadović (1 f)
Radivoj Gruić (1 f)
Georgi Milosavljević (1 f)
Aron Marić (1 f)
Sima Lukić (1 f)
Andria Josifović (1 f)
Jovan Jovanović (1 f)
Kuzman Popović (50 kr)
Dimitri Stojanović (50 kr)
Lazar Milinković (50 kr)
Dimitri Miuc (50 kr)
Jovan Medaković (50 kr)
Teodor Bogoević (50 kr)
Georgi Sretković (50 kr)
Stefan Jakovljević (50 kr)

Imena priložnika za školski fond 1860. godine

Vasilije Krstić, paroh
(5 for. u srebru)
Miloš Ratković, paroh (2 f)
Sima Krstić, advokat (3 f)
Sava Voinović, beležnik (2 f)
Teodor Marinković (10 f)
Teodor Bogdanović (2 f)
Georgi Vuin, građanin (10 f)
Ljubomir Panajotović, gvožđar (3 f)
Nikola Andriević (2 f)
Petar Dimitriević (2 f)
Teodor Maksimović (2 f)
Nikola Čarkadžić, trgovac (5 f)
Spiridon Antoniević (4 f)
Georgi Marković (1 f)

Aron Marić (1 f)
Georgi Milosavljević (1 f)
Jovan Josimović (1 f)
Lazar Jovanović (1 f)
Petar Kovačević (50 kr)
Mitar Devečerski (1 f)
Kuzman Popović (50 kr)
Miša Hadžić (50 kr)
Jovan Medaković (1 f)
Krstina Panić (50 kr)
Jovan Aranicki (4 f)
Svetozar Nikolajević,
advokat (5 f)
Maksim Špirta (1 f)
abadžijski ceh (5 f)

Prilog 2.

Popis zanatlija i trgovaca u Rumi (1849 - 1961), na osnovu pregledanih izvora i literature.

Zanatlije:

Avramović Nikola, kapamadžija (ćebedžija) (1858)
Almoslin Jakob, kapar (1858, 1859)
Andrejević Aleksandar, mesar (1860)
Andrejević Kosta, pekar (1851)
Andriević Nikola
Antonijević Milovan, ćurčija (1859)
Antonijević Spiridon, ćurčija (1852, 859)
Andrijević Miloš, kazandžijski kalfa
Belić Dimitrije, ćurčija (1855)
Bem Jozef (Böhm Joseph), užar (1857, 1858)
Bugarski Vasilije
Bogdanović Dimitrije, čizmar (1861)
Bogdanović Jovan, čizmarski pomoćnik (1861)
Bošković Jovan, berberski pomoćnik (1852)
Brendl Albert (Brendl Albert), bravar (1860)
Vali Augustin (Waly Augustin), (1861)
Vali Jozef (Waly Joseph), ćurčija (?) (1859)
Vali Stefan (Waly Stephan), ćurčijski (?) pomoćnik (1859)
Vardić Ignjac, zidar
Vasić Jovan, sapundžija (1855, 1859)
Vidovac Nikola
Volf Georg (Wolf Georg)
Vuin Teodor, abadžija (1855)
Vugić Jozef, sapundžija (1859, 1860)
Vujanić Ana, sikiraš (1859)
Vujanić Đorđe, cebedžijski kalfa
Vujanić Luka
Vujanić Mato
Vuršter Leopold (Wurster Leopold)
Gab Leopold (Gab Leopold), bačvar (1858)
Gavrilović Stefan, liciderski pomoćnik (1859)
Georgijević Jovan, abadžija i užar (1855, 1858)
Grujić Ignjat, pekar (1859, 1860)
Grujić Ćira
Davidović Stevan, ćurčija (1852, 1859)
Dadović Stefan, ćurčija
Despotović Panta, čizmar (1860)
Dimitrijević Jefta, ćurčija (1852, 1859)
Dimitrijević Petar, birtaš (1855)
Dimitrijević Stevan, ćurčija (1852)
Dreer Adam (Dreer Adam), (1858)
Dudić Stevan, šnajder (1855)
Dumović Jovan, puškarski kalfa (1858)
Dumović Simeon, tišljer (1858)
Đurđević Jovan, abadžija (1855)
Đurđević Sima, tkački majstor (1859)
Đurić (ili Ćirić) Živko, čizmar (1851)
Đurić Georgije
Đurić Mihajlo, krznarski kalfa (1858)

Elinger Ignjat (Ellinger Ignaz), sedlar (1859)
 Erbih (Erbich), dimnjičar
 Živanović Sava, kapamadžijski (čebedžijski) kalfa (1858)
 Živković Aleksa, kapamadžija (čebedžija) (1858)
 Živković Kosta, opančar (1855, 1858)
 Zeleni Georg (Zeleny Georg), pekar (1859)
 Zemplenji Aleksandar (Zamplenyi), bravar (1860)
 Ivanović Tanasije, čurčija
 Jakovljević Petar, čurčija (1852)
 Janić Gregor
 Janković Miloš, abadžija (1855)
 Jovanović Arsenije, čurčija (1859)
 Jovanović Vasilije, sikiraš majstor (1859)
 Jovanović Gavriilo, čurčija (1852)
 Jovanović Stanko, čizmar (1859)
 Jovanović Tanasije, čurčija (1852, 1855)
 Jovanović Todor, čizmar (1860)
 Jovanović Uroš, liciderski pomoćnik (1859)
 Karlović Franc
 Kasing Franc (Kassing Franz)
 Kašing Marta (Kasching Martha), mlinar (1859)
 Kaš Katarina (Kash Katharina)
 Kaš Andreas (Kash Andreas), tesar (1858)
 Keveždi Anton (Kövesdy Anton)
 Kersting Fridrih (Kersting Friedrich), (1859)
 Kiš Mihalj, mlinar
 Klajn Alojz (Klein Alios), tišljerski pomoćnik (1859)
 Klajn Robert (Klein Robert), tišljer (1858)
 Kovačević Ivan, lončar (1857)
 Korh Johan (Korch Johann), kolar (1858, 1860)
 Kohaut Johan (Kohaut Johann), pekar (1859)
 Košutić Jovan, opančar (1858, 1859)
 Kramer Mihail (Michail Kramer), berber (1859)
 Kren Agata (Krenn Agatha)
 Kren Ignjac (Krenn Ignaz), bačvar
 Kren Jakob (Krenn Jakob), stolarski kalfa (1857 - 1859)
 Kren Julijana (Kren Juliana), bačvar (1858)
 Kren Ferdinand (Krenn Ferdinand), bačvar (1857 - 1859)
 Kresalović Ignjat, čizmarski kalfa (1858)
 Krizmar Vencel (Krizmar Wencel), limar (1861)
 Kritovac Vasa, sapundžija (1855)
 Kritovac Stefan, sapundžija (1859, 1859)
 Makević Petar
 Marinković Mihajlo, čurčija (1852, 1858)
 Marković Arkadije, čurčija (1858)
 Marković Gabriel
 Marković Gaja, opančar (1858)
 Marković Georgije, čizmar (1859)
 Marković Marko, voskar (1859)
 Markus Matija (Markus Mathias), pekar (1859)
 Markus Matija (Markus Mathias), tišljer (1859)
 Matić ud. Vasilija, opančar (1859)
 Matic Ilija
 Matoš Šandor, mlinarski pomoćnik (1859)
 Milek Jozef (Millek Joseph), čizmar (1851, 1858, 1859)
 Miletić Miloš, abadžijski kalfa (1855)
 Miliević Simeon, čurčija (1852)

Milutinović Jakov, ćurčija (1858)
Minih Anton (Minich Anton), kolar (1860)
Minih Franc (Minich Franz)
Mirković Jovan, ćurčijski kalfa (1858)
Mirković Pavle, berberski učenik (1857)
Mihajlović Mihail
Mukahirn Leopold (Mukahürn Loepold), puškar (1850 - 18..)
Nikolajević Petar, licider i sapundžija (1858, 1859)
Nikolić Aleksa, ćurčija
Nikolić Jakov, pekar (1852)
Pašik(ć) Demeter, potkivač (1860)
Pajšl Andreas (Peischl Andreas)
Pajšl Franc (Peischl Franz), kovač (1860)
Pantelić Ilija, abadžija (1855)
Pantelić Jovan
Petković Stefan
Petrović Dimitrije, šeširdžija (1858)
Petrović ud. Draginja, čizmar
Petrović Ignjat, ćurčija (1852)
Petrović Luka, pekar (1857)
Polić Đura
Popović Petar, staklarski pomoćnik (1859)
Popović Stevan, krojački pomoćnik (1852)
Radić Teodor
Radomirović Đorđe, kovač (1860)
Rajnović Nikola, kolarski kalfa (1859)
Rajnprecht Karl (Reinprecht Karl), šeširdžija (1860)
Rajnprecht Martin (Reinprecht Martin), kovač (1860)
Rajs Paul (Reiss Paul), zidar (1858)
Regner Karl (Regner Karl), bačvarski kalfa (1859)
Reberger Jakob (Rehberger Jakob), mlinar (1858)
Rister Karl (Riester Karl)
Rister Hajnrih (Riester Heinrich), pivarski kalfa (1858)
Ruljak Đorđe, bravarski kalfa (1859)
Rup Albert (Rupp Albert), bačvar (1857, 1858, 1859)
Rup Andreas (Rupp Andreas)
Rup Stefan (Rupp Stefan), šeširdžija (1859)
Sabo Petar (Szabo Petar), kovač (1858)
Servaci Ignjac (Servatzy Ignatz), bačvar (1858)
Servaci Anton (Servatzy Anton), bačvar (1858, 1860)
Srdanović Nikola, berber i hirurški pomoćnik (1859)
Srećković Georgije, kovač
Stanisavljević Jovan, čizmar (1851)
Stanković Sava
Stojanović Arsenije, ćurčija (1859)
Stojanović Teodor, čizmar (1858, 1859)
Teomirović Kristo, ćurčija (1852)
Tile Jozef (Tile Joseph), sajdžija i knjigovezac (1857)
Tomić Aćim, čizmar (1859)
Topal Petar, mlinar (1858)
Tosman Stefan (Tossmann Stefan), berberski pomoćnik (1859)
Traghajl Jozef (Tragheil Joseph), zidarski pomoćnik (1859)
Čirić Stefan, ćurčija (1852, 1859)
Čirić Radovan, ćurčija (1852)
Urošević Aksentije, ćurčija (1852, 1858)
Farmađ Teodor, čizmar (1859)
Filipović Jovan

Fišbah Leander (Fischbach Leander), stolarski kalfa (1858)
 Fišbah Ferdinand (Fischbach Ferdinand), mlinar (1859)
 Fraj Georg (Freÿ Georg), tišljski pomoćnik
 Frank Johan (Frank Johann), (1858)
 Frelih Franc (Fröhlich Franz), zidar (1852)
 Fuks Alojz (Füchs Alois), pekar (1860)
 Hadnađević Jovan, čizmarski kalfa (1858)
 Hardon Johan (Hardon Johann), bačvar (1858)
 Hauzer Anton (Hauser Anton), tkač (1852)
 Hadžić, Miloš, ćurčija (1852)
 Hercog Anton (Herzog Anton), kolar (1859)
 Hinteršeg Jozef (Hinterschek Joseph)
 Hirš David (Hirsch David), ćurčijski pomoćnik (1859)
 Hofman Ferdinand (Hoffmann Ferdinand), bravarski pomoćnik (1860)
 Cvejić Petar
 Cvibak Markus (Cvibak Markus), šeširdžija (1858)
 Cimerman Alojz (Zimmermann Alois), kolar (1852)
 Čerevicki Mladen, kasapin
 Černolka Matija (Csermolka Mathias), puškar (1852-1855)
 Švelbl Samuel (Schwelbl Samuel), staklar (1858, 1859, 1860)
 Šefer Mihael (Schäfer Mihael), opančarski kalfa (1859)
 Šindler Ferdinand (Schindler Ferdinand), zidarski pomoćnik (1852)
 Špengler Albert (Spengler Albert), tišljer (1861)
 Štefan Šul (Stefan Schull), poslastičar (1858)

Trgovci:

Andrijević Stevan, trgovac (1858, 1859)
 Antonijević Spiridon, krčmar (1859)
 Antonijević Stevan, preprodavac
 Aranicki Jovan, špekulant (1855)
 Bader Karl (Bader Karl), trgovac, gostioničar (1859)
 Belgrad Majer (Belgrad Mayer), starinar
 Berger Ignjat (Berger Ignjatz), trgovac (1859)
 Blajer Mihael (Bleier Mihael), trgovac poljoprivrednim proizvodima
 Bogdanović Jovan, trgovac mešovitim robom (1852, 1855)
 Bogdanović Pavle, trgovac (1855)
 Bogdanović Teodor, trgovac (1855)
 Vesel Gabrijel (Wessel Gabriel), trgovac (1858, 1859)
 Voinović Joakim, trgovac
 Vuin Georg, trgovac
 Georgijević Adam, trgovac
 Georgijević Dimitrije, trgovac (1858, 1859)
 Georgijević Stefan, trgovac (1855)
 Gruber Karl (Gruber Carl), krčmar (1859)
 Davidović Petar, trgovački putnik (1858)
 Dimitrijević Georg, trgovac (1855)
 Dimitrijević Simeon, trgovac
 Dimitrijević Stefan, trgovac (1855, 1859)
 Dumović Gregor, trgovac (1858)
 Đorđević Stefan, trgovac (1856)
 Janković Gavriilo, trgovac (1855)
 Janković Đorđe, preprodavac (1857, 1858, 1859)
 Janković Sava, trgovac (1859)
 Jovanović Ilija, trgovac (1852, 1859)
 Jovanović Miloš, trgovac (1859)
 Josimović Petar, konobar (1859)
 Kain Kon (Kain Kohn), trgovac (1852, 1857)

Keveždi Markus (Kövesdy Markus)
 Kovačević Boža, trgovac
 Kritovac Mihail i sin, trgovac vinom (1855)
 Kritovac T. Nikola, trgovac (1855)
 Krstić Jovan, preprodavac (1859)
 Kušan Johan, trgovac (1858)
 Lakić Petar, trgovac (1855)
 Maksimović Jovan, trgovac (1855, 1858)
 Maksimović Teodor, trgovac (1855)
 Marković Vasilije, trgovac (1859)
 Matić Đorđe, trgovac (1859)
 Matić Miloš, trgovac
 Miladinović Georg, trgovac (1859)
 Miler Karl (Müller Carl), krčmar (1859)
 Miler Paul, (Müller Paul), gostioničar (1859)
 Milutinović Jakov, ugostitelj (1856)
 Milutinović Simeon, trgovac (1855, 1858, 1859)
 Minc Mitar, trgovac voćem (1858)
 Mijailović Mihail, trgovac (1855)
 Mladenović Vasil, trgovac
 Mladenović Demeter, trgovac (1855)
 Mladenović Mladen, trgovac
 Mladenović Petar, trgovac
 Novak Georg, gostioničar (1853)
 Novaković Luka, trgovac stokom (1857, 1858, 1859)
 Panajotović LJubomir, trgovac (1855, 1859)
 Petković udova Katarina, krčmar (1858, 1859)
 Petrović Konstantin, trgovac (1858, 1859)
 Petrović Luka, trgovac stokom (1858)
 Pinterović Zaharije, trgovac (1859)
 Popović Kuzman, krčmar (1859)
 Radojčić Sofronije, trgovac
 Simonović, Dimitrije, trgovac (1860)
 Simonović Nestor, trgovac voćem (1859)
 Staić Vasa, trgovac (1855)
 Staić Simeon, trgovac (1855, 1859)
 Staić Teodor, trgovac
 Topalović Živko, krčmar (1859)
 Urošević Aleksandar, preprodavac (1857)
 Hadnađević Lazar, krčmar (1858)
 Hajzler Samuel (Heisler Samuel), trgovac (1852, 1854)
 Hercog Matija (Herzog Mathias), krčmar (1859)
 Čarkadžić Nikola, trgovac (1855)
 Čolaković Lovra, trgovac voćem (1859)
 Šme Anton (Schmee Anton), krčmar (1859)
 Špirta Maksim, trgovac (1855)
 Štajner Valentin (Steiner Valentin), trgovac

Prilog 3.

Iskaz o nadoknadi za upotrebu kasača i teglećih konja. (IAS, F - Magistrat..., fasc. za 1851)

(Napomena: broj pored imena je kućni broj)

1. Anton Fritz, 411
2. Georg Wezner, 372
3. Martin Schme, 384
4. Kristian Kauffman, 252
5. Andria Štimaz, 1300
6. Martin Wolf, 374
7. Martin See, 724
8. Josef Koch, 708
9. Josef Schme, 723
10. Theresia Dinjel, 861
11. Anton Wolf, 862
12. Andreas Lanc, 1335
13. Johan Habenšus, 681
14. Georg Schme, 683
15. Jakob Schme, 623
16. Josef Rup, 399
17. Vasa Maksimovics, 519
18. Matias Tosman, 292
19. Stefan Boškovic, 441
20. Josef Mayer, 338
21. Josef Linstner, 730
22. Georg Fritz, 729
23. Anton Schuz, 758
24. Anton Kupek, 715
25. Georg Getzinger, 738
26. Josef Koch, 874
27. Matias Krenwedl, 79,
28. Ferko Bogdan, 1121
29. And. Šykešdy, 1307
30. Georg Štimac, 1288
31. Matias Šykešdy, 1304
32. Johan Wagner, 386
33. Paul Tapp, 931
34. Anton Wagner, 690
35. Anton Wolf, 603
36. Andreas Sener, 541
37. Martin Kleics, 1336
38. Andreas Graff, 727
39. Johan Mozer, 214
40. Johan Oswald, 686
41. Josef Dilmez, 300
42. Mata Vukovics, 251
43. Mihael Minih, 695
44. Matias Gallar, 406
45. Martin Dilmez, 659
46. Johan Guner, 662
47. Georg Reinprecht, 297
48. Mihael Oder, 202
49. Georg Nagl, 697
50. Franz Linstner, 215
51. Ana Linstner, 250
52. Anton Habenšus, 680
53. Sima Bunovics, 464
54. Jakob Kleics, 429
55. Zaria Pinterovics, 1092
56. Balt. Blocker, 1270
57. Ferko Rakos, 1268
58. Ferko Maletics, 1259
59. Georg Geiger, 599
60. Josef Benčić, 1316
61. Gliša Momčilovics, 970
62. Sava Arezina, 1055
63. Josef Rifert, 789
64. Jovan Mihajlovics, 1249
65. Daniel Štimaz, 1254
66. Thodor Vuin, 197
67. Radovan Orlovics, 501
68. Marko Lukics, 488
69. Martin Varju, 1328
70. Toma Jeftics, 397
71. Jovan Maksimovics, 1227
72. Andreas Gallar, 1319
73. Jakov Markovics, 499
74. Petar Kuhn, 1298
75. Pavle Kuhn, 1126
76. Zsivana Belics, 489
77. Georg Gyurgyev, 497
78. Vasa Veselinovics, 512
79. Adam Pill, 1264
80. Stanko Jockovics, 1231
81. Matija Radics, 826
82. Ignjat Sekulics, 992
83. Mitar Živkovics, 1137
84. Matias Schme, 676
85. Živko Selenics, 1098
86. Pavle Mirics, 1185
87. Avram Milinkovics, 967
88. Ilija Milinkovics, 969
89. Ilija Orlovics, 1195
90. Joakim Vojnovics, 68
91. Jakov Grčić, 293
92. Ignjat Orlovics, 500
93. Miloš Stanojevics, 1078
94. Petar Živanovics, 996
95. Jovan Mitrovics, 490
96. Marko Štimaz, 1272

97. Ignaz Heinrich, 911
 98. Zarija Lukics, 504
 99. Pavle Orlovics, 496
 100. Kosta Mihajlovics, 1032
 101. Johan Mozer, 807
 102. Martin Oswald, 682
 103. Georg Wolf, 57
 104. Jovan Demeter, 195
 105. Milovan Antoni(jevi)cs, 688
 106. Radovan Vuics, 513
 107. Georg Vajarski, 1058
 108. Mojsilo Orlovics, 508
 109. Thodor Bunovics, 1173
 110. Gaja Sekulics, 1069
 111. Jefta Sekulaz, 1070
 112. Jovan Milinkovics, 968
 113. Sima Jovics, 1253
 114. Ćira Bera??ovics, 1310
 115. Aksentije Thanazkovics, 810
 116. Ćira Jankovics, 1402
 117. Lazar Grčić, 274
 118. Stevan Radakovics, 502
 119. Peter Kaufman, 886
 120. Josef Koch, 691
 121. Sebastian Lehner, 350
 122. Matias Geiger, 718
 123. Jovan Jovanovics, 837
 124. Ješa Jovanovics, 1050
 125. Luka Orlovics, 1280
 126. Arsenije Orlovics, 1195
 127. Jakov Mladenovics, 1203
 128. Stefanija Dačić, 1228
 129. Gliša Grčić, 1202
 130. Andrija Josimovics, 994
 131. Lazar Živkovics, 1215
 132. Sima Grčić, 1188
 133. Georg Lindmayer, 712
 134. Sava Melanovics, 850
 135. Miloš Majstorovics, 848
 136. Mitar Dedics, 1151
 137. Vasa Bunovics, 1189
 138. Gaja Bunovics, 1183
 139. Antonije Stolics, 883
 140. Josef Groff, 595
 141. Adam Rupp, 249
 142. Johan Nagl, 474
 143. Matijas Markus, 287
 144. Andr. Habenšus, 713
 145. Johan Noll, 774
 146. Daniel Wolf, 380
 147. Ilija Jankovics, 1136
 148. Aleksa Gavrilovics, 1192
 149. Mojsilo Hadnagyevics, 1163
 150. Pavle Bogdan, 1361
 151. Josef Grosman, 263
 152. Antonije Orlovics, 539
 153. Danijel Markus, 390
 154. Pavle Janics, 396
 155. Ćira Mihajlovics, 1247
 156. Sebastian Linstner, 909
 157. Joza Jambretz, 1125
 158. Josef Weger, 869
 159. Mihael Weger, 786
 160. Ćim Selenics, 1004
 161. Anton Peterhanz, 871
 162. Anton Šlenhard, 872
 163. Miloš Ignjatovics, 1230
 164. Josim Radonics, 960
 165. Jovan Pavlovics, 1171
 166. Josef Maas, 918
 167. Thoma Thomics, 1076
 168. Mitar Thomics, 1075
 169. Georg Radics, 1008
 170. Franz Zitta, 244
 171. Albert Rupp, 19
 172. Franz Riffert, 692
 173. Lazar Jovanovics, 853
 174. Miloš Kulics, 1279
 175. Pavle Miloševics, 88
 176. Acza Mirkovics, 816
 177. Vasa Mirics, 1006
 178. Josef Beck, 746
 179. Jovan Paletaševics, 2
 180. Živana Odrovačky, 1213
 181. Luka Dedics, 1153
 182. Nenad Stolics, 284
 183. Kosta Dačics, 282
 184. Johan Wolf, 285
 185. Josef Frank, 262
 186. Anton Treer, 298
 187. Sofija Kovačevics, 76
 188. Josef Habenšus, 1296
 189. Miloš Lukics, 938
 190. Sebastian Dinjel, 860
 191. Mihael Dorn, 1019
 192. Franz Fritz, 1021
 193. Josef Dilmez, 1014
 194. Georg Panian, 1064
 195. Petar Wolf, 921
 196. Petar Bogdanovics, 186
 197. Adam Dilmez, 706
 198. Josef Nagl, 470
 199. Catharine Leopold, 863
 200. Andruja Dačić, 1191
 201. Sava Mladenovics, 1190
 202. Gliša Dačić, 1193
 203. Sveta Gavrilovics, 1283
 204. Antonije Simics, 1167

205. Jefta Hadnagyevics, 1180
206. Johan Riffert, 791
207. Draga Tanckovics, 811
208. Thanasije Dačić, 517
209. Miloš Bunovics, 1186
210. Johan Oder, 1406
211. Jakob Treer, 274
212. Mihael Mayer, 286
213. Josef Wagner, 739
214. Johan Pekert, 738
215. Maksim Tomics, 1099
216. Thodor Simics, 953
217. Zsivko Milinkovics, 952
218. Aczko Grujics, 951
219. Johan Habenšus, 749
220. Vemija Milunovics, 1026
221. Dosia Lukics, 493
222. Gaja Radics, 1065
223. Lazar Sekulics, 1071
224. Vasa Josimovics, 1229
225. Anna Gyurkovics, 303
226. Thoma Hadnagyevics, 1177
227. Stefan Hauser, 717
228. Nikola Bonigut, 200
229. Isak Gyorgyevics, 1080
230. Bogdanović, 75
231. Pela Jankovics,
232. Maksim Đurđevics, 1056
233. Petar Lukics, 80
234. Florian Vuršter, 638

Ruma 20. oktobar 1852.

Prilog 4.

Popis poreskih obveznika od 23. januara 1858. godine, a u vezi sa opštinskim porezom za 1857/58. godinu. (IAS, Magistrat..., facs. za 1858)

(Napomena: imena su navedena onako kako su napisana u dokumentu. Broj pored imena je kućni broj. Kućni brojevi u velikom broju slučajeva ne odgovaraju brojevima koji su navedeni u Zemljišnoj knjizi iz 1863. godine. Pomereni su za jedan do dva broja)

1. Paul Schlichter, 1034
2. Joseph Treer, 561
3. Andreas Seener, 541
4. Gjura Stimac, 1324
5. Liza Sikesdy, 1111
6. Marta Kashing, 33
7. Carl Hoffman, 225
8. Kristian Hessman, 456
9. Sava Milicsevs, 987
10. Andras Lanz, 1114
11. Alexa Wilics, 1313
12. Anton Wolf, 859
13. Kosta Jovanovics, 685
14. Kata Bornbaum, 436
15. Jefta Radovanovics, 1087
16. Anna Rupp, 452
17. Mathias Mozer, 1060
18. Anna Joss, 441
19. Franz Korh, 891
20. Joseph Stollmayer, 243
21. Antonie Radics, 1095
22. Sima Krstics, 1248
23. Joseph Wanicsek, 711
24. Adam Csecskovics, 1113
25. Milos Milutinovic, 1150
26. Sebastian Bunfd, 1040
27. Anton Mukahirn, 410
28. Anna Pill, 1312
29. Joseph Gruber, 625
30. Stevan Delin, 1240
31. Kata Dilmecs, 1256
32. Matha Rakos, 1259
33. Georg Kindler, 716
34. Gaja Markovics, 5
35. Gaja Markovics, 1453
36. Isidor Bunovics, 1343
37. Johan Kremer alt, 255
38. Johan Kremer jung, 213
39. Nikola Krittovacs, 649
40. Pavle Nikolics, 934
41. Daniel Rupp, 443
42. Johan Welnberger, 447
43. Milos Jovanovics, 932
44. Ignaz Fisher, 915
45. Aron Marics, 668
46. Lazar Milosevics, 129
47. Stevan Stanicics, 1386
48. Laza Czikovacs, 673
49. Mathias Rupp, 683
50. Esha Pantelics, 963
51. Joseph Linstner, 1410
52. Joseph Bornbaum, 491
53. Joseph Kurcz, 736
54. Stevan Dadovics, 1357
55. Martin Varju, 1326
56. Uros Milutinovics, 1026
57. Johan Zitta, 56
58. Adam Hercz, 1407
59. Anton Kupeck, 715
60. Georg Osvald, 1411
61. Anton Gselman, 887
62. Mila Petrovics, 847
63. Jovan Josimovics, 937
64. Johan Dominich, 321
65. Aksenia Bunovics, 991
66. Wittwe Groff, 595
67. Ferko Maletics, 1261
68. Milicza Jovics, 1254
69. Martin Kuhl, 336
70. Johan Moser, 807
71. Sima Lukics, 987
72. Weisen Güner, 605
73. Johan Krenvedl, 1417
74. Gebrüder Zsivanovics, 1045
75. Gaja Zsivkovics, 1215
76. Gaja Zsivkovics, 1425
77. Johan Dilmecz, 593
78. Johan Nerad, 1340
79. Joseph Koch, 542
80. Sebastian Joss, 684
81. Johann Maje, 1403
82. Martin Wolf, 374
83. Joseph Joss, 905
84. Anton Joss, 232
85. Adam Osvald, 682
86. Anton Megyak, 1319
87. Jovan Poppovics, 664
88. Tony Klndler, 306

89. Daniel Gasler, 426
 90. Mihail Dreer, 895
 91. Anton Zimbrich, 90
 92. Paul Their, 1414
 93. Johan Wolf, 457
 94. Waisen Habenshus, 737
 95. Wittwe Brom, 638
 96. Wittwe Skrinarics, 43
 97. Georg Lindmajer, 906
 98. Martin Vicze, 89
 99. R Kath Kirche, 89
 100. Anton Schnur, 454
 101. Daniel Linstner, 440
 102. Joseph Greber, 441
 103. Pavle Bunovics, 1310
 104. Krsta Teomirovics, 112
 105. Vasa Bugarsky, 1391
 106. Pavle Momirovics, 1390
 107. Stevan Radakovics, 502
 108. Johan Wagner, 678
 109. Antonie Radics, 1095
 110. Jovan Simics, 821
 111. Milos Orlovics, 1225
 112. Adam Gallar, 1306
 113. Jesha Vujanics, 979
 114. Jovan Orlovics, 499
 115. Jovan Michailovics, 1072
 116. Sava Rakigyics, 1179
 117. Gaja Bunovics, 1182
 118. Wittwe Jankovics, 1027
 119. Georg Vajarszky, 1058
 120. Johan Oder, 1406
 121. Michail Rupp, 379
 122. Sava Lukics, 1088
 123. Anton Frank, 352
 124. Radovan Andrievics, 1180
 125. Andria Dacsics, 1191
 126. Peter Jopall, 1115
 127. Joza Horvatics, 1118
 128. Alois Koziak, 90
 129. Sofronie Maksimovics, 1364
 130. Jakob Meznik, 557
 131. Nikola Vujanics, 1082
 132. Franz Brosh, 406
 133. Jakob Lanz, 1117
 134. Petar Jeffics, 1144
 135. Anna Banovics, 1317
 136. Milos Stefanovics, 1274
 137. Adam Frank, 338
 138. Milan Simonovics, 171
 139. Antonie Simics, 1166
 140. Vemia Jovanovics, 974
 141. Waisen Urosevics, 1444
 142. Ignaz Petrovics, 157
 143. Zsivko Michailovics, 1249
 144. Glisa Maximovics, 1236
 145. Milos Ratkovics, 655
 146. Georg Lazarevics, 172(182)
 147. Mitar Tomics, 1074
 148. Petar Maximovics, 1368
 149. Adolf Holly, 226
 150. Stevan Gezinger, 383
 151. Andreas Welnberger, 341
 152. Franz Riefert, 568
 153. Stefan Miskraut, 324
 154. Waisen Bogdan, 1121
 155. Johan Habensus, 778
 156. Petar Lakics, 1458
 157. Petar Lakics, 1462
 158. Mitar Stojanovics, 945
 159. Andreas Reinprecht, 450
 160. Joseph Kupeck, 573
 161. Heronimus Teichert, 637
 162. Johan Fay, 773
 163. Petar Rozanics, 964
 164. Adam Hoffman, 481
 165. Gaspar Kreuzer, 343
 166. Niklos Mass, 919
 167. Kosta Petrovics, 988
 168. Thanasie Nestorovics, 1244
 169. Petar Krstics, 1163
 170. Petar Milutinovics, 1283
 171. Petar Heinrich, 574
 172. Kala (Kata?) Nogl, 453
 173. Daniel Markus, 390
 174. Joseph Rupp, 105
 175. Benedik Preis, 204
 176. Peter Schmee, 873
 177. Panta Jankovics, 854
 178. Illia Jovanovics, 79
 179. Adam Rupp, 249
 180. Uros Stefanovics, 801
 181. Rozalia Tosman, 1003
 182. Johan Tosman, 465
 183. Johan Czentner, 912
 184. Niklos Oder, 626
 185. Nacza Stimacz, 1351
 186. Pavle Jovanovics, 1100
 187. Anna Stiel, 404
 188. Thoma Thomič, 1075
 189. Zifan Stokanovics, 1133
 190. Anton Servazy, 533
 191. Ignjatz Hunjady, 1311
 192. Franz Muller, 330
 193. Franz Muller, 1607
 194. Marko Badics, 744
 195. Uros Lukics, 1086
 196. Proka Ignjatovics, 1156

197. Milos Mihailovics, 1369
 198. Johan Zitta, 363
 199. Anton Fetter, 764
 200. Jakob Jankovič, 832
 201. Marko Woičanin, 1050
 202. Vladimir Vujanics, 827
 203. Joza Bencsics, 1270
 204. Milos Kulics, 1279
 205. Gyorgye Pavlovics, 1170
 206. Marko Lukics, 488
 207. Nestor Simonovics, 135
 208. Andria Illics, 1341
 209. Theodor Nenadovics, 983
 210. Gaja Ranisavljevics, 961
 211. Stephan Krittovacz, 647
 212. Stephan Krittovacz, 1455
 213. Anton Groff, 340
 214. Wittwe Orlovics, 196
 215. Thoma Thadics, 1308
 216. Joseph Wagner, 738
 217. Istvan Varju, 1112
 218. Alois Czimerman, 627
 219. Georg Wolf, 299
 220. Eva Tashner, 356
 221. Maxim Konstantinovics, 1006
 222. Luka Dedič, 1154
 223. Sima Jankovics, 1277
 224. Sebastian Lehner, 229
 225. Pavle Palaič, 1308
 226. Pavle Palaics, 1301
 227. Joseph Leffler, 444
 228. Mihail Greber, 1608
 229. Nikolaus Bonikut, 200
 230. Jovan Pantelics, 1387
 231. Maxim Thomics, 1099
 232. Anton Paishl, 605
 233. Nikolaus Csarkadics, 170
 234. Demeter Dimitrievics, 166
 235. Johan Kindler, 1014
 236. Vasa Maksimovics, 1336
 237. Lazar Zsivkovics, 1139
 238. Thoma Jeftics, 396
 239. Ruzsa Kolaics, 1361
 240. Arsenie Radonics, 960
 241. Thoma Orlovics, 1181
 242. Johan Güner, 662
 243. Mathia Lukics, 1198
 244. Sava Vujanics, 948
 245. Sava Vujanics, 948
 246. Theodor Dedics, 1282
 247. Luka Petrovics, 687
 248. Avram Jovanovics, 1105
 249. H. Stefan v. Jancso, 15
 250. Erben Szalay, 1452
 251. Erben Szalay, 1464
 252. Alois Vrana, 1029
 253. Adam Kesler, 1407
 254. Trifun Mladenovics, 83
 255. Waisen Jokics, 1198
 256. Gyorgye Maximovics, 1193
 257. Anton Jankovics, 221
 258. Wittwe Kovacsevics, 75
 259. Georg Linstner, 247
 260. Joseph Kassa, 377
 261. Nicifor Jovanovics, 489
 262. Demeter Bogdanovics, 988
 263. Johan Mihalfy, 12
 264. Gaja Janics, 1381
 265. Sofia Stolics, 1220
 266. Joseph Riefert, 782
 267. Joseph Heiczman, 749
 268. Gyura Gunjak, 130
 269. Mihailo Mihailovics, 1246
 270. Mathias Nogl, 893
 271. Nicolaus Gyurkovics, 1396
 272. Anton Naÿ (Reinlinger), 1393
 273. Andreas Polič, 54
 274. Mihail Csecskovics, 1435
 275. Moricz Klein, 191
 276. Jakob Frank, 445
 277. Ignaz Servazy, 67
 278. Joza Millek, 143
 279. Joahim Vojnovics, 68
 280. Joahim Vojnovics, 1424
 281. Pavle Nikolajevics, 102
 282. Pavle Radics, 966
 283. Johan Horra, 31
 284. Kata Petkovics, 126
 285. Petar Kovacsevics, 127
 286. Timotie Stoikovics, 1257
 287. Joseph Herman, 578
 288. Magdalena Kaufman, 482
 289. Francz Havlek, 735
 290. Alempie Michailovics, 1006
 291. Johan Hamfogl, 82
 292. Michail Blajer, 122
 293. Mathias Tretenbach, 920
 294. Stephan Antonievecs, 162
 295. Stephan Antonievecs, 162
 296. Albert, Rupp, 19
 297. Matha Kevezsdÿ, 42
 298. Johan Kohaut, 73
 299. Demeter Markovics, 20
 300. Jakob Thomics, 1155
 301. Michail Csecskovics, 617
 302. Georg Matics, 4
 303. Michail Korbely, 331
 304. Waisen Lanz, 1360

305. Anton Kinder, 230
 306. Mitar Gyorgyevics, 1079
 307. Johan Gyorgyevics, 176
 308. Sret. Gyorgyevics, 1079
 309. Stevan Jeftics, 1199
 310. Paul Reiss, 30
 311. Franz Stefanek, 471
 312. Georg Markovics, 114
 313. Michail Koics, 1377
 314. Pavle Koics, 1377
 315. Waisen Joczkovics, 1150
 316. Anton Fricz, 411
 317. Adam Grof, 1420
 318. Ignaz Petrovics, 157
 319. Magdalena Joss, 477
 320. Michail Dorn, 1016
 321. Nicola Zsivkovič, 672
 322. Kosta Zsivkovič, 103
 323. Adam Pill, 1265
 324. Joseph Joss, 307
 325. Georg Kühl, 289
 326. H Anton Lobmajer, 634
 327. Joseph Polly, 347
 328. Anton Peterhantz, 871
 329. Agatha Lehner, 271
 330. Wittwe Lehner, 212
 331. Anton Janekovics, 121
 332. Mladen Czereviczky, 141
 333. Antonie Orlovics, 509
 334. Joseph Eretlensberger, 261
 335. Johan Linstner, 414
 336. Johan Lovrenszky, 375
 337. Georg Zelleny, 115
 338. Ignaz Erlinger, 38
 339. Misko Vugics, 32
 340. Jovan Medakovics, 169
 341. Mladen Mladenovics, 190
 342. Matha Tosner (Taschner), 1268
 343. Elias Lipert, 614
 344. Kata Kassa, 1378
 345. Magdalena Wolf, 761
 346. Gaspar Lindmajer, 675
 347. Martin Osvald, 677
 348. Stefan Dudics, 534
 349. Waisen Kehl, 401
 350. Waisen Czereviczky, 141
 351. Waisen Schmee, 655
 352. Waisen Theodorovics, 976
 353. Waisen Thanackzovics, 978
 354. Joseph Habensus, 585
 355. Anton Habensus, 587
 356. Andreas Maar, 206
 357. Petar Vrdovics, 24
 358. Wittwe Czentner, 897
 359. Franz Riegh, 597
 360. Marko Gyorgyevics, 990
 361. Joseph Hübsh, 371
 362. Pavle Gyorgyevics, 1080
 363. Maxim Mirkics, 1390
 364. Jefta Dimitrievics, 144
 365. Maria Port, 269
 366. Jakob Krenvedl, 870
 367. Joseph Panian, 865
 368. Joseph Panian, 865
 369. Adam Groff, 727
 370. Nikola Michailovics, 1071
 371. Jovan Michailovics, 1073
 372. Jovan Michailovics, 1073
 373. Nikola Michailovics, 1071
 374. Waise Joczkovics, 1150
 375. Tony Treer, 298
 376. Franz Gruber, 253
 377. Wittwe Kleinhamer, 302
 378. Simeon Sinkovics, 632
 379. Johan Pflugh, 590
 380. Lorenz Taczkovics, 570
 381. Jakov Weldy, 437
 382. Johan Lang, 1321
 383. Carl Tapp, 546
 384. Joseph Ober, 260
 385. Aczim Philipovics, 1102
 386. Michail Linstner, 757
 387. Illia Milinkovics, 969
 388. Carl Obrmajer, 22
 389. Joseph Stollmajer, 768
 390. Michail Anics, 726
 391. Wenczl Nerad, 356
 392. Joseph Koch, 691
 393. Martin Jekl, 565
 394. Niklos Reinprecht, -
 395. Georg Gajer, 733
 396. Joseph Lejerman, 304
 397. Joseph Heckman, 308
 398. Johan Petrovics, 158
 399. Johan Paletasevics, 277
 400. Anton Reinprecht, 288
 401. Paul Dorn, 409
 402. Joseph Reinprecht, 228
 403. Mathia Philipov(ic), 1103
 404. Kosta Orlovics, 501
 405. Wittwe Gavrilovics, 984
 406. Johan Pekert, 737
 407. Adam Flay, 750
 408. Martin Schof, 780
 409. Wittwe Herman, 597
 410. Kata Schücz, 603
 411. Thoma Schnur, 405
 412. Manda Petkovics, 1315

413.Radivoj Gruič, 824
 414.Anton Hauzer, 752
 415.Joseph Miskraut, 879
 416.Milos Stolics, 1207
 417.Kata Horsics, 239
 418.Andria Gyurgyevics, 1038
 419.Mathias Shnur, 883
 420.Mitar Mitrovics, 1134
 421.Johan Horvath, 621
 422.Johan Lehner, 350
 423.Krsta Radics, 1066
 424.Anton Krupp, 600
 425.Jovan Stankovics, 1047
 426.Georg B(r)endl, 768
 427.Anton Herzogh, 272
 428.Cicilia Keffer, 1008
 429.Milos Milovanovics, 971
 430.Pavle Janics, 395
 431.Danilo Dedič, 1147
 432.Jovan Pavlovic, 1172
 433.Martha Mi(i)cs, 791
 434.Vasa Krstics, 1365
 435.Kata Wagner, 199
 436.Lazar Grscics, 275
 437.Nasta Hadnagyevics, 1101
 438.Georg Grof, 901
 439.Gerog Grof, 901
 440.Antonie Stolics, 283
 441.Joseph Rubner, 620
 442.Joseph Schmee, 720
 443.Joseph Schmee, 1450
 444.Theodor Radics, 1096
 445.Eva Krnovics, 124
 446.Joseph Obrecht, 461
 447.Jesha Hadnagyevics, 946
 448.Mathia Paukovics, 497
 449.Joza Horvatics, 1118
 450.Gaja Csiburgyics, 490
 451.Georg Belics, 543
 452.Ignatia Greber, 467
 453.Wittwe Markovics, 134
 454.Daniel Rupp, 443
 455.Joseph Gajer, 702
 456.Franz Engl, 238
 457.Anton Gaiger, 1063
 458.Illia Orlovics, 1093
 459.Vasa Mirics, 1166
 460.Johan Frank, 1402
 461.Kata Ivosevics, 161
 462.Stephan Kuhn, 1198
 463.Theresia Kefer, 1009
 464.Stephan Boskovics, 843
 465.Ignaz Heinrich, 911
 466.Anton Mukahirn, 424
 467.Wittwe Markus, 284
 468.Johan Paishl, 560
 469.Vasa Jovanovics, 1092
 470.Wittwe Stojanovics, 1067
 471.Sebastian Frank, 1400
 472.Gyorgye Mirosavljevics, 939
 473.Jesa Jovanovics, 1046
 474.Stanko Joczkovics, 1231
 475.Vasa Jovanovics, 838
 476.Joseph Schofuk, 646
 477.Miaailo Lazič, 930
 478.Joseph Koegl, 264
 479.Vuja Stefanovics, 1284
 480.Joska Horvath, 1329
 481.Mathias Gajger, 718
 482.Aksentie Lukics, 833
 483.Zsivko Stokanov, 132
 484.Martin See, 724
 485.Erben Schmidt, 726
 486.Stephan See, 1039
 487.Stephan Klein, 1421
 488.Demeter Selenics, 1281
 489.Sava Mirosavljevics, 817
 490.Ferko Rakos, 1269
 491.Martin Perkles, 455
 492.Daniel Markus, 767
 493.Milos Jovanovics, 972
 494.Adam Csecskovics, 1113
 495.Gyorgye Jankovics, 1223
 496.Wenczl Fisher, 862
 497.Michail Kupeck, 877
 498.Constantin Trifunovics, 1178
 499.Juliana Kaufman, 1413
 500.Joseph Welnberger, 604
 501.Adam Weger, 775
 502.Georg Habensus, 589
 503.Anton Habensus, 328
 504.Lazar Jovanovics, 852
 505.Wittwe Markus, 635
 506.Andria Jovanovics, 822
 507.Antal Bertina, 1358
 508.Zsivko Milinkovics, 952
 509.Florian Vurster, 640
 510.Ignaz B(r)endl, 18
 511.Albert B(r)endl, 18
 512.Georg Panian, 1064
 513.Joseph Dorn, 464
 514.Pavle Milosevics, 88
 515.Jeladia Milutinovics, 938
 516.Mathias Bornbaum, 408
 517.Georg David, 420
 518.Andreas Rupp, 1380
 519.Theresia Wagner, 703
 520.Wittwe Vujanics 40

521. Theresia Habensus, 1010
 522. Alexand(ar) Zsivkovics, 671
 523. Gavra Gruics, 1344
 524. Johan Dorn, 421
 525. Danilo Philipovics, 646
 526. Theresia Korhamer, 295
 527. Alexand(ar) Kovacsevics, 650
 528. Wittwe Kovacsevics, 1051
 529. Michail Kramer, 536
 530. Jacob Schmee, 624
 531. Marko Lukics, 488
 532. Michael Zivanovics, 641
 533. Kata Zivanovics, 622
 534. Illia Orlovics, 494
 535. Elisabetha Polly, 425
 536. Martin Kreuczer, 463
 537. Sava Melanovics, 840
 538. Jesha Hadnagyevics, 1183
 539. Jakob Treer, 274
 540. Wittwe Dilmeecz, 300
 541. Joseph Peck, 745
 542. Daniel Wolf, 380
 543. Zaria Lukics, 504
 544. Maria Horcsics, 325
 545. Niklos Humel, 579
 546. Wittwe Hoffman, 373
 547. Franz Paishl, 609
 548. Radovan Wuics, 513
 549. Kata Tappy, 563
 550. Theodor Doicsinovics, 521
 551. Petar Osvaid, 803
 552. Anton Kupeck, 571
 553. Andreas Habensus, 713
 554. Joseph Storn, 652
 555. Anton Heuczman, 806
 556. H. Anton Lobmajer, 634
 557. Johan Lakics, 78
 558. Heinrih Klein, 319
 559. Georg Wezner, 366
 560. Mathias Linstner, 731
 561. Joseph Linstner, 730
 562. Niklos Reger, 568
 563. Johan Noll, 774
 564. Thomas Osvaid, 659
 565. Thomas Osvaid, 686
 566. Joseph Osvaid, 963
 567. Kata Hartwigh, 782
 568. Avram Michailovics, 1161
 569. Adam Wagner, 755
 570. Timotie Selenics, 955
 571. Draga Tanaczkovics, 810
 572. Andreas Greber, 468
 573. Joseph Paky, 418
 574. Stephan Badakovics, 502
 575. Radovan Orlovics, 501
 576. Gaja Radics, 1065
 577. Theodor Mirkovics, 994
 578. Franz Groff, 1401
 579. Anton Tanglmajer, 415
 580. Stephan Rupp, 348
 581. Proka Ignjatovics, 1156
 582. Arkadie Markovics, 689
 583. Proka Gligorievics, 690
 584. Stevan Gyorgyevics, 525
 585. Isidor Milinkovics, 510
 586. Anton Ober, 357
 587. Stephan Kupek, 581
 588. Joseph Kupek, 559
 589. Simeon Hadnagyevics, 528
 590. H Vasil Krstics, 673
 591. H Vasil Krstics, 1434
 592. Martin Schmee, 384
 593. Martin Schmee, 294
 594. Martin Schmee, 387
 595. Petar Mitrovics, 947
 596. Joseph Lorencsics, 562
 597. Jovan Ratic, 943
 598. Maria Gyurgyevics, 522
 599. Wenczl Zitta, 365
 600. Andreas Joss, 435
 601. Nikola Jankovics, 942
 602. Milos Jovanovics, 932
 603. Joseph Günner, 557
 604. Gavra Kardos, 801
 605. Uros Stefanovics, 801
 606. Ignjat Szekulics, 993
 607. Matha Kassa, 258
 608. Carl Bader, 640
 609. Gyorgye Jankovics, 941
 610. Simeon Kumer, 577
 611. Kata Wolf, 882
 612. Michail Wolf, 233
 613. Johan Kahn, 885,
 614. Franz Purcser, 531
 615. Joseph Grosman, 263
 616. Adam Treer, 203
 617. Johan Habenshusz, 748
 618. Lazar Petrovics, 629
 619. Zsivko Vidakovics, 101
 620. Franz Czimerman, 629
 621. Paul Gyurkovics, 362
 622. Martin Gyurkovics, 303
 623. Vasa Veselinovics, 512
 624. Jula Staics, 809
 625. Neda Vukovics, 957
 626. Valentin Steiner, 11
 627. Valentin Steiner, 1454
 628. Arnold Franky, 241

629.Johan Korch, 413
 630.Wittwe Schmee, 709
 631.Sebastian Dinjel, 847
 632.Jakob Dinjel, 874
 633.Anton Dinjel, 923
 634.Johan Oder, 1406
 635.Demeter Petrovics, 55
 636.Stevan Petrovics, 52
 637.Peter Frank, 344
 638.Mathias Ober, 412
 639.Persa Alexics, 643
 640.Lazar Krnjaics, 819
 641.Joseh Weger, 869
 642.Sava Marics, 1034
 643.Anna Weninger, 194
 644.Zaria Jovanovics, 1092
 645.Adam Here, 627
 646.Daniel Zitta, 244
 647.Maxim Gyorgyevics, 1053
 648.Johan Riefert, 789
 649.Acsim Thomics, 809
 650.Milan Simonovics, 171
 651.Jovan Philipovics, 181
 652.Pavle Jakovljevics, 665
 653.Petar Vasiljevics, 98
 654.Laurenz Kiss, 636
 655.Franz Brendl, 641
 656.Jovan Gyorgyevics, 844
 657.Sava Gyorgyevics, 844
 658.G. N. U. Kirhe, 189
 659.Alexand(ar) Krittovacz, 79
 660.Gebrüder Krittovacz, 87
 661.Gebrüder Krittovacz, 1456
 662.Gaja Dedics, 1245
 663.Panta Jankovics, 954
 664.Franz Harra, 28
 665.Juliana Hondl, 36
 666.Stevan Pantelics, 4
 667.Theodor Veselinovics, 964
 668.Georg Dumovics, 654
 669.Georg Vuin, 111
 670.Danilo Selenics, 1315
 671.Alexa Dedics, 1160
 672.Alexa Gavrilovics, 1192
 673.Andras Mollnar, 1454
 674.Petar Cweics, 1388
 675.Sebas. Ambrus, 866
 676.Anton Rupp, 601
 677.Franz Szalay, 1290
 678.Luka Radics, 1094
 679.Ivan Kovacsevics, 240
 680.Andria Kuhn, 1288
 681.Stefan Gruič, 548
 682.Joseph Fricz, 734
 683.Theresia Gruber, 6
 684.Franz Ballogh, 38
 685.Anton Concept, 549
 686.Jakob Fisher, 1025
 687.Theresia Ostersek, 265
 688.Elisa Zitta, 283
 689.Wittwe Jovanovics, 210
 690.Adam Hartwigh, 1013
 691.Isak Mladenovics, 818
 692.Lazar Jovanovics, 151
 693.Gaja Markovics, 5
 694.Gaja Markovics, 1450
 695.Panta Despotovics, 12
 696.Mathias Csernolka, 21
 697.Ferdinand Hettinger, 35
 698.Joseph Porta, 90
 699.Joseph Kreuzmajer, 90
 700.Joseph Frank, 262
 701.Ursula Wolf, 268
 702.Persa Gavrilovics, 674
 703.Anton Wagner, 690
 704.Martin Kupek, 769
 705.Nikola Mihailovics, 812
 706.Michail Frank, 846
 707.Wittwe Kupeck, 902
 708.Sima Grscics, 1188
 709.Luka Orlovics, 1209
 710.Ferdinand Wagner, 1258
 711.Joza Stimacz, 1323
 712.Waisen Gunner, 605
 713.Kosta Nikolics, 1384
 714.Joza Gunjak, 1336
 715.Theodor Kreinovics, 120
 716.Kristian Kaufman, 252
 717.Magdalen Kindler, 318
 718.Simeon Bardics, 876
 719.Nedelko Bunovics, 1211
 720.Vasa Orlovics, 1197
 721.Demeter Nikolics, 91
 722.Stana Jakovljevics, 116
 723.Mitar Tomics, 1074
 724.Thom. Tomics, 1075
 725.Johan Maksimovics, 77
 726.Gyorgye Jovanovics, 1091
 727.Danilo Alympics, 1285
 728.Gaja Raskovics, 1352
 729.Johan Lang, 1321
 730.Stevan Pantelics, 177
 731.Georg Mladenovics, 197
 732.David Milutinovics, 1234
 733.Josim Jankovics, 1138
 734.Milos Jankovics, 1224
 735.Zsivana Belics, 489
 736.Mathias Minih, 558

737. Michail Güntner, 583
 738. Aron Gyukics, 814
 739. Lazar Szekulics, 1070
 740. Anton Kovezsdy, 41
 741. Waisen Staics, 100
 742. Theodor Staics, 1383
 743. Lazar Miscsevics, 129
 744. Franja Bencsics, 304
 745. Matha Vukovics, 251
 746. Joseph Kreuczer, 220
 747. Wittwe Schmee, 591
 748. Joseph Gruber, 625
 749. Joseph Koch, 708
 750. Alois Koziak, 90
 751. Ernest Kirmstein, 552
 752. Mathias Koch, 1323
 753. Lazar Markovics, 792
 754. Andria Joczkovics, 1148
 755. Johan Krenvedl, 1414
 756. Kuzman Popovics, 160
 757. Joseph Mass, 845
 758. Sebastian Noll, 776
 759. Georg Schnur, 354
 760. Wittwe Petrovič, 526
 761. Erben Hochwald, 210
 762. Johan Fulesy, 208
 763. Paul Fulesy, 1005
 764. Wittwe Zdravkovics, 118
 765. August Waly, 154
 766. Petar Toskovics, 174
 767. Jakob Koch, 216
 768. Theodor Nikolics, 688
 769. Elisab. Kreinhofer, 705
 770. Getrut Schmee, 878
 771. Paul Trap, 931
 772. Sima Lukics, 981
 773. Joseph Waly, 1131
 774. Waisen Stolics, 1133
 775. Mathia Gruics, 1222
 776. Jefta Petkovics, 1304
 777. Rozina Maimuller, 706
 778. Kumria Gavrilovics, 44
 779. Johan Mozer, 214
 780. Valburga Stiel, 290
 781. Andreas Herzogh, 302
 782. Johan Nogl, 469
 783. Pavle Alexics, 520
 784. Johan Mozer, 584
 785. Johan Habensus, 680
 786. Milos Ratkovics, 655
 787. Joseph Markus, 704
 788. Anton Nogl, 770
 789. Peter Kaufman, 867
 790. Ignaz Nogl, 890
 791. Martin Herman, 1062
 792. Joseph Herman, 1586
 793. Wittwe Gavrilovics, 1214
 794. Gregor Vidakovics, -
 795. Eva To(a)shner, 356
 796. Stana Popovics, 168
 797. Jovan Manoilovics, 836
 798. Adam Frank, 382
 799. Adam Schmee, 701
 800. Joseph Pflugh, 888
 801. Joza Gunjak, 1272
 802. Anna Balogh, 1438
 803. Anna Balogh, 23
 804. Ladislaus Balogh, 23
 805. Johan Zitta, 363
 806. Gyura Novak, 387
 807. Moisilo Orlovics, 508
 808. Moisilo Orlovics, 508
 809. Johan Grkovics, 166
 810. Georg Vajarszcky, 1058
 811. Thanasie Jovanovics, 120
 812. David Grunvald, 173
 813. Kosta Petrovics, 988
 814. Milos Jakoviljevics, 8
 815. Theresia Kögl, 656
 816. Anton, Gasler, 466
 817. Joseph Tosman, 434
 818. Petar Lukics, 978
 819. Milos Lukics, 1002
 820. Maria Maksimovics, 148
 821. Theresia Mukahirn, 1600
 822. Adam Wolf, 351
 823. Anton Jankovics, 698
 824. Aron Marics, 668
 825. Petar Grozdics, 810
 826. Stephania Dacsics, 1228
 827. Joseph Güner, 925
 828. Johan Demeter, 195
 829. Joseph Mess, 741
 830. Theodor Bogojevics, 109
 831. Elisabe Gyurics, 45
 832. Andria Czrnkovics, 129
 833. Thoma Maximovics, 1237
 834. Johan Habensus, 681
 835. Mihail Minics, 694
 836. Anton Geczinger, 1395
 837. Johan Frank, 1379
 838. Wittwe Karlovics, 27
 839. Martha Kassing, 33
 840. Stephan Timotics, 147
 841. Paul Jekl, 423
 842. Maria Dadovics, 515
 843. Johan Fisbah, 623
 844. Mathia Avramovics, 1093

845. Jula Matics, 1354
846. Liza Toht, 280
847. Joseph Rupp, 350
848. Elisabeth Wagner, 407
849. Adam Kremer, 473
850. Elisab. Leipold, 545
851. Gurgyia Vasilievics, 835
852. Florian Czentner, 890
853. Joseph Rupp, 350
854. Ferko Varju, 1441
855. Gaspar Schmucs, 207
856. Johan Toreiter, 333
857. Mathias Krenvedl, 679
858. Anna Lehner, 576
859. Pavle Urosevics, 149
860. Pavle Rozmanovics, 1442
861. Aksentie Tanaczkovics, 169
862. Adam Dilmecz, 706
863. Andras Markovics, 929
864. David Malesevics, 139
865. Sabba Krittovacz, 107
866. Janko Kuhn, 1443
867. Franz Linstner, 215
868. Johan Araniczky, 97
869. Theodor Vuin, 197
870. Sabba Vuin, 197
871. Nikola Avramovics, 44
872. Juliana Krenn, 37
873. Arsenie Stojanovics, 173
874. Iliia Mateshiics, 1120
875. Johan Petrovics, 1355
876. Anton Kindler, 322
877. Vasa Nikolics, 808
878. Demeter Belics, 643
879. Mijailo Rogics, 1371
880. Ciril Pantelics, 60
881. Svetozar Stojadinovics, 65
882. Kata Schok, 700
883. Mihail Linstner, 855
884. Wencz Krczmacs, 94
885. Thoma Hadnagyevics, 1177
886. Martin Kaufman, 442 1/2
887. Nikola Vroovacz, 24
888. Pera Nikolajevics, 177
889. Georg Fricz, 729
890. Antonie Radics, 1095
891. Joseph Majer, 388
892. Joseph Majer, 1446
893. Kata Linstner, 422
894. Georg Dumovics, 792
895. Kristian Gasler, 492
896. Juliana Andrievics, 62
897. Persa Orlovics, 503
898. Gyura Millek, 1390

Ruma 11. april 858, N. Csarkacsics, Gde Versteher, m.p.

Prilog 5.

Pojedinačni popis (domaćinstava) koja su dali doprinos u toku 1859. godine za čišćenje odžaka. (Matica srpska, Rukopisno odeljenje, M.18652)
(Napomena: brojevi pored imena označavaju kućni broj, broj dimnjaka i cenu za čišćenje po jednom dimnjaku. Cene koštanja su u ovom prilogu date samo za nekoliko prvih stavki, dok se za ostale lako mogu izračunati - 25 krajcara po dimnjaku. Pod navodnike su stavljene naknadno dopisane primedbe navedene pored nekog imena)

1. Graf Peter Pejacsevics, 1, 3, -, "Glavna ul."
2. Georg Matics, 4, 3, 75 kr.
3. Gaja Markovics, 5, 2, 50 kr.
4. Theresia Gruber, 6, 2, 50 kr.
5. Radovan Vujanics, 7, 2, 25 kr.
6. Anna Jovanovics, 8, 1, 25 kr.
7. Mihail Mihailovics, 9, 3, 75 kr.
8. Adam Braun, 10, 1, 25 kr.
9. Valentin Steiner, 11, 2, 50 kr.
10. Johan Mihalfy, 12, 3, 75 kr.
11. Stefan Jancsó, 15, 5, 1f. 25 kr.
12. Öffentliches Gebeude, 16, "Kotarska oblast."
13. Ignaz Brendl, 18, 2, 50 kr.
14. Albert Rupp, 19, 2, 50 kr.
15. Demeter Markovics, 20, 1, 25 kr.
16. Matias Csernolka, 21, 4, 1for
17. Carl Obimajer, 22, 3
18. Anna Balogh, 24, 3
19. Nikola Vrdovacz, 24, 2
20. Basil Staics, 25, 1
21. Theresia Vundsam, 26, 2
22. Wittwe Karlovics, 27, 1
23. Franz Hora, 28, 1
24. Öffentliches Gebeude, 29
25. Paul Reis, 30, 4
26. Johan Hora, 31, 1
27. Misko Wugics, 32, 1
28. Marta Kassing, 33, 1
29. Mihail Schmidt, 34, 2
30. Ferdinand Hettinger, 35, 2
31. Juliana Hondl, 36, 2
32. Juliana Kren, 37, 1
33. Franz Billegh, 38, 1
34. Petar Makevics, 39, 1
35. Wittwe Vujanics, 40, 2
36. Anton Kövezsdy, 41, 2
37. Mata Kövezsdy, 40, 1
38. Wittwe Skrinarics, 43, 1
39. Kumria Gavulovics, 44, 1
40. Elisabeta Gyurics, 45, 1
41. Csvia Gruics, 46, 1
42. Juliana Hardon, 47, 1
43. Franz Minich, 48, 3
44. Dafina Radics, 51, 2
45. Leopold Vurster, 53, 2
46. Ignaz Erlinger, 54, 1
47. Demeter Petrovics, 55, 4
48. Georg Wolf, 57, 5
49. Milos Matics, 58, 4
50. Ciril Pantlics, 60, 1
51. Juliana Andrievics, 62, 2, "leva strana Glavne ulice"
52. Josef Hintersek, 63, 3
53. Bozsa Joancevics, 64, 1
54. Svetozar Stojadinovics, 65, 2
55. Maxim Spirta, 66, 2
56. Ignaz Servaczy, 67, 3
57. Joakim Wojnovics, 68, 2
58. Svetozar Nikolajevics, 69, 3
59. Petar Staics, 70, 3
60. Josef Fabry, 71, 5
61. Sava Stankovics, 72, 3
62. Johan Kohaut, 73, 2
63. Wittwe Bogdanovics, 74, 2
64. Wittwe Kovacevics, 76, 1
65. Johan Maximovics, 77, 2
66. Johan Lakics, 78, 3
67. Alexander Krittovacz, 79, 2
68. Petar Lakics, 80, 3
69. Geshwister Dimitrievics, 81, 2, "čošak Karakašević"
70. Johan Hamfogel, 82, 2, "Željeznička ulica"
71. Trifun Mladenovics, 83, 3
72. Anton Gruber, 84, 1
73. Gebruder Krittovacz, 87, 4, "Kingovica"
74. Pavle Milosevics, 88, 5
75. Thoma Jovanovics, 88, "Milenko Nikolajević kuća"
76. Demeter Nikolics, 91, 1
77. Georg Zelleny, 92, 2
78. Stefan Dimitrievics, 93, 3
79. Anton Faklman, 94, 5

80. Wenczl Kracsmaacs, 94, 1
81. Carl Gruber, 95, 7
82. Johan Araniczky, 97, 2
83. Simeon Staics, 99, 3, "gde i
sadi"
84. Živko Vidakovics, 101, 1
85. Waisen Staics, 100, 2
86. Pavle Nikolajevics, 102, 3
87. Kosta Zsivkovics, 103, 3, "Panić
dućan"
88. Stanko Gruics, 104, 2
89. Josef Rupp, 105, 2
90. Ljubomir Panaotovics, 108, 2,
"gde je Miladinović"
91. Theodor Maximovics, 109, 8
92. Georg Wuin, 111, 2
93. Krsta Teomirovics, 112, 1
94. Nikola Andrievics, 113, 2
95. Georg Markovics, 114, 2
96. Sofia Simonovics, 115, 1
97. Stana Jakovljevics, 116, 1
98. Simeon Milijevics, 117, 2
99. Wittwe Zdravkovics, 118, 2
100. Johan Purisics, 119, 1, "dole
Biorac"
101. Tanasie Jovanovics, 120, 2
102. Anton Janekovics, 121, 3
103. Johan Kaloczy, 123, 1
104. Eva Krnovics, 124, 1
105. Kata Petkovics, 126, 2
106. Petar Kovacevics, 127, 1
107. Vasa Radovanovics, 128, 2
108. Jovan Stanisavljevics, 129, 1
109. Sara Matics, 132, 1
110. Zsivko Stokanov, 132, 1
111. Anna Markovics, 134, 1
112. Natalia Jovanovics, 137, 1
113. David Malesevics, 139, 1
114. Mladen Czerevicky, 141, 1
115. Joza Millek, 143, 3
116. Jefta Dimitrievics, 144, 1, "breg"
117. Aksentie Urosevics, 145, 1
118. Waisen Urosevics, 146, 3
119. Stefan Timotievics, 147, 3
120. Maria Maximovics, 148, 1
121. Pavle Urosevics, 149, 1
122. Pavle Popovics, 150, 1
123. Lazar Jovanovics, 151, 2
124. Petar Jakovljevics, 152, 1
125. Mitar Gyorgyevics, 153, 2
126. Jakob Milutinovics, 155, 4
127. Ignacz Petrovics, 157, 2
128. Joza Petrovics, 158, 3
129. Sofia Dimitrievics, 160, 2
130. Kata Ivosevics, 161, 2
131. Stefan Antonievics, 162, 2
132. Petar Dimitrievics, 163, 2, "do
Pante Biorca"
133. Mihail Dimitrievics, 164, 2
134. Andria Gyorgyevics, 165, 3
135. Demeter Dimitrievics, 166, 4
136. Stana Popovics, 168, 2
137. Sabas Nikolajevics, 169, 1
138. Nikola Csarkadzics, 170, 2
139. Theodor Marinkovics, 171, 4
140. Vasza Jovanovics, 172, 2
141. Georg Lazarevics, 1235, 2
142. Petar Toskovics, 174, 2
143. Johan Gyorgyevcs, 176, 3
144. Petar Nikolajevics, 177, 3
145. Illia Pantelics, 177, 2
146. Demeter Mladenovics, 179, 1
147. Stefan Georgievics, 180, 3,
"Stevanac"
148. Jovan Philipovics, 181, 1, "do
Stevanca"
149. Simeon Philipovics, 182, 2
150. Theodor Staics, 1383, 1
151. Petar Mladenovics, 184, 3, "Srp.
banka"
152. Johan Bogdanovics, 185, 3,
"gde je Pajši"
153. Agatha Krenn, 187, 3
154. Basil Markovics, 189, 1
155. Mladen Mladenovics, 190, 3, "do
crkve"
156. Jovan Vasics, 192, 4
157. Anna Weninger, 194, 4
158. Johan Demeter, 195, 2
159. Wittwe Bogdanovics, 196, 4,
"gde je Staićeva kuća"
160. Theodor Wuin, 197, 3
161. Carl Rister, 198, 8, "čošak gde
je Banka"
162. Kata Wagner, 199, 2
163. Nikolaus Bonikut, 200, 1
164. Waisen Bonikut, 201, 1
165. Mihail Oder, 202, 1
166. Adam Treer, 203, 1
167. Andras Maar, 206, 1
168. Gaspar Schmucz, 207, 3
169. Erben Hochwald, 210, 1
170. Wittwe Lehner, 212, 1
171. Johan Kremer jung, 213, 1
172. Johan Mozer alt, 214, 2
173. Franz Linstner, 215, 1
174. Jakob Koch, 216, 1
175. Stefan Schanta, 217, 1

176. Stefan Rupp, 218, 1
 177. Johan Klein, 219, 2
 178. Josef Kreuczer, 220, 2
 179. Anton Jankovics, 221, 1
 180. Johan Rupp, 223, 1
 181. Georg Zsivkovics, 224, 1
 182. Adolf Holly, 226, 1
 183. Carl Hofman, 225, 1
 184. Sebastian Lehner, 229, 2
 185. Anton Kindler, 230, 1
 186. Anton Joss, 232, 1
 187. Mihail Wolf, 233, 1
 188. Adam Grof, 234, 1
 189. Georg Colnar, 235, 1
 190. Anna Schestak, 236, 1
 191. Elisabeta Zitta, 237, 1
 192. Franz Engl, 238, 1
 193. Kata Horsics, 239, 1
 194. Jovan Kovacsevics, 240, 2
 195. Heinrich Majer, 242, 1
 196. Josef Stolmajer, 243, 2
 197. Agata Zitta, 144, 1
 198. Florian Runiczky, 245, 2
 199. Johan Reinprecht, 246, 2
 200. Georg Linstner, 247, 1
 201. Ignjacz Kremer, 248, 1
 202. Adam Rupp, 249, 3
 203. Johana Linstner, 250, 1
 204. Mata Vukovics, 257, 3
 205. Kristian Kaufman, 252, 2
 206. Franz Gruber, 253, 3
 207. Eduard Braun, 254, 1
 208. Johan Kremer alt, 255, 1
 209. Josef Imper, 257, 1
 210. Mata Kassa, 258, 1
 211. Sofia Koller, 259, 1
 212. Josef Ober, 260, 2
 213. Josef Ehrentlezberger, 261, 2
 214. Josef Frank, 262, 2
 215. Josef Grossman, 263, 2
 216. Josef Koegl, 264, 3
 217. Theresia Ostersek, 265, 2
 218. Juliana Braun, 266, 2
 219. Rozalia Güner, 267, 2
 220. Urshula Wolf, 268, 1
 221. Maria Port, 269, 1
 222. Thoma Kollarics, 270, 2
 223. Agatha Lehner, 271, 2
 224. Anton Herzogh, 272, 2
 225. Thomas Krenvedl, 273, 1
 226. Paul Treer, 274, 1
 227. Lazar Grscics, 275, 1
 228. Elisabeta Reinprecht, 276, 1
 229. Erben Poletasevics, 277, 1
 230. Demeter Belics, 279, 1
 231. Martin Wolf, 281, 1
 232. Kosta Dacsics, 282, 1
 233. Antonie Stolics, 283, 1
 234. Zsivan Stolics, 284, 1
 235. Johan Wolf, 285, 1
 236. Mihail Majer, 286, 2
 237. Wittwe Markus, 287, 1
 238. Anton Reinprecht, 288, 2
 239. Georg Kuhl, 289, 1
 240. Valburga Stiel, 290, 1
 241. Carl Kronik, 291, 1
 242. Matias Tosman, 292, 1
 243. Thomas Oder, 293, 2
 244. Theresia Korhumel, 295, 1
 245. Georg Reinprecht, 296, 1
 246. Josef Kremer, 297, 2
 247. Anton Treer, 298, 2
 248. Georg Wolf, 299, 2
 249. Wittwe Dilmeecz, 300, 4
 250. Anton Treer, 301, 1
 251. Wittwe Kleinhamer, 302, 1
 252. Juliana Gyurkovics, 303, 1
 253. Franja Bencsics, 304, 1
 254. Anton Kindler, 306, 1
 255. Josef Joss, 307, 1
 256. Josef Hekman, 308, 1
 257. Albert Reinprecht, 309, 3
 258. Niklos Trapberger, 310, 1
 259. Franz Pishl, 311, 1
 260. Josef Ferdinand, 313, 1
 261. Josef Nerad, 314, 1
 262. Josef Riefert, 317, 1
 263. Magdalena Kindler, 318, 1
 264. Heinrich Klein, 319, 1
 265. Kata Kucsera, 320, 1
 266. Johan Dominik, 321, 1
 267. Wittwe Kindler, 322, 1
 268. Josef Stiel, 323, 1
 269. Stefan Miskraut, 324, 1
 270. Theresia Mukahirn, 1600, 1
 271. Johan Geiger, 327, 1
 272. Anton Habensus, 328, 1
 273. Martin Toreiter, 328, 1
 274. Franz Miller, 330, 1
 275. Johan Miller, 330, 1
 276. Anton Tossman, 330, 1
 277. Mihail Korbely, 331, 1
 278. Adam Wolf, 332, 1
 279. Johan Toreiter, 333, 1
 280. Adam Mozer, 334, 3
 281. Josef Mozer, 335, 1
 282. Martin Kuhl, 336, 1
 283. Adam Frank, 338, 1

284. Johan Linstner, 339, 1
 285. Anton Grof, 340, 1
 286. Andreas Weinberger, 341, 1
 287. Gaspar Kreuzer, 343, 1
 288. Peter Frank, 344, 1
 289. Maria Bonikut, 345, 1
 290. Cecilia Hessman, 346, 1
 291. Josef Poli, 347, 1
 292. Anton Wolf, 348, 1
 293. Martin Schnur, 349, 2
 294. Josef Rupp, 350, 1
 295. Adam Wolf, 351, 1
 296. Anton Frank, 352, 1
 297. Georg Linstner, 351^{1/2}, 1
 298. Josefa Frank, 353, 1
 299. Matias Frank, 354, 1
 300. Georg Schnur, 354, 1
 301. Wittwe Felker, 355, 1
 302. Anton Ober, 357, 1
 303. Josef Rupp, 358, 1
 304. Peter Frank, 359, 1
 305. Johan Wolf, 361, 1
 306. Paul Gyurkovics, 362, 1
 307. Wittwe Pecszenka, 364, 1
 308. Wenczl Zitta, 365, 1
 309. Georg Wezner, 366, 2
 310. Josef Hessman, 367, 1
 311. Johan Korhmel, 368, 1
 312. Adam Schlenhard, 369, 2
 313. Anton Toreiter, 370, 2
 314. Josef Hübsh, 371, 1
 315. Martin Wolf, 374, 1
 316. Jakob Wolf, 375, 1
 317. Niklos Walter, 376, 1
 318. Erben Kassa, 377, 1
 319. Stefan Rupp, 378, 1
 320. Mihail Rupp, 379, 1
 321. Daniel Wolf, 380, 1
 322. Johan Seiter, 381, 1
 323. Adam Frank, 382, 1
 324. Stefan Geczinger, 383, 1
 325. Martin Schmee, 384, 2
 326. Johan Wagner, 386, 1
 327. Josef Majer, 388, 1
 328. Daniel Markus, 390, 3
 329. Maksim Stolics, 391, 1,
 "Orlovičeva ul"
 330. Andria Grscics, 392, 1
 331. Jakob Grscics, 393, 1
 332. Pavle Janics, 395, 1
 333. Thoma Jectifs, 396, 2
 334. Josef Rupp, 399, 2
 335. Öffentlihes Gebeude, 400,
 "Spital"
 336. Waisen Kehl, 401, 1
 337. Kristina Markus, 402, 1
 338. Josef Kühl, 403, 1
 339. Anna Stiel, 404, 1
 340. Thomas Schnur, 405, 1
 341. Franz Brosh, 406, 1
 342. Elisabeta Wagner, 407, 2
 343. Matias Bornbaum, 408, 2
 344. Paul Dorn, 409, 1
 345. Anton Mukahirn, 410, 1
 346. Anton Fricz, 411, 1
 347. Matias Ober, 412, 1
 348. Johan Korch, 413, 1
 349. Johan Linstner, 414, 1
 350. Anton Tanglmajer, 415, 1
 351. Franz Wolf, 416, 1
 352. Anna Schauer, 417, 1
 353. Josef Paky, 418, 1
 354. Albert Majer, 419, 1
 355. Johan Dorn, 421, 1
 356. Kata Linstner, 422, 2
 357. Paul Jekl, 423, 1
 358. Anton Mukahirn, 424, 1
 359. Elisabeta Polly, 424, 1
 360. Daniel Gassler, 426, 1
 361. Josef Kilinger, 427, 1
 362. Anton Frank, 428, 1
 363. Kristian Gassler, 429, 1
 364. Georg Minich, 430, 2
 365. Balcz Their, 433, 1
 366. Ignjacz Greber, 434, 1
 367. Andreas Joss, 435, 1
 368. Katarina Bornbaum, 436, 1
 369. Jakob Weldy, 437, 1
 370. Magdalena Joss, 438, 1
 371. Anna Hirtenkauf, 439, 1
 372. Daniel Linstner, 440, 1
 373. Josef Greber, 441, 1
 374. Anna Joss, 441, 1
 375. Anton Kaufman, 442, 1
 376. Daniel Rupp, 443, 1
 377. Josef Lefler, 444, 1
 378. Jakob Frank, 445, 1
 379. Andreas Czentner, 447, 1
 380. Mihail Greber, 1608, 1
 381. Johan Weinberger, 447, 1
 382. Georg Felker, 448, 1
 383. Andreas Reinprecht, 450, 1
 384. Anton Linstner, 451, 1
 385. Anna Rupp, 452, 1
 386. Kata Nogl, 453, 1
 387. Anton Schnur, 454, 1
 388. Martin Perkler, 455, 1
 389. Kristian Hessman, 456, 1

390. Johan Wolf, 457, 1
391. Georg Linstner, 1568, 1
392. Georg Gyurkovics, 459, 1
393. Adam Dorn, 460, 1
394. Josef Obreht, 461, 1
395. Anna Felker, 462, 1
396. Martin Kreuzer, 463, 1
397. Josef Dorn, 464, 1
398. Anton Nogl, 465, 1
399. Johan Tossman, 465, 1
400. Anton Gassler, 466, 1
401. Josef Tossman, 467, 1
402. Andreas Greber, 468, 1
403. Johan Nogl, 469, 2
404. Josef Nogl, 470, 2
405. Maria Tanglmajer, 472, 1
406. Adam Kremer, 473, 1
407. Johan Lefler, 475, 1
408. Sofia Mozer, 476, 1
409. Magdalena Joss, 477, 1
410. Andreas Nogl, 478, 1
411. Josef Rieger, 479, 1
412. Thoma Bericsics, 480, 1
413. Adam Hofman, 481, 1
414. Magdalena Kaufman, 482, 1
415. Martin Ticz, 484, 1
416. Andreas Deucsman, 486, 2
417. Marko Lukics, 488, 1
418. Zsivana Belics, 489, 1
419. Jovan Mitrovics, 490, 1
420. Gaja Csiburgyics, 490, 1,
"Orlovićeva ul. desna strana"
421. Josef Bornbaum, 491, 1
422. Dosia Lukics, 493, 1
423. Josef Dilmeicz, 493, 1
424. Illia Orlovics, 494, 1
425. Wittwe Orlovics, 495, 1
426. Gyorgye Gyorgyevics, 496, 1
427. Marko Paukovics, 497, 1
428. Kosta Boikics, 498, 1
429. Johan Orlovics, 499, 1
430. Trifun Orlovoics, 501, 3
431. Stefan Radakovics, 502, 1
432. Persa Orlovics, 503, 1
433. Zaria Lukics, 504, 1
434. Petar Csiburgyics, 05, 1
435. Zaria Veselinovics, 506, 1
436. Krsta Orlovics, 507, 1
437. Mojsilo Orlovics, 508, 1
438. Jula Mangyeloszy, 509, 1
439. Kosta Milinkovics, 510, 3
440. Erben Veselinovics, 511, 1
441. Vasa Veselinovics, 512, 1
442. Jovan Wuics, 513, 3
443. Maria Dadovics, 515, 1
444. Tanasie Dcsics, 516, 1
445. Vasa Maximovics, 519, 1
446. Wittwe Alexics, 520, 2
447. Matia Gyrgyevics, 522, 1
448. Johan Kosutics, 523, 1
449. Georg Petrovics, 524, 1
450. Stefan Gyorgyevics, 525, 1
451. Sofia Petrovics, 526, 1
452. Francz Purcser, 531, 2
453. Anton Servaczy, 533, 1
454. Draga Simonovics, 534, 2
455. Ernest Furjakovics, 535, 3,
"Čošak gde je Kalenić"
456. Mihail Kremer, 536, 1
457. Stefan Dudics, 537, 1, "Ivan
ulica"
458. Andreas Reeh, 539, 1, "nema
538 Bogdanović jer već
uračunato pod N^a 74"
459. Andreas Seener, 541, 2
460. Josef Koch, 542, 1
461. Georg Belics, 543, 2
462. Theresia Hercz, 544, 2
463. Elisabeta Leopold, 545, 1
464. Carl Tapp, 546, 2
465. Kata Csavics, 547, 2
466. Anton Concept, 549, 1
467. Andreas Bieza, 550,
468. Jakob Meznik, 551, 3
469. Gaspar Messaroš, 555, 2
470. Josef Harer, 555^{1/2}, 1
471. Mihail Nosan, 556, 2
472. Josef Güner, 557, 1
473. Matias Minich, 558, 1
474. Josef Kupeck jung, 559, 1
475. Josef Treer, 561, 1
476. Josef Lorencsics, 562, 1
477. Kata Tupy, 563, 1
478. Martin Jekl, 565, 1
479. Josef Habensus, 566, 1
480. Josef Feller, 1303, 1
481. Franz Riefert, 568, 1
482. Johan Weldy, 569, 1
483. Lorenz Taczkovics, 570, 1
484. Anton Kupeck, 571, 2
485. Ignaz Markus, 572, 1
486. Josef Kupeck alt, 573, 1
487. Peter Heinrich, 574, 1
488. Matias Gajer, 575, 1
489. Anna Lehner, 576, 1
490. Josef Herman, 578, 1
491. Nikolaus Humell, 579, 1
492. Johan Treer, 580, 1

493. Stefan Kupeck, 581, 1
494. Stefan Dilmeecz, 582, 1
495. Johan Mozer jung, 584
496. Josef Habensus, 585, 1
497. Johan Rilke, 586, 2
498. Anton Habensus, 587, 1
499. Georg Habensus, 589, 1
500. Johan Pflugh, 590, 1
501. Erben Schmee, 591, 2
502. Johan Dilmeecz, 593, 1
503. Josef Minich, 594, 1
504. Matias Grof, 595, 1
505. Franz Riegh, 597, 2
506. Mihail Gaiger, 598, 1
507. Anton Krupp, 600, 1
508. Anton Rupp, 601, 1
509. Baltazar Gassler, 602, 1
510. Kata Schücz, 603, 1
511. Josef Welnberger, 604, 1
512. Josef Schlenhard, 606, 1
513. Erben Paishl, 609, 1
514. Stafan Habensus, 610, 1
515. Adam Schnur, 611, 1
516. Erben Hochwald, 612, 1
517. Franz Hauzdorf, 613, 1
518. Erben Lipert, 614, 1
519. Aloiz Riegh, 616, 1
520. Mihail Csecskovics, 617, 2
521. Georg Csecskovics, 618, 2
522. Josef Riefert, 619, 1
523. Josef Rübner, 620, 1
524. Johan Horvath, 621, 1
525. Theresia Tosenberger, 623, 1
526. Jakob Schmee, 624, 2
527. Josef Gruber, 625, 1
528. Nikolaus Oder, 626, 1
529. Aloiz Czimerman, 627, 1
530. Adam Here, 628, 3
531. Franz Czimerman, 629, 2
532. Pavle Jovanovics, 630, 1
533. Simeon Sinkovics, 632, 1
534. Anton Lobmajer, 634, 2
535. Wittwe Markus, 635, 1
536. Laurenz Kiss, 636, 1
537. Wittwe Brom, 638, 3
538. Florian Vurster, 640, 2
539. Mihail Zsivanovics, 641, 2
540. Franz Brendl, 641, 1
541. Gavra Dumovics, 644, 2
542. Danilo Philipovics, 646, 2, "gde je Weninger"
543. Stefan Krittovacz, 647, 2, "čošak Ivanove ul"
544. Nikola Krittovacz, 649, 1
545. Alexander Kovacsevics, 650, 2
546. Josef Stirm, 652, 2
547. Georg Dumovics, 654, 1
548. Waisen Schmee, 655, 1
549. Theresia Koegl, 656, 1
550. Martin Dilmeecz, 657, 1
551. Anton Osvald, 659, 1
552. Georg Stojakovics, 661, 2
553. Johan Güner, 662, 1
554. Mihail Wagner, 663, 1
555. Peter Stenczl, 664, 2
556. Erben Jakovljevics, 665, 1
557. Aron Marics, 668, 1
558. Jovan Markovics, 670, 1, "Čošak Ivanove i Grobljanske"
559. Alexander Zsvikovics, 671, 2
560. Basil Krstics, 673, 2
561. Persa Gavrilovics, 674, 1
562. Gaspar Lindmajer, 675, 1
563. Josef Fay, 676, 1
564. Martin Osvald, 677, 1
565. Johan Wagner, 678, 1
566. Matias Krenvedl, 679, 1
567. Anton Habensus, 680, 1
568. Johan Habensus, 681, 2
569. Adam Osvald, 682, 1
570. Matias Rupp, 683, 2
571. Sebastian Joss, 684, 1
572. Kosta Jovanovics, 685, 2
573. Thomas Osvald, 686, 2
574. Luka Petrovics, 687, 2
575. Kosta Nikolajevics, 688, 3, "gde je Vurster"
576. Acsim Zsvikovics, 689, 1
577. Proka Gligorievics, 690, 1
578. Josef Koch, 691, 1
579. Josef Osvald, 688, 1
580. Anton Wagner, 693, 1
581. Mihail Minih, 694, 1
582. Eva Klein, 695, 1
583. Georg Nogl, 696, 1
584. Johan Jankovics, 697, 1
585. Erben Jankovics, 698, 1
586. Georg Jankovics, 699, 1
587. Kata Schok, 700, 1
588. Adam Schmee, 701, 1
589. Josef Gajer, 702, 1
590. Theresia Wagner, 703, 1
591. Josef Markus, 704, 2
592. Elisabeta Kreinhofer, 705, 1
593. Adam Dilmeecz, 706, 2
594. Josef Koch, 708, 2
595. Wittwe Schmee, 709, 2
596. Josef Wolf, 710, 2

597. Mihail Lindmajer, 712, 1
 598. Andreas Habensus, 713, 1
 599. Anton Kupeck, 715, 1
 600. Georg Kindler, 716, 1
 601. Stefan Hauzer, 717, 1
 602. Matias Geiger, 718, 2
 603. Matias Wolf, 721, 1
 604. Josef Francesko, 722, 2
 605. Josef Schmee, 723, 3
 606. Martin See, 724, 2
 607. Franciska See, 725, 1
 608. Adam Groff, 727, 1
 609. Georg Fricz, 729, 1
 610. Josef Linstner, 730, 3
 611. Matias Linstner, 731, 1
 612. Anton Czentner, 732, 1
 613. Georg Geiger, 733, 2
 614. Josef Fricz, 734, 1
 615. Johan Pekert, 737, 1
 616. Josef Wagner, 738, 1
 617. Franz Peterhantz, 739, 1
 618. Johan Weldy, 740, 1
 619. Peter Milly, 742, 1
 620. Johan Heuczman, 743, 1
 621. Johan Kefer, 744, 1
 622. Josef Peck, 745, 1
 623. Stefan Grof, 746, 1
 624. Franz Kupeck, 747, 1
 625. Johan Habensus, 748, 1
 626. Josef Heuczman, 749, 1
 627. Martin Klein, 751, 1
 628. Baltazar Markus, 753, 1
 629. Ferdinand Rupp, 754, 1
 630. Adam Wagner, 755, 1
 631. Mihail Linstner, 757, 1
 632. Waisen Schücz, 758, 1
 633. Anton Schücz, 759, 1
 634. Eva Milly, 760, 1
 635. Magdalena Wolf, 761, 1
 636. Mathias Wolf, 762, 2
 637. Elisabeta Tretenbach, 763, 1
 638. Anton Milly, 764, 1
 639. Anton Feller, 765, 1
 640. Josef Fetter, 766, 1
 641. Daniel Markus, 767, 1
 642. Josef Stolzmaier, 768, 1
 643. Georg Bendl, 768, 2
 644. Wittwe Kupeck, 769, 1
 645. Anton Nogl, 770, 1
 646. Johan Kupeck, 771, 1
 647. Adam Klein, 772, 1
 648. Barbara Klein, 773, 1
 649. Johan Fay, 773, 1
 650. Johan Noll, 774, 3
 651. Adam Weger, 775, 1
 652. Sebastian Noll, 776, 3
 653. Andreas Dehet, 777, 1
 654. Johan Habensus, 778, 1
 655. Martin Schoff, 780, 1
 656. Kata Hartwigh, 782, 2
 657. Josef Riefert, 785, 1
 658. Theresia Weger, 784, 3
 659. Albert Riefert, 785, 3
 660. Josef Nogl, 786, 2
 661. Matias Riefert, 787, 3
 662. Johan Riefert, 789, 3
 663. Marta Miics, 791, 1
 664. Öffentlihes Gebeude, 794
 665. Lazar Markovics, 792, 1
 666. Philip Bondy, 795, 1
 667. Adam Gselman, 797, 1
 668. Sofronie Radoicsics, 800, 4
 669. Johan Riefert jung, 801, 1
 670. Daniel Trombaum, 802, 1
 671. Peter Osvald, 803, 1
 672. Paul Horsics, 804, 1
 673. Anton Heuczman, 806, 1
 674. Johan Mozer, 807, 1
 675. Wittwe Mladenovics, 808, 1
 676. Jula Staics, 809, 1
 677. Draga Tanaczkovics, 810, 3
 678. Petar Grozdics, 813, 1
 679. Milos Radonics, 815, 1
 680. Illia Mirkovics, 816, 1
 681. Sava Mirosavljevics, 817, 1
 682. Erben Mladenovcis, 818, 1
 683. Lazar Krnjaics, 819, 1
 684. Jovan Milosavljevics, 820, 1
 685. Jovan Simics, 821, 1
 686. Andria Jovanovics, 822, 1
 687. Erben Milutinovics, 823, 1
 688. Radivoi Gruics, 824, 2
 689. Draga Lukics, 825, 2
 690. Mathia Radics, 826, 1
 691. Erben Wujanics, 827, 1
 692. Theodor Savics, 828, 1
 693. Joka Simics, 829, 1
 694. Zsivko Jankovics, 830, 1
 695. Neda Jankovics, 831, 2
 696. Jakob Jankovics, 832, 2
 697. Aksentie Lukics, 833, 1
 698. Gyurgyia Vasilevics, 835, 1
 699. Jovan Manoilovics, 836, 2
 700. Vasa Jovanovics, 838, 2
 701. Radovan Csirics, 840, 1
 702. Stefan Boskovics, 843, 1
 703. Jovan Gyorgyevics, 844, 1
 704. Erben Illics, 845, 1

705. Jula Radomirovics, 846, 2
 706. Petar Maletics, 848, 1
 707. Milos Maistorovics, 849, 1
 708. Erben Melanovics, 850, 1
 709. Avram Melanovics, 847, 1
 710. Jovan Jovanovics, 851, 1
 711. Lazar Jovanovic, 852, 1
 712. Zsivko Jankovics, 853, 1
 713. Panta Jankovics, 854, 1
 714. Mijail Linstner, 855, 2
 715. Mihail Frank, 856, 1
 716. Sebastian Dinjen, 857, 2
 717. Jakob Dilmeecz, 858, 3
 718. Anton Wolf, 859, 2
 719. Jakob Leipold, 860, 1
 720. Kata Leipold, 861, 1
 721. Wenczel Fisher, 862, 1
 722. Adam Stolmajer, 863, 1
 723. Josef Panian, 865, 1
 724. Peter Kaufman, 867, 2
 725. Josef Weger, 869, 2
 726. Jakob Krenvedl, 870, 1
 727. Anton Peterhanz, 871, 1
 728. Anton Schlenhard, 872, 1
 729. Peter Schmee, 873, 1
 730. Erben Dinjel, 874, 1
 731. Josef Mass, 875, 2
 732. Mihail Kupeck, 877, 2
 733. Gebrut Schmee, 878, 1
 734. Josef Miskraut, 879, 1
 735. Josef Schmee, 881, 1
 736. Matias Schücz, 883, 1
 737. Johan Kahn, 884, 1
 738. Jovan Petrovics, 885, 1
 739. Anton Gselman, 887, 1
 740. Josef Pflug, 888, 1
 741. Ignaz Nogl, 889, 1
 742. Wittwe Czentner, 890, 1
 743. Franz Korch, 891, 1
 744. Josef Koch, 892, 1
 745. Matias Nogl, 893, 1
 746. Matias Schmidt, 894, 1
 747. Wittwe Czentner, 897, 1
 748. Martin Kefer, 898, 1
 749. Stefan See, 900, 1
 750. Georg Grof, 901, 1
 751. Erben Kupeck, 902, 1
 752. Josef Joss, 905, 1
 753. Georg Lindmajer, 906, 1
 754. Erben Momcsilovics, 907, 1
 755. Thobias Schmee, 908, 2
 756. Sebastian Linstner, 909, 1
 757. Ignaz Heinrih, 911, 1
 758. Martin Vrbanecz, 913, 1
 759. Johan Czentner, 912, 1
 760. Josef Leipold, 914, 2
 761. Wittwe Panian, 915, 1
 762. Josef Weger, 917, 1
 763. Niklos Mass, 919, 1
 764. Erben Tretenbach, 920, 1
 765. Peter Wolf, 921, 1
 766. Stefan Linstner, 922, 1
 767. Erben Dinjel, 923, 1
 768. Josef Wagner, 924, 1
 769. Josef Güner, 925, 2
 770. Martin Kindler, 160, 1
 771. Nikola Konstantinovics, 928, 1
 772. Andras Markovics, 929, 1
 773. Mijailo Lazics, 930, 1
 774. Paul Trapp, 931, 1
 775. Milos Jovanovics, 932, 1
 776. Erben Jankovics, 933, 1
 777. Wittwe Nikolics, 934, 1
 778. Zsivko Gyorgyevics, 936, 3
 779. Jovan Jossimovics, 937, 1
 780. Jeladia Milutinovics, 938, 1
 781. Gyorgye Jankovics, 939, 1
 782. Jovan Jankovics, 940, 1
 783. Gyorgye Jankovics, 941, 1
 784. Nikola Jankovics, 942, 1
 785. Jovan Ratics, 943, 1
 786. Marko Radics, 944, 1
 787. Mitar Stojanovics, 945, 1
 788. Jesa Hadnagyevics, 946, 1
 789. Petar Mitrovics, 947, 2
 790. Erben Wujanics, 948, 1
 791. Mitar Vukovics, 950, 1
 792. Aczko Gruis, 957, 1
 793. Erben Milinkovics, 952, 2
 794. Theodor Simics, 953, 1
 795. Anuska Jankovics, 954, 1
 796. Timotie Selenics, 955, 1
 797. Mirko Vukovics, 956, 1
 798. Neda Vukovics, 957, 2
 799. Zsivko Jankovics, 958, 1
 800. Vasilia Thomics, 959, 1
 801. Erben Radonics, 960, 2
 802. Gaja Ranisavljevics, 961, 1
 803. Tanasie Jerotics, 962, 1
 804. Damjan Pantelics, 963, 1
 805. Theodor Veselinovics, 964, 1
 806. Zsivko Veselinovics, 965, 1
 807. Pavle Radics, 966, 1
 808. Gavriilo Simics, 967, 1
 809. Jovan Milinkovics, 968, 1
 810. Illia Milinkovics, 969, 1
 811. Panta Milinkovics, 970, 1
 812. Milos Milovanovics, 971, 1

813. Milos Jovanovics, 972, 2
814. Maxim Jankovics, 973, 1
815. Zsivko Simics, 974, 1
816. Waisen Pinterovics, 975, 1
817. Aczko Theodorovics, 976, 1
818. Petar Lukics, 978, 1
819. Jesa Vujanics, 979, 1
820. Sima Lukics, 981, 1
821. Zsivko Radics, 982, 1
822. Waisen Nenadovics, 983, 4
823. Pavle Mihailovics, 986, 1
824. Kata Milkovics, 987, 1
825. Kosta Petrovics, 988, 1
826. Glisa Savics, 988, 1
827. Jovan Mihailovics, 989, 1
828. Josa Gyorgyevics, 990, 1
829. Aksenja Bunovics, 991, 1
830. Gavra Jovanovics, 992, 1
831. Ignjat Szekulics, 993, 1
832. Theodor Markovics, 994, 1
833. Andria Jossimovics, 995, 1
834. Kuzman Jossimovics, 996, 1
835. Petar Zsivanovics, 997, 1
836. Glisa Petrovics, 998, 1
837. Lazar Tomics, 999, 1
838. Theodor Kovacsevics, 1000, 1
839. Kosta Mihailovics, 1001, 1
840. Milutin Stankovics, 1002, 1
841. Acsim Selenics, 1004, 1
842. Nikola Woicsanin, 1005, 1
843. Maxim Konstatinovics, 1006, 1
844. Georg Radics, 1008, 1
845. Alimpie Mihailovics, 1006, 1
846. Stefan Gavrilovics, 1007, 1
847. Cicilia Kefer, 1008, 1
848. Theresia Kefer, 1009, 1
849. Martin Habensus, 1010, 1
850. Josef Dilmeecz, 1011, 2
851. Mihail Flay, 1012, 1
852. Adam Hartwigh, 1013, 1
853. Matias Fay, 1015, 1
854. Mihail Dorn, 1016, 1
855. Johan Fay, 1017, 1
856. Franz Fricz, 1018, 1
857. Milos Jovicsics, 1019, 1
858. Uros Milunovics, 1026, 2
859. Wittwe Jankovics, 1027, 1
860. Waisen Habensus, 1030, 1
861. Peladia Stojanovics, 1031, 1
862. Maritn Weinberger, 1032, 1
863. Jakob Schlenhard, 1033, 1
864. Paul Schlichter, 1034, 1
865. Lazar Momcsilovics, 1035, 1
866. Anton Czentner, 1036, 1
867. Sava Marics, 1037, 1
868. Andria Gyurgyevics, 1038, 1
869. Stanko Jankovics, 1039, 1
870. Mijailo Nestorovics, 1041, 1
871. Gaja Gyurgyevics, 1043, 1
872. Adam Dilmeecz, 1044, 1
873. Gebrüder Zsivanovics, 1045, 1
874. Jesha Joanovics, 1046, 2
875. Erben Stankovics, 1047, 1
876. Pavle Simics, 1048, 1
877. Petar Koics, 1049, 1
878. Erben Vojcsanin, 1050, 1
879. Wittwe Kovacsevics, 1051, 1
880. Maxim Gyurgyevics, 1053, 1
881. Tanasie Milutinovics, 1057, 1
882. Georg Wajarszky, 1058, 1
883. Anton Groff, 1059, 1
884. Wittwe Mozer, 1060, 1
885. Martin Herman, 1062, 1
886. Josef Herman, 1586, 1
887. Kata Geiger, 1063, 2
888. Wittwe Panian, 1064, 2
889. Gaja Radics, 1065, 1
890. Krsta Radics, 1066, 1
891. Wittwe Stojanovics, 1067, 2
892. Gaja Szekulics, 1068, 2
893. Theodor Szakulacz, 1069, 1
894. Lazar Szekulics, 1070, 1
895. Nikola Mihailovics, 1071, 1
896. Jovan Mihailovics, 1072, 1
897. Mitar Tomics, 1074, 1
898. Erben Tomics, 1075, 1
899. Milos Stanojevics, 1077, 1
900. Szreta Gyorgyevics, 1079, 1
901. Waisen Gyorgyevics, 1080, 1
902. David Stanojevics, 1081, 1
903. Nikola Vujanics, 1082, 2
904. Angya Vujanics, 1082, 2
905. Uros Lukics, 1086, 1
906. Jefta Radovanovics, 1087, 1
907. Thoma Lukics, 1088, 1
908. Jakob Tanaczkovics, 1089, 1
909. Zsivko Budimirovics, 1090, 1
910. Gyorgye Jovanovics, 1091, 2,
" Pinterović"
911. Zaria Jovanovics, 1092, 1
912. Illia Jovanovics, 1093, 1
913. Matia Avramovics, 1093, 1
914. Luka Radics, 1094, 1
915. Antonie Radics, 1095, 2
916. Theodor Radics, 1096, 2
917. Milutin Jovanovics, 1097
918. Trifun Jovanovics, 1097
919. Radivoi Selenics, 1098, 2

920. Maxim Thomics, 1099, 2
921. Pavle Jovanovics, 1100, 2
922. Geschw. Hadnagyevics, 1101, 1
923. Erben Philipovics, 1102, 1
924. Matia Philipovics, 1103, 1
925. Paul Fülesy, 1105, 1
926. Erben Gallar, 1106, 1
927. Martin Rakos, 1107, 1
928. Joska Kristof, 1108, 1
929. Petar Koch, 1110, 1
930. Liza Sykezdÿ, 1111, 1
931. Istvan Varju, 1112, 1
932. Adam Csecskovics, 1113, 1,
"Madj. ulica"
933. Andras Lanz, 1114, 1
934. Stefan Bodor, 1116, 1
935. Jakob Lanz, 1117, 1
936. Joza Horvatics, 1118, 1
937. Joza Bencsics, 1119, 2
938. Waisen Bogdan, 1120, 1
939. Joza Jambrecz, 1121, 1
940. Adam Bodor, 1124, 1
941. Pavle Kuhn, 1125, 1
942. Stefan Kuhn, 1126, 1
943. Wittwe Bodor, 1127, 1
944. Kata Rehak, 1128, 1
945. Jakob Kleics, 1129, 2
946. Gyura Lanz, 1130, 1
947. Josef Waly, 1131, 1
948. Waisen Stolics, 1133, 1, "Iriška"
949. Adam Gyorgyevics, 1135, 1
950. Jefta Jankovics, 1136, 1
951. Mitar Mitrovics, 1137, 1
952. Josim Jankovics, 1138, 1
953. Lazar Zsivkovics, 1139, 1
954. Lazar Stoikovics, 1140, 1
955. Gebrüder Nenadovics, 1143, 1
956. Petar Jeftics, 1144, 1
957. Jovan Orlovics, 1145, 1
958. Danilo Dedics, 1147, 1
959. Andria Joczkovics, 1148, 1
960. Vuja Stankovics, 1149, 1
961. Waisen Joczkovics, 1150, 1
962. Jeremia Joczkovics, 1151, 1
963. Glisa Dedics, 1152
964. Gaja Jeftics, 1153, 1
965. Luka Dedics, 1154, 1
966. Franz Csecskovics, 1155, 1
967. Erben Ignjatovics, 1156, 1
968. Mijailo Dacsics, 1157, 1
969. Stefan Jovanovics, 1157
970. Trifun Petrovics, 1158
971. Theodor Petrovics, Math. Rupp,
1160, 1
972. Alexa Dedics, 1160, 1
973. Avram Mihailovics, 1161, 1
974. Mitar Hadnagyevics, 1162, 1
975. Petar Krstics, 1163, 1
976. Zsivana Krstics, 1164, 1
977. Sima Bunovics, 1165, 1
978. Erben Kulics, 1165, 1
979. Milutin Milutinovics, 1276, 1
980. Vasa Mirics, 1166, 1
981. Antonie Simics, 1167, 1
982. Alexa Jankovics, 1168, 1
983. Sima Petkovics, 1169, 1
984. Erben Pavlovics, 1170, 1
985. Jovan Pavlovics, 1171, 2
986. Milos Slepsevics, 1173, 1
987. Mina Petkovics, 1174, 1
988. Jovan Bunovics, 1175, 2
989. Thoma Hadnagyevics, 1177, 1
990. Constantin Trifunovics, 1178, 1
991. Radovan Andrievics, 1538
992. Thoma Orlovics, 1181, 1
993. Gaja Bunovics, 1182, 1
994. Jesha Hadnagyevics, 1183, 1
995. Andria Mirics, 1184, 1
996. Gebrüder Mirics, 1185, 1
997. Milos Bunovics, 1186, 1
998. Mijailo Bunovics, 1187, 1
999. Sima Grcsics, 1188, 1
1000. Vasa Bunovics, 1189, 1
1001. Alexa Mladenovics, 1190, 1
1002. Andria Dacsics, 1191, 1
1003. Alexa Gavrilovics, 1192, 1
1004. Theodor Janics, 1194, 1
1005. Srdan Janics, 1195, 1
1006. Erben Orlovics, 1196, 2
1007. Vasa Orlovics, 1197, 1
1008. Waisen Jokics, 1198, 1
1009. Matia Lukics, 1198
1010. Stefan Jeftics, 1199, 1
1011. Milos Bunovics, 1199, 1
1012. Zsivana Gavrilovics, 1200, 1
1013. Jovan Orlovics, 1201, 1
1014. Glisa Grcsics, 1202, 1
1015. Jakob Mladenovics, 1203, 2
1016. Adam Milutinovics, 1204, 1
1017. Gebrüder Krstics, 1205, 2
1018. Stefan Tatics, 1206, 1
1019. Milos Stolics, 1207, 1
1020. Milos Orlovics, 1209, 1
1021. Luka Orlovics, 1209, 1
1022. Mina Orlovics, 1210, 1
1023. Nedelko Bunovics, 1211, 1
1024. Philip Stolics, 1212, 1
1025. Wittwe Odrovacsy, 1213, 1

1026. Wittwe Gavrilovics, 1214, 1
 1027. Gaja Zsivkovics, 1215, 3
 1028. Mojsilo Dobrosavljevics, 1216, 2
 1029. Mitar Kulics, 1217, 1
 1030. Georg Kulics, 1218, 1
 1031. Petar Janics, 1219, 1
 1032. Sofia Stolics, 1220, 1
 1033. Gyorgye Jankovics, 1223, 1
 1034. Milos Jankovics, 1224, 1
 1035. Milos Orlovics, 1225, 1
 1036. Erben Lukics, 1226, 1
 1037. Erben Maximovics, 1227, 1
 1038. Stefania Dacsics, 1228, 1
 1039. Vasa Jossimovics, 1229, 1
 1040. Milos Ignjatovics, 1230, 1
 1041. Stanko Joczkovics, 1231, 1
 1042. Stefan Pissarovics, 1232, 1
 1043. David Milutinovics, 1234, 3
 1044. Glisa Maximovics, 1236, 1
 1045. Thoma Maximovics, 1237, 1
 1046. Stefan Delics, 1240, 1
 1047. Ignacz Hunjady, 1241, 1
 1048. Csvia Jankovics, 1242, 1
 1049. Alexa Nestorovics, 1243, 1
 1050. Thanasie Nestorovics, 1244, 1
 1051. Gaja Dedics, 1245, 1
 1052. Milos Michailovics, 1246, 1
 1053. Csvia Mihailovics, 1247, 1
 1054. Zsivko Mihailovics, 1249, 1
 1055. Jovan Mihailovics, 1250, 1
 1056. Bozsa Dedics, 1251, 1
 1057. Sofia Illics, 1252, 1
 1058. Stefan Dedics, 1253, 1
 1059. Milicza Jovics, 1254, 1
 1060. Danilo Stimacz, 1255, 1
 1061. Gyura Pill, 1256, 1
 1062. Timotie Stoikovics, 1257, 1
 1063. Ferdinand Wagner, 1258, 1
 1064. Matha Rakos, 1259, 1
 1065. Martin Tomasevics, 1260, 1
 1066. Ferko Maletics, 1261, 1
 1067. Matha Csecskovics, 1262, 1
 1068. Pavka Jovanovics, 1263, 1
 1069. Anna Zitny, 1264, 1
 1070. Adam Pill, 1265, 1
 1071. Theodor Szretkovics, 1266, 1
 1072. Roksa Koszar, 1267, 1
 1073. Matha Tosner, 1268, 1
 1074. Ferko Rakos, 1269, 1
 1075. Stefan Bencsics, 1270, 1
 1076. Baloz Bocher, 1271, 1
 1077. Jaga Gunjak, 1272, 1
 1078. Marko Stimatz, 1273, 1
 1079. Milos Stefanovics, 1274, 1
 1080. Jefrem Milutinovics, 1276, 1
 1081. Sima Jankovics, 1277, 1
 1082. Lazar Rakics, 1278, 1
 1083. Philip Kulics, 1278, 1
 1084. Milos Kulics, 1279, 1
 1085. Erben Selenics, 1281, 1
 1086. Theodor Dedics, 1282, 1
 1087. Petar Milutinovics, 1283, 1
 1088. Vuja Stefanovics, 1284, 1
 1089. Mitar Stefanovics, 1286, 1
 1090. Maxim Reparsky, 1287, 1
 1091. Andria Kuhn, 1288, 1
 1092. Misko Misak, 1289, 1
 1093. Waisen Vidai, 1290, 1
 1094. Thoma Varjy, 1291, 1
 1095. Marczi Molinar, 1292, 1
 1096. Pavle Misak, 1293, 1
 1097. Josef Habensus, 1294, 1
 1098. Stefan Heretik, 1295, 1
 1099. Petar Kühn, 1296, 1
 1100. Andria Stimacz, 1300, 2
 1101. Thoma Palaics, 1301, 1
 1102. Mata Kuhn, 1302, 1
 1103. Mata Sykezsdi, 1303, 1
 1104. Jefta Petkovics, 1304, 1
 1105. Pavle Palaics, 1305, 1
 1106. Adam Gallar, 1306, 1
 1107. Nestor Zelenkovics, 1307, 1
 1108. Waisen Nestorovics, 1308, 1
 1109. Csvia Ber(z)anovics, 1309, 1
 1110. Pavle Bunovics, 1310, 1
 1111. Ignaz Hunjady, 1311, 1
 1112. Anna Pill, 1312, 1
 1113. Manda Petkovics, 1315, 1
 1114. Joza Benesics, 1316, 1
 1115. Anna Banovics, 1317, 1
 1116. Andra Gallar, 1318, 1
 1117. Anton Megyak, 1319, 1
 1118. Gyura Gunjak, 1320, 1
 1119. Johan Lang, 1321, 1
 1120. Matias Koch, 1323, 1
 1121. Joza Stimacz, 1323, 1
 1122. Gyura Stimacz, 1324, 1
 1123. Stefan Bencsics, 1325, 1
 1124. Martin Varju, 1326, 1
 1125. Wenczl Schulcz, 1328, 1
 1126. Joska Horwath, 1329, 1
 1127. Kata Pekert, 1330, 1
 1128. Vasa Maximovics, 1331, 1
 1129. Adam Varju, 1332, 1
 1130. Wittwe Gallar, 1334, 1
 1131. Martin Kleics, 1335, 1
 1132. Joza Gunjak, 1336, 1
 1133. Maria Bencsics, 1337, 1

1134. Janos Gunjak, 1338, 1
 1135. Nedelko Jozkovics, 1339, 1
 1136. Johan Nerad, 1340, 1
 1137. Erben Illics, 1341, 1
 1138. Maxim Rogics, 1342, 1
 1139. Isidor Bunovics, 1343, 1
 1140. Ignaz Bogdan, 1344, 1
 1141. Stefan Maximovics, 1245, 1
 1142. Cara Rakos, 1346, 1
 1143. Thoma Kleics, 1347, 1
 1144. Stefan Steigmajer, 1348, 1
 1145. Joza Gunjak, 1349, 1
 1146. Albert Lanz, 1350, 1
 1147. Ignaz Stimacz, 1351, 1
 1148. Jula Matics, 1354, 1
 1149. Trifun Petrovics, 1355, 1
 1150. Andria Czrnkovics, 1356, 1
 1151. Stefan Dadovics, 1357, 1
 1152. Nikola Bodor, 1359, 1
 1153. Pavle Bogdan, 1360, 1
 1154. Petar Lanz, 1360, 1
 1155. Ruzsa Kolarics, 1361, 1
 1156. Gaspar Bencsics, 1362, 1
 1157. Palko Rakos, 1363, 1
 1158. Josef Mozer, 1366, 1
 1159. Vasa Krstics, 1365, 1
 1160. Vasa Bunovics, 1366, 1
 1161. Theodor Lukics, 1367, 1
 1162. Petar Maksimovics, 1361, 1
 1163. Milos Michailovics, 1369, 1
 1164. Milos Mirics, 1370, 1
 1165. Mijailo Rogics, 1371, 1
 1166. Gavra Gruics, 1374, 2
 1167. Jovan Lovrensky, 1375, 1
 1168. Johan Graab, 1376, 1
 1169. Mihail Koics, 1377, 1
 1170. Kata Kassa, 1378, 1
 1171. Johan Frank, 1379, 1
 1172. Waisen Rupp, 1380, 1
 1173. Gaja Janics, 1381, 1
 1174. Andreas Paishl, 1382, 1
 1175. Sabbas Vojnovics, 1383, 1
 1176. Stevan Stanisics, 1386, 1
 1177. Jovan Pantelics, 1387, 1
 1178. Petar Czwiics, 1388, 2
 1179. Josef Böhm, 1389, 1
 1180. Maxim Makics, 1390, 1
 1181. Mihail, Nikolics, 1391, 1
 1182. Andreas Kessler, 1392, 1
 1183. Anton Naj, 1393, 1
 1184. Martin Treer, 1394, 1
 1185. Anton Geczinger, 1395, 1
 1186. Nikolaus Gyurkovics, 1396, 1
 1187. Mihail Greber, 1397, 1
 1188. Ignaz Lehner, 1398, 1
 1189. Johan Tanglmajer, 1399, 1
 1190. Sebastian Frank, 1400, 1
 1191. Francz Grof, 1401, 1
 1192. Johan Frank, 1402, 1
 1193. Johan Majer, 1403, 1
 1194. Anton Obreht, 1404, 1
 1195. Johan Oder, 1406, 1
 1196. Adam Hercz, 1407, 1
 1197. Josef Grof, 1408, 1
 1198. Adam Kessler, 1409, 1
 1199. Catha Bertina, 1410, 1
 1200. Georg Osvald, 1411, 1
 1201. Georg Geczinger, 1412, 1
 1202. Juliana Kaufman, 1413, 1
 1203. Johan Krenvedl, 1414, 1
 1204. Magdalena Wolf, 1415, 1
 1205. Anton Bacs, 1416, 2
 1206. Johan Krenvedl, 1417, 1
 1207. Josef Hirtenkauf, 1418, 1
 1208. Josef Lehner, 1419, 1
 1209. Adam Grof, 1420, 1
 1210. Stefan Klein, 1421, 1
 1211. Janos Jarky, 1422, 1
 1212. Erben Herman, 597, 1
 1213. Erben Schmidt, 729, 1
 1214. Balcz Fisher, 707, 1
 1215. Waisen Schme, 294, 1
 1216. Jakob Felker, 424, 1
 1217. Waisen Güner, 605, 1
 1218. Waisen Habensus, 737, 1
 1219. Waisen Paky, 720, 2
 ?????? Lukics, -, 1
 1220. Waisen Tanaczkovics, 978, 1
 1221. Waisen Szakulsky, 1046, 1
 1222. Waisen Kovacsevics, 1079, 1
 1223. Ernest Kornstein, 552, 1
 1224. Petar Rozanics, 904, 1
 1225. Adam Flay, 859, 1
 1226. Rozalia Koch, 1003, 1
 1227. ~~Stefan Petrovics~~, Jovan Kulics, 524, 1
 1228. Tanasie Lukics, 486, 1
 1229. Mihail Klein, 742, 1
 1230. Ignycz Fisher, 1024, 1
 1231. Stefan See, 1039, 1
 1232. Wasa Jovanovics, 1092, 1
 1233. Martin Schmee jung, 387, 1
 1234. Waisen Bogdanovics, 74, 2
 1235. Josef Stolmajer, 883, 1
 1236. Georg Rath, 1281, 1
 1237. Waisen Seener, 926, 1
 1238. Mathias Oder, 431, 1

1239. Juliana Kovacsevics,
122, 3

1240. Georg Jovanovics, -, 1

Ruma 1. nov. 859.
Kovacsevitz Gd. Vorstd.

Prilog 6.

Popis vlasnika vinograda u Kudošu od 1. septembra 1860. godine. (IAS, Magistrat..., fasc. za 1860)

Veliki sokak

1. Georg Matić, 4
2. Tad. Marković, 5
3. Leopold Gruber, 6
4. Paul Rajs, 7
5. Stevan Jančo, 16
6. Albert Rup, 19
7. Ladislav Balog, 23
8. Kata Volf, 25
9. Nikola Avramović, 44
10. Elizabeta Đurić, 45
11. udova Radić, 51
12. Sava i Ana Voinović, 68
13. Petar Staić, 70
14. Jozef Fabri, 71
15. Sava Stanković, 72
16. Sofija Bogdanović, 75
17. Trifun pl.Mladenović 76
18. Jovan Maksimović, 77
19. Teodor Bogdanović, 78
20. Karl Hamfogel, 81
21. Anton Gruber, 85
22. Petar Lakić, 86
23. Jovan Kritovac, 88
24. Toma Jovanović, 89
25. Dimitrije Nikolić, 91
26. Stevan Dimitrijević, 93
27. Sima Staić, 99
28. Kata Petković, 126
29. Jovan Marković, 134
30. David Malešević, 139
31. Mladen Čerevicki, 141
32. Nikola Čarkadžić, 170
33. udova Grujić, 172
34. Jovan Medaković, 173
35. Stevan Đorđević, 180/796
36. Jovan Filipović, 181
37. Jovan Bogdanović, 186
38. Vasa Marković, 189
39. Jovan Vasić, 193
40. Kosta Dimitrijević, 195
41. Tod. Bogdanović, 196
42. Teodor Vuić, 197

Stevanova ulica

43. Georg Minih, 204
44. udova Dreer, 274
45. Lazar Gruić, 275

46. udova Rajnpreht, 276
47. Jozef Ober, 1416

Mihajlova ulica

48. Kosta Dačić, 282
49. Nedeko Stolić, 283
50. Živan Stolić, 284
51. Petar Frank, 359
52. Jovan Zita, 363
53. Jovan Rup, 385
54. Matija Vagner, 386
55. Martin Šme, 387
56. sirote Markus, 390
57. Vasa Kritovac, 1488
58. Andrija Nogl, 391
59. Jakov Dominik, 392
60. Lorenc Rajnpreht, 393
61. Pavle Janić, 395
62. Gavriilo Jeftić, 396

Sebastijanova ulica

63. Anton Fric, 411
64. Tanasije Lukić, 487
65. Marko Lukić, 488
66. Jozef Frank, 489
67. Jovan Mitrović, 490
68. Tad. Čiburđžić, 491
69. Dosia Lukić, 493

Orlovićeva ulica

70. Stana Orlović, 496
71. Jovan Đurđević, 497
72. Marko Pauković, 498
73. Kosta Boikić, 499
74. Mojsilo Orlović, 500
75. Trifun Orlović, 501
76. Stevan Radaković, 502
77. Persa Orlović, 503
78. Zarija Lukić, 504
79. Petar Čiburđžić, 505
80. Krsta Orlović, 507
81. Jozef Feler, 509
82. Kosta Milinković, 510
83. Vasa Veselinović, 512
84. Pavle Vuić, 513
85. Vasa Dadović, 515
86. Marija Dadović, 516
87. Tanasije Dačić, 517

88. udova Maksimović, 519

Ivanova ulica

89. sirote Popović, 534
90. Ernest Furjaković, 535
91. Stevan Dudić, 532
92. udova Hardon, 554
93. Jozef Lorenčić, 563
94. Jozef Habenšus, 566
95. Florijan Vuršter, 639
96. Nikola Kritovac, 649
97. Aleksa Kovačević, 650
98. Jozef Štim, 653

Lovrina ulica

99. Jozef Faj, 672
100. Toma Osvald, 692
101. David Janković, 698/1141
102. Adam Šme, 701
103. Jozef Šme, 723
104. udova Lincner, 730
105. Martin Šaf, 780
106. Jozef Nogl, 787
107. Matija Rifer, 789

Velika Jaračka

108. Miloš Radonić, 815
109. Aca Mirković, 816
110. Jakov Meznik, 836
111. Stevan Bošković, 841
112. udova Maistorović, 848
113. Jovan Jovanović, 851
114. Jovan Rilke, 852
115. Živko Janković, 854
116. Sebastijan Dinjel, 860
117. udova Tretenbah, 920
118. Petar Volf, 921
119. Nikola Konstantinović, 928
120. Jovan Josimović, 937
121. Georgije Milosavljević, 939
122. Petar Janković, 942/1196
123. Živko Milinković, 952
124. Mirko Vuković, 956
125. Neda Vuković, 957

Mala Jaračka

126. Avram Radonić, 960
127. David Milinković, 968
128. Živko Simić, 974
129. Marko Đorđević, 989

130. Johan (Magdalena) Rifert, 1004
131. Geog B(r)endl, 1024
132. Maksim Đurđević, 1056
133. Teodor Sakulac, 1070
134. Lazar Sekulić, 1071
135. Magdal. Volf, 1077
136. Živko Selenić, 1098
137. Luka Hadnađević, 1101
138. Maksim Tomić, 1099
139. Filip Filipović, 1102
140. Matia Filipović, 1103

Ugarski sokak

141. udova Žeak, 1128
142. Jakov Kleić, 1129
143. Đura Lanc, 1131

Stara Ruma

144. Jefta Janković, 1136
145. Mitar Mirović, 1139
146. Eremija Orlović, 1145
147. Toma Jeftić, 1146
148. Jeremija Jocković, 1150
149. Luka Dedić, 1153
150. Franc Čečković, 1154
151. Živan Krstić, 1163
152. sirote Mirić, 1166
153. Jovan Pavlović, 1171
154. Miloš Simčević, 1173
155. Mina Petković, 1174
156. Konst. Triifunović, 1178
157. Franc Hirtenkauf, 1180
158. Jovan Bunović, 1182
159. Sima Mirić, 1185
160. Miloš Bunović, 1186
161. Mihailo Bunović, 1187
162. Sima Grčić, 1188
163. Vasa Bunović, 1189
164. Aleksa Mladenović, 1190
165. Andrija Dačić, 1191
166. Aleksa Gavrilović, 1192
167. Stevan Janić, 1194
168. Srdan Janić, 1532
169. Mirko Orlović, 1195
170. naslednici Dakić, 1197
171. Miloš Bunović, 1199
172. Živana Gavrilović, 1200
173. Gliša Grčić, 1202
174. Putila Mladenović, 1203
175. sirote Milutinović, 1204

Dimitrije Mladenović, mestni knez

Izvori i literatura:

- Istorijski arhiv "Srem", Fond Magistrat trgovišta Ruma (1859-1861)
- Arhiv Vojvodine (u daljem tekstu AV), Fond 401 i Fond 23
- Rukopisno odeljenje Matice srpske, Rukopisi M. 18526; M. 18652; M. 18678-18681; Domovni protokoli Vaznesenske crkve za 1852/54/55/57. godinu, M 18678-18681
- Zavičajni muzej Ruma, Zbirka dokumenata

- Srbski dnevnik, Novi Sad, 1852-1860.
- Sremski zabavnik, Novi Sad, 1852.
- Južna pčela, Novi Sad, 1851-52.
- Srbobran, Novi Sad, 1862.
- Srpski glas, Ruma, 1882-1883.
- Brankovo kolo, Sremski Karlovci 1900.
- Radikal, Ruma, 1909.
- Dan, Novi Sad, 1939.

- Arsenić Đorđe, Znameniti Rumljani I, Ruma, 1996.
- Bischof Carl, Die Geschichte der Marktgemeinde Ruma, Ruma/Jettingen, 1958.
- Bjelica Mihailo, Popović Miloš - urednik srpskih listova, Istorijski glasnik I, Beograd, 1973.
- Gavrilović Slavko, Srem u Revoluciji 1848-1849, Beograd, 1963.
- Gavrilović Slavko, Ruma - Trgovište u Sremu 1718-1848/49, Novi Sad, 1969.
- Gavrilović Slavko, Srem od kraja XVII do sredine XIX veka, Zbornik Muzeja Srema, IV, Sr. Mitrovica 2000.
- Gaćeša dr Nikola, Agrarna reforma i kolonizacija u Sremu 1919-1841, Novi Sad, 1975
- Gikić Radmila, Prepiska Milica – Vuk – Mina, Novi Sad, 1987.
- Gikić Radmila, Prepiska Milice Stojadinović Srпкиnje sa savremenicima, Novi Sad, 1991.
- Grosinger Tadija, Zemaqska uprava za Srpsko vojvodstvo i Tamiški Banat (1857-1859), sveske II/10 – II/14, Novi Sad, 1995/96.
- Gross Mirjana, Počeci moderne Hrvatske: neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji (1850-1860), Zagreb, 1985.
- Gulan Nikola, Pošte, telegrafi i telefoni u istoriji Vojvodine, PTT Arhiv, Beograd, 1980/81.
- Ivšić dr Milan, Razvitak hrvatskog društva u drugoj polovini XIX stoleća, Zagreb, 1936.
- Jovanović Vera, Sudbina umetnika – Zbirke, sakupqači i darodavci u Vojvodini, Novi Sad, 1987.

- Jovin Slavko, Epidemija kolere u Vojvodini 1948-1949. godine, Novi Sad, 1987.
- Krestić Vasilije, Srbi u Vojvodini za vreme Bahova apsolutizima (1849-1860), Novi Sad, 1976.
- Krestić Vasilije, Istorija srpske štampe u Ugarskoj 1791-1914, Novi Sad, 1980.
- Kulić Branka, Obnova pravoslavne crkve silaska Svetog duha u Rumi, Građa za proučavanje spomenika kulture Vojvodine, XVII, Novi Sad, 1994.
- Likovna enciklopedija Jugoslavije (A-J), Zagreb, 1984.
- Maksimović Jovan, Zdravstvene prilike u Rumi od XVIII do XX veka i znameniti lekari Rume, Zbornik I, Zavičajnog muzeja Ruma, Ruma, 1997.
- Marjanović Milan, Savremena Hrvatska, Beograd, 1913.
- Markićević dr Radojle, Ergele Srema u prošlosti, Sremska Mitrovica, 1997.
- Mikić Olga, Šelmić Leposava, delo Pavla Simića, katalog izložbe, Novi Sad, 1979.
- Mitrović Dobrivoje, Sto godina vatrogastva u Rumi, Ruma, 1973.
- Micić Milan, Najstarija apoteka u Rumi, Farmaceut, 1966.
- Micić Milan, Doktori medicine u Sremskoj županiji do 1848. godine, Acta historica medicinae pharmaciae veterinae br. 1-2, 1969.
- Micić Milan, Lekovite i mineralne sirovine Vrdnika u prošlosti, Farmaceut, br. 1, Novi Sad 1970.
- Micić Milan, Zdravstvene prilike u Rumi krajem 18. i početkom 19. veka, separat iz Zbornika radova čitanih na 7. sastanku sekcije za SAPV naučnog društva za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, Sr. Mitrovica 22-23. maj 1978.
- Momirović Petar, Stari srpski zapisi i natpisi iz Vojvodine, knjiga 3, Novi Sad, 1996.
- Monografija Galerije Matice srpske, Novi Sad, 2001.
- Pauković Božidar, Zapisi iz rumskog atara, Ruma
- Pauković Božidar, Ruma, Dokumenti i kazivanja, Ruma, 1992.
- Pekić Petar, Povijest Hrvata u Vojvodini, Zagreb, 1930.
- Petrović Milan, Svilarstvo u Vojvodstvu Srbija i Tamiški Banat 1850-1860, Novi Sad, 1974.
- Popović Aca Zub, Uspomene II, Budimpešta, 1893.
- Radenić Andrija, Položaj i borba seljaštva u Sremu od kraja XIX veka do 1914, Beograd, 1958.
- Ratković Milutin, Postanak fondova škola srbskih u Rumi, Novi Sad, 1868.
- Srpsko slikarstvo i grafika u doba romantizma, Novi Sad, 1976.
- Stanojević Stanoje, Narodna enciklopedija srpskohrvatskaslovenačka, knjiga III, Zagreb, 1928.
- Stajić Vasa, Novosadske biografije, A-J, Novi Sad, 1936.

- Stojadinović Milica Srpkinja, U Fruškoj gori 1854 – dnevnik, /priređila Radmila Gikić/, pismo od 2. juna 1854, Beograd, 1985.
- Stojsavljević Bogdan, Šuma i paša u borbi sela u Hrvatskoj i Slavoniji posle 1848, Zagreb, 1961.
- Stranjковиć Dragoslav, Vlada Ustavobranitelja 1842-53, Beograd, 1932.
- Tomandl dr Mihovil, Srpsko pozorište u Vojvodini, knjiga prva (1736-1868), Novi Sad, 1953/54.
- Hegediš dr Antal, Čobanović dr Katarina, Demografska i agrarna statistika Vojvodine 1767-1867, Novi Sad, 1991.
- Czoernig Karl Freiherrn, Ethnographie der oesterreichischen Monarchie, Wien, 1857.
- Čulinović dr Ferdo, Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja I, Zagreb, 1961.
- Šišić Ferdo, Pregled povjesti hrvatskog naroda od najstarijih vremena do godine 1873, Zagreb, 1916.
- Wilhelm Franz, Rumaer Dokumentation, band I, II, Stuttgart, 1990, 1997.

Sadržaj:

Uvod	5
1. Političke prilike	7
2. Organizacija sreske uprave	21
3. Opštinska uprava	25
4. Ekonomske prilike.....	46
4.1. Promene na selu i u poljoprivredi	48
4.2. Zanatstvo.....	57
4.3. Trgovina.....	61
5. Prilike u kulturi	68
6. Školstvo	74
7. Zdravstvene prilike.....	84
Zaključak.....	89
Rezime.....	91
Prilozi	
Imena priložnika za školski fond 1859. godine	97
Popis zanatlija i trgovaca u Rumi (1849-1861).....	98
Iskaz o nadoknadi za upotrebu kasača i teglećih konja 1851. godine	103
Popis poreskih obveznika od 23. januara 1858. godine .	106
Pojedinačni popis domaćinstava za čišćenje odžaka 1859. godine	115
Popis vlasnika vinograda u Kudošu 1860. godine	128
Izvori i literatura	131

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

94(497.113 Ruma) „1849/1860“

BOŠKOVIĆ, Đorđe

Ruma kao sresko mesto u Vojvodstvu Srbija i
Tamiški Banat : (1849-1860) / Đorđe Bošković. –
Ruma: Zavičajni muzej, 2004 (Šabac : Gradis). –
149. str.: ilustr.; 20 cm.

Tiraž 500. – Registar.

LEGENDE

1	Österreichische Armee	2	Russische Armee	3	Osmanische Armee
4	Österreichische Festung	5	Russische Festung	6	Osmanische Festung
7	Österreichische Eisenbahn	8	Russische Eisenbahn	9	Osmanische Eisenbahn
10	Österreichische Straße	11	Russische Straße	12	Osmanische Straße
13	Österreichische Fluss	14	Russische Fluss	15	Osmanische Fluss
16	Österreichische Meer	17	Russische Meer	18	Osmanische Meer
19	Österreichische Gebirge	20	Russische Gebirge	21	Osmanische Gebirge
22	Österreichische Wald	23	Russische Wald	24	Osmanische Wald
25	Österreichische Stadt	26	Russische Stadt	27	Osmanische Stadt
28	Österreichische Dorf	29	Russische Dorf	30	Osmanische Dorf
31	Österreichische Kapelle	32	Russische Kapelle	33	Osmanische Kapelle
34	Österreichische Kirche	35	Russische Kirche	36	Osmanische Kirche
37	Österreichische Moschee	38	Russische Moschee	39	Osmanische Moschee
40	Österreichische Synagoge	41	Russische Synagoge	42	Osmanische Synagoge
43	Österreichische Schule	44	Russische Schule	45	Osmanische Schule
46	Österreichische Postamt	47	Russische Postamt	48	Osmanische Postamt
49	Österreichische Zollamt	50	Russische Zollamt	51	Osmanische Zollamt
52	Österreichische Grenzlinie	53	Russische Grenzlinie	54	Osmanische Grenzlinie
55	Österreichische Militärgränze	56	Russische Militärgränze	57	Osmanische Militärgränze
58	Österreichische Festung	59	Russische Festung	60	Osmanische Festung
61	Österreichische Eisenbahn	62	Russische Eisenbahn	63	Osmanische Eisenbahn
64	Österreichische Straße	65	Russische Straße	66	Osmanische Straße
67	Österreichische Fluss	68	Russische Fluss	69	Osmanische Fluss
70	Österreichische Meer	71	Russische Meer	72	Osmanische Meer
73	Österreichische Gebirge	74	Russische Gebirge	75	Osmanische Gebirge
76	Österreichische Wald	77	Russische Wald	78	Osmanische Wald
79	Österreichische Stadt	80	Russische Stadt	81	Osmanische Stadt
82	Österreichische Dorf	83	Russische Dorf	84	Osmanische Dorf
85	Österreichische Kapelle	86	Russische Kapelle	87	Osmanische Kapelle
88	Österreichische Kirche	89	Russische Kirche	90	Osmanische Kirche
91	Österreichische Moschee	92	Russische Moschee	93	Osmanische Moschee
94	Österreichische Synagoge	95	Russische Synagoge	96	Osmanische Synagoge
97	Österreichische Schule	98	Russische Schule	99	Osmanische Schule
100	Österreichische Postamt	101	Russische Postamt	102	Osmanische Postamt
103	Österreichische Zollamt	104	Russische Zollamt	105	Osmanische Zollamt

VERTEILUNG DER K. K. MILITÄR-GRENZ-GEWÄHRE

ÖSTERREICHISCHE ARMEE		RUSSISCHE ARMEE		OSMANISCHE ARMEE	
Art	Anzahl	Art	Anzahl	Art	Anzahl
Infanterie	100,000	Infanterie	150,000	Infanterie	200,000
Kavallerie	20,000	Kavallerie	30,000	Kavallerie	40,000
Artillerie	10,000	Artillerie	15,000	Artillerie	20,000
Genie	5,000	Genie	7,000	Genie	10,000
Sanität	3,000	Sanität	4,000	Sanität	5,000
Verwaltung	2,000	Verwaltung	3,000	Verwaltung	4,000
Andere	1,000	Andere	1,500	Andere	2,000
Gesamt	141,000	Gesamt	210,500	Gesamt	281,000